

CREDIMUS

LUTERA AKADĒMIJAS RAKSTI

1. SĒJUMS

ISBN 978-9934-544-56-9

UDK 2(08)

CREDIMUS. LUTERA AKADĒMIJAS RAKSTI

1. sējums

Izdevējs: Nodibinājums "Lutera Akadēmija"

Alksnāja iela 3, Rīga, LV-1050

Krājums izdots ar Lutera Akadēmijas Senāta

2019. gada 26. novembra sēdes lēmumu Nr. 10/7

Sastādītājs un zinātniskais redaktors *Dr. theol.* Guntis Kalme

Literārā redaktore *Dr. philol.* Ieva Kalniņa

Mākslinieks un maketētājs Arnis Grinbergs

Redkolēģija:

Dr. theol. Jouko Talonen (Helsinki Universitāte)

Dr. theol. Thomas Appelquist (Kārlstades Universitāte)

Dr. theol. Daniel Johansson (Gēteborgas Luteriskās teoloģijas skola)

Dr. cand. theol. Laila Čakare (Lutera Akadēmija)

Dr. theol. Guntis Kalme (Lutera Akadēmija)

© Laila Čakare, Rūne Imbergs (*Rune Imberg*), Guntis Kalme,
Vilis Kolms, Aida Krūze, Janīna Kursīte, Viesturs Rikveilis, Uģis Sildegs,
Mihals Valčo (*Michal Valčo*), Jānis Vanags, teksts, 2022

© Kaspars Bankovskis, tulkojums, 2022

© Lutera Akadēmija, 2022

© Profesora Roberta Feldmaņa fonds, 2022

Credimus 1. sējums veltīts Lutera Akadēmijas 25. gadadienai un profesora Roberta Feldmaņa piemiņai 20. gadadienai

Saturs | Contents

- 7 **Arhibīskaps Jānis Vanags**
Ceļa vārdi “*Credimus*. Lutera Akadēmijas rakstiem”
- 9 **Guntis Kalme**
Redaktora priekšvārds “*Credimus*. Lutera Akadēmijas rakstu” pirmajam sējumam
- 17 **Arhibīskaps Jānis Vanags**
Postmodernisma izaicinājumi Baznīcai
The Challenges of Postmodernism for the Church
- 33 **Guntis Kalme**
Militārkapelāns vērtībkarā (aksioloģiskais un teoloģiskais aspekts)
Military Chaplain in the Value War (Axiological and Theological Aspect)
- 57 **Mārtiņš Luters**
95 tēzes (Tulk. Kaspars Bankovskis)
95 Theses (Transl. by Kaspars Bankovskis)
- 69 **Viesturs Rikveilis**
Dr. Mārtiņa Lutera 95 tēžu un to “Skaidrojumu” (*Resolutiones*) baznīc vēsturiskais konteksts
Church-historical Context of Luther’s 95 Theses and their *Explanations* (*Resolutiones*)

- 83 **Guntis Kalme**
Dr. Mārtaņa Lutera “Kristus par mums” koncepts kā
luteriskās teoloģijas fundamentālprincips
Dr. Martin Luther’s Concept of ‘Christ for Us’ as a
Fundamental Principle of Lutheran Theology
- 97 **Guntis Kalme**
Reformācija kā paradigma Rietumu civilizācijas renesansei
The Reformation as a Paradigm for the Renaissance of
the Western Civilization
- 127 **Rūne Imbergs | *Rune Imberg***
Dr. Mārtaņš Luters, luteriskās Baznīcas un misija
Dr. Martin Luther, Lutheran Churches and Mission
- 141 **Mihals Valčo | *Michal Valčo***
Dr. Mārtaņa Lutera *missio Dei* izpratnes avoti un raksturs
viņa reformācijas programmas kontekstā
The Roots and Nature of Dr. Luther’s Theological
Understanding of ‘Missio Dei’ in the Context of His
Reformation Agenda
- 157 **Roberts Feldmanis**
Mūsu Luters
Our Luther
- 165 **Vilis Kolms**
Silvestrs Tegetmeiers kā Vidzemes luteriskās liturģijas
līdzveidotājs
Sylvester Tegetmeier als Mitverfasser der lutherischen
Liturgie in Livland

- 187 **Aīda Krūze**
Reformācijas izaicinājumi pedagogijai: skola, skolotājs,
mācību grāmata
Reformation Challenges for Pedagogy: School, Teacher,
Textbook
- 207 **Uģis Sildegs**
Luteriskā krusta teoloģija komunistiskā geto apstākļos.
Mācītāja Nikolaja Plātes (1915–1983) piemērs
Lutheran Theology of the Cross in the Communist
Ghetto Environment. The Case of Rev.
Nikolajs Plāte (1915–1983)
- 223 **Laila Čakare**
Romās prokuratoru pārvaldes un Pirmā jūdu–romiešu kara
ietekme uz Jeruzalemes draudzi
The Influence of the Roman Procurators and the First
Jewish–Roman War on the Church of Jerusalem
- 253 **Ziņas par autoriem**
Notes on Contributors
- 265 **Pielikums**
Appendix

Lutera Akadēmija
Rīgā, Alksnāja ielā 3

Ceļa vārdi “*Credimus. Lutera Akadēmijas rakstiem*”

Tur, kur tagad atrodas Lutera Akadēmijas iemīļotākā mācību telpa – Roberta Feldmaņa auditorija –, reiz bija paša leģendārā profesora dzīvoklis. Lielā telpa bija sadalīta nosacītās istabās ar neskaitāmiem grāmatu plauktiem. Astoņdesmito gadu sākumā profesora “viesistabā” reiz sastapu vienu no ietekmīgākajiem tā laika Baznīcas vadītājiem – prāvestu Jāni Bērziņu, kura attēlus ar bijību biju skatījis Baznīcas kalendāros. Uzzinājis, ka esmu nule kā iestājies seminārā jeb Akadēmiskajos teoloģiskajosursos, viņš ļoti sirsnīgi teica: “Es nekad neesmu nožēlojis, ka studēju teoloģiju.” Dziļajos padomju laikos veltīt dzīvi teoloģijai nozīmēja pakļaut sevi nievām, ierobežojumiem un pat riskam, tādēļ prāvesta vārdi iesācējam studentam bija iedrošinoša liecība. Tiem vajadzēja nozīmēt, ka teoloģijā ir kaut kas tāds, kas atsver visus zaudējumus un grūtības. Kas tas ir? Ar nepacietīgām gaidām cerēju to studijās uzzināt.

Noraizējies par savu tautiešu dziļo nezinašānu par savu kristīgo ticību, Mārtiņš Luters uzrakstīja Mazo katehismu, kurā īsi un kodolīgi apkopoja svarīgākās atziņas, kas nepieciešamas pestīšanai un kristīgai dzīvei. Tas izrādījās meistardarbs, kuru lietojam vēl pēc piecsimt gadiem. Droši vien daudziem, to izlasot, rodas sajūta, ka nu viss ir zināms un skaidrs. Tomēr pie tā nevajag apstāties. Teoloģija ir daudz plašāks okeāns, kurā var doties neskaitāmos pētniecības virzienos. Studenti kopā ar pasniedzējiem to dara Lutera Akadēmijā. Savā ziņā tā ir kā oāze, kā izredzēto sabiedrība, kura atklāj un bauda to, kas lielākajai daļai ticīgās tautas nav pieejams. Par to ir žēl, jo ticība nav akla un tā nav pretrunā ar prātu, jautāšanu vai pētniecību. Tādēļ es

priecājos par Lutera Akadēmijas pirmo rakstu krājumu. Tam ir zīmīgs nosaukums *Credimus* – mēs ticam. Katram kristietim ir svarīgi arvien dziļāk izziņāt savas ticības saturu. Rakstu krājums ļaus katram ielūkoties teoloģijā dziļāk un atrast sev ko vērtīgu un interesantu. Arī pasniedzējiem un teologiem tas dod labu iespēju parādīt savu darbu plašākam lasītāju lokam Latvijā un pasaulē. Tādēļ es Lutera Akadēmijai novēlu turpināt šādu krājumu izdošanu un sirsnīgi iesaku gan šo pirmo, gan turpmākos mācītājiem, draudžu darbiniekiem un visiem, kas vēlas zināt vairāk. Lai tie nes gan izziņas prieku, gan garīgu labumu, gan īpašo To, kas atsver visus pārbaudījumus un grūtības.

Jānis Vanags, D. D.,
Lutera Akadēmijas rektors,
LELB arhibīskaps

Redaktora priekšvārds

“*Credimus*. Lutera Akadēmijas rakstu” pirmajam sējumam

Pēc Lutera Akadēmijas (LA) dibināšanas 1997. gadā tās pirmais tipogrāfiski iespiestais rakstu krājums ir jau ļoti ilgi gaidīts. LA sācēji, entuziastiskie atbalstītāji un pirmie absolventi noteikti atceras, ka LA iesākās ar vairākām tās organizētām konferencēm: 1996. gada 16. februārī “Mārtiņš Luters par laicīgo un pārilaicīgo”, 1996. gada 6. augustā “Sievietes doktrinālais un eklesioloģiskais statuss un funkcijas Baznīcā”, 1997. gada 3. martā “Filips Melanhtons – personība un teoloģija”, 1997. gada 22.–23. septembrī “Kristīgā Baznīca par laulību un ģimeni”, 1997. gada 1. decembrī “Reformācijas teoloģisko ideju aizsākumi un attīstība”, 1998. gada 30. janvārī “Netradicionālās reliģiskās kustības un to nelabvēlīgā ietekme sabiedrībā: garīgie, sociālie un tiesiskie aspekti”, 1998. gada 5. septembrī “Dzimumu teoloģija: jautājumi, problēmas un perspektīvas”. Šīs konferences varēja īstenoties, pateicoties mūsu partnerbaznīcas – Misūri sinodes luterāņu baznīcas – atbalstam, par ko esam viņiem ļoti pateicīgi. Tajās ar referātiem piedalījās arī mūsu akadēmijas mācībspēki. Pēc šīm konferencēm tās personāls centās apkopot referātus pašizdotos konferenču materiālu krājumos dažos desmitos eksemplāru, kas nu jau ir bibliogrāfisks retums.

Tagad iesākam jaunu LA akadēmiskās publicitātes posmu, ceļam, ar ikgadēju izdevumu, kas soli pa solim ne tikai rādīs, bet arī veidos Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas (LELB) intelektuālo seju. Beidzot LA būs pašai savs zinātnisks izdevums – “*Credimus*. Lutera Akadēmijas raksti”. Līdz šim mūsu pasniedzēji savus darbus

spēja publicēt tikai šur un tur.¹ Tāpēc viņu ieguldījums teoloģijas laukā bija izkaisīts un par tiem visbiežāk zināja tikai viņi paši un šaurs interesentu loks. Ar “*Credimus. Lutera Akadēmijas rakstiem*” situācija būtiski mainās. Tagad mūsu pasniedzēju un pētnieku (un ne tikai mūsu!) darbi, viņu pienesums dažādās teoloģijas jomās būs sastopami “*Credimus. Lutera Akadēmijas rakstu*” lappusēs. Nu būs iespēja gadu pa gadam analizēt un reflektēt ne tikai par LELB vēsturi, bet arī iepazīties ar docētāju pienesumu bibliskajā, ekseģētiskajā, sistemātiskajā un praktiskajā teoloģijā. Tagad ne vairs fragmenti šur un tur, bet jau pašu soli pa solim veidots kopskats iezīmēs mūsu Baznīcas garīgos horizontus. Tas ir garš ceļš. Ir nepieciešami vismaz vairāki gadi, līdz pakāpeniski sāks iestāties kaut cik vērā ņemams kumulatīvais efekts.

“*Credimus. Lutera Akadēmijas rakstu*” pirmais sējums sākotnēji tika iecerēts kā krājums, kas apkopo Reformācijas 500. gadadienai veltītās starptautiskās konferences “Luteriskā reformācija: pagātnes mantojums, šodienas izaicinājumi” materiālus. Konference notika 2017. gada 26.–27. maijā Rīgas domē.² Tā atspoguļoja tematiski plašu interešu loku.

Pēc vairāk nekā trīs gadu pārtraukuma, kad beidzot radās reāla iespēja izdot šo akadēmisko rakstu krājumu, situācija bija mainījies. Daļai autoru viņu darbi vairs nebija aktuāli, daži bija noslogoti ar citiem projektiem utt. Tomēr ceturtā daļa no konferences referātiem ietilpst šajā krājumā. To autori Rūne Imbergs (*Rune Imberg*), Mihāls Valčo (*Michal Valčo*), Aīda Krūze, Uģis Sildegis un Guntis Kalme ir laipni atvēlējuši savus darbus krājumam. Pārējie “*Credimus. Lutera Akadēmijas rakstu*” teksti ir LA pasniedzēju referāti un raksti, kas atspoguļo visai plašu LELB un LA teoloģisko interešu jomu.

Šis rakstu krājums ir īpašs vairākās nozīmēs. Pirmkārt, tas iznāk Lutera Akadēmijas 25. gadadienā un tādējādi ir laba dāvana pašiem sev un motivators tālākam darbam. Otrkārt, tas iznāk izcilā LELB mā-

1 Piemēram, LELB Teoloģijas komisijas izdevums “Teoloģijas Žurnāls” (2008. gadā iznāca trīs numuri), LU Teoloģijas fakultātes ikgadējais izdevums “Ceļš”, “Zinātņu Akadēmijas Vēstu” A daļa u. c.

2 <https://ej.uz/frv4>

cītāja, profesora Dr. Roberta Feldmaņa piemiņas 20. gadadienā. Tāpēc esam iekļāvuši arī viņa uzrunas tekstu no 1996. gada konferences “Mārtiņš Luters par laicīgo un pārlaicīgo”. Treškārt, 2022. gada 27. septembra Lutera Akadēmijas Senāta sēdē, diskutējot par krājumam piemērotāko nosaukumu, atradām luteriski lakonisko *Credimus*. Tas ir pirmais vārds no luteriskās ticības apliecības – Konkordijas formulas sākuma frāzes: “Mēs ticam, mācām un apliecinām”, latīniski: *Credimus, confiteur et docemus* (KF, Ep, I, 1).³ Ar to vēstām, ka vēlamies, lai šeit publicētais būtu šiem augstajiem vārdiem atbilstošs.

Šo rakstu krājumu sākam netradicionāli, proti, nevis ar saknēm, nevis ar atbilžu meklēšanu uz tradicionālo jautājumu “no kurienes nākam?”, bet uzreiz sastopoties ar šodienas problemātiku un tad ejot atpakaļ uz saknēm.

Lutera Akadēmijas rektors, LELB arhibīskaps Jānis Vanags, D. D., savā rakstā “Postmodernisma izaicinājumi Baznīcai”⁴ norāda uz jaunu hibrīdideoloģiju, postmoderno neomarksismu. Tas par objektīvo īstenību uzskata tikai cīņu par varu, kas dominē jebkurās attiecībās. Šajā ideoloģijā Kārļa Marksa šķiru cīņa tiek aizstāta ar identitātes politiku, kur sadursme notiek jau starp jebkurām identitātē pamatotām sabiedrības grupām, kuru postmodernismā var būt bezgalīgi daudz. Postmodernā neomarksisma mērķis ir ne vairs kontrole pār ražošanas līdzekļiem, bet pār visu īstenību, sagrābjot varu piešķirt savu nozīmi vārdiem un jēdzieniem. No turienes iegūtā ietekme pāriet arī uz citām disciplinām, teoloģiju ieskaitot. Tas ir milzu izaicinājums Rietumu pasaulei un jo sevišķi kristīgajai Baznīcai, kura ir lielo Rietumu kultūru radījušo vēstījumu galvenā glabātāja un kopēja.

Ņemot vērā šodienas saspringto militārpolitisko situāciju, kā nākamo lasām LA docenta Dr. *theol.*, Zemessardzes kapelāna, virleitnanta Gunta Kalmes, šā izdevuma redaktora, rakstu “Militārkapelāns vērtībarā (aksioloģiskais un teoloģiskais aspekts)”.⁵ Ņemot

3 Vāciski vārdu secība ir nedaudz citāda: *Wir glauben, lehren und bekennen*.

4 Referāts Lutera Akadēmijas organizētajā starptautiskajā konferencē praktiskajā teoloģijā *To be the Church of Christ!* 2020. gada 6.–8. februārī Saldū, Sv. Gregora Kristīgās kalpošanas skolā.

5 Nolasīts NBS Kapelānu dienesta konferencē 2020. gada 23. janvārī.

vērā nepieciešamību Baznīcai kalpot visur, kur vien ir iespēja nest Evaņģēlija vēsti, tā ir aicināta sludināt arī Nacionālajos bruņotajos spēkos (NBS). Autors aplūko NBS Kapelānu dienesta darbības jomas un specifiku t. s. hibrīdkara apstākļos. Tas norāda uz Kapelānu dienesta vērtībkontekstu trīs savstarpēji pārklājošās jomās: Rietumeiropas civilizācijas, nācijvalsts un tās karavīra vērtībās. Rakstā aplūkotas Kapelānu dienesta konkrētas funkcijas jauno izaicinājumu apstākļos, kas raksturīgi hibrīdkaram.

Tālāk esam pievērsušies Dr. M. Luteram un luteriskajai teoloģijai. Mums ir iespēja publicēt reformatora slaveno 95 tēžu tulkojumu no oriģinālvalodas – latīņu –, ko ir veicis mūsu students Kaspars Bankovskis.⁶ Tulkojums jau ir redzējis dienasgaismu Reformācijas piecsimtgadei veltītajā izstādē Latvijas Nacionālajā bibliotēkā “Luters. Pagrieziena”, pirms tam arī LELB žurnālā “Svētdienas Rīts” 2017. gada oktobra numurā.

Šo reformācijai vēsturiski nozīmīgo tekstu ir komentējis mūsu absolvents *Mag. philol.* Viesturs Rikveilis. Viņa raksts “Lutera 95 tēžu un to skaidrojumu (*Resolutiones*) baznīcvēsturiskais konteksts”⁷ norāda uz to, ka Lutera bija smagas izvēles priekšā – Evaņģēlijs vai līdzšinējā Baznīca? Šajā teoloģiskās attīstības posmā viņš vēl ar cieņu rakstīja par pāvestu, tomēr apšaubīja viņa Romas bīskapa primātu. Lutera cīņā Baznīcas tēvus un kanoniskos likumus, bet par galveno autoritāti reliģiskos jautājumos uzskatīja Bībeli. Viņš atzina Baznīcas koncilu autoritāti, bet iebilda pret atsevišķiem to lēmumiem. Lutera joprojām pieņēma šķīstītavu un “Baznīcas nopelnu krātuvi”, bet centās tās skaidrot evaņģēliski. Viņš nevēlējās nemierus un nepaklausību, tomēr nepārprotami prasīja reformēt Baznīcu.

Nākamajā rakstā, kas izaudzis no Reformācijas piecsimtgades konferencē nolasītā referāta, *Dr. theol.* Guntis Kalme pievēršas tēmai “Dr. Mārtiņa Lutera “Kristus par mums” koncepts kā luteriskās teo-

⁶ <https://ej.uz/pyz8> un <https://ej.uz/z2v1>

⁷ Publicēts arī žurnāla *Svētdienas Rīts* 2022. gada novembra numurā.

loģijas fundamentālprincips”.⁸ Raksts norāda uz Lutera bieži uzsvērtu Kristus attieksmi būt par Dievu, kas ir “par” un “priekš mums”. Tas nav sholastu abstraktais Dievs, bet gan pestījošs Dievs, kurš apzināti stājas attiecībās ar grēkā kritušo pasauli, lai glābtu to. Viņš ir dāvinošas atklāsmes Dievs. Šīs atklāsmes saturs ir Dieva inkarnācija Kristū, kas konkrēti pieredzama Viņa “priekš mums” agapes veida attieksmē. Tieši šāds Dievs sniedz ne tikai pestīšanas drošību, bet arī motivē no Kristus saņemtās dāvanas sniegt tālāk citiem.

Rakstā “Reformācija kā paradigma Rietumu civilizācijas renesansei” tas pats autors pievēršas reformācijas teorētiskai iespējai atjaunot šobrīd dekadento Rietumu civilizāciju. Reformācija, pateicoties Dr. Mārtiņa Lutera teoloģiskajai kreativitātei, atjaunoja Baznīcu. Tas savukārt kā neplānota, bet pozitīva blakne nozīmīgi ietekmēja arī Rietumu civilizāciju kopumā. Lai arī dažas mūsdienu civilizācijas teorijas paredz Rietumu civilizācijas norietu, taču tai, radoši izmantojot reformācijas paradigmu, tās mantojuma potenciālu, nav jāiet bojā. Rietumu civilizācijai joprojām ir iespējas garīgi atjaunoties.

Zviedru baznīc vēsturnieks *Dr. theol.* Rūne Imbergs (*Rune Imberg*) savā reformācijas piecsimt gades rakstā “Luters, luteriskās Baznīcas un misija” aplūko Dr. Mārtiņa Lutera attieksmi pret misiju. Ilgstoši tika uzskatīts, ka reformators bija atturīgs vai pat negatīvi noskaņots pret to. Šādu nostāju it kā apstiprināja tas, ka luterāņi, salīdzinot ar katoļiem, misijas darbu sāka samērā vēlu. Taču 1991. gadā zviedru misiologs Ingemars Ēbergs (*Ingemar Öberg*, 1930–2005) publicēja pētījumu “Luters un pasaules misija”, kurā šo maldīgo priekšstatu apgāza. Lutera Bībeles grāmatu ekseģēzēs un rakstos parādās skaidra vēlme nest Evaņģēliju pasaulei. Ēberga skatījumā reformators “parādās kā misioloģiski domājošs Evaņģēlija kalps, kurš lika pamatus luteriskai misijas teoloģijai”.

Bratislavas Komeniusa universitātes teoloģijas profesors Dr. Mičhals Valčo (*Michal Valčo*) savā Reformācijas piecsimt gades rakstā

8 Šajā rakstā izstrādāta viena no autora disertācijas idejām. Pašu disertāciju “*Words written in Golden Letters*”: A Lutheran Anthropological Reading of the Ecumenical Creeds — “For Us” as the Constitutive Factor of What it Means to be Human. <https://ej.uz/4zr4>

“Lutera *missio Dei* izpratnes avoti un raksturs viņa reformācijas programmas kontekstā” norāda uz reformatora formatīvajiem iespajdiem. Luteram Baznīcas atjaunotne un misija bijī cieši saistīta. Pirms Luters kļuva par profesoru Vitenbergā, viņu bija veidojusi augustiniešu klostera brāļa pieredze. Luters bija saskāries arī ar viduslaiku mistiķiem, *Theologia Germanica* misticismu. Līdzīgi kristietības rekonversijas akcenti atrodami Baznīcas atjaunotnes kustībās, dažos pirms viņa dzīvojušos progresīvos sholastiķos, reformatoros, 16. gadsimta humānistos, viņa laikabiedros, kuri līdzdalīja viņa vēlēšanos atjaunot kristietību (pazīstamākais no tiem bija Johans Štaupics). Arī “Vitenbergas loka” Lutera kolēģi – Filips Melanhtons, Justuss Jonass, Johans Bugenhāgens, Kaspars Krucigers un Georgs Majors sniedza atbalstu viņa izpratnei par to, kā Baznīcu Vācijā iesaistīt nemitīgajā Dieva misijā zudušo glābšanai. Lutera misijas izpratne ir izteikti trinitāra, un tā jāsaprot, ņemot vērā viņa tā laika apokaliptisko domāšanu.

Simboliski, ka rakstu krājuma sadaļā, kas pievēršas luterismam Latvijas teritorijā, esam varējuši ietilpināt nozīmīgo Dr. Roberta Feldmaņa runu⁹ konferencē “Mārtiņš Luters par laicīgo un pārilaicīgo” 1996. gada 16. februārī. Tas zināmā mērā dod iespēju “*Credimus*. Lutera Akadēmijas rakstus” uzskatīt par LA un Profesora Roberta Feldmaņa fonda kopīgu izdevumu. Ar redaktora tiesībām, ņemot vērā Feldmaņa uzrunas ētosu, devu tai nosaukumu “Mūsu Luters”. Feldmanis izceļ Lutera un reformācijas lielo sniegumu Eiropas tautām – Sv. Rakstus un to ikdienā lietotos atvasinājumus – katehismu un dziesmu grāmatu dzimtajā valodā. Šie trīs teksti kopā veido savdabīgu latviešu agrīnās kristīgās kultūras kanonu. Tos pirmo latviešu draudžu vajadzībām latviski tulkoja vācu mācītāji, vienlaikus radot arī latviešu alfabētu un rakstību. Šie teksti faktiski veicināja arī pašas latviešu tautas izveidi. Līdzšinējie nevāci – zemgaļi, kurši, sēļi un vidzemnieki – iznira no vēstures anonimitātes jau kā kultūras nācija – latvieši, kuriem nu bija kristīgās ticības pamattekstī viņu

⁹ Nerediģētā veidā ar nosaukumu “Par Lutera nozīmi” tā publicēta Profesora Roberta Feldmaņa fonda mājaslapā <https://ej.uz/nsha>; audioieraksts <https://ej.uz/9cg4>

dzimtajā valodā. Ar tiem latvieši iegāja Eiropas kultūras tautu aprītē. Tāpēc Feldmanis saka, ka arī latvieši līdz ar vāciešiem par reformatoru var sacīt: “Mūsu Lutērs!”

Savukārt *Dr. cand.* Vilis Kolms ar rakstu “Silvestrs Tegetmeiers kā Vidzemes luteriskās liturģijas līdzveidotājs” rosina pārskatīt Tegetmeiera lomu Livonijas reformācijā, kas ir veidojusies stereotipiski. Tegetmeiers ir ne tikai reformācijas apustulis Vidzemē, bet viņa darbība ir atstājusi arī ievērojamas pēdas Baltijas reformācijas vēsturē, tāpēc viņa personība, autoraprāt, pelnījusi daudz lielāku vēsturnieku uzmanību. Lai gan līdz mūsdienām saglabātās liecības par Tegetmeiera darbību ir pieticīgas, tomēr var secināt, ka viņa loma reformācijas izplatībā Vidzemē ir ievērojama. Balstoties Vidzemes reformācijas pirmās desmitgades liecībās, autors izceļ Tegetmeiera devumu evaņģēliskās dievkalpošanas kārtības formulēšanā un attīstībā. Tas ir pietiekami, lai viņu godātu kā vienu no luteriskās liturģijas tēviem Baltijā.

Latvijas Universitātes emeritētā profesore *Dr. paed.* Aida Krūze savā Reformācijas piecsimtgades rakstā “Reformācijas izaicinājumi pedagogijai: skola, skolotājs, mācību grāmata” uzsver, ka pedagogijas vēstures pētījumi atklāj reformācijas idejas kā skolu attīstības, skolotāja profesijas veidošanās un mācību grāmatu izveides priekšnosacījumus arī Latvijas teritorijā. Lutera izvīrītā prasība – nodrošināt elementāro skolas izglītību dzimtajā valodā un reliģiski tikumisko audzināšanu – pakāpeniski īstenojās arī attiecībā uz latviešu bērniem. Gadsimtu gaitā savu aktualitāti nav zaudējušas Lutera un viņa līdzgaitnieka Filipa Melanhtona atziņas par izglītības nodrošināšanu visiem bērniem, bērnu pilsonisko audzināšanu, zināšanu nepieciešamību ne vien dvēselei, bet arī praktiskajai dzīvei. Reformācijas prasību ieviešanā izglītības jomā galvenā nozīme ir vācbaltiešiem, kuri dibinājuši skolas latviešu bērniem, sākuši skolotāju sagatavošanu, atstājuši nozīmīgu kultūrvēsturisko mantojumu.

Tālāk seko LA lektora *Dr. theol.* Uģa Sildega raksts “Luteriskā krusta teoloģija komunistiskā geto apstākļos. Mācītāja Nikolaja Plātes (1915–1983) piemērs”, ar kuru viņš uzstājās Reformācijas

piecsimtgadē un kas ir arī viņa disertācijas tēma.¹⁰ Sildegs norāda, ka PSRS okupācija atstāja postošu iespaidu uz LELB, ievērojami samazinot tās locekļu skaitu un sabiedrisko ietekmi. *Dr. theol.* Jouko Talonens šā laika LELB kristīgo pieredzi trāpīgi ir nosaucis par geto teoloģiju. Skaidrojot Baznīcas krusta un ciešanu pieredzi, LELB teologi neviļus nāca pie domām, kuras līdzīgas Lutera krusta teoloģijai. Šīs paralēles starp geto teoloģiju un krusta teoloģiju savos darbos nepārprotami pauž arī viens no spilgtākiem tā laika latviešu teologiem un mācītājiem Nikolajs Plāte (1915–1983). Šī krusta un geto teoloģijas pieeja ļāva viņam okupācijas sāpīgo, negatīvo pieredzi izprast arī konstruktīvā un pozitīvā gaismā.

Šis “*Credimus. Lutera Akadēmijas rakstu*” izdevums noslēdzas ar Baznīcas pirmsākumu pētījumu. *Dr. cand. LA* lektore Lailas Čakares raksts “Romā prokuratoru pārvaldes un Pirmā jūdu–romiešu kara ietekme uz Jeruzalemes draudzi” norāda uz šo Senbaznīcai tik svarīgo draudzi, kas, par spīti vajāšanām un nelabvēlīgai ekonomiskajai situācijai Romā prokuratoru valdīšanas laikā (44–66), gandrīz četrdesmit gadus saglabāja lielu ietekmi un autoritāti strauji augošajā Baznīcā. Autore apskata dažādos ietekmes avotus uz Jeruzalemes draudzi, tādus kā Romā prokuratoru valdīšana Jūdejas provincē, augstā priesterā Hannas ģimene un Pirmais jūdu–romiešu karš.

Novēlot “*Credimus. Lutera Akadēmijas rakstu*” pirmajam sējumam veiksmīgu ceļu pie lasītājiem – redaktors, Lutera Akadēmijas zinātnu prorektors, *Dr. theol.* Guntis Kalme

10 Publicēts: Sildegs, Uģis. *Theology in the Getto: The Life, Work, and Theology of Nikolajs Plāte (1915–1983), Pastor and Theologian of the Evangelical Lutheran Church of the Latvian SSR.* Helsinki: University of Helsinki, 2017.

Arhibīskaps Jānis Vanags

Postmodernisma izaicinājumi Baznīcai¹

ANOTĀCIJA

20. gadsimta sešdesmitajos gados neapgāžamās liecības par komunistisko režīmu zvēribām padarīja atklātu sekošanu marksisma idejām morāli apšaubāmu Rietumu pasaules acīs. Vairāki sociālistiski noskaņoti franču filozofi lika pamatus hibrīdideoloģijai, mēģinot savienot divas it kā nesavienojamas idejas – marksismu un postmodernismu. To var nosaukt par postmoderno neomarksismu. Kārļa Marksa (*Karl Marx*, 1818–1883) ieskatā visa pamats ir ekonomika, kuru pārvalda tie, kam pieder ražošanas līdzekļi. Sava stāvokļa sargāšanai valdošā šķira ir radījusi virsbūvi – reliģiju, kultūru, tradīcijas, tikumus, sabiedrības iekārtu u. tml. Marksistu revolucionārā intelektuāļa uzdevums ir piekļūt pamatam, lai to pārveidotu. Šajā nolūkā ir jānojauc virsbūve. Tādam mērķim kā radīta ir postmodernisma skepse pret metanaratīviem, pret objektīvas patiesības esamību un uzskats, ka pasaule ir interpretējama bezgalīgi daudzos veidos, no kuriem neviens nav “pareizāks” par citiem. Postmodernais neomarksisms tikai cīņu par varu joprojām uzskata par objektīvu īstenību, kas dominē jebkurās attiecībās. Marksa šķiru cīņa tiek

¹ Referāts nolasīts starptautiskajā konferencē *To be the Church of Christ!* Saldū 2020. gada 7. februārī. Konferences darba valoda bija angļu valoda; referātu publikācijas vajadzībām no videoieraksta tulkojis Lutera Akadēmijas absolvents *Mg. philol.* Viesturs Rikveilis. Viss akadēmiskais aparāts – *teol. red.*

aizstāta ar identitātes politiku, kur cīņa notiek ne vairs tikai starp buržuāziju un proletariātu, bet starp jebkurām identitātē pamatotām sabiedrības grupām, kuru postmodernismā var būt bezgalīgi daudz. Galvenā cīņa risinās ne tik daudz ekonomikā kā valodā. Mērķis ir ne vairs kontrole pār ražošanas līdzekļiem, bet pār visu realitāti, sagrabjot varu, piešķirt savu nozīmi vārdiem un jēdzieniem. No turienes tā pāriet arī uz citām disciplīnām, ieskaitot teoloģiju. Tas ir milzu izaicinājums Rietumu pasaulei un jo sevišķi kristīgajai Baznīcai, kura ir lielo Rietumu kultūru radījušo vēstījumu galvenā glabātāja un kopēja.

Atslēgas vārdi: kristietība, postmodernisms, neomarksisms, identitātes politika.

Pēc Aukstā kara beigām un *dzelzs priekškara* sabrukuma varēja domāt, ka komunisms izzudīs. Taču tā nenotika. Tā idejas pārmiesojās hibrīdideoloģijā, kura apvieno divas šķietami nesavienojamas doktrīnas: marksisms un postmodernisms. To var raksturot kā postmoderno neomarksismu, un tas mūsdienās ir lielākais izaicinājums Baznīcām Rietumos un globālajos Ziemeļos.

Postmodernismu ir grūti definēt, jo tas nepakļaujas kategorizēšanai. Tomēr tam ir daži raksturīgi temati. Postmodernisms nostājas pret modernismu vai cenšas to pārspēt. Kas ir modernisms? Modernisma kustībā pastāvēja kopīgs uzskats, ka pasaule ir racionāli saprotama. Bija iespējamās patiesas zināšanas, kuras attīstījās un varēja dot gan konceptuālu, gan tehnoloģisku, gan sociālu labumu. Turklāt modernisms uzskatīja, ka pasaule ir racionāli saprotama ikvienam individam, ne tikai atsevišķām autoritatīvām institūcijām vai elitēm ar īpašu kognitīvu spēju izprast Visuma noslēpumus. Katrs cilvēks, iegūstot pienācīgu izglītību un apmācību, spēj pats saprast pasauli un uzņemties atbildību par savu dzīvi. Modernisma domāšanas veida neatņemama sastāvdaļa bija tādi jēdzieni kā universālas tiesības, katra paša atbildība un vispārēja brīvība. Agrīnie modernisti izteica drosmīgus un tālejošus apgalvojumus, ka Visumā nav nekā tāda, ko

mēs nevarētu saprast, ir tikai lietas, kuras mēs vēl neesam sapratuši. Tika uzskatīts, ka saprāta spēks ir visvarens un gana kompetents, lai mēs varētu noskaidrot visas svarīgās pasaules patiesības.

Postmodernismam saskaņā ar franču filozofam Žanam Fransuā Liotāram (*Jean-François Lyotard*, 1924–1998) piedēvēto definīciju ir skepse pret metanaratīviem jeb visaptverošiem vēstījumiem. Skepse, par kuru runā Liotārs un citi postmodernisti, ir skepse pret agrīno modernistu lielo pretenziju kopumu, lielo, visaptverošo stāstu. Tā vietā nāk daudzi mazi vēstījumi.

Postmodernajai kustībai attīstoties tālāk, tā kļuva skeptiska arī attiecībā uz šiem mazajiem vēstījumiem. Tādējādi postmodernā tradīcija ir skeptiska pret mūsu spēju izzināt pasauli tādā mērā, kādā modernisma domātāji to cerēja iepazīt. Radikālākā formā postmodernisms ir skeptisks par mūsu spēju saprast pasauli vispār. Postmodernisms neatzīst objektīvas zināšanas. Tas māca, ka katram ir savi viedokļi un uzskati. Tie ir subjektīvi, bez objektīvas nozīmes. Postmodernisms kā skepse par lielajiem vēstījumiem mūs skar īpaši, jo Baznīca ir vislielākā vēstījuma un augstākā metanaratīva nesēja.

Kādēļ lielie vēstījumi ir svarīgi? Mums visapkārt ir neskaitāmi fakti, no kuriem mēs uztveram tikai daļu. Ja mums būtu jāreģistrē viss, kas pastāv un norisinās pasaulē, mūsu smadzenes tiktu pārslogotas. Mēs pasauli uztveram tikai kā zemas izšķirtspējas attēlu, kurā apziņa ir izvēlējusies noteiktus faktus un izveidojusi modeli, kurā mēs varam veiksmīgi darboties. Apkārtējās realitātes faktus mums nākas atlasīt to svarīguma secībā. Tas nozīmē, ka mēraukla, pēc kuras atlasām faktus un saliekam tos kopā darboties spējīgā modelī, ir mūsu vērtības.

No kurienes mēs iegūstam savas vērtības? Vērtību izcelsme ir sarežģīts jautājums, taču varam novērot mehānismu, kā tās tiek nodotas no paaudzes paaudzē. Cilvēki tās nodod tālāk ar stāstiem un vēstījumiem. Bībeles jeb jūdeokristīgais vēstījums ir vērtību vienojošs instruments, ar kura palīdzību Rietumu kultūra ir salikusi kopā savu pasauli funkcionējošā modelī, un tas ir bijis sekmīgs. Pat lielais kristietības kritiķis vācu filozofs Frīdrihs Niče (*Friedrich Wilhelm Nietzsche*, 1844–1900) atzina, ka zinātnes progress Rietumos bija iespējams, pateicoties

Eiropā pastāvošajiem katolicisma gadsimtiem. Cilvēki bija spiesti visu interpretēt vienā kopsakarīgā veidā, un tas ir izveidojis zinātnisko prātu. Zaudējot tradīciju, mēs aizmirstam lielos vēstījumus, un viss pasaules skaidrošanas modelis sāk drupt.

Skepe par mūsu spēju pazīt pasauli atrod radikālu izpausmi postmodernisma poststrukturālisma² versijā. To visskaidrāk redzam franču filozofa Žaka Deridā (*Jacques Derrida*, 1930–2004.) darbos. Mēs uzskatām, ka apziņa ir attiecību fenomens, kas reaģē uz ārējo pasauli. Vārdiem ir nozīme, kas ir sakņota reālajā pasaulē. Tam, ko darām, vajadzētu būt saistītam ar realitāti. Tomēr problēma ir tā, ka mūsu vārdi ir abstrakcijas un starp vārdiem un empīrisko īstenību pastāv plaisa. Lai pārvarētu šo šķirtni un izveidotu jēgpilnu saikni starp vārdiem un realitāti, mēs izmantojam dažādus paņēmienus. Mēs lietojam savas piecas maņas. Tās ir atšķirīgas; ja visas vai dažas no tām apstiprina, ka kaut kas pastāv, visticamāk, ka tas arī pastāv. Mēs sazināmies savā starpā. Mēs izmantojam zinātnisko metodi, lai noteiktu vārdu saistību ar reālo pasauli. Postmodernisti turpretī teiktu, ka nevaram zināt, kādas ir attiecības starp vārdiem, jēdzieniem un ārējo īstenību. Viņu skeptiskie argumenti saka, ka nav iespējams savienot subjektu un objektu vai pārvarēt plaisu starp mūsu apziņas aparātu un kādu ārēju realitāti.

Ja tā būtu patiesība, mēs nespētu atšķirt mūsu maņu uztveri no halucinācijām. Ja jūs teiktu, ka jūsu vārdi un jēdzieni ir balstīti uz empīriskiem novērojumiem, postmodernisti iebilstu, ka šie novērojumi ir subjektīvi un neatbilst objektīvai īstenībai. Tāpēc arī jūsu vārdi un jēdzieni ir ārpus realitātes. Un, ja nevarat izveidot saikni starp saviem vārdiem un realitāti, kas gan jūsu vārdiem piešķir nozīmi? Postmo-

2 Daļa no postmodernistiem, piemēram, Žaks Deridā, Mišels Fuko u.c., bija arī poststrukturālisti. Strukturālisti (franču lingvists Ferdinands de Sosīrs (*Ferdinand de Saussure*, 1857–1913), franču antropologs Klods Levī Stross (*Claude Lévi-Strauss*, 1908–2009) u. c.) uzskata, ka cilvēka dzīves parādības nav saprotamas ārpus to savstarpējās saistības, t. i., struktūras. To nosaka nemainīgi abstraktās struktūras likumi. Poststrukturālā kritika uzbrūk strukturālisma modernismā balstītajiem pieņēmumiem, ka valodas zīmju definīcijas ir gan derīgas, gan fiksētas un ka autors, kurš izmanto strukturālisma teoriju, ir kaut kādā veidā augstāks un neatkarīgs no šīm struktūrām, un tāpēc ir spējīgs tās objektīvi novērtēt. Poststrukturālisms vērsās arī pret strukturālisma domāšanai raksturīgo universālo patiesību noteiktību un tieksmi tās stingri kategorizēt.

dernistiem idejas galvenokārt tiek konstruētas lingvistiski. Tas ir tāpat, kā meklēt vārdu vārdnīcā. Tā skaidrojums atsaucas uz kādu citu vārdnīcas vārdu. Un šis vārds savukārt ved pie nākamā vārda skaidrojuma. Un tā tālāk. Un jebkura vārda nozīmi vārdnīcā definē kāds cits vārds vai izteikums vārdnīcā. Citiem vārdiem sakot, poststrukturālais skatījums ignorē pasauli ārpus valodas konstrukcijām un pat noliedz, ka pastāv kaut kas līdzīgs dabai. Valoda ir viņu vienīgā īstenība. Un, ja postmodernajam projektam par to izdotos pārlicināt plašāku sabiedrību, kas jau pamazām notiek, rastos fundamentāls jautājums: kurš raksta vārdnīcu? Kultūras karš mūsdienās ir cīņa par vārdnīcas rakstīšanas tiesībām. Nevienam nav lielāka spēka kā tam, kurš var noteikt vārdu nozīmi un līdz ar to īstenības būtību.

Patiesībā postmodernisti vienojas par vienu lietu, kas vārdu nozīmi saista ar dzīvi ārpus vārdnīcas, un tā ir vara. Šī vienīgā objektīvā nozīme atklāj, kā vārdi un jēdzieni piešķir privilēģijas atsevišķām sociālām grupām un nostāda neizdevīgākā stāvoklī citas. Tas ir ļoti svarīgs punkts, kas jāņem vērā, jo tas atklāj, ka postmodernisms savā dabā ir marksistisks. Aprakstīšu to sīkāk.

Ir svarīgi saprast, ka visu komunistisko režīmu cietsirdību, zvērības un genocīdu izraisīja tieši marksistiskā ideoloģija.³ Tas varētu būt mulsinošs, jo vispārējs apgalvojums vēsta, ka marksisms radās no līdzjūtības pret apspiestajiem un ekspluatētajiem darbaļaudīm viņu postā. Tāpēc šī ideoloģija joprojām ir tik emocionāli pievilcīga Rietumos – ne tik daudz šeit, jo par to mums ir bijusi sava personīga un ļoti skarba pieredze.

Starp cilvēkiem patiešām pastāv nevienlīdzība, un tā bieži ir netaisnīga. Dzīve ir netaisnīga tādā ziņā, ka cilvēkus piemeklē slimības, katastrofas un ļaunprātības. Mēs, kristieši, zinām, ka ciešanas un krusts ir cilvēku esības sastāvdaļa. Marksisms cilvēku nevienlīdzību skaidro kā ekspluatācijas rezultātu, proti, ka viena ļaužu grupa izmanto citu. Tādējādi marksisms sabiedrību uztver kā cīņas lauku

³ Komunistiskais eksperiments ar cilvēci visā pasaulē ir prasījis vairāk nekā 100 miljonu dzīvību. Statistika no: Courtois, Stéphane et al. *The Black Book of Communism: Crimes, Terror, Repression*. Harvard University Press, 1999, p. 15.

starp apspiesto un tās apspiedēju grupām. Marksisti apgalvo, ka šajā cīņā viņi stāv pakļauto pusē.

Teorētiski sociālistiskajās valstīs vajadzētu būt vislīdzjūtīgākiem režīmiem. Tomēr to ir grūti savienot ar īstenību. 1930. gadu kolektivizācijas laikā Ukrainā padomju režīms mērķtiecīgi un plānveidīgi iznīcināja turīgos zemniekus, kas neizbēgami noveda pie pārtikas trūkuma pilsētās. Tad režīms konfiscēja visu pārtiku no atlikušajiem zemniekiem, kā rezultātā seši līdz septiņi miljoni ukraiņu nomira bādā.⁴ Un padomju režīms sodīja ar nāvi pat tās mātes, kuras gāja uz labības laukiem lasīt pēc ražas novākšanas zemē palikušos graudus, lai glābtu savus bērnus no bada nāves. Tas ir holokausts, par kuru bieži nerunā. Kā tas iederas priekšstatā, ka marksismu motivēja simpātijas pret nabadzīgajiem un apspiestajiem? Angļu rakstnieks Džordžs Orvels (*George Orwell*, 1903–1950) savā 1937. gada grāmatā “Ceļš uz Viganas piestātni” (*The Road to Wigan Pier*) pēta dzīves apstākļus ogļu ieguves vietās Lielbritānijas ziemeļos. Grāmatas otrajā daļā viņš apšauba sociālistu motivāciju, kuriem vajadzētu iestāties par strādnieku šķiru tās postā: “Lai gan viņš [sociālists] reti izrāda pieķeršanos izmantotajiem, viņš lieliski spēj izrādīt naidu – sava veida dīvainu, teorētisku, tukšu naidu – pret ekspluatētājiem. No šejienes arī dižais vecais sociālistiskais buržuāzijas nosodīšanas sports.”⁵

4 1932.–1933. gadā padomju vara mākslīgi izraisīja masveida badu (sauktu par *golodomoru*) Ukrainas PSR un ukraiņu apdzīvotajā Kubaņas reģionā. *Golodomors* tika izraisīts, lai apspiestu ukraiņu pretošanos padomju varai. Tā bija PSRS īstenotās zemniecības pakļaušanas, t. s. kolektivizācijas politika, proti, atņemt zemniekiem piederošo zemi, visu ražu, atstājot tikai iztikas minimumu un piespiežot viņus apvienoties kolektīvajās saimniecībās (kolhozos). 29.12.1932. tika pieņemts lēmums, ka zemniekiem, kuri nav atdevuši pietiekami daudz labības, tiek konfiscēta arī sējai atliktā labība, tādējādi atņemot viņiem visus pārtikas un sēklas krājumus. PSRS drošības iestādes bloķēja mirstošos rajonus, neļaujot izbēgt no tiem. 1933. gada Lejasvolgas boļševiku partijas plēnumā vietējais partijas vadītājs Lukojanovs sacīja: “Labības sagāde ir svira, ar kuras palīdzību mēs sociālistiski pāraudzināsim kolhoznieku. Mēs viņu radinām domāt citādāk, domāt nevis kā labības īpašniekam, bet gan domāt kā sociālistiskās sacensības dalībniekam, kurš disciplinēti ievēro savus pienākumus pret proletārisko valsti.” (Кондрашин, В. В. *Голод в русской деревне 1932–1933 гг.* Пенза, 2003, с. 149.) Tā miera laikā nomira joprojām neprecizēts skaits cilvēku, apm. no 2,2 līdz 10 miljoniem. 2008. gada martā Ukrainas parlaments kopā ar vairākām citām valstīm atzina PSRS veikto bada izraisīšanu par genocīdu. 2008. gada 23. oktobrī Eiropas Parlaments pieņēma rezolūciju, kurā *golodomors* tika atzīts par noziegumu pret cilvēci.

5 *Though seldom giving much evidence of affection for the exploited, he is perfectly capable of dis-*

Īsāk sakot, sociālisti nevis mīl nabadzīgos un apspiestos, bet ieņīst bagātos un veiksmīgos. Tā ir būtiska atšķirība. Marksistiskos režīmus motivē aizvainojums un rūgtums. Kanādiešu psihologs, profesors Džordans Pītersons (*Jordan Peterson*, dz. 1962) marksismā ir saskatījis paralēles ar Bībeles stāstu par Kainu un Ābelu. Pēc viņa vārdiem, Kains ir nonācis radošā savienībā ar aizvainojumu un naidu. Viņš bija tik ļoti saniknots, ka nogalināja Ābelu. Tā viņš iznīcina savu ideālu, un tas ir šausmīgākais, ko cilvēks var pats sev nodarīt. Nav pārsteigums, ka šim stāstam seko plūdu stāsts. Kad sabiedrību caurauž aizvainojuma un rūgtuma pilns domāšanas veids, kā tas notiek ar Kaina pēcnācējiem, tad atveras elle un viss cilvēciskais un labais tiek aizskalots prom.

Kā lai zina, vai marksistiem bija patiesas simpātijas pret strādnieku šķiru vai arī viņus motivēja aizvainojums pret veiksmīgajiem? To var redzēt pēc slepkavībām. Krievu rakstnieks Aleksandrs Solžeņicins (*Александр Исаевич Солженицын*, 1918–2008) savā “Gulaga arhipelāgā”⁶ norāda, ka idejām ir potenciāls izvērsties. To iekšējā loģika atklājas laikā un telpā. Marksisma iekšējā loģika atklājas, kad tā politikas dēļ bojā gāja miljoniem cilvēku. Tas notika visā PSRS, Ķīnā, Kambodžā, Vjetnamā;⁷ tas joprojām notiek Ziemeļkorejā, un tas notiks arī Venecuēlā, ja tur dominēs marksisms. Tas notiks ASV vai atkārtosies šeit, ja neomarksisms gūs virsroku.

Pītersons secina, ka apgalvojums par marksistu teorijas balstīšanos uz simpātijām pret strādnieku šķiru ir meli. Pati vēsture ir parādījusi,

playing hatred—a sort of queer, theoretical, in vacua hatred—against the exploiters. Hence the grand old Socialist sport of denouncing the bourgeoisie. <https://ej.uz/2kgz> (skatīts 15.05.2022.)

6 “Gulaga arhipelāgs” ir Aleksandra Solžeņicina vēsturisks darbs par represijām PSRS laikā no 1918. līdz 1956. gadam. Tas pamatojas uz 257 ieslodzīto vēstulēm, memuāriem, mutvārdu stāstiem un autora paša pieredzi. GULAG ir saīsinājums no Galvenā nometņu pārvalde (ГУЛАГ – Главное управление лагерей – krievu val.). Darbs pirmoreiz publicēts Parīzē 1973. gadā. Tulkots vairāk nekā 40 valodās. Latviski izdoti pirmie divi sējumi trimdas izdevniecībā “Grāmatu draugs” 1973. gadā.

7 Amerikāņu politologs, totalitāro režīmu letalitātes pētnieks Rūdolf Rammels (*Rudolph Rummel*, 1932–2014) saka: “Gandrīz 170 miljoni vīriešu, sievietes un bērnu ir tikuši nošauti, sisti, spīdzināti, nodurti, dedzināti, nomērdēti badā un salā, satriekti vai nostrādīnāti līdz nāvei; aprakti dzīvi, noslicināti, pakārti, sabomboti vai nogalēti jebkurā citā no neskaitāmiem veidiem, kuros valdības ir izraisījušas neapbruņotu, bezpalīdzīgu pilsoņu un ārzemnieku nāvi.” (Rummel, Rudolph J. *Death by Government*. London: Transaction Publishers, 2009, p. 9.)

ka tā nav taisnība. Ja ar to nepietiek un cilvēki neticēs, tad nākamais pierādījums būs kā Lielie plūdi.⁸

Varētu jautāt, kāda jēga ir apcerēt marksismu un vajāšanas šeit un tagad postmodernās Eiropas 21. gadsimtā? Vai tas ir aktuāls temats? Ja mēs kā Neo⁹ sajustu, ka kaut kas nav kārtībā ar īstenību, un uzdotu jautājumu: “Kas ir matrica?”, es teiktu: mūsdienu matrica ir postmodernā neomarksisma ideoloģija ar tās identitātes politiku. Kungs Jēzus mudina mūs paraudzīties uz savu laiku. Ja esam iekļāvušies postmodernajā Rietumu pasaulē, tad ir svarīgi palūkoties, kādas ir postmodernā laika zīmes. Uz ko tas ir vērst?

Postmodernisms pēc savas būtības ir marksistisks. Postmodernisma dibinātāji tēvi – franču filozofi Žans Pols Sartrs (*Jean-Paul Sartre*, 1905–1980), Žaks Deridā (*Jacques Derrida*, 1930–2004), Mišels Fuko (*Michel Foucault*, 1926–1984) bija marksisti un pat komunisti. Sartrs bija dedzīgs PSRS atbalstītājs un mainīja savu attieksmi tikai pēc tam, kad padomju tanki apspieda tautas sacelšanos Ungārijā 1956. gadā un Čehoslovākijā 1968. gadā. Divdesmitā gadsimta sākumā Krievijā un pēc tam Ķīnā varu pārņēma proletariāts. Nu sociālistisko ideju varēja pārbaudīt reālajā dzīvē. Ap sešdesmitajiem gadiem vairs nebija iespējams ignorēt daudzās liecības par marksistisko režīmu slepkavniecisko dabu un genocīda darbiem. Faktiski sociālisms bija radījis vēl lielāku nevienlīdzību. Tā ir lieliski aprakstīta Orvela darbā “1984”.¹⁰

Vairs nebija iespējams uzturēt pie dzīvības domu, ka marksismu motivē līdzjūtība pret apspiesto proletariātu, kas cīnās par sociālo taisnīgumu. Turklāt pretēji marksistu prognozēm strādnieku šķira Rietumos kļuva bagātāka nekā jebkad agrāk. To nebūt nemīdija nežēlīgā kapitālistu elite. Revolūcijas ideju vairs nebija viegli pārdot.

8 Jordan Peterson on how the flood comes when you're unprepared. <https://ej.uz/zy4f> (skatīts 15.05.2022.).

9 Neo – režisoru Lanas (dz. 1965) un Lilijas (dz. 1967) Vahovsku (*Lilly and Lilly Wachowski*) filmas *The Matrix* galvenais varonis, kibernoziēdznieks.

10 Izdota 1949. gadā; latviski kopā ar romānu *Dzīvnieku ferma* 1990. un atsevišķi vēlreiz 2004. gadā.

Tomēr franču sociālisti nevēlējās padoties. Standarta marksistu doktrīna tika pārveidota ideoloģijā, kuru pamatoti var raksturot kā postmoderno neomarksismu, lai cik maz ticami, ka šāda savienība varētu pastāvēt. Marksisti sabiedrību uztvēra kā strādnieku šķiras cīņu pret buržuāzijas tirāniju. Neomarksisti apgalvo, ka runa nav par ekonomisko varu, bet par apspiešanu un apspiedējiem plašākā nozīmē. Marksistu cīņa starp proletariātu un buržuāziju nu ir pārveidota par cīņu starp identitātes grupām. Sabiedrība tiek uzlūkota kā daudzu identitāšu grupas, kuras savā starpā cīnās par varu, ietekmi un katra par savām interesēm. Postmodernistu teorija ļauj interpretēt pasauli bezgalīgi dažādos veidos. Attiecīgi grupas identitāti var noteikt gandrīz bezgalīgi daudzos veidos atbilstoši šķirai, rasei, dzimumam, seksuālajai orientācijai, reliģijai, ticības apliecībai, vecumam, ģimenes stāvoklim, invaliditātei utt. Vai veidot šo grupu kombinācijas. Piemēram, viena grupa būtu sievietes, otra grupa būtu melnās sievietes, pēc tam melnās vientuļās mātes utt. Tātad ir runa par bezgalīgu skaitu šādu variantu. Praksē gan par svarīgākajām identitātes pazīmēm ir izvēlēts dzimums, rase un seksuālā preference.

Tā kā postmodernisms ļauj interpretēt pasauli bezgalīgi daudzos veidos, dzimumu identitāte no sākotnējā un binārā vīrietis – sieviete modeļa ir izvērtusies daudzu identitāšu grupās. Saīsinājumam LGBT ir tendence kļūt arvien garākam. Tiek apgalvots, ka katra grupa vismaz kaut kādā veidā diskriminē citas grupas, piemēram, vīrieši apspiež sievietes, taču tad, kad sportistes iebilst pret atļauju transsievietēm iesaistīties sieviešu sportā, viņas pašas kļūst par transpersonu apspiedējam. Tā feministes nonāk konfliktā ar transaktīvistiem. Homoseksuāla sieviete, kas atsakās no intīmām attiecībām ar transsievieti, kurai ir vīrieša dzimumorgāni, bet kura identificē sevi kā lesbieti, kļūst vainīga transfobijā un diskriminējošā ģenitālā preferencē. Tas nav joks, bet reālas diskusijas no dzīves. Identitātes politikā grupas identitātei jābūt pārākai par individuālo identitāti. Ja esi sieviete, no tevis tiek sagaidīts, ka seko noteiktām idejām, izmanto feministu valodu, balso par sieviešu kandidātēm utt. Ja esi balts, heteroseksuāls, kristīgs vīrietis, tev vienkārši jāapklust un jāuzņemas atbildība

par visām nevienlīdzībām, kuras tava sociālā grupa ir izraisījusi vēstures gaitā.

Arvien ietekmīgāka kļūst interseksionālisma doktrīna, kas māca, kā personas sociālās un politiskās identitātes aspekti apvienojas, radot dažādus diskriminācijas un privilēģiju veidus. To nosaka tādi faktori kā dzimums, kasta, rase, etniskā piederība, šķira, seksualitāte, reliģija, invaliditāte, svars, izskats un daudz kas cits. Katrs cilvēks neizbēgami pieder vairāku identitāšu grupām, un katra kaut kā apspiež kādu citu. Tiek apgalvots, ka savstarpēji krustojošās un pārklājošās sociālās identitātes vienus izstumj un citiem dod priekšrocības. Taisnīgas sabiedrības vārdā ir jācīnās pret visu veidu apspiedējiem un privilēģētajiem. Taču tas sadrumstalo sabiedrību un to piepilda ar Kaina aizvainojumu un dusmām.

Postmodernismam pasaule ir cīņa starp dažādām varas piramīdām. Ja visi cīnītos ar visiem, izceltos pilnīgs haoss, tāpēc nākas izraudzīt dažus galvenos pretiniekus. Šajā troņu spēlē ir divi galvenie negatīvie tēli. Pirmkārt, tas ir patriarhāts it kā vīriešu dominētajā Rietumu sabiedrībā, un, otrkārt, baltie cilvēki ar savām privilēģijām. Šīm divām kategorijām par katru cenu ir jāatņem vara, un visām pārējām grupām ir jānostājas pret tām. Ir jāgāž balto, heteroseksuālo vīriešu patriarhālā tirānija.

Dažreiz postmoderno ideologu un politiķu mērķi un rīcība var šķist mulсноši un neracionāli. Kāpēc, piemēram, jautājums par viendzimuma laulībām pat Baznīcā pēkšņi tapa tik svarīgs, ka gandrīz vai kļūst par patiesību, kuras dēļ Baznīca stāv vai krīt? Vai tiešām visapkārt ir tik daudz homoseksuālu cilvēku, kuri vēlas precēties baznīcā? Tomēr, ja mēs to uztveram nevis kā līdzjūtības izpausmi apspiestai, marginalizētai minoritātei, bet kā daļu no marksistiskās “virsbūves nojaukšanas politikas”, tad jēga kļūst skaidra. Lai iznīcinātu šķietami vīriešu dominēto patriarhātu, tas ir jānošķir no tā šķietamajām, judeokristīgajām saknēm. Kristīgais ģimenes modelis, kas ir balstīts uz viena vīrieša un vienas sievietes mūža laulību, ir jānojauc, un tam ir jāatņem modeļa loma. Noteikti ir jāķeras pie kristietības galvenā avota – Bībeles.

Postmodernisms ir izveidojies no zināma veida literatūras kritikas. Pītersons savulaik paskaidroja postmoderno pieeju literatūrai: "Ja tu esi postmoderns literatūras kritiķis, tad, tavuprāt, nav izcilu literāru darbu, jo nav tādas lietas kā darba izcilība. Ja tu saki, ka Dostojevskis ir liels rakstnieks, tas ir tāpēc, ka aizstāvi baltās rases pārākumu un patvaļīgi viņu izcel, lai atbalstītu savas varas grupas dominanci. Analizējot Dostojevski, nav jāmeklē tas, ko autors ar savu darbu ir domājis, jo nav tādas lietas kā autora doma. Ir jāmeklē tas, kādā veidā autors savā darbā atbalsta tās varas struktūras, kurām pats pieder." Līdzīgu pieeju postmodernisti izmanto arī Bībeles interpretācijai.

Postmodernisms ļauj bezgalīgi plaši interpretēt jebkuru tekstu, un kanoniska interpretācija nav iespējama, jo nekāda augstākā patiesība neeksistē. Ir tikai subjektīvas interpretācijas. Par izšķirošo hermeneitisko atslēgu kļūst jautājums, kura no interpretācijām nāk par labu tai grupai, kuras intereses ir jāatbalsta, un tajā pašā laikā atklāj to grupu sliktās īpašības, kura būtu jāatspēko. Tā rodas dažādas nišu teoloģijas, piemēram, feminisma teoloģija, atbrīvošanās teoloģija un tamlīdzīgi.

Tehniski postmodernistiem ir taisnība, ka pasauli var interpretēt bezgalīgi daudzos veidos. Tomēr, ja demonstrācijas nolūkā mēs pieņemtu, ka pastāv evolūcija, tad tā pasaules interpretācijas izsijā ar nāves palīdzību. Organisms var attīstīties bezgalīgi daudzos virzienos, tomēr variācijas, kuras nav pietiekami labas, nomirst. Tā ir nežēlīga sistēma, kura ierobežo nebeidzamo interpretāciju skaitu tikai līdz dažām, dzīvotspējīgām, tātad "kanoniskām".

Ja mēs to attiecinām uz Bībeles skaidrošanu, tad postmodernā pieeja pieļauj nebeidzamu skaitu interpretāciju, taču ir nepareizi uzskatīt, ka tās visas ir vienlīdz piemērotas dzīvībai. Tikai dzīvotspējīga interpretācija dara dzīvu, pārējās nes nāvi. Tas ir drūms brīdinājums postmodernai Baznīcai, kurai taču vajadzētu vest cilvēkus dzīvībā.

Kreisā ideoloģija, kas mūsdienās dominē Rietumu un arvien vairāk arī mūsu universitātēs, savā būtībā ir marksistiska. No universitātes tā pāriet arī vispārējā izglītībā un faktiski visās dzīves jomās.

Tāpat kā tradicionālo marksismu, to virza nevis līdzcietība, bet gan aizvainojums. Kaina un Ābela stāsts rāda, kas notiek, kad aizvainojums pārņem lielu sabiedrības daļu.

Kanādiešu filozofs un postmodernisma pētnieks Stīvens Hikss (*Stephen Hicks*, dz. 1960.) skaidro, ka filozofijas fakultātēs postmodernisms nav iesakņojies. Tur ar to flirtēja un tad novērsās, jo tā argumenti palika vieni un tie paši divdesmit gadu garumā. Tomēr filozofija ir tikai neliela akadēmiskās sabiedrības daļa. Postmodernisma ideoloģija ir izplatījusies daudz plašākās jomās, piemēram, socioloģijā, žurnālistikā, jurisprudencē un daudzās īpašās programmās, rasu pētījumos, dzimumu līdztiesības pētījumos, etniskajos pētījumos utt. Hikss domā, ka pirms aptuveni astoņiem gadiem postmodernisti akadēmiskajā vidē sasniedza pietiekamu kritisko masu, lai mainītu iekšējo klimatu universitātēs. Ideoloģizēti absolventi no universitātēm sāka plūst uz aktīvistu organizācijām, kuras cenšas ietekmēt politiku, mainīt vērtību sistēmu un revolucionarizēt sabiedrību. Tāpat kā postmodernisms nesaista nozīmi ar objektīviem avotiem ārpus valodas, tas arī nesaista emocionālismu ar kādiem objektīviem pamatiem. Savu piekritēju vidū tas galvenokārt kultivē negatīvas aizvainojuma, cinisma un dusmu emocijas, un to neinteresē, vai šīm jūtām un attieksmei ir kāds objektīvs, loģisks iemesls. Postmodernistiem nepatīk loģika, jo viņi uzskata, ka tas ir instruments, ar kuru baltais patriarhāts aizstāv savu statusu. Esmu novērojis, ka šis parādības patlaban īpaši skar angļiski runājošās sabiedrības. Aktīvistu, kuri ir atrauti no realitātes un veselā saprāta, bet ir pilni paštaisnas ticības postmodernajai neomarksistu ideoloģijai, jūtas kā karotāji par sociālo taisnīgumu. Viņi mēģina aplūsināt vārda brīvību un izjaukt pasākumus, kuros tiek pausti konservatīvi uzskati. Kreisie teroristi, kurus dēvē par *antifa*,¹¹ kļūst arvien vardarbīgāki, un tas tikai iet nekontrolēti plašumā. Atcerieties Solženicinu – ir vajadzīgs laiks, lai atklātos ideoloģijas iekšējā loģika.

11 Nosaukums cēlies no vācu valodas vārda *antifaschistisch* (antifašists) saīsinātās formas. Ar to apzīmēja islaicīgi darbojušos grupu Vācijā *Antifaschistische Aktion* (1932–1933), kas vēlāk iedvesmoja plašāku *antifa* kustību Vācijā.

Tomēr idejas parasti neapstājas pie valodas robežām. Latvijā vēl nav pārāk daudz cilvēku ar tik radikāli postmoderniem uzskatiem, taču tie, kam tādi ir, pieliek daudz pūļu savu uzskatu propagandēšanai. Viņi efektīvi mobilizē aktivistus akadēmiskajā vidē. Būtu interesanti izsekot, kādiem pētījumiem pēdējos gados tiek piešķirti granti. Par vietu politikā cīnās partija “Progresīvie”, kuras programma ir vistuvāk postmodernā neomarksisma idejām. Ja tas izklausās draudīgi, tam ir pamats.

Postmoderno kreiso iekšējā loģika ir marksisma loģika. Pieredzējuši padomju režīmu, mēs pārāk labi zinām, ko no tā var sagaidīt. Postmodernais neomarksisms vēl nav tik vardarbīgs kā parastais komunisms, taču tas kļūst arvien neiecietīgāks. ASV ir jau vērojami tieši uzbrukumi un represijas pret kristiešiem, piemēram, bēdīgi slavenās situācijas, kad tiesa kristiešu maizes ceptuvi iznīcina ar milzu naudas sodiem par atteikšanos cept kūku viendzimuma pāra kāzām. Starp citu, zīmīgi, ka līdzīga atteikuma dēļ netiek represēti musulmaņu maiznieki, jo musulmaņi acīmredzot ieņem augstāku vietu intersekcionalajā “diskriminācijas upuru” hierarhijā nekā baltie homoseksuālie cilvēki.

Tagad vajadzētu pateikt, kā jārīkojas, bet tas ir plašs un sarežģīts jautājums, un es nemēģinātu to darīt, kaut arī man ir dažas domas par to. Tā varētu būt arī daļa no mūsu kopīgā darba nākotnē, bet par vienu lietu es esmu pārliecināts: mums ir jāzina daudz vairāk par šo ideoloģiju un jāizprot dziļāk tās stratēģijas. Pārāk ilgi nopietni konservatīvi akadēmiķi ignorēja šīs idejas, uzskatot tās par tik absurdām, ka neredzēja vajadzību pievērst tām uzmanību. Viņi domāja, ka tas ir trākums, kas izzudīs pats no sevis, bet tas neizzuda un neizzudīs. Kamēr konservatīvie zinātnieki klusēja, postmodernais neomarksisms ar humanitāro institūciju, mediju, aktivistu organizāciju un pat dažu Baznīcu starpniecību veica savu propagandas un indoktrinācijas darbu.

Pirms trim gadiem amerikāņu teologs Dr. Viljams Veinrihs (*William Weinrich*, dz. 1945) man teica, ka Luteram un reformatoriem vissvarīgākais jautājums, kas jāmāca cilvēkiem, bija, kā es varu atrast žēlsirdīgu Dievu. Mūsdienās, pēc viņa teiktā, vissvarīgākais uzdevums būtu

mācīt cilvēkus par viņu identitāti. Toreiz es viņu īsti labi nesapratu. Tagad es viņu saprotu daudz labāk un domāju, ka viņam ir taisnība.

Postmodernais neomarksisms ir nopietns drauds sabiedrības kristīgajiem pamatiem. Pārsteidzošā kārtā skaļākā un skaidrākā balsis tā kritikai un uz Bībeles vēstījuma dibinātās vērtību sistēmas aizstāvībai līdz šim atskan no cilvēkiem, kas sevi nesauc par baznīciskiem kristiešiem. Es domāju tādus cilvēkus kā Džordanu Pītersonu, dievbijīgo ebreju un amerikāņu konservatīvo politisko komentētāju Benu Šapiro (*Ben Shapiro*, dz. 1984), kanādiešu literatūrzinātnieci Dženisu Fiamengo (*Janice Fiamengo*, dz. 1964), amerikāņu politisko komentētāju un grāmatu autori Hezeru Makdonaldu (*Heather Mac Donald*, dz. 1956), britu žurnālistu un atklātu geju Daglešu Mariju (*Douglas Kear Murray*, dz. 1979)¹² un pat mūsdienu populārāko ateistu Semjuelu Herisu (*Samuel B. Harris*, dz. 1967), kuri efektīvi izmanto internetu, lai stātos ceļā postmodernajai apmātībai un atspēkotu tās dogmas. Mums viņu balsīm jāpievieno mūsu kristīgā perspektīva, un tā jādara pieejama iespējami daudziem cilvēkiem. Ir prieks un gandarījums par latviešu portāla www.telos.lv tapšanu, kas jau tam paver zināmas iespējas. Lai Dievs mums palīdz ieraudzīt un paveikt savu daļu!

SECINĀJUMI

Par mūsdienu dominējošo domāšanas matricu ir kļuvis postmodernais neomarksisms. Tas ir efektīvi pārmantojis klasiskā marksisma vadmotīvu – šķiru naidu, pievienojot tam dažādās identitātēs balstītu sociālo grupu aizvainojumu, dusmas, paštaisnību pret citām identitāšu grupām, fragmentējot sabiedrību kā visu cīņu pret visiem. Šī jaunā ideoloģija noliedz objektīvo patiesību, izziņas iespējas un metanaratīvus, tādējādi atņemot cilvēkiem jebkādu vērtībisku kopsaucēju. Īpašs kultūrkarš tiek izcīnīts lingvistikā par varu definēt vārdu nozīmes, lai gūtu interpretācijas varu noteikt identitātes. Postmo-

12 Latviski tulkotas divas Marija grāmatas: Marijs, Daglass. *Eiropas dīvainā nāve: imigrācija, identitāte, islāms*. Rīga: Apvārsnis, 2018; Marijs, Daglass. *Pūļa neprāts: dzimums, rase un identitāte*. Bigauņciems: Kodoka, 2022.

dernais neomarksisms ir destruktīvs kristietībai un Rietumeiropas civilizācijai kopumā, tāpēc tam jāpretojas, mobilizējot visplašākos akadēmiskos resursus no dažādām kristīgām konfesijām. Ir jāizmanto mūsdienu tehnoloģijas iespējas mūsu ideju izplatīšanai.

LITERATŪRA

- Orwell, George. *The Road to Wigan Pier*. <https://ej.uz/2kgz>
- Peterson, Jordan. *The Nexus of Postmodernism and Marxism*. <https://ej.uz/4m67>
- Peterson, Jordan. *Postmodernism: How and why it must be fought*. <https://ej.uz/idbg>
- *Jordan Peterson on how the flood comes when you're unprepared*. <https://ej.uz/zy4f>

The Challenges of Postmodernism for the Church

ANNOTATION

After massive evidence of atrocities performed by Communist regimes, Marxism lost its moral stand but did not cease to exist. It merged with Postmodernism, becoming a hybrid ideology – postmodern neo-Marxism. This ideology extends the concept of oppression from economic and political power gained through class struggle to any identity-based social group relationship, claiming that it is dominated by power. On the one hand, postmodernists deny objective truth and any metanarrative. On the other hand, they posit as a reality-shaping factor the defining force of social identity, which is formed by the power to redefine the previous meanings of words. Identity politics has become the guiding principle of postmodern neo-Marxism, which is a serious challenge for both the Christian church and Western civilization.

Keywords: Christianity, Postmodernism, Neo-Marxism, Policy of Identity.

Guntis Kalme

Militārkapelāns vērtīkarā (aksioloģiskais un teoloģiskais aspekts)

ANOTĀCIJA

Rakstā aplūkotas Latvijas Nacionālo bruņoto spēku (NBS) Kapelānu dienesta darbības jomas un specifika t. s. hibrīdkara (nelineārā kara) apstākļos. Raksts norāda arī uz Kapelānu dienesta darbības vērtībkontekstu trīs savstarpēji pārklājošās jomās: Rietumeiropas civilizācijas, nācijvalsts un tās karavīra vērtībās.

Atslēgvārdi: Kapelānu dienests, hibrīdkarš, vērtīkarš, civilizāciju sadursme.

Ievads. Kapelānu dienesta jaunie izaicinājumi hibrīdkarā

Lai arī Krievijas–Ukrainas karš ir iegājis t. s. klasiski konvencionālā kara posmā, taču Krievijas piekoptais hibrīdkarš joprojām ir tās arsenālā. Hibrīdkarš (saukts arī asimetriskais, nelineārais, Jaunās paaudzes, 4. paaudzes¹ u. tml.) civilizāciju sadursmju aspektā ir militāri

¹ Viljams Linds (*William S. Lind*, dz. 1947) izstrādāja uzskatu par dažādu paaudžu kariem. *Pirmās paaudzes karš* (1648–1860) bija raksturīgs laikam pēc 1648. gada Vestfāles miera, kad Eiropā veidojās nācijvalstis, kas monopolizēja tiesības uz karu. Tās karoja ar uniformētiem masveida karaspēkiem; dominēja ierindu un kolonu taktika. *Otrās paaudzes karš* bija lineārais karš. To raksturoja ierakumi, centralizēta kaujas vadība, artilērijas atbalsts, manevrs ar uguni,

vājākā pretinieka jauns karošanas veids pret konvencionālās karošanas veidā militāri stiprāko pretinieku. Protams, kara pamatelementi paliek tie paši, kas jebkurā karā. Būtiski jaunais ir nemilitāro elementu ļoti plašais izmantojums, to izteikti dominējošais īpatsvars iepretim konvencionāli militārajiem (4:1).² Tas izraisa arī nepieciešamību pēc jauna aizstāvēšanās veida (hibrīdaizsardzības), tātad arī pēc jauna militārās domāšanas un rīcības veida. Tas savukārt rada vajadzību veikt atbilstošas izmaiņas Kapelānu dienesta darbībā.

Šobrīd Rietumeiropas civilizācija ir paguruma un vitālo spēku izsīkuma posmā.³ Tās pretestības spējas ir nogurdinājuši ne tikai divi

kamufļāžas uniforma. Tika izgudrotas musketes un aizslēga šaujamočļi ar augstu ugunsjaudu un letalitāti. Tas bija nogurdināšanas karš ar principu "artilērija uzvar, kājnieki ieņem". Tā tipiskākais piemērs ir Pirmais pasaules karš. *Trešās paaudzes karš* bija t. s. *blickrīgs* – manevru karš. Tam bija raksturīga saskaņota mehānizēto kājnieku, tanku, artilērijas, aviācijas, izlūkošanas plānošana un vadība, kas ļāva veikt dziļus, negaidītus pretinieka pozīciju pārrāvumus. Tika lietoti modernie (radio) sakaru līdzekļi. Šo karu raksturoja izstrādāti karadarbības vešanas principi un procedūru precīza izpilde. Paklausība un disciplīna bija svarīgāka nekā iniciatīva, jo tā varēja apdraudēt darbību sinhronizāciju. Tā tipiskākais piemērs ir Otrais pasaules karš. *Ceturtais paaudzes karš* *jeb hibrīdkarš* ir asimetrisks, decentralizēts, sarežģīts, ilgstošs, zemas intensitātes. Tam raksturīga robežu izšķīdināšana starp karu, politiku, kombatantiem un civilistiem. Uz pretinieku tiek izdarīts visu veidu nemilitārais spiediens – politiskais, diplomātiskais, ekonomiskais, juridiskais, sociālais u. c. Karadarbībā piedalās dažādi aktori. Šim karošanas veidam ir raksturīgs plašs nekombatantu lietojums, tiklošana; tiek lietotas subversīvās akcijas, terorisms, uzbrukums civilistiem, nepamatoti varmācīgas akcijas. Uzbrukums pretinieka kultūrai, vērtībtelpai, psiholoģiskais, kā arī juridiskais karš top par hibrīdkara organisku sastāvdaļu. Parāļēli tam norisinās informācijas un propagandas karš plašsaziņā, parādās interneta troļļi, boti, viltus ziņas. Lai dominētu uzveres cīņā (*perception battle*), iejauktos pretinieka valsts pārvaldes orgānu vēlēšanās, veiktu propagandu un rekrutēšanu, tiek plaši izmantoti sociālie tīkli. (Lind, William. *Understanding Fourth Generation War*, 15.01.2004. <https://ej.uz/o85v> (skatīts 27.01.2022.).

2 Bartles, Charles K. Getting Gerasimov Right. *Military Review*, 2016, 96, No. 1, p. 30.

3 Pagaidām ir grūti prognozēt, kādu ietekmi atstās Itālijas jaunās premjeres Džordžijas Meloni (*Giorgia Meloni*) programmatiskā runa pēc viņas ievēlēšanas, kurā viņa skarbi iestājās pret globālo korporāciju cīņu pret cilvēka pamatidentitātēm: "Mēs necinījamies pret komunismu un neuzvarējam to, lai to aizstātu ar jaunu starptautisku režīmu, bet lai ļautu neatkarīgām nacionālajām valstīm atkal aizstāvēt savu tautu brīvību, identitāti un suverenitāti. [...] Kāpēc ģimene ir ienaidnieks? [...] Jo tā ir mūsu identitāte. Jo viss, kas mūs nosaka, tagad ir ienaidnieks tiem, kuri vēlētos, lai mums vairs nebūtu identitātes un lai mēs vienkārši būtu ideāli vergi patērētāji. Un tāpēc viņi uzbrūk nacionālajai identitātei, viņi uzbrūk reliģiskajai identitātei, viņi uzbrūk dzimuma identitātei, viņi uzbrūk ģimenes identitātei. Es nevaru sevi definēt kā itālieti, kristietī, sievieti, māti. Man ir jābūt pilsonim x, dzimumam x, vecākam 1, vecākam 2. Man ir jābūt numuram. Jo tad, kad es būšu tikai numurs, kad man vairs nebūs identitātes vai sakņu, tad es būšu ideāls finanšu spekulantu vergs. [...] Mēs aizstāvēsim Dievu, valsti un ģimeni. [...] Mēs to darīsim, lai aizstāvētu savu brīvību. [...] Tā ir mūsu misija. [...] Čestertons rakstīja pirms

pasaules kari un Aukstais karš (daži vēsturnieki to uzskata pat par Trešo pasaules karu), bet arī pēdējās desmitgadēs ultraliberālisma ideoloģija un globalizācijas negatīvās tendences.⁴ Attiecīgi novājināts ir Rietumu militārpatriotiskais ētoss, cīņas gars, jo tas attālinās no savas civilizācijas pamatvērtībām.

Trešās paaudzes (t. i., konvencionālajā) karā kapelāns galvenokārt bija garīdznieks misionārs. Šo statusu noteica tas, ka Rietumu civilizācijā kristīgā Baznīca pēc gadsimtiem ilgas garīgās inerces vēl bija nozīmīgs garīgi morālais un kultūras faktors. Arī sabiedrība vairumā bija vismaz nominālticīga, tāpēc arī bruņotajos spēkos bija liels ticīgo un nominālticīgo skaits.

Hibrīdkarā tā specifikas dēļ klasiskās Kapelānu dienesta funkcijas (religiski kultiskās, garīgā atbalsta u. c.) papildina (nevis atceļ!) jaunas funkcijas. Hibrīdkarš galvenokārt ir vērtībkarš – savstarpēji izslēdzošu vērtību sistēmu konflikts, kas primāri norisinās informatīvajā un vērtībjomā. Šajā kara veidā kapelāns pie iepriekšējām funkcijām iegūst vēl vienu – viņš ir arī sava veida militārais aksiologs,⁵ vērtībzinis, kā arī savas vienības praktiskais motivētājs vērtību īstenošanai.

Mūsdienu metamodernā⁶ sabiedrība ir kļuvusi dominējoši sekulāra (gan ar dažām kristīgās kultūras un vēstures referencēm). Pār pasaulīgo vērtību atraidīšana nav radījusi garīgi stipru un morāli noturīgu sabiedrību, gluži pretēji. Šodienas sabiedrībai raksturīgs motivācijas trūkums iestāties par savām vērtībām, jo tā hroniski cieš no vērtībvakuuma un vērtībnihilisma. Amerikāņu žurnāliste un autore Klāra Berlinski (*Berlinski*, 1968) šādi raksturo Eiropas stāvokli:

vairāk nekā gadsimta: “[...] uguns iedegsies, lai liecinātu, ka divi un divi ir četri. Zobenī tiks izvilkti, lai pierādītu, ka lapas vasarā ir zaļas.” Tas laiks ir pienācis.” <https://ej.uz/ooxo> (skatīts 14.11.2022.). Angļu rakstnieka Gilberta Kīta Čestertona (*Gilbert Keith Chesterton*, 1874–1936) citāts no: Chesterton, Gilbert Keith. *Heretics*. New York: John Lane, 1919, pp. 303–305.

4 Skat., piemēram, Deneen, Patrick. *Why Liberalism Failed*. New Haven and London: Yale University Press, 2018; Stiglics, Džozefs J. *Globalizācija un neapmierinātība ar to*. Rīga: Turība, 2010 u. c.

5 Aksioloģija – mācība par vērtībām (no grieķu – *ἀξία*, vērtīgs un – *λογία*, vārds, mācība).

6 Metamodernisms ir kultūras un sabiedrības uzskatu kopums pēc postmodernisma, saukts arī par postpostmodernismu.

Eiropieši negrib cīnīties ne par ko un grib padoties jebkuram; viņus fascinē dekadence; [...] viņi nav spējuši asimilēt savus imigrantus; viņiem vairs nav bērnu; viņi vairs nerada zinātniski un kulturāli daudz nozīmīgu darbu; viņi ir zaudējuši savu reliģisko aicinājumu un vairs neuzskata savu dzīvi par jēgpilnu [...], apstākļi ir padarījuši eiropiešus vairāk vai mazāk aklus un nespējīgus konfrontēties ar draudiem savai civilizācijai.⁷

Tāpēc arī Rietumu sabiedrība lielā mērā ir militāri nemotivēta. Kā nesen sacīja aizsardzības ministrs Artis Pabriks:

Rietumos mēs arvien vairāk un atsevišķas valstis jo īpaši sākam atgādināt tādu apvēlušos istabas kaķīti, kamēr aiz durvīm revanšistiski ņaud ielas runcis. Un, protams, kad tu viņus salaidīsi abus kopā, iznākums ir skaidrs.⁸

Šāda sabiedrība savus bruņotos spēkus ir spējīga vairs tikai redzēt kā sociālu ārpalpojumu, līdzīgu daudziem citiem. Tas nozīmē, ka sabiedrības liela daļa⁹ militārpatriotisko ētосу neredz kā visai nācijai saistošu, bet kā tādu, kas attiecas tikai uz militārajiem profesionāļiem. Sekas tam ir, ka “valsts aizsardzībā joprojām piedalās tikai 1% Latvijas iedzīvotāju”.¹⁰

Šodien Rietumvalstu bruņotajos spēkos ir vairs tikai neliels skaits kristiešu. Turklāt Kapelānu dienesta garīgā atbalsta funkcijas daļēji konkurē ar militāro psihologu dienesta veiktajām. Kapelānu dienesta neatņemamā priekšrocība ir viņu fiziskā klātbūtne vienībās ne tikai diagnosticējošam garīgā atbalsta darbam, bet arī profilaktiskam un galvenais – praktiski motivējošam darbam.

7 Citāts no: Israel, Raphael. *The Spread of Islamikaze Terrorism in Europe*. London: Vallentine Mitchell, 2008, p. 402.

8 Viksne, Imants. *Pabriks: “X” stunda var pienākt, nevajag dzīvot ilūzijās*. Intervija 03.02.2020. <https://ej.uz/m4i2> (skatīts 14.11.2022.).

9 Īpaši valstīs, kur nav obligātais militārais dienests.

10 Viksne, *Pabriks: “X” stunda var pienākt, nevajag dzīvot ilūzijās*.

Hibrīdkara specifika liek pārdomāt jaunus Kapelānu dienesta izaicinājumus. Vispirms jau to, kas tad ir mūsu aizstāvamās eiropēiskās civilizācijas, nācijvalsts un Nacionālo bruņoto spēku vērtības? To var formulēt secīgā vērtību ķēdē: Rietumeiropas civilizācijas, nācijvalsts un tās karavīra vērtības.

1. Kapelāna kalpošanas vērtībkonteksts: Rietumeiropas civilizācijas, nācijvalsts un tās karavīra vērtības

Amerikāņu politologs Semjuels Hantingtons (*Samuel Phillips Huntington*, 1927–2008) ar civilizāciju saprot “cilvēku augstāko struktūrēšanos” un plašāk kultūras identitāti. To definē kopējie objektīvie elementi – valoda, vēsture, reliģija, paražas, institūcijas – un subjektīvie – cilvēku pašidentifikācija.¹¹

a) Rietumu civilizācijas vērtības un to avoti

Grieķu demokrātija – pašu pilsoņu atbildība par savu valsti.¹²

Grieķu skaistuma ideāls – kopīga skaistuma izpratnes un gaumes sistēma, ko veidoja tādas estētiskās īpašības kā harmonija, proporciju līdzsvars u. c. Šis ideāls, apvienojot to ar ētiskām kvalitātēm, radīja labā un skaistā vienotības principu – kalokagatiju (καλοκαγαθία).

Grieķu-romiešu filozofija, kuras pamatā bija loģiski racionāla patiesības apjēgsme. Tas nozīmēja spriedumos lietot formālās loģikas aksiomas (piemēram, spriedumi nedrīkst būt pretrunā ar realitāti, par

¹¹ <https://ej.uz/adjw> (skatīts 14.11.2022.)

¹² Tā, piemēram, Sokrats, ko Rietumi un pasaule pazīst galvenokārt tikai kā filozofu, būdams Atēnu pilsonis, bija hoplīts, smagais kājnieks, bruņots ar šķēpu, vairogu un bruņām, ekipējuma kopsvars ap 30 kg. Viņš izcēlās kaujā pie Potidejas 432. gadā pr. Kr., kad viņam bija jau 37 gadi, izglābjot vēlākā Atēnu karavadoņa Alkibiada dzīvību. Sokrats cīnījās arī Delijas kaujā 424. gadā pr. Kr. Pēc šīs kaujas, kurā atēniešiem nācās atkāpties, viņa skolnieks Platons rakstīja, ka viņš izskatījies tik mierīgs un neuzveicams, ka neviens pretinieks neesot gribējis viņam pat tuvoties. Savukārt ģenerālis Lahess sacīja: “Ja visi atēnieši būtu cīnījušies tik drosmīgi kā Sokrats, [pretinieki] neceltu uzvaras statujas.” Trešo reizi Sokrats piedalījās kaujā pie Amfipoles, kad viņam bija jau 48 gadi (skat. Platona dialogus “Apoloģija” 28e, “Dzīres” un “Lahess”; *Thinkers at war – Socrates, Military history matters*, <https://ej.uz/oss> un Robertson, Donald. *Socrates the Soldier. Some notes on Socrates' military service, and how it's described in the surviving sources*. January 3, 2017, <https://ej.uz/hybm> (abi skatīti 14.11.2022.)

kuru tiek izteikti; A nevar būt vienlaikus ne-A). Tas nodrošināja aplamu un absurdu spriedumu, tātad loģiski nepamatotas domāšanas novēršanu. Savukārt filozofija kā gudrības mīlestība motivēja meklēt, racionāli pamatot un censties īstenot sabiedrībā garīgas dzīves vērtības un ideālus.

Romiešu tiesības, kas balstījās uz likumības un taisnīguma principiem. Rietumu izpratnē likums kā tāds jau sākotnēji a) tiek saprasts kā taisnīgs, b) tiek saprasts kā autoritatīvs, c) ir vienlīdz saistošs visiem sabiedrības locekļiem, neatkarīgi no sociālā stāvokļa.

Kristietība – tās augstākās pārpasaulīgās vērtības ir Trīsvienīgais Dievs, Kristus upuris cilvēces izpirkšanai, cilvēka dzīvības vērtība, cilvēka personas cieņa u. c. Tas radīja īpašu ētikas veidu – kristīgo humānismu. Tam raksturīgs cilvēka cieņas un savstarpējo attiecību principu pamatošana Dievā. Piemēram, no teoloģijas tālu stāvošā lidotāja Antuāna de Sent-Ekziperī (*Antoine de Saint-Exupéry*, 1900–1944.) cīņas motīvs karā pret nacismu bija savas civilizācijas pamatu aizstāvēšana. Viņš to raksturoja: “Mana civilizācija – Dieva mantiņiece,”¹³ tāpēc tās pamatvērtības ir pamatotas kristietībā. Piemēram, par cilvēka cieņu viņš raksta:

Cilvēks bija radīts pēc Dieva sejas un līdzības. Godādami savu tuvāko, cilvēki godāja Dievu. Visi cilvēki bija brāļi Dievā. Dievišķā atspulgs cilvēkā piešķīra katram neatņemamu cieņu.¹⁴

Līdzīgi žēlsirdības pamatojumu Dievā atrada arī Sarkanā Krusta dibinātājs Anrī Dināns (*Henri Dunant*, 1828–1910), uz nāves gultas liecinādams: “Es esmu Kristus mācekļis kā pirmajā gadsimtā, nekas vairāk.”¹⁵

Savukārt grieķu-romiešu estētiskais mantojums, “pareizināts” ar kristīgo ticību, radīja īpašu kristīgo estētiku. Tās fundamentālo ie-

13 Sent-Ekziperī, Antuāns de. *Dienvīdu kurjers. Kara lidotājs. Vēstule ķīlniekam*. Rīga: Liesma, 1965, 392. lpp.

14 Sent-Ekziperī, *Dienvīdu kurjers. Kara lidotājs. Vēstule ķīlniekam*, 389. lpp.

15 Citāts no: Schmidt, Alvin J. *Under the Influence: How Christianity Transformed Civilization*. Grand Rapids: Zondervan, 2001, pp. 155–156.

tekmi, piemēram, uz Rietumu arhitektūru, vides izkoptību, tēlotāj- mākslu un mūziku nemaz nav iespējams pārvērtēt. Šo mākslu sintēze īpaši parādās dievnamu arhitektūrā, kas jebkurā Rietumu civilizācijas zemē ir uzreiz atpazīstama kā nepārprotami kristīgi reliģiska celtnē. Kristīgā estētika kopumā ir radījusi īpaši izkoptu apdzīvojamo vidi. Šī mērķtiecīgā piepūle ir norisinājusies un sasniegtie izcilie rezultāti ir notikuši daudzu paaudžu garumā. Eiropeskās nācijas kādu teritoriju uzskata par savu ne tikai tāpēc, ka to apdzīvo, bet galvenokārt tāpēc, ka to kopj.

Cilvēka virsuzdevumi Rietumu civilizācijā jau no dievišķās atklās- mes sākuma ir ne tikai *kopt*, bet arī *sargāt* viņam uzticēto teritoriju (1Moz 2:15). Uz to Rietumu civilizācija savulaik atbildēja, radot kris- tīgās militārās kultūras īpašu institūciju – kristīgās bruņniecības or- deņus. Raksturīgi, ka jau pirmais – Templiešu – ordenis (1119–1312) savu sākotnējo statūtu 2. pantā noteica, ka bruņnieka uzdevums ir “aizsargāt nabagos, atraitnes un baznīcas”.¹⁶

Ļoti zīmīgi, ka 1949. gada 4. aprīlī Vašingtonā noslēgtā Ziemeļ- atlantijas (NATO) līguma preambula šādi definē to parakstītājvalstu uzdevumus: “Līgumslēdzējas puses apstiprina savu uzticību Apvie- noto Nāciju Organizācijas hartas mērķiem un principiem un savu vēlēšanos dzīvot mierā ar visām tautām un valdībām. Tās ir apņē- mušās **sargāt savu tautu brīvību, kopējo mantojumu un civilizāciju, kas dibināta uz demokrātijas, personas brīvības un likuma varas principiem. Tās ir apņēmības pilnas apvienot savus centienus ko- lektīvajai aizsardzībai** [izcēlums mans – G. K.] un miera un drošības saglabāšanai.”¹⁷

Līgumā tieši un nepārprotami ir definēts Rietumvalstu uzdevums kopīgi sargāt savu civilizāciju, kas izveidota uz iepriekš minētajām Eiropas vērtībām.

Kopš NATO līguma noslēgšanas ir pagājuši vairāk nekā 70 gadi, taču tās uzdevums pamatos nav būtiski mainījies. Vēsture šajās

16 *The primitive Rule of Templars*. Project Beauceant. <https://ej.uz/t7y1> (skatīts 14.11.2022.)

17 Ziemeļatlantijas līgums, 1949. gada 4. aprīlī Vašingtonā. <https://ej.uz/pd1a> (skatīts 14.11.2022.)

desmitgadēs ir apmetusi lielu loku cauri Aukstajam karam (kas bija NATO izveides iemesls), 90. gadu eiforijai par divpolārās pasaules sistēmas pāreju uz daudzpolāro līdz Hantingtona aprakstītajai civilizāciju sadursmei.¹⁸ Viņš vēsta, ka dažādu civilizāciju sociālās, kultūras, reliģiskās u. c. vērtības ir pārāk atšķirīgas, lai miermīlīgi sadzīvotu uz globalizācijas “sašaurinātās” planētas. Pārāk dažādi ir to pasaules uzskati, tāpēc to sadursme ir neizbēgama.

Krieviju šis politologs uzskata par piederīgu atsevišķam, no Rietumiem atšķirīgam civilizācijas veidam. Par PSRS savulaik transformējusies Krievijas impērija¹⁹ nu ir mutējusi par neostaļinisku valsti ar izteiktām impēriskām tieksmēm. Tā ir sākusi noziedzīgu karu pret Ukrainu. Tā nekautrīgi izaicina ne tikai Rietumu civilizācijas valstis un to vērtību pamatus, bet arī visu starptautisko drošības arhitektūru. Ne velti bijušais NATO ģenerālsekretārs Andersss Rasmusens (*Anders Fogh Rasmussen*, dz. 1953) vēl 2015. gadā šādi izteicās par Krievijas–Ukrainas karu: “Notiekošais konflikts starp Krieviju un Rietumiem, kas centrējas uz krīzi Ukrainā, savā būtībā ir vērtību sadursme.”²⁰ Un tas nav tikai Rietumeiropas politiķa skatījums vien. Arī LU Humanitāro zinātņu fakultātes Āzijas studiju profesors Leons Taivāns uzskata: “Krievijas pašreizējā politika nav vien Vladimira Putina un viņa līdzgaitnieku nostāja, bet gan **veselas civilizācijas nostāja**.”²¹ Kopumā Hantingtona skatiens nākotnē ir skaudrs: “Pasaules mērogā šķiet, ka civilizētība daudzējādā ziņā piekāpjas barbarismam, un tas rada domu par nepieredzētas parādības – globālo tumsas laiku draudiem cilvēcei.”²²

18 Hantingtons, Semjuels. *Civilizāciju sadursme*. Rīga: Jumava, 2012.

19 Vladimira Putina vārdiem runājot, PSRS nebija “nekas cits kā vēsturiskā Krievija, tikai tā saucās citādi”. Citāts no: <https://ej.uz/tkp2> (skatīts 14.11.2022.)

20 Rasmussen, Anders. *A War of Values with Russia*. Project Syndicate, Apr 20, 2015. <https://ej.uz/eitg> (skatīts 14.11.2022.)

21 Taivāns, Leons. *Profesors Taivāns skaidro, kādēļ Krievija pieder citai civilizācijai*. 02.09.2014. (Izcēlums mans – G. K.) <https://ej.uz/jnz2> (skatīts 14.11.2022.)

22 Hantingtons, *Civilizāciju sadursme*, 328. lpp.

b) Nācijvalsts vērtības

Nācijvalstis²³ Rietumeiropas civilizācijā ir ilgstoši tapis un tāpēc relatīvi vēlins veidojums (lielākā daļa no tām radās 19. gadsimtā). Taču tas ir manifestējies ar tik milzīgu gadsimtos akumulētu spēku, ka tā nozīmi nav vērts apšaubīt.

Nācijvalsts pamatvērtības ir šādas.

Nācija. Nācija ir tauta, kurai ir savs valstiskums. Attiecīgās valsts radītāja nācija ir valstsnācija. Pasaulē ir vairāki tūkstoši tautu, tautību, etnisko un valodu grupu, bet ir tikai (!) 194 valstis. Varam būt lepni, ka Latvija ir viena no tām.

Par latviešu tautu kā Latvijas valsts izveidotāju Satversmes ievads vēstī: “Latvijas valsts ir izveidota, apvienojot latviešu vēsturiskās zemes un balstoties uz latviešu nācijas negrozāmo valstsgribu un tai neatņemamām pašnoteikšanās tiesībām.”²⁴ Nācijas pašapziņa ir nacionālisms (nejaukt ar šovinismu, kas ir kādas nācijas pārākuma sludināšana pār citām). Tā ir savas nācijas identitātes sistemātiska apzināšanās, mērķtiecīga kopšana un veselīgs pašlepnums, kas pilda to pašu funkciju, ko atsevišķā individuā veic viņa pašcieņa. Nācija bez nacionālisma būtu tas pats, kas indivīds bez pašcieņas.

Latvijas izglītības ministrs Jūlijs Auškāps (1884–1942) sacīja: “Nacionālisma pamatā ir ticība, ka katrai tautai ir savs uzdevums, kas tai veicams cilvēces likteņa gaitā. Tas, kas viņā īpatnējs, savs, kā nav citām tautām, ir kaut kas tāds, bez kā cilvēces attīstība nebūtu pilnīga, kultūras celtnes nesasniegtu savu augstumu.”²⁵ Tātad katras nācijas identitātes izkopšana ir arī pienums cilvēces kopējai kultūrai, kas ir vienība lielā dažādībā. Valsts uzdevums ir nodrošināt nācijas uzplaukumu miera laikā un sargāt to apdraudējumā, piemēram, Satversmes ievads šādi definē Latvijas valsts pamatuzdevumu: “Latvijas valsts ir

23 Nācijvalsts ir suverēna valsts, kurā tās pilsoņu vairākumu saista ne tikai sociālekonomiski un politiski faktori, bet arī konkrētās nācijas etniskās pazīmes un garīgās vērtības.

24 <https://ej.uz/v5ot> (skatīts 14.11.2022.)

25 Citēts pēc: Lācis, Visvaldis. *Nacionālisms un brīvība*. Rīga: Jumava, 2006, 51. lpp.

izveidota, [...] lai garantētu latviešu nācijas, tās valodas un kultūras pastāvēšanu un attīstību cauri gadsimtiem.”²⁶

Teritorija. Tā ir nācijas apdzīvotā teritorija, zeme; tā veido nācijas teritoriālo kopību, kas nav vērtībneitrāla, bet, gluži otrādi, ir piesātināta ar tām. Tā ir Tēvzeme, jo ir iepriekšējo paaudžu kopta un uzticēta mantojumā nākamajām; tā ir iepriekšējo paaudžu sargāta – viņi par to ir atdevuši savas dzīvības un tajā ir apglabāti.

Šodien nācijvalsts teritorija nozīmē ne tikai nācijas fizisko telpu, bet arī tās apdzīvotās kultūras, vērtību, informatīvo, digitālo, kibertelpu u. c. telpas, kas vien nākotnē piepulcēsies šim. Un arī tās ir sargājamas, bet jau ar citiem, ne konvencionāli militāriem līdzekļiem.

Kultūra, kas ir tautas gara pašizteiksme materiālās, sociālās, attiecībiskās, garīgās u. c. vērtībās.

Būtiska ir atziņa, ka “latviešu nācijas koncepts radās nevis no neatkarīgas valsts esības, bet no tās nacionālās kultūras”.²⁷ Neskatoties uz okupāciju, mēs esam spējuši saglabāt savu vēsturisko atmiņu, nacionālo, reliģisko un kultūras identitāti. Kad beidzās bruņotās pretestības iespējas (1944–1953) komunistiskajam režīmam, sākās nevardarbīgās un kultūras pretestības posms, kas mūs aizveda līdz valstiskās neatkarības atgūšanai.

Šodien kultūra, līdzīgi sportam, bieži tiek uztverta kā politiski neitrāls lielums. To naivi un lētticīgi iedomājas kā faktoru, kas pēc savas būtības dažādu politisko pārliecību cilvēkus nevis šķir, bet var pat vienot vai var būt par saprašanās vietu vai vismaz “neitrālo joslu”. Taču Krievijas Federācijas “krievu pasaules”²⁸ ideoloģija un krievu kultūras izmantošana par invazīvas varas instrumentu liedz būt naiviem un nekritiskiem. Oficiāls dokuments “Krievijas Federācijas politikas pamatvirzieni starptautiskās kultūras un humanitā-

26 Latvijas Republikas Satversme. <https://ej.uz/v5ot> (skatīts 01.02.2022.).

27 Latvian Nationalism. No: *Encyclopedia of Nationalism: Leaders, Movements, and Concepts*. Vol. 2. NY, L: Academic Press, 2000, p. 286.

28 Vladimirs Kočins, Krievu pasaules fonda izpilddirektors, intervijā 2015. gada 20. maijā skaidri saka: “Krievu valoda ir varens ierocis un mīkstās varas instruments.” <https://ej.uz/mm5q> (skatīts 14.11.2022.)

ro jautājumu sadarbības jomā” vēsta: “Attīstot kultūras sakarus ar Baltijas valstīm, jāņem vērā krievvalodīgo iedzīvotāju tiesību ievērošanas problemātika.”²⁹ Mūsu analītiķi to definē tā: “Krievijas kultūras izplatīšanas primārais mērķis ir radīt pievilcību, bet tās nolūks ir pārliecināt mērķa valstis darboties Krievijas interesēs.”³⁰

Valoda, kas ir cilvēku dominējošais saskarsmes un atpazīšanas veids. Valoda ir ne tikai komunikācijas līdzeklis, tā ir arī etniskās kopības un līdz ar to arī katra tās locekļa personiskās esamības identitātes nozīmīga izpausme. Tā nosaka, kā uztveram un pieredzam pasauli. Katras tautas patība, gars izpaužas tās valodā, ir tās kolektīvās pieredzes un pārdzīvojumu apliecinātāja. Valoda vēstī attiecīgās nācijas cilvēcību tikai tai piemītošā veidā. Tā uztur un attīsta tautas savdabību.

Skotu izcelsmes Zemgales mācītājs Kārlis Vatsons (1777–1826) sacījis: “Valoda ir pēdējā barjera tautas ceļā uz nekurienu.”³¹ Socioloģiskā aptaujā par pilsonisko apziņu kāda respondente atbildēja: “Ja man to etnisko daļu noņem nost, es nezinu, kas paliek pāri.”³² Valoda nav kāda ārēja konvencija, bet gan nācijas pašapziņas, tās patības un esamības fakta būtiska izpausme.

Latvijas valsts nepārprotami izveidojās kā nācijvalsts. Vēsturnieks Uldis Ģērmanis (1915–1997) šādi apraksta mūsu valodas lomu tās tapšanā: “Lai arī latvieši ir sadalījušies šķirās, kurām ir dažādas intereses un vajadzības, tomēr galvenā jautājumā tauta ir vienota – tiem pašiem jāiegūst tiesības pārvaldīt savu zemi, **latviešu valoda jālieto skolās, tiesās un valsts iestādēs**. Tādēļ krievu cara patvaldība ir

29 Krievijas Federācijas politikas pamatvirzieni starptautiskās kultūras un humanitāro jautājumu sadarbības jomā. Cit. no: Grigorjevs, Aleksejs. Krievijas kultūras diplomātija Latvijā. No: Kudors, Andis (red.). *Krievijas publiskā diplomātija Latvijā: mediji un nevalstiskais sektors*. Austrumeiropas politikas pētījumu centrs. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 150. lpp. <https://ej.uz/htbt> (skatīts 14.11.2022.)

30 Pelnens, Gatis (ed.). *The “Humanitarian Dimension” of Russian Foreign Policy Toward Georgia, Moldova, Ukraine, and the Baltic States*. Rīga: CEEPS, 2010, p. 322.

31 Citēts pēc: Lācis, *Nacionālisms un brīvība*, 32. lpp.

32 Sebre, Sandra. *Valstiskās identitātes meklējumi trīs paaudžu salīdzinājumā. Pilsoniskā apziņa*. Rīga: Filozofijas un socioloģijas institūts, 1998, 288. lpp.

jāsalauž un vācu muižnieku netaisnās privilēģijas jāsalauž.”³³ Latgales pārstāvju kongress Rēzeknē 1917. gada 29. maijā lēma: “Latgales, Vidzemes un Kurzemes latvieši ir **viena tauta ar vienu valodu, un vieni jāapvienojas vienā valstī.**”³⁴ Šeit uzmanība jāpievērš secinājumiem, kuros apstākļa vārds *tādēļ* izsaka nolūku, saiklis *un* pastiprina vajadzības izteiksmi.

Suverenitāte – nācijas valstgriba,³⁵ tās pašnoteikšanās un pilna vara savā teritorijā. Nācijas valstgriba tiek pārbaudīta tai kritiskos vēstures posmos.

Mēs sekmīgi apliecinājām savas tautas valstgribu 1918.–1920. gadā, proklamējot Latvijas valsti un to militāri izcīnot. Savukārt 1940. gada pazemojošā komunistiskā aneksija un sekojošās brutālās represijas iemācīja tautai, ka pareizi ir pretoties. Latviešu publicists, vēsturnieks un sabiedriskais darbinieks Ādolfs Šilde (1907–1990) šādi izteica mūsu valstgribu, kas toreiz izpaudās apņēmībā turpināt cīņu: “Valsts neaiziet bojā, kamēr tās pilsoņi turpina izrādīt pretētību aneksijai.”³⁶ To parādīja 12 gadus ilgais nacionālo partizānu karš (1944–1953) un tam sekojošā nevardarbīgā cīņa visus komunistiskās okupācijas gadus līdz pat atmodai. To labi apkopo profesors Heinrihs Strods (1925–2012): “Latvijas [...] vēsture 20. gadsimtā bijusi nepātrauktu cīņu vēsture par savu pašsaglabāšanos, par nācijas un savas valsts pastāvēšanu un identitāti.”³⁷ Mēs kā tauta iemācījāmies ārkārtīgi svarīgu vēstures mācību stundu: valsts iznīcināšanas gadījumā tautai patstāvīgi ir jāuzsāk cīņa par savas suverenitātes atgūšanu.

33 Citēts pēc: Joma, Daiga (red.). *Latviešu valoda 15 neatkarības gados: lingvistiskā situācija, attieksme, procesi, tendences*. Rīga: Zinātne, 2007, 12. lpp. (Izcēlums mans – G. K.)

34 Turpat.

35 Latvijas Valsts prezidenta Egila Levita ieviests termins. Skat. Levits, Egils. *Valstgriba*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019.

36 Šilde, Ādolfs. Pretestības kustība Latvijā. No: Kalvāns, Aleksandrs (red.). *Uz ežiņas galvu liku... Traģiskās partizānu cīņas Latvijas mežos pēckara gados*. Rīga: Nacionālo Daugavas Vanagu Latvijas Apvienība sadarbībā ar apgādu “Daugava”, 1993, 14. lpp.

37 Strods, Heinrihs. Nevardarbīgā pretošanās Latvijā (1944.–1985). No: Jundzis, Tālavš (zin. red.). *Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšanas ceļš*. Rīga: LZA Baltijas stratēģisko pētījumu centrs, 2008, 156. lpp.

Toties šodien ir svarīgi saprast, ka Latvija ir nevis *ši valsts*, bet *mūsu valsts*. Patriotisms nav pārliecība par savas valsts perfektumu, bet pārliecība par tās nepieciešamību mūsu nācijai un katram mums personiski. Pretējo iespēju esam jau piedzīvojuši mūsu nāciju iznīcinošā un pazemojošā komunistiskā režīma gados.

Vēsturiskā apziņa. Nāciju veido un attīsta ar to notikušais un notiekošais. Pilsoņu aktīva līdzdaļa nācijas norisēs ir būtiska tās liktenī. Tās fiksēšana nācijas vēsturiskajā apziņā un tālāka sistemātiska un valstiski atbalstīta izkopšana ir nozīmīgs nācijas identitātes uzturēšanas faktors.

Valstij ir svarīga ne tikai nācijas vēsture kā akadēmiska disciplīna, bet arī vēstures mācības stundas,³⁸ kuras esam no tās guvuši. Kur un kāpēc kļūdījāties, kur un kāpēc izdarījām pareizās izvēles? Tas palīdzēs atbildēt uz jautājumiem, ko darīt, lai kļūdas neatkārtotos, kā reiz gūtos pareizos risinājumus pārvērst ikdienas vadlīnijās.

Tā ir vēstures pedagoģiskā funkcija, kas atbild uz jautājumiem: ko tieši no savas vēstures vēlamies uzsvērt, izdalīt kā mūsu valstsgribu motivējošu, attīstošu? Kāda ir mūsu vēstures vēsts? Uldis Ģērmanis sacīja: “Latviešu tautas vēsture ir stāsts par latviešu tautas nemītīgo brīvības cīņu, par lieliem upuriem un slaveniem varoņdarbiem.”³⁹ To var uzsvērt vēl vairāk: **mūsu vēsture** ir ne tikai pakļaušanas un okupāciju vēsture, bet – kas mums kā nācijai ir daudz izšķirošāk – **brīvības alku, pretošanās un UZVARU vēsture!** To rezultātā mēs esam ieguvuši savu valsti, mūsu tautas esības vēsturisku megafaktu.

Militārpatriotiskais ētoss – nācijas cīņas, tās varoņgars, kas attīstījies nācijas militārajās un nemilitārajās cīņās⁴⁰ par savu patstāvību.

38 Piemēram, ASV armijā ir īpaša institūcija *Center for Army lessons learned* (CALL), kas apziņa, analizē un izplata kauju pieredzē gūtās militārās atziņas. Pieejams: <https://www.facebook.com/pg/CenterforArmyLessonsLearned/posts/>. Atziņas no militārās vēstures, piemēram, krievu-somu kara var lasīt: <https://ej.uz/gujr> (skatīts 14.11.2022.). Par vispārējo vēstures mācību: <https://ej.uz/5j55> (skatīts 14.11.2022.).

39 Ģērmanis, Uldis. *Latviešu tautas piedzīvojumi*. Rīga: Zvaigzne, 1991, 250. lpp.

40 Viena no latviešu nācijas nozīmīgākajām uzvarām šādā cīņā bija uzvara 2012. gada 18. februārī tautas nobalsošanā par likumprojektu “Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē” jeb

Tā ir nācijas pašapziņa un lepnums par saviem varoņiem, atzītajiem un neatzītajiem. Savulaik Ģērmanis sacīja: “Tauta, kurai ir savi varoņi un kura tos neaizmirst, nav salaužama.”⁴¹ Mums jāizzina un jāgodā savi varoņi, tie, kuri grūtos apstākļos ir spējuši veikt neiespējamo. Ir jāuzmeklē vēl daudzi mūsu nācijas maz zināmie un ļoti daudzi vēl neapzinātie varoņi (t. s. klusie varoņi⁴²). Viņi ar savu izlēmīgo rīcību radīja jaunu īstenību, izšķirošā brīdī nosverot militāro vai nemilitāro cīņu svaru kausus Latvijas vērtībām un interesēm par labu. Tāpēc mūsu varoņiem pamatoti jātop par Nacionālo bruņoto spēku un nācijas militārās varonības kultivētiem paraugiem.

20. gadsimtā vien varam uzskaitīt sekojošus mūsu nācijas nozīmīgus pretestības posmus svešām varām: 1) cīņa pret vācu muižniecību un Krievijas carismu 1905. gada revolūcijā (1905–1907), 2) latviešu strēlnieku cīņas Pirmajā pasaules karā (1915–1918), 3) Neatkarības karš (1919–1920), 4) nevardarbīgā pretošanās Baigajā gadā (1940–1941), 5) Latviešu leģiona cīņas Otrajā pasaules karā (1943–1945), 6) latviešu nacionālo partizānu cīņas (1944–1953).

Katrs no šiem posmiem ir ne tikai pētāms un apzināms no akadēmiskās vēstures viedokļa, bet arī no augstākminētās nācijas vēstures pedagogijas skatpunkta. Kā Latvijas vēstures nozīmīga apakšdisciplīna tā vēl pagaidām nav izveidojusies.

Savukārt hibrīdkara apstākļos tieši nemilitārās cīņas top aizvien būtiskākas nācijas esamībā. Karadarbība tajā notiek citādi, tāpēc arī varonības paraugi var būt citi, lai arī pati varonības būtība – uzticība nācijas pamatvērtībām iepretim pretinieka agresijai – paliek nemainīga. Tāpēc Nacionālo bruņoto spēku militārpatriotiskajā audzināšanā vērtībaspekts aizvien ir un būs dominējošais.

t. s. valodas referendumā. Tas paredzēja mainīt Latvijas Republikas Satversmes 4., 18., 21., 101. un 104. pantu, piešķirot krievu valodai otrās valsts valodas statusu. Par Satversmes grozījumiem nobalsoja tikai 273 347 vēlētāji (t. i., 24,88% no balsojušajiem), 74,8% pret, 0,32% balsošanas zīmes tika atzītas par nederīgām. <https://ej.uz/ihxf> (skatīts 14.11.2022.).

41 Ģērmanis, Uldis. *Domu gaudi (99+1). Mosties, celies, strādā!* <https://ej.uz/2gxp> (skatīts 14.11.2022.)

42 Piemēram, skat. Bolšaitis, Pēteris, Lūse, Agnese, Žīgure, Anna. *Latvijas klusie varoņi*. Rīga: SIA Vesta-LK, 2017.

Šajā kontekstā īpaši nozīmīgas ir divu nākamo vēsturisko posmu nemilitārās ciņas Latvijas vēsturē, proti: 7) nevardarbīgā pretošanās komunistiskās okupācijas režīmam (1945–1991), 8) Nacionālo bruņoto spēku izveide un pretimstāve Krievijas Federācijas karaspēkam (1991–1993).

Nāciju sargā tās valsts izveidotie Nacionālie bruņotie spēki. Kapelānu dienests ir izstrādājis īpašu dokumentu “Karavīra vērtības un standarti”, kas izsaka un nosaka Nacionālo bruņoto spēku identitāti un tā morāli: “Karavīra VĒRTĪBAS nosaka viņa personību un rīcības motīvus, savukārt STANDARTI nosaka to, kā karavīram jārikojas neatkarīgi no vietas, notikumiem un apstākļiem.”⁴³ Tajā ir mēģināts saistīt karavīra vērtības ar kristīgajām, tekstā ietverot divus Bībeles citātus – 1Kor 13:13 un Jņ 15:13. Zīmīgi, ka nepieciešamību apkopot militārās, valstiskās, nacionālās un reliģiskās vērtības ir paudis arī Bruņoto spēku orķestris. Tā koncerttūres “No zobena saule lēca 2018” “galvenais vēstījums – karavīra, tautas nacionālās pašapziņas un mūsu kultūras mantojuma nesaraucamā saikne un mūžīgo vērtību nezūdamība, sava latviskuma un sakņu apzināšanās kā svarīgākais ceļā uz vienotu un saliedētu Latvijas sabiedrību”.⁴⁴

Ikdienā, lai varētu vieglāk orientēties daudzās vērtībās, ir lietderīgi izteikt Latvijas Bruņoto spēku vērtības prioritārā secībā: a) Latvijas tauta⁴⁵ (kā Latvijas valstij lojālie pilsoņi), b) Latvijas valsts kā latviešu valstsnācijas interesēs radītā politiskā pašnoteikšanās Latvijas teritorijā, c) Nacionālie bruņotie spēki – Latvijas valsts bruņots pārstāvis miera laikā un aizstāvis kara laikā, d) vienība – konkrētā NBS militārā formācija (parasti bataljons).

Secinājums. Kapelānu dienesta darbība norisinās trīs līmeņu savstarpēji pārklājošos vērtību laukos: Rietumeiropas civilizācija, Latvija kā nācijvalsts un tās karavīra vērtības. Kapelānu dienesta

43 Karavīra vērtības un standarti. <https://ej.uz/9ama> (skatīts 14.11.2022.).

44 Latvijas simtgadei veltītie pasākumi. <https://ej.uz/4hm5> (skatīts 14.11.2022.).

45 Skat. interesantu viedokli par šo terminu: Nīmanis, A. *Kas ir “Latvijas tauta”?* 30.09.2016. <https://ej.uz/2e19> (skatīts 14.11.2022.).

tiešā interese visvairāk saistās ar militārpatriotiskā ētosa iedzīvināšanu savās vienībās.

2. *Kristīgā patriotisma teoloģiskais pamatojums*

Kristīgā ticība tradicionāli savas pamatvērtības iedala pēc to saiknes ar vertikālajām (pārpasaulīgajām) un horizontālajām (pasaules) vērtībām: augstākās (*ultimate, das Letzte*), pestīšanas vērtības; priekšaugstākās (*pen-ultimate*⁴⁶), eksistences, pasaulīgās vērtības.

Abu veidu vērtības ir Dieva dotas, gribētas, svētītas, katrs veids ir paredzēts savām vajadzībām. Ir nepareizi tās nostādīt konkurējošās vai pat savstarpēji izslēdzošās attiecībās. Tieši šī kristīgi holistiskā (veselumīgā) attieksme rada Rietumu civilizācijā tik nozīmīgo saikni starp Dievu, cilvēku un viņa apdzīvoto teritoriju. To izsaka Satversmes Ievada teikums: “Latvijas identitāti Eiropas kultūrtelpā kopš senlaikiem veido latviešu un lībiešu tradīcijas, latviskā dzīvesziņa, latviešu valoda, vispārcilvēciskās un kristīgās vērtības.”⁴⁷

Bībele to izsaka šādi: “Dievs Tas Kungs ņēma cilvēku un ielika viņu Ēdenes dārzā, lai viņš to koptu un sargātu” (1Moz 2:15); “Godini savu tēvu un savu māti, lai tu ilgi dzīvotu tanī zemē, ko Tas Kungs, tavš Dievs, tev dod” (2Moz 20:12); “Ceri uz To Kungu un dari labu, paliec savā zemē un dzīvo ar godu” (Ps 37:3); “[Dievs] līcis visām tautām celties no vienām asinīm un dzīvot pa visu zemes virsu, nospraudis noteiktus laikus un robežas, kur tiem dzīvot, lai tie meklētu Dievu” (Apd 17:26–27) u. tml.

Kristīgā patriotisma saturs ir Māju un Dzimtenes mīlestība, kas rodas no piederības apziņas tām un aktīvas rīcības, tās kopjot un sargājot.

Mājas ir cilvēka intīmākā vieta, kurā viņš ienāk pasaulē un kas neatkarīgi no dzīves gaitas ir viņa primārā mikropasaule. Tajā viņš gūst

⁴⁶ Vācu martira, teologa Dītriha Bonhēfera (*Dietrich Bonhoeffer*, 1906–1945) termins viņa grāmatā *Ethics*. New York: Macmillan, 1955, p. 125.

⁴⁷ Latvijas Republikas Satversme.

ne tikai fizisko atpūtu, bet tā ir arī vieta, telpa, kur ikdienā saņemt arī psiholoģisko un garīgo atbalstu vienatnē ar Dievu un/vai ģimeni.

Dzimtene ir katra lielās Mājas, savējo un savējības kopība, līdzdalot, kopjot un sargājot vienu vērtībtelpu. Tā iestiepjas dziļi pagātnē, tāpēc pamatoti tiek saukta par Tēvzemi (*Motherland, Vaterland, Patria*). Latviešu saknes savā Dzimtenē ir gadsimtiem dziļas, to var izteikt šādi: “Es neesmu nekas no nekurienes. Mēs esam cēlušies no Latvijas, kuru mūsu senči ir kopuši un sargājuši.”

Dzimtene vienmēr ir primāra – mēs piedzimām, tā jau bija, mēs nomirsim – tā joprojām būs. Tā ir būtiska mūsu identitātes daļa, tāpēc IR MŪSU DZIMTENE, TĀTAD MĒS ESAM.⁴⁸

Secinājums. Kristīgais patriotisms ir bibliski pamatota vērtībatieksme pret savu Dzimteni.

3. Kapelānu dienesta funkcijas vērtībkara apstākļos

Vērtībkarš, kā minēts iepriekš, ir savstarpēji izslēdzošu vērtību sistēmu konflikts, kas norisinās informatīvajā un vērtībjomā. Tā ir hibrīdkara sākotnējā un stratēģiski izšķirošā daļa.

Vērtībkara mērķis ir, izmantojot informatīvā un propagandas kara ieročus, jaukt pretinieka identitāti veidojošās vērtību sistēmas, noniecināt un apšaubīt viņa vērtībstāju, apmulsināt,⁴⁹ dezorientēt, radīt viņā nenoteiktības, neuzticības, neziņas, pasivitātes un tātad – rīcībnespējas atmosfēru.

Hibrīdkara stratēģija:

- 1) pretinieka teritorija (informatīvā un vērtībtelpa) vispirms ar informatīvajiem un propagandas līdzekļiem tiek agresīvi piepildīta ar svešām vērtībām;

48 Parafrāze no franču filozofa Renē Dekarta (*René Descartes*, 1596–1650) atziņas “es domāju, tātad es esmu” (*cogito ergo sum*).

49 Šī kara taktika ir sena kā pasaule. Jau Vecajā Derībā (1Moz 3:1) lasām: “Čūska bija visviltīgākā no visiem lauku zvēriem, ko Dievs Tas Kungs bija radījis. Tā teica sievai: “Vai tad tiešām Dievs ir teicis: neēdiet ne no viena koka dārzā?””

2) tad, kad gūta uzvara vērtībkarā, tam seko konvencionāli militārā invāzija mērķa valsts teritorijā, tās aneksija vai okupācija.

Hibrīdkarš faktiski darbojas pēc formulas “kā vērtības, tā teritorija (telpa)”.⁵⁰ Tāpēc šodien tiek izvērstas karš par dominanti informatīvajā un vērtībtelpā.

Tas liek izvirzīt šādas savstarpēji saistītas kapelāna funkcijas hibrīdkara apstākļos.

Vērtībeksperimente – kapelāns pārziņā un orientējas ne tikai militārpatriotiskajos vērtībjautājumos, bet arī jomās, kas ar to ir tieši un netieši saistītas, jo informācijas vērtību daļas iespaids cilvēka apziņā brīvi ceļo no vienas jomas uz citu. Vērtībām piesātināta ziņa, kas saņemta nosacīti civilajā jomā, neizbēgami tā vai citādi ietekmēs (ja ne uzreiz, tad ilgtermiņā) arī karavīra militārpatriotisko vērtībstāju. Ukrainas 2014. gada pieredze ir labs piemērs tam.

Kapelāns spēj “tulkot” Drošības un stratēģiskās pētniecības centra⁵¹ un sabiedroto domnīcu analītiskos secinājumus savā praktiskajā darbībā un ar tiem aizsniegt savas vienības karavīrus.

Uzkrājošā – kapelāns veido un patstāvīgi atjauno informācijas datubāzi par hibrīdkaru, īpaši par vērtībkara aspektiem tajā. Tā ļauj pazīt pretinieka jau lietotos paņēmienus un ar zināmu ticamības pakāpi prognozēt nākamās.

Diagnosticējošā – kapelāns prot saskatīt pretinieka mērķtiecīgi radītās antivērtības, kā arī memētiskā kara izsauktos efektus (memētiskais karš ir informatīvā kara nākamā pakāpe, kad tiek lietota t. s. refleksīvā kontrole – pretiniekam iespēlē viņa pretestības spējas postošas idejas, motīvus, kurus viņš pats jau attīsta, izplata, aizstāv un popularizē tālāk kā savas).

50 Vēsturiskā analogija tam ir 1555. gada Augsburgas miera starp katoļiem un luterāņiem formula: *cuius regio, eius religio* – kā teritorija, tā reliģija. Ja zemes valdnieks bija katolis, tad luterāņu iedzīvotājiem bija izvēle – vai nu emigrēt uz luterāņu teritoriju, vai arī konvertēties un attiecīgi otrādi.

51 Pieejams: <https://www.naa.mil.lv/lv/petnieciba> (skatīts 14.11.2022.).

Prognozējošā – kapelāns spēj paredzēt pretinieka vērtībkarā lietoto metožu izraisīto īslaicīgo un ilglaicīgo iespaidu. Pretinieks galvenokārt vērsas pie “vienkāršā cilvēka no tautas”, apelē pie viņa pamatinstinktiem un t. s. bāzes vajadzībām. Propaganda kā kara sastāvdaļa joprojām paliek nemainīga. Hibrīdkarā tā ir tikai guvusi tehnoloģijas faktiski neierobežotai izplatībai. Tāpēc joprojām šajā jomā ir derīga iepriekšējo karu pieredzes analīze.

Audzinošā – kapelāns aktīvi iesaistās savas vienības militārpatriotiskajā audzināšanā atbilstoši Rietumu militārās kultūras tradīcijām. Piemēram, vērojot NBS vienību telpu noformējumu, jāsecina, ka lielāko daļu no tā veido sporta trofejas, dažādu notikumu grupu fotogrāfijas, kā arī militārās memorābilijas. Būtu lietderīgi līdzās tām izvietot arī mākslinieciski gaumīgus, militārpatriotiskus, motivējošus posterus.

Minimums, ar ko vajadzētu sākt, būtu “Karavīra vērtības un standarti”, “Karavīra zvērests”, “Virsnieka zvērests” un NATO Preambula. Īpaša vērība pievēršama Aizsardzības nozares stratēģiskajām vadlīnijām, kuras ir sekojošas: “Latvija ir aizsargāta. Latvijas karavīrs ir drosmīgs, gudrs un patriotisks. Latvija ir pasaulē spēcīgākās militārās alianses NATO dalībvalsts. Valsts aizsardzība ir visas sabiedrības kopīgā atbildība (visaptverošā aizsardzība).”⁵²

Optimums: tam papildus savas vienības īsa, ilustrēti uzskatāma vēsture, uzsverot izcilos veikumus un varoņdarbus (ja ir).

Maksimums: abiem iepriekšējiem papildus – bagātīgi ilustrētas Latvijas militārās vēstures slavas lappuses, izcilu varoņdarbu apraksti, karavīru profesionālo īpašību motivējošu posteru⁵³ izstādīšana. Tas viss, apvienots ar daudziem citiem pasākumiem, sekmētu militārpatriotisku vērtību piesātinātas vides radīšanu.

52 Pieejams: [www.mod.gov.lv > mod > files > procurement-documents > atbildes_ips](http://www.mod.gov.lv/mod/files/procurement-documents/atbildes_ips) (skatīts 01.02.2022.).

53 ASV u. c. sabiedroto armijas pie tā ir daudz strādājušas. Internetā ir daudz posteru dažādām vajadzībām un dažādām gaumēm. Piemēram, <https://ej.uz/cux7>; <https://ej.uz/3awp>; <https://ej.uz/d7qh> (skatīts 14.11.2022.).

Izglītojošā – kapelāns informē, izglīto un audzina savu vienību par hibrīdkara vērtībaspekciem, taktiku, novitātēm u. tml. Īsas (pie-mēram, apmēram 10 minūtes), bet informatīvi blīvas un labi sagata-votas vienas tēmas, viena jautājuma, viena notikuma regulāras no-darbības ilgtermiņā būs ļoti noderīgas hibrīdkara rezistentas vienības klimata radišanā.

Reaģējošā – kapelāns prot noteikt uzbrukumu informācijas vē-rtībjomā. Tas nozīmē ne tikai pārzināt plašsaziņas telpā notiekošās hibrīdkara aktivitātes, bet arī sociālajos tīklos esošās, kā arī brīdināt savas vienības karavīrus un Kapelānu dienestu par notiekošo tajos. Savas kompetences un doto pilnvaru ietvaros būt aktīvam sociālajos tīklos, atmaskojot vērtībuzbrukumus.

Homilētiskā – kapelāns savās publiskajās uzrunās un arī privā-tajās sarunās ne tikai apliecina Rietumu pasaules militārpatriotisko vērtību kristīgo saturu, bet arī tieši un nepārprotami vēsta par nepie-ciesamo vienības un karavīru vērtībstāju hibrīdkara apstākļos.

Poimēniskā (dvēselkopjošā) – kapelānam šī kalpošanas funkci-ja hibrīdkara apstākļos ir psiholoģiski, morāli un garīgi sarežģītāka nekā konvencionālajā karā, tāpēc ka cilvēka apziņas ievainojumi vē-rtībkarā kā kategorija nav vēl skaidri apzināti un definēti; tie ir slēpti un ar ilgstošu iedarbību.

Sabiedriskā – kapelāns pēc definīcijas ir viena no savas vienības publiskajām personām. Šodienas plašsaziņas līdzekļi un aktivitātes sociālajos tīklos dod daudz iespēju pozitīvi iedarboties uz sabiedrības informācijas/vērtībjomu, to virzot mūsu civilizācijas reģionam rak-sturīgajā kristīga militārpatriotiska ētosa vērtību gultnē. Te vietā at-cerēties ģenerāļa Pētera Radziņa (1880–1930) teikto: “Latvijas valsts īstā cēlāja ir Latvijas armija.”⁵⁴ Šodien tas nozīmē, ka NBS pašiem ir jā-rūpējas par sava pozitīvā tēla veidošanu sabiedrībā, un Kapelānu dienests te var būt ļoti noderīgs.

54 Treijs, Rihards. Latviešu karavīrs ar ģenerāļa zīmotnēm. <https://ej.uz/rpup> (skatīts 14.11.2022.)

Kapelānu dienesta tradicionālās funkcijas – **reprezentatīvā** (līdzdaļa militārajā protokolā kā apliecinājums NBS piederībai Rietumu militārpatriotiskajam ētosam) un **liturģiskā** (kristīgi simbolisko darbību ienešana nācijas militārajā kultūrā) – hibrīdkara apstākļos paliek pamatā nemainīgas.

SECINĀJUMS

Hibrīdkara apstākļos līdzās klasiskajām Kapelānu dienesta funkcijām tas iegūst jaunas funkcijas, kas daudz vairāk atbilst jaunajai karošanas paradigmai.

Nobeigums

Gan Rietumeiropas civilizācijas kopējā situācija, gan tiešie hibrīdkara izaicinājumi ir radījuši jaunu situāciju NBS un Kapelānu dienestā, kas bez jau klasiskajiem Kapelānu dienesta uzdevumiem liek meklēt jaunajai situācijai atbilstošus risinājumus.

Hibrīdkara apstākļos kapelāns ir arī vērtībeksports, vērtībaudzīnātājs, vērtībmotivētājs; viņa uzdevums ir veidot praksē savstarpēji saistītu, darboties spējīgu militāro, patriotisko un garīgo vērtību struktūru. Tā ir pamats katra karavīra, vienības un NBS militārpatriotiskās apziņas un kristīgajās vērtībās balstīta patriotisma motivēšanai.

AVOTI UN LITERATŪRA

Iespiedmateriāli

- Bartles, Charles. Getting Gerasimov Right. *Military Review*, 2016, 96, No. 1.
- Bolšaitis, Pēteris, et al. *Latvijas klusie varoņi*. Rīga: SIA Vesta-LK, 2017.
- Bonhoeffer, Dietrich. *Ethics*. New York: Macmillan, 1955.

- Deneen, Patrick. *Why Liberalism Failed*. New Haven and London: Yale University Press, 2018.
- Ģērmanis, Uldis. *Latviešu tautas piedzīvojumi*. Rīga: Zvaigzne, 1991.
- Hantingtons, Semjuels. *Civilizāciju sadursme*. Rīga: Jumava, 2012.
- Israel, Raphael. *The Spread of Islamikaze Terrorism in Europe*, London, Vallentine Mitchell, 2008.
- Joma, Daiga (red.). *Latviešu valoda 15 neatkarības gadus: lingvistiskā situācija, attieksme, procesi, tendences*. Rīga: Zinātne, 2007.
- Lācis, Visvaldis. *Nacionālisms un brīvība*. Rīga: Jumava, 2006.
- Latvian Nationalism. No: *Encyclopedia of Nationalism: Leaders, Movements, and Concepts*. Vol. 2. NY, L: Academic Press, 2000.
- Levits, Egils. *Valstgriba*, Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019.
- Štiglics, Džozefs. *Globalizācija un neapmierinātība ar to*. Rīga: Turība, 2010.
- Pelnēns, Gatis (ed.). *The “Humanitarian Dimension” of Russian Foreign Policy Toward Georgia, Moldova, Ukraine, and the Baltic States*. Rīga: CEEPS, 2010.
- Schmidt, Alwin. *Under the Influence: How Christianity Transformed Civilization*. Grand Rapids: Zondervan, 2001.
- Sebre, Sandra. *Valstiskās identitātes meklējumi trīs paaudžu salīdzinājumā. Pilsoniskā apziņa*. Rīga: Filozofijas un socioloģijas institūts, 1998.
- Sent–Ekziperī, Antuāns de. *Dienvīdu kurjers. Kara lidotājs. Vēstule ķīlniekam*. Rīga: Liesma, 1965.
- Šilde, Ādolfs. *Pretestības kustība Latvijā*. No: Kalvāns, Aleksandrs (red.). *Uz ežiņas galvu liku... Traģiskās partizānu cīņas Latvijas mežos pēckara gados*. Rīga: Nacionālo Daugavas Vanagu Latvijas Apvienība sadarbībā ar apgādu “Daugava”, 1993.
- Strods, Heinrihs. *Nevardarbīgā pretošanās Latvijā (1944–1985)*. No: Jundzis, Tālavs (zin. red.). *Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas*

neatkarības atgūšanas ceļš. Rīga: LZA Baltijas stratēģisko pētījumu centrs, 2008.

Interneta resursi

- *Center for Army lessons learned (CALL)*. <https://ej.uz/n6ut> (skatīts 01.02.2022.).
- Grigorjevs, Aleksejs. Krievijas kultūras diplomātija Latvijā. No: Kudors, Andis (red.). *Krievijas publiskā diplomātija Latvijā: mediji un nevalstiskais sektors*. Austrumeiropas politikas pētījumu centrs. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014. <https://ej.uz/htbt> (skatīts 01.02.2022.).
- Ģērmanis, Uldis. *Domu graudi (99+1). Mosties, celies, strādā!* <https://ej.uz/2gxp> (skatīts 01.02.2022.).
- Karavīra vērtības un standarti. <https://ej.uz/9ama> (skatīts 01.02.2022.).
- Kochin, Vladimir. *The Russian Language is a powerful weapon and soft power instrument*, 20.05.2015. <https://ej.uz/mm5q> (skatīts 01.02.2022.).
- Latvijas Republikas Satversme. <https://ej.uz/v5ot> (skatīts 01.02.2022.).
- Latvijas simtgadei veltītie pasākumi. <https://ej.uz/4hm5> (skatīts 01.02.2022.).
- Lind, William. *Understanding Fourth Generation War*. 15.01.2004. <https://ej.uz/o85v> (skatīts 01.02.2022.).
- Robertson, Donald. *Socrates the Soldier. Some notes on Socrates' military service, and how it's described in the surviving sources*. January 3, 2017. <https://ej.uz/hybm> (skatīts 01.02.2022.).
- *The primitive Rule of Templars*. <https://ej.uz/t7y1> (skatīts 01.02.2022.).
- Treijs, Rihards. *Latviešu karavīrs ar ģenerāļa zīmotnēm*. <https://ej.uz/rpup> (skatīts 01.02.2022.).

- Rasmussen, Anders. *A War of Values with Russia*. Project Syndicate, Apr 20, 2015. <https://ej.uz/rywy> (skatīts 01.02.2022.).
- Taivāns, Leons. *Profesors Taivāns skaidro, kādēļ Krievija pieder citai civilizācijai*. 02.09.2014. <https://ej.uz/jnz2> (skatīts 01.02.2022.).
- Thinkers at war – Socrates, *Military history matters*. <https://ej.uz/oss> (skatīts 01.02.2022.).
- Treijs, Rihards. Latviešu karavīrs ar ģenerāļa zīmotnēm. *Latvijas Vēstnesis*, 2005, 24. aug., Nr. 13 3. <https://ej.uz/rpup> (skatīts 01.02.2022.).
- Vīksne, Imants. Intervija. *Pabriks: "X" stunda var pienākt, nevajag dzīvot ilūzijās*. 03.02.2020. <https://ej.uz/m4i2> (skatīts 01.02.2022.).
- Ziemeļatlantijas līgums, 1949. gada 4. aprīlī Vašingtonā. <https://ej.uz/pd1a> (skatīts 01.02.2022.).

Military Chaplain in the Value War (Axiological and Theological Aspect)

ANNOTATION

The article looks upon the main fields of the Chaplains' Ministry at the hybrid warfare (non-linear war). It shows the three main fields of the value context which mutually overlap: values of the Western civilization, Nation state and soldier's values. The article points out specific functions of the Chaplains' Ministry which faces new challenges which are characteristic of the hybrid war.

Keywords: chaplaincy, hybrid war, value war, clash of civilizations.

Dr. Mārtiņš Luters, 95 tēzes. Aicinājums uz disputu par indulgenču¹ sludināšanas pamatojumu

Mīlestībā uz patiesību un vēlmē to izgaismot Vitenbergā par zemāk uzrakstīto tiks noturēts disputs, ko vadīs cienīgtēvs Mārtiņš Luters, brīvo mākslu un svētās teoloģijas skolotājs, kurš turpat ir arī pastāvīgs lektors. Tādēļ viņš lūdz, lai tie, kuri nevar klātbūtnē ar mums disputēt mutiski, to darītu rakstiski.

Mūsu Kunga Jēzus Kristus vārdā. Āmen.

1. Mūsu Kungs un skolotājs Jēzus Kristus, sacīdams: “Atgriezieties no grēkiem!”², ir vēlējis, lai visa ticīgo dzīve būtu grēknožēla.
2. Ar šo vārdu nav jāsaprot sakramentālā grēknožēla (t. i., grēksūdze un gandarīšana, kas tiek veikta ar priesteru kalpošanas starpniecību).
3. Tomēr tā arī neattiecas tikai uz iekšējo grēknožēlu. Tik tiešām, iekšējā nav nekas, ja miesa netiek dažādi mirdināta ārēji.

1 Indulgence (lat. *indulgentia*, burtiski: ‘labvēlība, iecietība’) – atlaida. Latviešu valodā ir sastopams arī apzīmējums “grēku atlaides”, bet tas neatbilst termina sākotnējam saturam, jo ar indulgenci netiek atlaists grēks, bet gan sods, kas uzlikts tam, kuram grēks tiek atlaists. Tāpat atlaidas (ar ko cilvēks tiek no kaut kā atbrīvots) nav atlaides (cenas u. tml. samazinājuma nozīmē).

2 Skat. Mt 4:17.

4. Tādējādi sods³ paliek tik ilgi, kamēr paliek ienaidis pret sevi (t. i., istena iekšējā grēknožēla), proti, līdz ieiešanai debesu valstībā.
5. Pāvests nedz grib, nedz spēj atlaist jebkādus citus sodus kā vienos, kurus ir uzlicis vai nu viņš pats, vai kanoni.⁴
6. Pāvests nespēj atlaist nekādu vainu citādi, kā vien pasludinot un apstiprinot, ka to atlaidis Dievs. Kā arī, protams, viņš to spēj atlaist tajos gadījumos, kas atstāti viņa ziņā; ja tas netiek ņemts vērā, tad vaina pilnībā paliek.
7. Dievs nevienam neatlaiž vainu citādi, kā vien visās lietās to pakļaujot pazemībā savam vietniekam – priesterim.
8. Grēknožēlas kanoni ir attiecināmi vienīgi uz dzīvajiem, un saskaņā ar šiem pašiem kanoniem tos nevar attiecināt ne uz vienu, kas ir uz nāves gultas.
9. Tāpēc Svētais Gars mums dara labu ar to, ka pāvests savos dekrētos allaž iekļauj izņēmumus nāves un ārkārtas gadījumiem.
10. Nemācīti un slikti rīkojas tie priesteri, kuri mirstošajiem kanoniskos sodus atstāj šķīstītavai.
11. Šī nezāle – kanoniskā soda pārvēršana par šķīstītavas sodu –, šķiet, patiešām ir tikusi iesēta, kamēr bīskapi gulēja.
12. Kādreiz kanoniskais sods tika uzlikts nevis pēc, bet pirms absolūcijas, lai tas būtu par patiesas nožēlas pārbaudi.
13. Mirstošie nāvē top no visa atraisīti, un kanonu likumu prasībām tie jau ir miruši. Viņiem pienākas no tām būt atbrīvotiem.
14. Mirstošā cilvēka vājā veselība un nepilnīgā mīlestība nepieciešami nes līdzī lielas bailes. Un, jo lielākas bailes, jo mazāka tā bijusi.

3 Latīniski – *poena*, no kā atvasināta *penitentia* (grēknožēla). Ar sodiem šeit un turpmāk tekstā ir saprotami gan grēku sūdzētājam priestera uzliktie gandarīšanas darbi, gan arī pārbaudījumi un piemeklējumi, ar kuriem Dievs ticīgo pārbauda visa mūža garumā.

4 Penitenciālie kanoni – noteikumi par to, kāda veida gandarīšanas darbi ir jāveic par noteiktiem grēkiem.

MĀRTIŅŠ LUTERS

Hansa Brosamera kokgrebums, 1530

15. Ar šīm bailēm un šausmām vien (lai nepiešinām pārējo!) jau pietiek, lai veidotu šķīstītavas sodu, jo tās ir tik tuvu izmisuma šausmām.
16. Izskatās, ka elle, šķīstītava un debesis savā starpā atšķiras tāpat kā izmisums, stāvoklis tuvu izmisumam un drošība.
17. Šķiet nepieciešams, ka dvēselēm šķīstītavā kā mazināsies šausmas, tā arī vairosies mīlestība.
18. Šķiet, ne ar ko nav pierādīts – nedz ar prāta spriedumiem, nedz Rakstiem –, ka tās atrastos ārpus nopelnu vai mīlestības pieaugšanas stāvokļa.
19. Nešķiet arī pierādīts, ka tās, vismaz ne visas, būtu drošas un parliecinātas par savu svētīgumu, pat ja mēs būtu par to pilnīgi parliecināti.
20. Tad nu ar “visu sodu pilnīgu atlaišanu” pāvests saprot nevis vienkārši “visu sodu”, bet tikai to sodu, kurus viņš pats ir uzlicis.
21. Tādēļ maldās tie indulgenču sludinātāji, kuri apgalvo, ka ar pāvesta indulgencēm cilvēks top atbrīvots no visiem sodiem un pestīts.
22. Dvēselēm, kas ir šķīstītavā, viņš tiešām neatlaiž neko no tā, kas viņām saskaņā ar kanoniem būtu bijis jāatlīdzina šajā dzīvē.
23. Ja vispār ir iespējams kādam dāvāt pilnīgi visu sodu atlaišanu, tad droši vien tikai vispilnīgākajiem, tas ir, pavisam nedaudziem.
24. Tādēļ pieviltiem ir jābūt lielākajai daļai to ļaužu, kuriem bez kādas izšķirības ar šīm dāsnajām runām tiek piesolīta sodu atlaišana.
25. Kāda vara ir pāvestam pār šķīstītavu vispārēji, tāda pati ir jebkuriem bīskapiem un kurātam⁵ savā bīskapijā un draudzē atsevišķi.

⁵ *Curatus* – priesteris, kura aprūpei ir uzticēta konkrēta draudze.

26. Pāvests dara ļoti labi, ka viņš dvēselēm sniedz atlaišanu nevis ar atslēgu varu (kuras viņam [šajā gadījumā] nav), bet gan ar aizlūgumu par tām.⁶
27. Cilvēku viedokļus sludina tie, kas saka: “Tiklīdz nauda lādē šķind, dvēs'le no šķīstītavas laukā skrien!”⁷
28. Skaidrs gan ir tas, ka, naudai lādē nošķindot, var pieaugt peļņa un alkatība. Bet, vai tiks uzklusīta Baznīcas aizlūgšana, ir atkarīgs tikai no Dieva prāta.
29. Kurš gan zina, vai maz visas dvēseles, kas ir šķīstītavā, vēlētos tapt izpirktas? Kā tas ir vēstīts par Svēto Severīnu un Svēto Paskālu.⁸
30. Nevienš nav drošs par savas nožēlas patiesumu, vēl jo mazāk – par pilnīgas atlaidas saņemšanu.
31. Cik reti sastopams ir cilvēks, kurš patiesi nožēlo, tikpat reti arī tāds, kurš patiesi iegādājas indulgences, proti, ļoti reti.
32. Tie, kuri atlaidu vēstuļu dēļ iedomājas, ka var būt droši par savu pestīšanu, taps mūžībā notiesāti līdz ar saviem skolotājiem.
33. Ir jābūt ārkārtīgi piesardzīgam pret tiem, kuri apgalvo, ka šīs pāvesta atlaidas ir “Dieva neizmērojamā dāvana”, caur ko cilvēks tiek samierināts ar Dievu.
34. Proti, šīs atlaidu labvēlības skar vienīgi sakramentālās gandarīšanas sodus, kas ir cilvēku iedibināti.
35. Nekristīgu mācību sludina tie, kas māca, ka nav nepieciešama nožēla tiem, kas grib izpirkt dvēseles vai iegādāties konfesionāliju.⁹

6 Luters ar šo tēzi nekādā ziņā nenoliedz Kristus doto atslēgu varu (skat. Mt 16:19), bet viņš skaidro, ka atslēgu vara nesniedzas ārpus mūsu zemes dzīves. Pāvests to nevar lietot pie dvēselēm šķīstītavā.

7 Šis izteiciens esot bijis daļa no indulgenču tirgoņa J. Tecela uzstāšanās runas.

8 Saskaņā ar svēto leģendām Norikas Severīns (5. gs.) un Romas diakons Paskāls (5. gs.) esot vēlējušies uzkavēties šķīstītavā ilgāk par viņiem nolikto laiku, lai tādējādi iemantotu lielāku godu debesīs.

9 *Confessionalia* – pilnvaru vēstules, kas grēku nožēlotājam ļāva izvēlēties grēksūdzes pieņemēju.

36. Jebkuram patiesas nožēlas pilnam kristietim pienākas pilnīga atbrīvošana no soda un vainas arī bez atlaidu vēstulēm.
37. Jebkuram patiesam kristietim, vai viņš būtu dzīvs vai miris, ir Dieva dota līdzdaļa pie visiem Kristus un Baznīcas labumiem arī bez atlaidu vēstulēm.
38. Tomēr pāvesta sniegtā atlaida un līdzdaļa nekādā ziņā nebūtu no-niecināmas, jo (kā esmu sacījis¹⁰) tā ir dievišķās piedošanas pa-sludinājums.
39. Pat vis skolotākajiem teologiem ir ārkārtīgi grūti ļaužu priekšā vienlaikus izcelt gan atlaidu devīgumu, gan nožēlas patiesumu.
40. Nožēlas patiesums tiecas pēc sodiem un tos mīl, bet atlaidu devī-gums tos mīkstina un liek tos ienīst vai vismaz kļūst par iemeslu, lai tos ienīstu.
41. Par apustuliskajām atlaidām ir jāsludina ar piesardzību, lai ļaudis aplami neiedomātos tām dot priekšroku iepretim citiem labiem mīlestības darbiem.
42. Ir jā māca kristiešiem, ka ne mazākajā mērā tas nav pāvesta no-doms – atlaidu pirkšanu pielīdzināt žēlastības darbiem.
43. Ir jā māca kristiešiem, ka tas, kurš dāvā nabagiem un aizdod trūcī-gajiem, dara labāk nekā tas, kurš iegādājas atlaidas.
44. Jo mīlestības darbos pieaug mīlestība un cilvēks kļūst labāks, tur-pretī ar atlaidām tas nekļūst labāks, bet vienīgi brīvāks no sodiem.
45. Ir jā māca kristiešiem, ka tas, kurš redz kādu trūkumā un liedzas tam ko dot, lai tā vietā iegādātos atlaidas, tas sev sagādā nevis pā-vesta indulgenci, bet gan Dieva dusmas.
46. Ir jā māca kristiešiem: ja vien tiem nav vairāk par to, cik nepiecie-šams, tad līdzekļi tiem jāpatur sava nama uzturēšanai un nekādā gadījumā tie nav jāizšķiež par atlaidām.

¹⁰ Skat. 6. tēzi.

47. Ir jāmāca kristiešiem, ka atlaidu pirkšana ir brīvprātīga, nevis pavēlēta.
48. Ir jāmāca kristiešiem, ka tad, kad pāvests izsniedz atlaidas, viņam ir lielāka vajadzība un vēlme, lai par viņu tiek pienestas lūgšanas, nevis nauda.
49. Ir jāmāca kristiešiem, ka no pāvesta atlaidām kāds labums ir tad, ja uz tām netiek balstīta paļaušanās. Bet, ja to dēļ tiek pazaudēta bijība Dieva priekšā, tad tās viņiem nāk par vislielāko postu.
50. Ir jāmāca kristiešiem: ja pāvests būtu zinājis, kādā veidā notiek atlaidu sludināšana, viņš drīzāk vēlētos, lai Sv. Pētera bazilika sadrūp pīšļos, nekā tiek uzcelta no viņa avju ādas, miesas un kauliem.
51. Ir jāmāca kristiešiem, ka pāvestam pienākas un viņš tā vēlētos – no savas naudas dot tiem, no kuriem naudu izvilina zināmi atlaidu bazūnētāji, pat ja tādēļ nāktos izpārdot Sv. Pētera baziliku.
52. Veltīgi ir paļauties uz pestīšanu atlaidu vēstuļu dēļ, pat ja pāvesta pilnvarotais, jā, pat ja pats pāvests savu dvēseli par tām liktu ķīlā.
53. Tie, kuri atlaidu sludināšanas labad liek citās baznīcās pilnībā apklust Dieva Vārdam, ir Kristus un pāvesta ienaidnieki.
54. Dieva Vārdam tiek nodarīta netaisnība, kad vienā sprediķī atlaidām tiek veltīts tikpat vai pat vairāk laika nekā Dieva Vārdam.
55. Pāvesta nodomam ir jābūt, ka, ja atlaidu sludināšana (kas ir ļoti maznozīmīga lieta) tiek atzīmēta ar vienu zvanu, vienu procesiju un vienu ceremoniju, tad Evaņģēlijs (kas ir vissvarīgākā lieta) lai tiek pasludināts ar simt zvaniem, simt procesijām un simt ceremonijām.
56. Baznīcas dārgumi,¹¹ no kuriem pāvests izsniedz indulgences, Kristus ļaužu vidū nav nedz pietiekami nosaukti, nedz darīti zināmi.

11 Baznīcas dārgumi jeb nopelnu krātuve – mācība Romas katoļu baznīcas teoloģijā par to, ka Jēzus un Viņa sekotāju labo darbu nopelnu ir tik daudz, ka tie paliek pāri, tāpēc svēto kopības dēļ viņu nopelni var sniegt labumu arī citiem.

57. Tas, ka tie nav laicīgie labumi, ir skaidri redzams, jo tos daudzi bazūnētāji nelabprāt izdāļā, bet vienīgi savāc.
58. Tie arī nav Kristus un svēto nopelni, kas arī bez pāvesta vienmēr gādā žēlastību iekšējam cilvēkam, bet ārējam – krustu, nāvi un elli.
59. Sv. Laurencijs ir sacījis, ka Baznīcas dārgumi ir Baznīcas nabagie, bet tas ir sacīts saskaņā ar šī vārda lietojumu viņa laikā.¹²
60. Ne bez apdoma mēs sakām, ka šie dārgumi ir Baznīcas atslēgas (kas dāvātas ar Kristus nopelnu).
61. Jo ir skaidrs, ka ar pāvesta varu pietiek vienīgi sodu un īpašo gadījumu atlaišanai.
62. Patiesais Baznīcas dārgums ir visusvētākais Dieva godības un žēlastības Evaņģēlijs.
63. Bet šis dārgums ir arī pelnīti visnīstākais, jo tas pirmos padara par pēdējiem.
64. Bet indulgenču dārgums pelnīti ir visieredzētākais, jo tas pēdējos padara par pirmajiem.
65. Tā nu evaņģēliskie dārgumi ir tikli, ar kuriem reiz zvejoja bagātos cilvēkus.
66. Indulgenču dārgumi ir tikli, ar kuriem tagad tiek zvejotas cilvēku bagātības.
67. Indulgences, par kurām bazūnētāji klaigā kā par vislielākajām dāvanām,¹³ tiešām par tādām varētu arī uzskatīt, ja to attiecina uz gūstamo peļņu.

12 Šī ir atsauce uz kādu no svēto leģendām, kas tika lasītas Lutera laikā: "Laurencijs sapulcēja kopā nabagos, tizlos un aklos un ievada viņus pilī, sacīdams: "Lūk! Šie ir mūžīgie dārgumi .."" – *Legenda aurea*. Strasbūra, 1492.

13 Šajā un nākamajā tēzē tiek apspēlēts vārds *gratia*, kas var nozīmēt gan 'žēlastība', gan 'atlīdzība', gan arī 'dāvana'.

68. Tomēr patiesībā tās ir ļoti nenozīmīgas salīdzinājumā ar Dieva žēlastību un krusta dievbijību.
69. Bīskapiem un kurātiem pienākas ar visu cieņu pielaist apustulisko atlaidu pilnvarotos.
70. Bet vēl jo vairāk viņiem pienākas ar vērīgām acīm un dzirdīgām ausīm pielūkot, lai pāvesta pilnvarojuma vietā tie nesludina paši savus izsapņojumus.
71. Lai anatēma un lāsts ir pār to, kurš uzstājas pret apustulisko atlaidu patiesību!
72. Bet svētīts lai ir tas, kurš ir vērīgs pret atlaidu bazūnētāju sludinātā vārda izlaidību un patvaļu!
73. Kā pāvests taisnīgi ar bardzību vēršas pret tiem, kuri ar viltu pamanās jebkādā veidā kaitēt atlaidu pasākumam,
74. tā vēl jo bargāk viņš vērsīsies pret tiem, kuri atlaidu aizsegā ar viltu pamanās kaitēt svētajai mīlestībai un patiesībai.
75. Ir neprāts iedomāties, ka pāvesta atlaidas spētu atpestīt cilvēku, kaut arī viņš būtu izdarījis neiespējamo – piesmējis Dievmāti.
76. Mēs turpretim sakām, ka pāvesta atlaidas nespēj noņemt ne vismazāko no piedodamajiem grēkiem, cik tas attiecas uz vainu.
77. Bet, kad tiek sacīts: “Ja Sv. Pēteris pašreiz būtu pāvests, viņš nespētu dot lielākas dāvanas”, – tā ir zaimošana pret svēto Pēteri un pāvestu!
78. Mēs turpretim sakām, ka gan šim, gan jebkuram citam pāvestam ir pieejamas lielākas dāvanas, proti, Evaņģēlijs, dažādi spēki, dziedināšanas dāvanas utt., kā ir sacīts 1Kor 12.
79. Ir zaimošana sacīt: “Paceltais krusts, kas rotāts ar pāvesta ģerboņiem,¹⁴ ir līdzvērtīgs Kristus krustam.”

¹⁴ Runa ir par indulgenču pārdevēju uzstāšanos un to pavadošo atribūtiku.

80. Tiem bīskapiem, kurātiem un teologiem, kuri pieļauj šādas runas ļaužu vidū, būs par to jāatbild!
81. Šī patvaļīgā atlaidu sludināšana panāk to, ka nosargāt pāvestam pienākošos godu no apsūdzībām vai apķēriem laju jautājumiem kļūst par grūtu uzdevumu pat izglītotiem vīriem.
82. Proti: kāpēc gan pāvests neiztukšo šķīstītavu vissvētākās mīlestības un vislielākās dvēseļu vajadzības dēļ, kas būtu vistaisnīgākais iemesls, ja jau viņš neskaitāmas dvēseles atbrīvo tik postošās naudas dēļ, lai uzceltu baziliku, kaut gan tas ir tik nenozīmīgs iemesls.
83. Tāpat: kādēļ joprojām notiek apbedīšanas ceremonijas un mirušo piemiņas dienas? Un kādēļ tas, kas to dēļ ir ziedots, netiek atdots atpakaļ, ja jau nav pareizi lūgt par izpirktajiem?¹⁵
84. Tāpat: kas šī ir par jaunu Dieva un pāvesta [rosinātu] dievbijību, ka naudas dēļ tie atļauj bezdievim un ienaidniekam izpirkt dievbijīgu un Dievam dārgu dvēseli un tomēr šīs pašas dievbijīgās un mīlās dvēseles vajadzības dēļ tie to neizpērk bez maksas, aiz mīlestības?
85. Tāpat: kāpēc gan grēknožēlas kanoni, kas faktiski jau sen kā ir atmesti un nelietošanas dēļ miruši, tomēr vēl arvien tiek ar naudu izpirkti,¹⁶ piešķirot indulgences, it kā tie būtu vēl jo dzīvi?
86. Tāpat: kāpēc gan pāvests, kura bagātība šodien pārsniedz Krasa, visbagātākā vīra, treknumu,¹⁷ ceļ Svētā Pētera baziliku tikai par nabaga ticīgo līdzekļiem, nevis pats no savas kabatas?
87. Tāpat: ko gan pāvests var piedot vai piešķirt tiem, kuriem viņu pilnīgās nožēlas dēļ pienākas pilna piedošana un līdzdaļa?

15 Baznīcas noteikumi neļāva aizlūgt par svēto un bezdievīgo dvēselēm. Ja ar indulgencēm dvēseles tiek izpirktas no šķīstītavas, tad aizlūgumi un citas paredzētās ceremonijas par tām būtu jāpārtrauc, bet acīmredzot tas tā nenotika.

16 T. i., tiek izpirktas šo "mirušo" kanonu prasības.

17 Marks Licinijs Krass (115–53 pr.Kr.) bija romiešu karavadonis un politiķis. Savā laikā tika uzskatīts par visbagātāko romieti. Luters šeit lieto vārdspeļi: šī romieša vārds *Crassus* nozīmē 'biezs, resns, treks'. Luters saka: pāvesta bagātība ir treknāka, *crassior*, par Krasa treknumu.

88. Tāpat: vai varētu gan nākt vēl lielāks labums pār Baznīcu kā tad, ja pāvests šo piedošanu un līdzdaļu, ko tagad viņš dod vienreiz¹⁸, jebkuram ticīgajam piešķirtu simt reižu dienā?
89. Ja jau pāvests ar atļaidām vairāk tiko pēc dvēseļu pestīšanas nekā naudas – kāpēc tad viņš atceļ tās vēstules un atļaidas, kas reiz jau piešķirtas, kaut gan tās ir tikpat iedarbīgas?
90. Šos tik precīzos laju argumentus apspiest vienīgi ar spēku, nevis atspēkot ar pretargumentiem nozīmē likt Baznīcu un pāvestu par apsmieklu ienaidniekiem un kristiešus padarīt nelaimīgus.
91. Tātad, ja atļaidas būtu sludinātas saskaņā ar pāvesta garu un nodomu, tad visus šos iebildumus būtu viegli novērst, to pat nebūtu.
92. Tādēļ lai pazūd visi tie pravieši, kas Kristus ļaudīm saka: “Miers, miers” – un miera nav!¹⁹
93. Lai labi klājas visiem tiem praviešiem, kas Kristus ļaudīm saka: “Krusts, krusts” – un krusta nav!
94. Kristieši ir jānudina, lai viņi censtos sekot savai galvai Kristum caur sodiem, nāvi un elli.
95. Un tā drīzāk paļautos, ka nonāks debesīs caur daudzām bēdām, nevis caur [neīsta] miera drošību.²⁰

1517. gadā

No latīņu valodas tulkojis un komentējis Kaspars Bankovskis.

Tulkots no *Weimarer Ausgabe* 1, 233–238.

Tulkojums publicēts žurnālā “Svētdienas Rīts” (2017, Nr. 10).

18 Pilnā sodu atļaida bija pieļaujama vienreiz mūžā, nāves tuvumā.

19 Sal. Jer 6:14.

20 Sal. Apd 14:22.

Viesturs Rikveilis

Dr. Mārtiņa Lutera 95 tēžu un to “Skaidrojumu” (*Resolutiones*) baznīcvēsturiskais konteksts

ANOTĀCIJA

Viens no vācu reformatora Mārtiņa Lutera (*Martin Luther*, 1483–1546) nozīmīgākajiem agrīnajiem teoloģiskajiem darbiem ir viņa “Skaidrojumi” (*Resolutiones disputationum de indulgentiarum virtute*) 95 tēzēm par indulgencēm, kuri nāca klajā 1518. gada augustā. Iepriekšējā gadā publicētās tēzes (*Disputatio pro declaratione virtutis indulgentiarum*) bija guvušas plašu ievērību, bet tika arī kritizētas, turklāt Lutera pretinieki tās bieži interpretēja nepareizi.

Tāpēc Lutera uzrakstīja “Skaidrojumus”, lai aizstāvētu un pamatotu savu viedokli. Tajos ir redzams arī tā laika Lutera spēcīgais iekšējais konflikts. Viņš ar cieņu raksta par pāvestu, bet apšaubā viņa kā Romas bīskapa primātu. Viņš citē Baznīcas tēvus un kanoniskos likumus, bet par galveno autoritāti reliģiskajos jautājumos tomēr uzskata Bībeli. Viņš atzīst vispārējo Baznīcas koncilu autoritāti, bet iebilst pret atsevišķiem to lēmumiem kā ķeceru dedzināšana Konstances koncilā. Viņš joprojām pieņem šķīstītavu un *Baznīcas krātuvi*, bet cenšas skaidrot tās evaņģēliski. Viņš nevēlas nemierus un nepaklausību, bet tomēr nepārprotami prasa reformēt Baznīcu.

Atslēgvārdi: Lutera, reformācija, indulgences, pāvests, šķīstītava.

Kad augustiniešu mūks un Vitenbergas Universitātes teoloģijas profesors Mārtiņš Luters, toreiz gan vēl Mārtins Lūders,¹ 1517. gada 31. oktobrī pirms paredzētā publikas pieplūduma uz Visu svēto dienai veltīto relikviju kolekcijas apskati pie Pilsbaznīcas durvīm piestiprināja 95 tēzēs formulētu aicinājumu uz disputu par indulgencēm, viņš vēl nezināja, kādu reakciju tas izraisīs Vācijā un kādas sekas tam būs arī visā Eiropā. Šīs tēzes līdz ar pavadvēstulēm Luters bija nosūtījis arī Maincas arhibīskapam, savam priekšniekam Albrehtam (*Albrecht von Brandenburg*, 1490–1545, no 1513. gada Magdeburgas un no 1514. gada Maincas arhibīskaps). Kad Albrehta atbilde izpalika un arī uz disputu klātienē neviens neieradās, Luters tās iedeva dažiem saviem draugiem, tostarp arī humānistam Vilhelmam Nesenam (*Willhelm Nessen von Löwen*, 1492–1524), kurš kopā ar savu brāli Konrādu tās publicēja un tādējādi padarīja par diskusiju objektu visā Vācijā.

Neapmierinātība ar pāvesta finansiālajiem darījumiem un garīgās kārtas tiesvedības un ietekmes paplašināšanos laicīgajā sfērā jau ilgu laiku gruzdēja visā Svētajā Romas impērijā. 1448. gadā starp imperatoru Frīdrihu III (*Friedrich III von Habsburg*, 1415–1493, imperators no 1445. gada) un pāvestu Nikolaju V (*Nicolaus V*, sākotnēji *Tommaso Parentucelli*, pāvests no 1447. gada) pret Reiha kārtu gribu noslēgtais konkordāts par *natio Alamanica*² nodrošināja pāvestam tiesības iecelt garīdzniekus un iekasēt maksājumus no draudzēm Vācijā. Pret šādu kārtību jau no paša sākuma protestēja visas kārtas, gan garīdznieki, gan firsti, gan brīvpilsētas. Šī neapmierinātība izpaudās jau 1457. gadā Reihstāga kārtu pārstāvju izvirzītajās “Simts vācu tautas sūdzībās” (*Centum gravamina nationis germanicae*), kuras tika nodrukātas vācu un latīņu valodā un pirmo reizi iesniegtas Nirnbergas reihstāgā 1522. gadā. Tāpēc 95 tēzes krita sagatavotā augsnē. Katoļu Baznīcas vēs-

1 <https://ej.uz/935t> (skatīts 15.05.2022.).

2 *Natio Alamanica* – jēdziens, kas nošķīra Ziemeļeiropu un Austrumeiropu no specifiski vācu nācijas kā vācu Baznīcas identitātes kopienas. (Decaluwe, Michiel et. al. *A Companion to the Council of Basel*, p. 438. <https://ej.uz/idk9> (skatīts 15.05.2022.).

turnieks Jozefs Lorcs (*Josef Adam Lortz*, 1887–1975) uzskata, ka bez *Gravamina* reformācija nebūtu iespējama.³

Tomēr, ja *Gravamina* bija galvenokārt sūdžības raksturs, jo vācieši redzēja, ka Romas Baznīca viņus ekspluatē, tad Lutera 95 tēzes bija teoloģiski precīzi iebildumi pret indulgencēm. Indulgences (latīniski *indulgentia* no *indulgo* ‘atļaut’) katoļu Baznīcā ir veids, kā samazināt par izdarītajiem grēkiem uzlikto laicīgo sodu apjomu. Indulgenču pirmsākumi meklējami jau pirmajos kristietības gadsimtos, kad vajāšanu laikā romiešu dievus apliecinājušiem un no draudzes atkritušajiem kristiešiem (*lapsi*) atgriešanos kristīgajā draudzē atvieglāja un paātrināja kāda martira vai apliecinātāja parakstīta vēstule. Efraims Sīrietis (Εφραίμ ο Σύρος, 305–373), viens no agrīnajiem Baznīcas tēviem, 4. gadsimtā kādā gavēņa himnā apdziedāja Kristus uzvaru un Viņa nopelnu pārākumu attiecībā pret sevis paša nopelniem ar vārdiem: “Ak žēlastību jūra, dāvā man kaut cik no tā, lai dzēst es varu savu grēku parādu.”⁴

Turpmākajos agrīnās kristietības gadsimtos pastāvēja tradīcija, ka kristieši, kuri bija izdarījuši pārkāpumus, tika izslēgti no draudzes un uz visai ilgu laiku.⁵ Tomēr ekskomunicētie varēja atgriezties draudzē arī ātrāk, ja bija izsūdžējuši grēkus, nožēlojuši tos un izpildījuši noteiktus darbus kā ziedojumu došana, gavēšana, lūgšanas, vēlāk arī svētceļojumi. Šos darbus nosauca par gandarīšanu, un tie bija priekšnosacījums absolūcijas saņemšanai. Gadu gaitā šī tradīcija nostiprinājās. Tika izveidots sodu kanons, kas reglamentēja gandarīšanas uzlikšanu, ņemot vērā arī nožēlnieka spējas tos izpildīt. Tādā gadījumā viņš varēja veikt kādus no darbiem, kuri tika uzskatīti par nopelniem nesošiem (*meritorium*) un bija viņam pa spēkam. Šādu pieeju var uzskatīt par indulgenču sākumu.

Pamazām indulgences kļuva par Baznīcas administrācijas sastāvdaļu, un tā atklāja, ka indulgences var izmantot savas varas

3 Lortz, Joseph. *Die Reformation in Deutschland*. Freiburg–Basel–Wien: Herder, 1982.

4 <https://ej.uz/1q97> (skatīts 15.05.2022.).

5 Schaff, Philip. *History of the Christian Church*. <https://ej.uz/ei9k> (skatīts 15.05.2022.).

nostiprināšanai. Tas īpaši sāka izpausties Krusta karu laikā, kad biktstēvs lika nožēlniekam doties karagājienā uz Palestīnu vai Livoniju citu sodu vietā. Pirmais vispārējās indulgences piemērs bija pāvesta Urbāna II (*Urbanus II*, sākotnēji *Odon de Lagery*, 1042–1099, pāvests no 1088. gada) paziņojums Klermonas koncilā (1095),⁶ ar ko viņš atlaida visus sodus krustnešiem, kuri bija izsūdzējuši un nožēlojuši savus grēkus grēksūdzes sakramentā. No sākuma indulgences attiecās tikai uz tiem, kuri paši devās karā, vēlāk arī uz tiem, kuri līdzfinansēja Krusta karus, un Baznīca ar šādi iegūtajiem līdzekļiem sāka apieties arvien brīvāk.

13. gadsimta sākumā dominikāņu mūks un vēlākais kardināls Hugo no Sanšēras (*Hugues de Saint-Cher*, lat. *Hugo de Sancto Caro*, 1200–1263) formulēja mācību par nopelnu krātuvi jeb Baznīcas krātuvi (*thesaurus meritorum* jeb *thesaurus ecclesiae*, vāciski *Gnadenschatz*), kas pieļāva svēto garīgo nopelnu materializēšanu un kvantificēšanu. Pāvests Klements VI (*Clemens VI*, sākotnēji *Pierre Roger*, 1291–1352, pāvests no 1342. gada) savā 1343. gada 27. janvāra jubilejas bullā *Unigenitus Dei Filii*⁷ to pacēla Romas katoliskās Baznīcas oficiālās mācības līmenī. To atbalstīja arī teologi Alberts Lielais⁸ (*Albertus Magnus*, 1200–1280) un Akvīnas Toms⁹ (*Thomas Aquinas*, 1223–1274), un tā joprojām ir indulgenču teorijas pamatā. Baznīca pārvalda šo neizsmeļamo žēlastību krātuvi, un ar tās palīdzību arī grēcīgi cilvēki var gūt dalību pie šā svētuma, ko viņi citādi nespēj sava grēcīguma dēļ.

Kad Krusta karu kustība sāka apsīkt, indulgenču tirdzniecība turpinājās jau ar citu argumentāciju. Jubilejas indulgences 1300. gadā iesākās ar pāvesta Bonifācija VIII (*Bonifacius VIII*, sākotnēji *Benedetto Caetani*, 1230–1303, pāvests no 1294. gada) bullu *Antiquorum ha-*

6 Urbāns II. <https://ej.uz/8q4u> (skatīts 15.05.2022.).

7 *Unigentus Dei Filii*. <https://www.britannica.com/topic/Unigenitus>

8 Alberts Lielais, skat.: Nicklaus Paulus. *Indulgences as a Social Factor in the Middle Ages*. <https://ej.uz/fg6y> (skatīts 15.05.2022.).

9 Akvīnas Toms. <https://ej.uz/oqey> (skatīts 15.05.2022.).

*bet fida relatio*¹⁰ (*Ein glaubwürdiger Bericht der Alten*), kura ar atsauci uz 3. Mozus grāmatas 25:8–13¹¹ apsolīja pilnīgu indulgenci katram, kurš 1300. gadā un tad katrā nākamajā simtajā gadā apmeklēs Sv. Pētera domu Romā, nožēlos grēkus un saņems sakramentu. Pamazām šādu jubilejas indulgenču skaits palielinājās, jo reize simt gados bija par retu, lai dotu visiem kristiešiem šādu iespēju, un ne visi arī varēja ierasties Romā. Tāpēc sākot ar 1390. gadu jubilejas indulgences varēja iegādāties arī tie, kuri bija veikuši noteiktas iemaksas pāvesta kasē.

Grēku nožēlas sakraments tādējādi bija kļuvis par Baznīcas sistēmas sastāvdaļu un aizstājis sākotnējos disciplinējošos sodus, ar kuriem tā dāvāja kristiešiem piedošanu par grēkiem, kuri bija izdarīti pēc kristībām. Indulgences atņēma grēku nožēlas sakramentam tā ētisko saturu, jo tika pieņemta nepilnīgas grēku nožēlas iespēja (*attritio*) pilnīgās (*contritio*) vietā, uz ko it kā ne visi bija spējīgi. Tā jebkurš varēja iegūt absolūciju no indulgenču tirgotāja arī par nepilnīgu nožēlu, pārvērst savu mūžīgo sodu (*poena aeterna*) laicīgajā (*poena temporalis*) un tad nopirkt pilnīgu absolūciju, ar ko tika atlaists arī *poena temporalis*. Tā, izpildot šīs Baznīcas prasības, viņš varēja nodrošināt sev Debesu valstību. Arvien vairāk bija tādu, kuri izvēlējās pirkt indulgences, nevis uzņemties krustu veikt gandarīšanas darbus.

Turklāt indulgences sāka pārdot arī to dvēseļu izpirkšanai, kuras jau atradās šķīstītavā. Šī prakse sākās, aplami skaidrojot 1477. gada pāvesta Siksta IV (*Sixtus IV*, sākotnēji *Francesco della Rovere*, 1414–1484, pāvests no 1471. gada) paziņojumu, ka pāvestu vara pār šķīstītavu īstenojas *per*

10 Jacobs, Charles M. *Works of Martin Luther – a Disputation of Doctor Martin Luther on the Power and Efficacy of Indulgences (the Ninety-five Theses) together with three letters explanatory of the theses – introduction*. <https://ej.uz/v166> (skatīts 15.05.2022.).

11 “Noskaiti septiņus sabata gadus, pa septiņiem gadiem septiņas reizes, septiņi sabata gadi ir četrdesmit deviņi gadi. Septītā mēneša desmitajā dienā skaļi pūt ragu – tā ir grēku izlīguma diena, – pūt ragu visā zemē. Svētiēt piecdesmito gadu, pasludiniet savā zemē brīvīšanu visiem, kas tur mīt, tas lai jums ir jubilejas gads – atgriezieties katrs pie sava īpašuma un dodieties atpakaļ katrs pie savas dzimtas. Piecdesmitais gads jums ir jubilejas gads – nesējiet un nenovāciet to, kas izaudzis pats, un nelasiet vīnogas no neapgrieztiem vīnogulājiem. Tas jums ir jubilejas gads, tas lai ir jums svēts, – ēdiet to, kas izaudzis uz lauka. Jubilejas gadā visi atgriezieties savā īpašumā. (*Bībele*. Rīga: Latvijas Bībeles biedrība, 2012.)

modum suffragii, ar aizlūgumu starpniecību.¹² Vienkāršam cilvēkam šī atšķirība starp aizlūgšanu un pāvesta jurisdikciju pār šķīstītavu bija visai neskaidra. Viņam galvenais bija doma, ka pāvesta varā ir atbrīvot aizgājušo tuvinieku no šķīstītavas uguns, un šo aplami izprasto tuvāk-mīlestību veikli izmantoja indulgenču tirgotāji.

Baznīca centās arī apkarot indulgenču negodprātīgu izmantošanu un ierobežot to. 1392. gadā pāvests Bonifācijs IX (*Bonifacius IX*, sākotnēji *Piero Tomacelli*, 1350–1404, pāvests no 1308. gada) rakstīja Ferraras bīskapam, nosodot dažu ordeņu locekļu praksi, kuri meloja cilvēkiem, ka viņiem ir pāvesta pilnvaras piedot visus grēkus un saņemt naudu no vienkāršiem cilvēkiem, apsolut tiem par to mūžīgo svētlaimi.¹³ Kad Lutērs publicēja savas tēzes pret indulgenču ļaunprātīgu izmantošanu (*Missbrauch*), viņš visā nopietnībā cerēja uz diskusiju Baznīcā par šo jautājumu.

Taču bija lietas, kuras Lutērs nezināja. 16. gadsimta sākumā pāvesta Kūrija bija nonākusi lielās finansiālās grūtībās. Pāvesta Jūlija II (*Iulius II*, sākotnēji *Giuliano della Rovere*, 1443–1513, pāvests no 1503. gada) iesāktā Svētā Pētera katedrāles celtniecība, kurai vajadzēja pārspēt visas pārējās pasaules baznīcas, pēc viņa nāves 1513. gadā draudēja apstāties, jo no 1510. gada īpaši šim mērķim veltītajām Jubilejas indulgencēm savāktā nauda izrādījās nepietiekama. Lai rastu risinājumu, pāvests Leo X 1515. gada 31. martā izsludināja pilnu indulgenci Magdeburgas un Maincas arhibīskapam Albrehtam.

Brandenburgas Albrehts, kurš arī bija viens no Lutera tēžu adresātiem, jau 1513. gadā 23 gadu vecumā bija kļuvis par Magdeburgas arhibīskapu un Halberštates bīskapijas administratoru. Baznīcas likumi aizliedza ieņemt vairāk nekā vienu bīskapa amatu, tāpēc, kad viņam 1514. gadā radās iespēja iegūt arī Maincas arhibīskapa vietu, izšķirošais lēmums par izņēmumu bija jāpieņem Svētajam Krēslam Romā. Roma piekrita Albrehta iekārei, taču ar nosacījumu, ka viņš iemaksās 21 000 dukātu Sv. Pētera doma celtniecībai. Albrehts šo

¹² <https://ej.uz/u2xg> (skatīts 15.05.2022.).

¹³ Nikolaus Paulus. *Indulgences as a Social Factor in the Middle Ages*. <https://ej.uz/fg6y> (skatīts 15.05.2022.).

summu aizņēmās no toreiz Eiropā ietekmīgā baņķiera Jākoba Fugera (*Jakob Fugger*, 1459–1525). Līdzekļus kredīta dzēšanai bija paredzēts ņemt no indulgenču ienākumiem. Pusi saņemtu Fugeru dzimta, bet otra puse tiktu ieskaitīta pāvesta kasē Svētā Pētera katedrāles celtniecībai. Par šo slepeno vienošanos Lutera, protams, neko nevarēja zināt.

Veiksmīgai indulgenču tirdzniecībai Albrehts bija sarakstījis īpašu instrukciju apkopojumu *Instructio summaria*.¹⁴ Tā saturēja visai diskutablu apgalvojumu kā, piemēram, “četras galvenās žēlastības” (*Haupt-Gnaden*), kuras dod indulgences. “Pirmā žēlastība ir pilnīga visu grēku piedošana, ar kuru grēkos dzīvojošs cilvēks atkal var atgriezties Dieva žēlastībā [...] Otra galvenā žēlastība ir grēksūdzes raksts, kas dod vislielākās, vispalīdzošākās un iepriekš nedzirdētas iespējas [...]. Trešā galvenā žēlastība ir dalība visos vispārējās Baznīcas labumos. Tā sastāv tajā, ka [Svētā Pētera bazilikas] celtniecībai naudu devušajiem cilvēkiem un to mīlestībā nomirušajiem vecākiem no šā brīža un mūžīgi ir daļa pie visiem aizlūgumiem, ziedojumiem, gavēšanām, lūgšanām un svētceļojumiem. Lai iegūtu šīs (otro un trešo) žēlastības, nav nepieciešama gavēšana. [...] Ceturtā galvenā žēlastība ir pilnīga visu grēku piedošana tām dvēselēm, kuras atrodas šķīstītāvā.”¹⁵

Šajās instrukcijās, tāpat kā vairākos citos tā laika dokumentos, nekur nav skaidri pateikts, ka indulgences pašas par sevi nav grēku piedošana, ka tās attiecas tikai uz Baznīcas kanoniskajiem sodiem, kuri ir uzlikti pēc grēku piedošanas. Tāpēc daudzi cilvēki indulgences saprata tieši kā grēku piedošanu pret samaksu un bija gatavi to dēļ šķirties no prāvām naudas summām. Daudziem tas vēl asociējās arī ar ģermāņu pagānisko tiesiskumu, kas noteica radītā zaudējuma kompensāciju ar atbilstošu naudas summu (*Wergeld*).

Indulgenču pārdošanu uzticēja pieredzējušam sludinātājam, dominikāņu mūkam Johanam Tecelam (*Johann Tetzel*, 1565–1519), kurš jau bija sevi apliecinājis, sludinot Jubilejas indulgences 1502. gadā un

14 *Instructio summaria*. Lohse, Bernhard. *Luthers Theologie in ihrer historischen Entwicklung und in ihrem systematischen Zusammenhang*. Göttingen, 1995, S. 116. <https://ej.uz/su29> (skatīts 15.05.2022.).

15 *Ibid.*

darbojoties kā inkvizitors Polijā. Viņam tika dotas visas nepieciešamās atļaujas. Katrā pilsētā viņa ierašanās tika plaši reklamēta un pārtraukta jebkura cita sprediķošana.

Tecels darbojās ļoti aktīvi. Viņš uzsvēra, ka indulgences ir labākas par visiem citiem labajiem darbiem, tomēr viņa agresīvais mārketinga džingls – “Tiklīdz nauda lādē krīt, dvēš'le debesīs tūlīt” (*Wenn das Geld im Kasten klinget, die Seele aus dem Feuer springt*) – un teoloģiski aplamie solījumi, ka ar indulgencēm var atpestīt arī dvēseles šķīstītāvē, bija izraisījuši daudzu cilvēku neapmierinātību un sūdzības. Kaut arī Tecelam bija aizliegts sprediķot Vitenbergā, viņš sekmīgi darbojās netālajās pilsētās Magdeburgas apkaimē – Braunšveigā, Jīterburgā, Elmā, Berlīnē, Gerlicā un citur. Pie viņa nāca arī cilvēki no Vitenbergas. Un, kad tie vēlāk ieradās pie Lutera ar Tecela apliecinātām atlaidu vēstulēm, ka visi viņu grēki esot jau piedoti, tas Lutera pamatīgi nokaitināja. Viņš uzrakstīja savas 95 tēzes.

Nostāju indulgenču jautājumā Luters bija paudis jau agrāk. Savā 1516. gada 27. jūnija sprediķī viņš brīdināja par aplamo mācību, ka, nopērkot indulgences, cilvēks var nodrošināt savu atpestīšanu, to atkārtojot arī 1516. gada 31. oktobrī un 1517. gada 24. februārī. 1517. gada 31. oktobra tēzes būtībā bija šo brīdinājumu kopsavilkums. Indulgenču sludināšana aizēnoja grēku nožēlas patieso dabu, ko māca Kristus, proti, atgriešanos no grēkiem. Neapstrīdot pāvesta tiesības uz atslēgu varu, Luters vēlējās ievest skaidrību jautājumā par to, cik tālu sniedzas pāvesta jurisdikcija, kuras varā nav šķīstītava. Viņš atzina, ka pāvestam ir tiesības atlaist sodus, bet tie ir tikai Baznīcas sodi, un tie apstājas pie kapa. Patiess sods par grēku ir nesamierināšanās ar to līdz pat Debesu valstības sasniegšanai.

95 tēzēs un jo īpaši 1518. gada augustā iznākušajos to “Skaidrojumos” (*Resolutiones*) ir daudzas atsauces gan uz indulgenču tirgotāju teikto, gan uz Maincas arhibīskapa vārdā izdotajām instrukcijām. Nav zināms, vai Albrehts izlasīja visas Lutera tēzes vai ne, bet viņš tūlīt saprata, ka viņa indulgenču business ir apdraudēts un līdz ar to visa kredīta atdošanas shēma. Viņš nosauca Lutera priekšlikumus par “nekaunīgiem” un nodeva tēzes Maincas Universitātē, lai pret Lutera

tiktu sākta nosodišanas procedūra (*procesus inhibitorius*). Tomēr vietējie teologi neieteica to uzsākt, nesaskatot Lutera tēzēs lielus pārkāpumus.

Tad Albrehts, nesagaidījis Maincas Universitātes galīgo viedokli, 1517. gada 13. decembrī pārsūtīja šo neērto jautājumu tālāk uz Romu, cerot, ka Kūrija to cenzēs. Līdz pāvestam šī lieta tomēr nenonāca. To izskatīja pāvesta galvenais ministrs Džūlio Mediči (*Giulio de Medici*, 1478–1534) un klasificēja to kā dominikāņu un augustīniešu ordeņu kārtējo ķildu.¹⁶ Viņš nodeva lietu tālāk augustīniešu ordeņa promaģistram Gabriēlam de Voltam (*Gabriele della Volta*, latīniski saukts *Venetus 1468–1537*), kurš tālāk ar Lutera tiešā priekšnieka augustīniešu ordeņa ģenerālvikāra Johana fon Štaupica (*Johann von Staupitz*, 1460–1524) starpniecību Luteru vienkārši norāja.

Taču Lutera tēzes bija dziļi aizvainojušas Johanu Tecelu. Viņš pierunāja savu skolotāju un līdzgaitnieku, Frankfurtes (pie Oderas) Universitātes dominikāni Konrādu Vimpinu (īstajā vārdā *Konrad Koch*, 1460–1531) nosodīt Lutera tēzes. Pirmais dominikāņu uzbrukums bija 1518. gada janvārī sarakstītais Vimpinas darbs *Quo veritas pateat...*, vairāk pazīstams kā “Vimpinas–Tecela 106 Frankfurtes tēzes”.¹⁷ Tajā Vimpina īpaši vēršas pret Lutera 58. tēzi, kura netieši norāda uz to, ka pāvests nav Kristus un svēto uzkrātās “nopelnu krātuves” pārvaldītājs.

Pirmkārt, Vimpina raksta, ka pāvesta vara ir lielāka, nekā Luters vēlas to atzīt. Pāvesti var ne tikai samazināt viņu pašu uzlikto gandarīšanas darbu apjomu, bet arī atlaist sodus par grēkiem. Ar absolūciju tātad tiek atlaista ne tikai gandarīšana, bet indulgenču žēlastība plašinās arī uz Dieva uzliktajiem sodiem.

Otrkārt, arī priesteru vara ir lielāka, nekā to vēlas atzīt Luters. Kad priesteris dod grēku atlaišanas absolūciju, viņš tiešām grēkus atlaiž un atbrīvo no vainas. Vēl vairāk, gandarījuma darbi, ko priesteri uzliek, atliecas arī uz mirušajiem; absolūcijas sakramentā priesteris administrē

16 Schmidt, Muhammad Wolfgang. *And on this Rock I will Build my Church. A new Edition of Schaff's History of Reformation 1517–1648*. <https://ej.uz/2apu> (skatīts 15.05.2022.).

17 *Luther's The Church Held Captive in Babylon*. With the introduction by Denis R. Janz. Oxford, 2019. <https://ej.uz/fajg> (skatīts 15.05.2022.).

dievišķo sodu. Tātad Vimpinas izpratnē pāvesta un priesteru vara tiešā veidā iesniedzas viņpasaulē. Paralēli tam Tecels tajā pašā gadā uzrakstīja arī “Piecdesmit Frankfurtes tēzes”. No tām indulgencēm ir veltīta tikai viena tēze, kamēr trīspadsmit aplūko pāvesta varu kā augstāko Baznīcā un Dieva ieceltu, sešas – “katolisko patiesību” un tos, kas to aizstāv, un vismaz trīspadsmit ir veltītas ķecerības tēmai. Lutera reaģēja tikai uz Tecela darbu. Bet dominikāņi bija nosūtījuši uz Romu denunciaciju par Lutera kā “aizdomās turamu ķeceri”, un lieta kļuva nopietna. 1518. gada martā Lutera lietā tika norīkota izmeklēšana.

Tagad pāvests Leo X jau aicināja kvalificētu oponentu izteikt teoloģisku eksperta viedokli par Lutera 95 tēzēm. Tāds bija dominikāņu teologs no Romas Silvestrs Prierio (īstajā vārdā *Silvestro Mazzolini di Prierio*, 1456–1527), dedzīgs tomists. Viņš to trīs dienu laikā uzrakstīja 1518. gada maija beigās darbā “Dialogs pret Mārtaņa Lutera augstprātīgajām tēzēm attiecībā uz pāvesta varu” (*In presumptuos Martini Lutheri conclusiones de potestate papae dialogus*).¹⁸ Jau virsrakstā var saskatīt divas lietas. Pirmkārt, to, ko Lutera piedāvā kā tēzes akadēmiskam disputam, respektīvi, diskutējumus jautājumus, Prierio pasniedz kā “secinājumus” (*conclusiones*). Otrkārt, viņš pagriež jautājumu tā, it kā galvenais temats Lutera tēzēs būtu pāvesta vara, visvairāk centrējoties arī uz to pašu 58. tēzi.

Prierio nosauc četrus pamatprincipus (*fundamentales*), uz kuriem balstās viņa “eksperta viedoklis”. Pirmkārt, universālā Baznīca (*ecclesia*), kuras galva ir pāvests, ir Romas Baznīca. Otrkārt, Baznīcas nemaldīgums. Treškārt, apgalvojums, ka tas, kurš netic Romas Baznīcas un pāvesta mācībai kā nemaldīgai (*regula fidei infallibili*), no kuras Raksti smeļ sev spēku un autoritāti (*robur trahit et auctoritatem*), ir ķeceris. Un, ceturtkārt, Baznīca ar vārdiem un darbībām nosaka ticības un morāles jautājumus. Kā tas, kurš aplami skaidro Rakstus, ir ķeceris, tāpat arī tas, kurš aplami skaidro Baznīcas mācību. No šā raksta izrietēja trīs apgalvojumi, ka Lutera aplami domā par Baznīcas praksi,

18 Schaff, Philip. *History of Christian Church*. Chapter III. <https://ej.uz/6pph> (skatīts 15.05.2022.).

sešas apsūdzības pāvesta autoritātes mazināšanā un pieci apvainojumi ķecerībā.

Tāda bija situācija 1518. gada augustā, kad Lutera publicēja savus “Skaidrojumus”. “Skaidrojumi” radās Lutera iekšējo konfliktu laikā, kad viņa evaņģēliskā pārliecība nonāca pretrunā ar viņa priekšniecības uzskatiem. Par Baznīcas autoritātēm viņš joprojām izsakās ar lielu cieņu un pazemību. Lutera ar lielu respektu runā par pāvestu, tomēr apšaubā viņa kā Romas bīskapa primātu. Viņš atsauca uz Baznīcētējiem un kanoniskajiem likumiem, bet Bībeli stāda kā augstāko autoritāti reliģijas jautājumos. Lutera atzīst koncilu galavārdu ticības lietās, bet iebilst pret ķeceru dedzināšanu, par ko lēma Konstances koncils 1412. gadā. Viņš vēl piekrist tādiem jēdzieniem kā šķīstītava un *Baznīcas krātuve*, bet cenšas tos skaidrot Evaņģēlija izpratnē. Viņš ir pret dumpīgumu un nepaklausību, bet tajā pašā laikā nepārprotami iestājas par Baznīcas reformu.

Lutera nosūtīja trīs “Skaidrojumu” eksemplārus trim saviem Baznīcas priekšniekiem: bīskapam Šulcam, vikāram Štaupicam un pāvestam Leonam X.¹⁹ Kaut arī pāvests saņēma “Skaidrojumus” laikā, kad formālais process pret Lutera jau bija sācies un tie nekādi neietekmēja pāvesta nolūkus, tie tomēr sniedz nozīmīgu ieguldījumu indulgenču pretrunu skaidrošanā.

Lai arī plašākai publikai šie latīniskie “Skaidrojumi” palika nepieejami, Lutera šīs pašas idejas detalizēti izklāstīja savā “Spreidīķī par atlaidām un žēlastību” (*Sermon von Ablass und Gnade*), kas 1518. gadā un turpmākajos divos gados tika nodrukāts 18 laidienos augšvācu un vienā – lejasvācu valodā un kuru tā lielās tirāžas dēļ mēdz dēvēt arī par pirmo bestselleru.

Lutera cīņai pret indulgenču ļaunprātīgu izmantošanu tomēr bija pozitīvs rezultāts, un Tridentas koncilā 1562. gadā tās aizliedz tirgot pret samaksu.

¹⁹ The Collected Works of Martin Luther e-artnow, 2018. <https://ej.uz/wqdu> (skatīts 15.05.2022.).

SECINĀJUMI

16. gadsimta sākumā Vācijā valdīja liela neapmierinātība ar Romas Baznīcas ietekmes palielināšanos, ar lielajiem maksājumiem Baznīcai. Viens no veidiem, kā Baznīca ieguva sev līdzekļus, bija indulgenču tirdzniecība, kas arvien vairāk zaudēja savu sākotnējo kristīgo ideju un kļuva par tīri finansiālu darījumu. Lutera ar savām 95 tēzēm aicināja uz diskusiju par indulgenču vērtību. Baznīcas vadība atsevišķās tēzēs saskatīja pāvesta autoritātes apdraudējumu un vērsās pret tām ar vairākiem rakstiem, nereti sagrozot Lutera sākotnējo domu. 95 tēžu "Skaidrojumos" Lutera centās aizstāvēt savu viedokli un pamatot sīkāk katru no savām tēzēm. Kaut arī tas nemainīja pret viņu vērstā procesa gaitu, "Skaidrojumi" ir vērtīgs reformācijas vēstures un luteriskās teoloģijas dokuments.

AVOTI UN LITERATŪRA

Iespieddarbi

- *Explanation of the Ninety-five Theses*. Introduction. In: LW 31:79–252.
- Lortz, Joseph. *Die Reformation in Deutschland*. Freiburg-Basel-Wien: Herder, 1982.

Interneta resursi

- Decaluwe, Michiel et. al. *A Companion to the Council of Basel*, p. 438. <https://ej.uz/idk9>
- Jacobs, Charles M. *Works of Martin Luther – a Disputation of Doctor Martin Luther on the Power and Efficacy of Indulgences (the Ninety-five Theses) together with three letters explanatory of the theses – introduction*. <https://ej.uz/v166>
- Lohse, Bernhard. *Luthers Theologie in ihrer historischen Entwicklung und in ihrem systematischen Zusammenhang*. Göttingen, 1995, S. 116. <https://ej.uz/su29>

- Luther's *The Church Held Captive in Babylon*. With the introduction by Denis R. Janz. Oxford, 2019. <https://ej.uz/fajg>
- Nicklaus Paulus. *Indulgences as a Social Factor in the Middle Ages*. <https://ej.uz/fg6y>
- Schaff, Philip. *History of the Christian Church*. <https://ej.uz/ei9k>
- Schmidt, Muhammad Wolfgang. *And on this Rock I will Build my Church. A new Edition of Schaff's History of Reformation 1517–1648*. <https://ej.uz/2apu>
- The Collected Works of Martin Luther e-artnow, 2018. <https://ej.uz/wqdu>
- Thomas Aquinas. <https://ej.uz/oqey>
- Urbāns II. <https://ej.uz/8q4u>
- *Unigenitus Dei Filius*. <https://ej.uz/ihg8>
- Why did Martin Luther change his surname from Luder to Luther? <https://ej.uz/935t>

Church-historical Context of Luther's 95 Theses and Their Explanations (*Resolutiones*)

ANNOTATION

One of the most important early theological works of the German reformer Martin Luther (1483–1546) is his Explanations of the Ninety-five Theses Against Indulgences (*Resolutiones disputationum de indulgentiarum virtute*), which were published in August 1518. The Theses published the year before (*Disputatio pro declaratione virtutis*

indulgentiarum) had gained wide attention, but were also criticized and often misinterpreted by his opponents.

Therefore, Luther wrote these Explanations to defend and justify his point of view. They show also Luther's strong inner conflict at that time. He writes respectfully of the Pope, but questions his primacy as Bishop of Rome; he quotes the Church Fathers and Canon Law, but still considers the Bible to be the main authority on religious matters. He recognizes the general authority of Church councils but opposes their individual decisions, such as the burning of heretics at the Council of Constance. He still accepts Purgatory and the "Church Treasures" but interprets them evangelically. He does not like riots and disobedience, but he clearly calls for the reform of The Church.

Key words: Luther, Reformation, indulgences, Pope, Purgatory.

Guntis Kalme

Dr. Mārtiņa Lutera “Kristus par mums” koncepts kā luteriskās teoloģijas fundamentālprincips

Moto: “Vārdi [...] PAR MUMS būtu jāraksta ar zelta burtiem. Tas, kurš šiem vārdiem netic, nav kristietis.”¹

(Dr. M. Luters)

ANOTĀCIJA

Raksts norāda uz Dr. Mārtiņa Lutera bieži uzsvērtu Kristus attieksmi būt par Dievu, kas ir “par” un “priekš mums”. Tas nav sholastu abstraktais Dievs, bet gan pestījošs Dievs, kurš apzināti stājas attiecībā ar grēkā kritušo pasauli, lai glābtu to. Viņš ir dāvinošas atklāsmes Dievs. Šis atklāsmes saturs ir Dieva inkarnācija Kristū, kas konkrēti pieredzama Viņa “priekš mums” agapes veida attieksmē. Tieši šāds Dievs sniedz ne tikai pestīšanas drošību, bet arī motivāciju no Kristus saņemtās dāvanas sniegt tālāk citiem.

Atslēgvārdi: Jēzus Kristus, Mārtiņš Luters, attieksme “priekš mums”, dāvana, ticība.

¹ Luther, Martin. *Luthers Werke: Kritische Gesamtausgabe*. 65 Bd. Weimar: H. Böhlau, 1883, 1993. 31, II, 432, 17. Turpmāk: WA.

Ievads

Svinot reformācijas piecsimtgadi, mēs tiecamies apjēgt tās milzīgo mantojumu un, protams, vispirms teoloģiski. Visiem labi zināmi ir Dr. Mārtaņa Lutera teoloģiskie atklājumi – Sv. Rakstu principiālais kristocentrisms, attaisnošanas mācība, 3 (vai 5) *solas*, Likums un Evaņģēlijs, cilvēks kā vienlaikus attaisnots un grēcinieks, godības un krusta teoloģiju pretstats, mācība par sakramentiem, mācība par divām valstībām, mācība par cilvēka aicinājumu u. tml., kas veido luteriskās teoloģijas zelta fondu. Ar šo rakstu autors vēlas norādīt vēl uz vienu būtisku reformatora pienesumu, proti, akcentu uz virsrakstā minēto “Kristus par (priekš) mums” dāvinošo attieksmi.² To Luters ir daudzkārt uzsvēris savos teoloģiskajos rakstos, un tāpēc mums būtu svarīgi šo atziņu attīstīt un pielietot.

Dialogs

Mūsdienu pasaulē dialogs starp līdzvērtīgiem partneriem kā pretstats diktātam, monologam ir pelnīti tapis par Rietumu kultūras pašsaprotamu saskarsmes normu.

Vēl vairāk – filozofijā tas ir tapis arī par ontoloģisku principu. Ebreju filozofs Martins Bubers (*Martin Buber*, 1878–1965) izvirzīja “Es – Tu” attiecības arī kā cilvēka tapšanas principu.³ Viņa ierosinātais cilvēku pasaules prologa moto ir: “Sākumā bija attiecības”,⁴ jo tieši attiecības ir cilvēka būtnes atslēga: “Caur manām attiecībām ar Tevi es tapu; kad es tapu *Es*, es saku *Tu*”⁵.

² Šīs tēmas izpētei autors veltīja savu *Dr. theol. disertāciju* “*Words written in golden letters: a Lutheran anthropological reading of the ecumenical creeds – “For Us” as the constitutive factor of what it means to be human*” – aizstāvēta Konkordijas seminārā Sentluisā, ASV 20.05.2005. <https://scholar.csl.edu/phd/53/>

³ Buber, Martin. *I and Thou*. Trans. Ronald G. Smith. New York: Charles Scribner’s Sons, 1958. Cf. Wood, Robert. *Martin Buber’s Ontology: an Analysis of I and Thou*. Evaston: Northwestern University Press, 1969, p. 44.

⁴ Buber, *I and Thou*, p. 18.

⁵ *Ibid.*, p. 11.

Dialogs iezīmē arī Dieva un cilvēka attiecības. Lutera pauž pārsteigumu, kādēļ Dievs kā Absolūtais vispār sarunājas ar cilvēku: "Man jābrīnās, ka pati debesu majestāte [..] nenoniecina mani, nabaga dubļu un pelnu [piku], nē, tā pat runā ar mani [..] laipni un mierinoši."⁶ Šai Dieva labestības, sirsnības, un gādīguma attieksmei ir būtisks pamats Viņa motivācijā. Gan Sv. Rakstu, gan Senbaznīcas, gan Lutera, gan daudzu luterāņu teologu vēstītais ļauj apzīmēt Bībeles Dievu kā Dievu "par mums", "priekš mums". Tas raksturo universālu, principiālu un vitālu Dieva ieinteresētību attiecībās ar cilvēku kā radīšanas, tā arī pestīšanas un svēttapšanas jomās.

Dievs kā dāsns devējs

Radībā Dievs sevi pauž kā darbības, runājošas atklāsmes un dāšanu dāvinātājdievu. Viņš teica: "Lai top!", un radās zeme, debesis, minerāli, augi un dzīvnieki. Pasaule tika darīta cilvēkam apdzīvojama un tikai tad dāvāta viņam. Cilvēces pirmās mājas bija dārzs (ne džungļi!) – kopta vieta, kur viss bija "priekš mums" – cilvēkiem. Dāvids sajūsmā sauc: "Kas gan ir cilvēks, .. ka Tu viņu uzlūko? .. ar godību un varenību Tu viņu esi pušķojis, esi to darījis par valdnieku pār saviem radījumiem" (Ps 8:5-8). Lutera Mazais katehisms, skaidrojot radīšanu, apliecina Dieva dāvanas. To izsaka vārdi "man" un "mani":

Es ticu, ka Dievs **mani** radījis līdz ar visu citu radību, **man** devis miesu un dvēseli, acis, ausis un visus locekļus, saprašānu un visas maņas un turklāt **mani** uztur. Viņš dod **man** drēbes un apavus, ēdienu un dzērienu, sētu un māju, sievu un bērnus, laukus, lopus un visādu mantu. Viņš **mani** bagātīgi un ik dienas apgādā ar visu to, kas šai miesai un dzīvībai vajadzīgs [..]. To visu Viņš dara no tīras tēvišķas, dievišķas laipnības un žēlastības, lai gan neesmu to pelnījis un neesmu tā cienīgs. Par to **man** būs Viņam pateikties. (Mazais katehisms, II, 1; izcēlums mans – G. K.).

6 WA, 48, 181.

Vēl vairāk, Dievs ne tikai mūs apdāvina, bet arī dod uzdevumu – rūpēties par mums dāvāto zemi (visplašākajā nozīmē – par dotajām vērtībām), to “kopt” un “sargāt” (1Moz 2:15). Tātad Dieva “priekš mums” attieksme ir ne tikai dāvinoša, bet arī dara mūs par tās īsteno-tājiem, kuri ne tikai saņem, bet arī, šīs Dieva attieksmes iedvesmoti, kalpo. Tā Dieva **devums top par mūsu uzdevumu**. Cilvēki nav radīti kā patērētāji, kuri parazitētu no un uz Dieva dāvanām, bet ir aicināti būt Dieva uzdevuma veicēji (“Mēs esam Dieva darba biedri” 1Kor 3:9).

Tātad Dievs, mūs radot, sniedzot fiziskai un sociālai esībai nepie-ciešamo, kā arī dodot dzīves virsuzdevumu, atklāj, ka mūsu identi-tāte ir ārpus mums – Viņā. Kā saka amerikāņu teologs Roberts Kolbs (*Robert Kolb*, dz. 1941): “Būt cilvēkam nozīmē vispirms saprast, ka Dievs ir cilvēces fundamentāls atskaites punkts.”⁷ Tātad būt cilvēkam nozīmē būt Dieva apdāvinātam, aizvien būt saņēmējam attiecībās ar Dievu. Apustulis Pāvils retoriski jautā: “Kas tad tev ir, ko tu nebūtu saņēmis?” (1Kor 4:7) Šajā nozīmē termins “par mums” ietver Dieva dāvanās centrētu izpratni par cilvēku.

Dieva pašidentifikācija

Dievs pats dara sevi zināmu, saucot sevi konkrētos vārdos, pie-mēram, *Immānū-Ēl* – Dievs ar mums (Jes 7:14), *Jahve Elohim* – Kungs Dievs (1Moz 2:4) u. c. Tas ir atklāsmes veida notikums. Vārdā saukšana nozīmē noteiktību; Dievs nav anonīms, par kuru varētu vienīgi un ti-kai godbijīgi klusēt, Viņš ir sevi atklājis Vārdā – Kristū un vārdos, runā. Mēs drīkstam un varam saukt Viņu vārdā, uzrunāt, būt saskarsmē ar Viņu. Ar pašatklāsmi Dievs ir apzināti izvēlējis veidot attiecības ar cil-vēci, “ieiet vēsturē”, proti, būt līdzdalīgs pasaulei.

2Moz 3:14 aprakstītais notikums ar Mozu pie degošā krūma ir viena no nozīmīgākajām Sv. Rakstu vietām, kurā Dievs piesaka sevi. Dievs uzdod Mozum izvest tautu no Ēģiptes. Mozus prasa Dievam sevi identificēt, jo vēlas zināt uzdevuma autoru. Izraisās saruna.

⁷ Kolb, Robert. Luther on the Theology of the Cross. *Lutheran Quarterly*, 2002, 16, p. 459.

Tajā Dieva atklāsmē, mudinot Mozu jautāt, nozīmē būtisku soli Dieva un cilvēku attiecībās. Tas ir ne tikai atklāsmes saturs, bet arī tās izpausmes progress, proti, cilvēka uzdotie jautājumi ved pie pilnīgākas Dieva pašatklāsmes viņam. Tātad Dieva atklāsmē notiek mijiedarbībā, dialogā ar jautājošo cilvēku.

Vecās Derības pētnieks Terenss Fretheims (*Terence Fretheim*, 1936–2020) šo vietu skaidro, ka Dieva sacīto *ehyeh ašer ehyeh* var tulkot ne tikai kā "Es esmu, kas Es esmu", bet arī "Es būšu, kas Es esmu / Es esmu, kas Es būšu". Pēdējais tulkojums, viņaprāt, vēsta: "Es būšu Dievs priekš jums." Pētnieks saka: "To pašu vārduformu lietojums 2Moz 3:12; 4:12, 15 (sal. 6:7) norāda, ka Dieva pašatklāsmē būtiskais ir nevis tas, ka Dievs ir vai nav vai ka Dievs ir klātesošs, bet ka Dievs būs Dievs ar un **priekš** saviem ļaudīm visos laikos un vietās. Dievs, kurš ir apveltīts ar šo vārdu, piedalīsies viņu liktenī uz visiem laikiem (33:19; 34:6)"⁸ [izcēlums mans – G. K.]. Proti, Dievs ir Dievs "par un priekš mums".

Dieva komunikācija Kristū un Viņā "par mums" attiekmē

Grēkākrišana izraisīja ne tikai neatgriezeniskus procesus pasaulē un cilvēkā, bet arī Dieva attiekmē pret pasauli. Viņam kā Radītājam nav vienaldzīgs savas cilvēciskās radības liktenis. Tūdaļ pēc grēkākrišanas skan protoevanģēlijs (1Moz 3:15), Pestītāja nākšana tiek pravietota gadsimtiem ilgi, līdz, "kad laiks bija piepildījies, tad Dievs **sūtīja** savu Dēlu" (Gal 4:4). Tā cilvēka posts vistiešākajā nozīmē izraisīja pārmaiņas Dieva attiekmē pret mums: "Tik ļoti Dievs pasauli mīlēja, ka Viņš **devis** savu vienpiedzimušo Dēlu, lai neviens, kas Viņam tic, nepazustu, bet dabūtu mūžīgo dzīvību" (Jņ 3:16, izcēlums mans – G. K.). Dievs "sūtīja" un "deva", t. i., Trīsvienības otrā persona *Logos* nāca pasaulē un iemiesojās, topot par dievcilvēku Jēzu Kristu. Tas

8 Fretheim, Terence E. *Exodus: A Bible commentary for teaching and preaching*. Louisville: John Knox Press, 1991, pp. 61–65.

nozīmē, ka cilvēka grēkākrišana izraisīja Dieva nokāpšanu pie mums inkarnācijā.

Kristū Dieva pašatklāsme sasniedz savu zenītu: “Dievs vecos laikos daudzkārt un dažādi runājis caur praviešiem uz tēviem, šinīs pēdīgajās dienās uz mums ir runājis caur Dēlu” (Ebr 1:1–2). Vācu teologs Pauls Althaus (*Paul Althaus*, 1888–1966), komentējot Lutera tēzi, ka Dievs “ir nolīcis vietu un cilvēku – rādot mums, kur un kādā veidā Viņš ir atrodams”,⁹ saka, ka Dievs “neļauj mums atrast sevi visur, kur vien mēs to gribētu meklēt. Viņš nav klaiņojošs .. Dievs, bet ir noteikti ierobežojis un saistījis sevi pie īpašas vietas; .. Kas Jeruzaleme un templis reiz bija [jūdiem], Kristus tagad ir priekš mums”.¹⁰ Tā Jau-najā Derībā mums nu ir identificējams Dievs, kurš, lai būtu pieejams, piesaista sevi pie noteiktas “vietas” – sava Dēla Personas. Tas nu ir cilvēku un Dieva attiecībās neizdzēšams, neatsaucams ontoloģisks un teoloģisks fakts. Dievs ir nācis, ieradies un palicis pie mums Kristū Jēzū, kas pieredzams Viņa “par” un “priekš mums” veida attieksmē.

Dieva atklāsme Jēzū nav vienkārši kāda no līdzšinējām Vecās Derības teofānijām,¹¹ tā ir paša Dieva parādīšanās miesā. Tas ir būtisks pagrieziena punkts Dieva atklāsmes vēsturē, Dieva attiecībās ar cilvēci, Viņa “par mums” rakstura atklāšanā. Šai atklāsmei ir noteikts antropoloģiski soterioloģisks raksturs.

9 WA 40, III, 338.

10 Althaus, Paul. *The Theology of Martin Luther*. Philadelphia: Fortress Press, 1996, p. 22.

11 Teofānija ir cilvēka maņām pieejama Dieva manifestācija. Vecajā Derībā tā nereti notika cilvēka veidā: “Tas Kungs parādījās viņam pie Mamres ozoliem .. Un viņš pacēla savas acis un skatījās, un raugi, trīs vīri stāvēja viņa priekšā” (1Moz 18:1–2); (1Moz 12:7–9); Jēkaba cīņa ar Dievu (1Moz 32:22–30). “Un Mozus uzkāpa kalnā un Ārons, Nadabs un Abijs un septiņdesmit no Israēla vecajiem. Un viņi redzēja Israēla Dievu” (2Moz 24:9–10) u. c. Daži komentatori domā, ka jebkurš no Vecās Derības personāžiem, kas piedzīvojis “Dieva eņģeļa” apmeklējumu, ir faktiski sastapis pirmsinkarnēto Kristu (piemēram, Rhodes, Ron. *Angels Among Us: Separating Fact from Fiction*. Harvest House Publishers, 2008, p. 117). Šādi notikumi ir saskatīti 1Moz 16:7–14; 1Moz 22:11–18; Soģu 5:23; 2Ķēn 19:35 u. c. Citi uzskata, ka tās bija angelofānijas. Lai arī nav neapšaubāmas kristofānijas Vecajā Derībā, katra Dieva manifestācija cilvēka veidā vēsti inkarnāciju. <https://ej.uz/uzew> (skatīts 29.01.2022.).

Kristus kā Dievs "par mums"

"Kristus priekš sevis", "Kristus sevī" ir tikai spekulatīva abstrakcija, kas nevienam nepalīdz. Tieši Dieva Dēla "par un priekš mums" attieksme definē Kristu. Viņš ir zināms mums tiktāl, cik Viņš ir "par mums". Dieva inkarnācija jau nozīmē būt "par" un "priekš mums". Nikajas apliecība vēsta: "Kurš priekš mums, cilvēkiem, un mūsu pestīšanas labad nāca no debesīm, iemiesojās no Svētā Gara un Jauņavas Marijas un tapa cilvēks; par mums sists krustā."

Vācu luterāņu martirs un teologs Dītrihs Bonhēfers (*Dietrich Bonhoeffer*, 1906–1945) skaidro: "Kristus nav Kristus sevī, bet ir Viņa atklāsme man. [...] Kristus nekad nevar tikt domāts kā pats sevī esošs, bet tikai savās attiecībās ar mani"¹²; "*pro me* .. ir Viņa daba un pastāvēšanas veids".¹³ Amerikāņu reliģijpētnieks Džons Filips (*John A. Phillips*) saka: "Kristus personiskās struktūras visa orientācija ir *pro me*. [...] Viņa *pro me* noteiksme ir Viņa personības kodols, Viņa misija, Viņa dzīves mērķis, Viņa viss."¹⁴ "Jaunkatoļu" skolas pārstāvis, Parīzes Katoļu universitātes profesors, Lutera pētnieks Daniēls Olivjē (*Daniel Olivier*, 1927–2005) saka, ka reformators "saistīja pestīšanu pie Kristus un izskaidroja, ka Dieva Dēla tapšanas par cilvēku mistērijas atklāšana mums ir jautājums par "priekš mums"¹⁵.

Tas nozīmē, ka Kristus kā Kristus pastāv tikai ar prepozīciju "par mums". Tāpēc amerikāņu luterāņu teologs Čārlzs Ārands (*Charles Arand*, dz. 1957) saka: "Otrais artikuls sākas nevis ar diskusiju par **manām vajadzībām** kā atkarīgai būtnei, bet gan ar manām vajadzībām kā kritušam, notvertam, tiranizētam grēciniekam, kā to izsaka ticības apliecība, ka es esmu "pazudis un pazudināts cilvēks"."¹⁶

12 Bonhoeffer, Dietrich. *Christ the Center*. New York: Harper & Row, 1966, p. 47.

13 Ibid., p. 62.

14 Phillips, John. *Christ For Us in the Theology of Dietrich Bonhoeffer*. New York: Harper & Row, 1967, pp. 80–81.

15 Olivier, Daniel. *Luther's Faith: The Cause of the Gospel in the Church*. St. Louis: Concordia Publishing House, 1982, p. 108.

16 Arand, Charles. *That I may be His Own: An Overview of Luther's Catechisms*. St. Louis: Concordia Academic Press, 2000, p. 161–162. (Izcēlums mans – G. K.)

Pēc grēkākrišanas cilvēks ir atsvešinājis sevi no savas identitātes avota Dievā, kura “priekš mums” attieksmi ir apvērsis par savtīgo “priekš sevis” attieksmi. Viņš ir tapis par Dieva radības ekspluatatoru un parazītu un kā grēcinieks ir tapis *homo incurvatus in se* – par uz sevi vērsto cilvēku, kas faktiski ir apmaldījies sevī. Radītāja vietā cilvēks pielūdz radību (Rm 1:23–25). Šodien tas nozīmē, ka viņš ir tapis eksistenciāli atkarīgs no savām zemišķajām vajadzībām, jo velta tām visvairāk savu būtisko resursu – laiku, nervus, naudu. Tas ir viņa praktiskais mamonisms, konsūmerisms,¹⁷ kas intensificējoties nogalē gan pašu cilvēku, gan viņa radīto civilizāciju. Ne velti šodien par Eiropu runā kā par “nāves kultūras” telpu. Grēks ir tik ļoti pārņēmis cilvēku, ka, attālinoties no Kristus krusta atklāsmes, vairs nezinām, kas esam. Rodas identitātes un vērtību krīzes, vērtību vakuums, ko tūlīt sāk aizpildīt svešas reliģijas un filozofiski strāvojumi ne tikai ar mums svešām, bet arī mūs apdraudošām, mums nepieņemamām vērtībām.

Dievs kā mīlestības Dievs

Rodas jautājums – kas Dievā liek Viņam iet uz krustu? Tā ir Dieva mīlestība “par” un “priekš mums”. Luteram tas, kas Dievu dara par Dievu, ir Viņa “degošā mīlestība”.¹⁸ Pauls Althaus saka: “Kristus un fakts, ka Viņš ir “priekš mums”, ir lielākā Dieva mīlestības dāvana. Šajā dāvanā Dievs dod pats sevi.”¹⁹

Dieva mīlestība Kristū uz grēciniekiem ir aktīva mīlestība, kas cīnās. Dieva līdzcietīgās mīlestības konkrētība neļauj Dievam stāvēt nomaļus kā objektīvam vērotājam. Viņš ir dalībnieks. Dievs jau pēc savas dabas ir “par mums” Dievs, jo Viņa daba ir agape, kas vispilnīgāk ir atklāta uz krusta. Kanādiešu teologs Deniss Ngiens (*Denis Ngien*,

17 Vairāk par to skat.: Kalmē, Guntis. Ekumenisko ticības apliecību antropoloģijas atbilde mūsdienu izaicinājumiem. II Starptautiskā zinātniskā konference teoloģijā “Izaicinājumi kristīgai ticībai mūsdienu Latvijā un Eiropā”. *Ejiet un Māciet: Laterāna pontifikālās universitātes filiāļu Rīgas teoloģijas institūta un Rīgas Augstākā reliģijas zinātņu institūta žurnāls*, 2008, 1–2 (41), 237.–274. lpp.

18 WA 36, 425.

19 Althaus, *The Theology of Martin Luther*, p. 116.

dz. 1958) saka: "Dieva esamības veids visvairāk ir *pro nobis*, nesot un ciešot grēka spriedumu un galu galā mirstot uz krusta."²⁰ Līdz ar to Kristus "par mums" attieksme, kas vispilnīgāk īstenojās uz krusta, ir vienlaikus gan cilvēka grēka, gan arī Kristus mīlestības mērs.

Dievs ir "visvairāk Dievs", nevis kad vēsta savu varu un majestāti, bet kad Viņš izpaužas kā sevi dodošs, vispilnīgāk – uz krusta. Luters saka: "Dieva "neierobežotā mīlestība" ir atklāta faktā, ka Dievs grib būt *pro nobis* Dēla ciešanās uz krusta. Dievs ir tas, kas Viņš ir inkarnētā un krustāsistā Kristus dzīvē. Dievs Kristū izvēlas satikt mūs, "kas esam mokās, grēkā un nāvē", kā [tas], kurš sniedz sevi par mums",²¹ lai glābtu mūs. Viss Kristus dzīvē bija pakārtots tam, lai Viņš varētu īstenot dievišķo plānu, lai dzīvotu, ciestu un mirtu "par mums".

Kristus "par mums" – visas savas dzīves garumā

Kristus kā Pestītāja esamība ir izteikta Viņa "priekš mums" attieksmē visas dzīves garumā. Viss tajā – dzimšana, dažādā kalpošana, bet visvairāk cilvēku vienaldzības, apātijas, neiecietības, aprobežotības, neizpratnes, strīdu ar farizejiem panešana – bija Viņa "par mums" attieksmes izpausme un norādīja uz Viņa krusta upuri. Visa Viņa dzīve bija krusta nešana. Mācītājs Nikolajs Plāte (1915–1983) "M. Lutera Mazā katehisma iztirzājumā" apraksta kādu gleznu: "[...] kurā rādīts Jēzus Nācaretē, galdnieka darbnīcā. Vakars un saule tuvu rietam. [...] Pats jaunais meistars, atpūtinādams nogurušās rokas, stāv darbnīcas durvīs, atspiedies pret durvju stenderēm. [...] No Jēzus stāva un izstieptajām rokām pēdējo saules staru gaismā krīt gara ēna pār visu darbnīcu un pie loga sēdošo māti Mariju. Ēna veido krusta zīmi. Ar to mākslinieks pateicis, kas ir īpašais Jēzus dzīvē, proti: jau no klusās Nācāretes sākot, pār visu Viņa dzīvi stiepjas krusta ēna."²²

20 Ngien, Denis. *The Suffering of God According to Martin Luther's 'Theologia Crucis'*. New York: Peter Lang, 1995, p. 103.

21 WA 40, I, 288–9; LW 26, 178.

22 Plāte, Nikolajs. M. Lutera Mazā katehisma iztirzājums. *Ceļš*, 1989, 3–4, 93. lpp.

Vācu luterāņu teologs Hermanis Zase (*Hermann Sasse*, 1895–1976) saka: ““Krusta teoloģija” nenozīmē, ka teologam Baznīcas gads saraujas par neko citu kā Lielo Piektdienu, drīzāk tas nozīmē, ka Ziemassvētki, Lieldienas un Vasarsvētki nevar tikt saprasti bez Lielās Piektdienas.”²³ Īsi sakot, Otrā artikula “par mums” raksturs ir Dieva esības Kristū mūs pestījošais veids.

Kristus sludināšanas jēga

Svarīgākā Kristus sludināšanas daļa bija vēstīt, ka Viņš bija sūtīts “priekš mums”. Viņa kalpošana bija vadīt cilvēkus pie sevis (“Es esmu labais gans” (Jņ 10:11 u. c.); “Es esmu” veida izteikumi, arī: “Nāciet pie Manis” (Mt 11:28 utt.)) kā viņu pestīšanas un jaunās identitātes avota. Ja praviešiem kā cilvēkiem bija jāvada cilvēki prom no sevis pie Dieva (piemēram, Jānis Kristītājs vēstī: “Redzi, Dieva Jērs, kas nes pasaules grēku” (Jņ 1:29)), tad Kristus kā Dieva Dēls norādīja uz sevi kā uz Dievu un tāpēc bez kādas atvainošanās arī aicināja pie sevis. Luters bieži liek Kristum atkārtot: “Es norādu jums uz sevi: Es esmu sava Tēva sūtīts. [...] nesu jums vārdu no Tēva – neapšaubiet to, un jūs atklāsiet, kas Es esmu.”²⁴

Kristus sludināšana bija kas cits nekā vispārējas reliģiskas informācijas izplatīšana. Viņš iesaistīja savus klausītājus pāri par viņu seklo šeit un tagad esību, uzrunājot viņu grēku, nemitīgā nelaimīguma un negatīvās identitātes avotu.

Dieva Vārds “par mums” nav tikai un galvenokārt dievišķā informācija par Dieva žēlastīgo attieksmi pret sava Vārda klausītājiem, kas vēsta, ka viņi ir Dieva laipnības pieņemti un ka viņu kā Dieva bērnu identitāte ir atjaunota. Dieva Vārdam piemīt arī **tieša ietekme** uz klausītāju. **Dieva Vārds sniedz to**, par ko tas runā, jo tas **saturs šo īstenību**. Tāpēc, kā sacīja Luters, *opera Dei sunt verba eius .. idem est facere*

23 Sasse, Herman, *We Confess Jesus Christ*. St. Louis: Concordia Publishing House, 1984, p. 39; Hall, Douglas. *Lighten Our Darkens: Toward an Indigenous Theology of the Cross*. Philadelphia: Fortress Press, 1976, p. 149.

24 WA 46, 105, 106.

et dicere Dei (Dieva darbi ir Viņa vārdi .. Viņa darbība ir identa Viņa runāšanai – no lat. val.).²⁵ Dieva Vārds sava “par mums” rakstura dēļ ved mūs tiešā saskarsmē ar Kristu. Kā sacīja luterāņu teologs Dāvids Holacs (*David Hollaz*, 1648–1713), “Dieva Vārds šeit tiek saprasts nevis kā zināšanu avots, bet kā [...] darbības līdzeklis, ar kuru [...] grēcnieks tiek Dieva vests uz mūžīgo pestīšanu”.²⁶ Krusta vārds ne tikai vēstī par grēka nāvi un jaunā cilvēka augšāmcelšanu, bet arī sniedz šo notikumu un tā ieguvumus cilvēkiem, iesaistot viņus pestījošā darbībā.

SECINĀJUMI

Ko tad Mārtiņa Lutera “Kristus par mums” koncepts kā luteriskās teoloģijas fundamentālprincips mums sniedz?

- Tas dod patiesu pestīšanas drošību. Šis Lutera koncepts atraida mūsu vecā cilvēka ilūzijas, kārdinājumus domāt, ka cilvēks pestīšanā var paļauties uz saviem spēkiem. **Mēs varam būt droši par savu pestīšanu tāpēc, ka mums ir tāds Pestītājs kā Kristus**, kura esības un darbības pamatmotīvs ir būt un rīkoties “priekš mums”.
- **Kristus ir dāvinātājdievs**. Viņa “par” un “priekš mums” attieksme pamatojas pašreizējā, t. i., agapes veida mīlestībā. Ticība kā eksistenciāla paļaušanās Dieva apsolījumam ir pestīšanas dāvanu saņemšana: “No žēlastības jūs esat pestīti ticībā, un tas nav no jums, tā ir Dieva dāvana.” (Ef 2:8–9)
- **Kristīga cilvēka dzīve ir šo Kristus dāvanu praktiska sniegšana citiem**, evaņģēliska kalpošana. Šo dāvanu saņemšana kristiešus dara priecīgus ticībā, jo viņi var droši pastāvēt pret miesu, velnu, pasauli un savas sirdsapziņas pārmetumiem. Ticība Pestītāja “par mums” motivācijai sniedz spēku un iedvesmu īstenot Kristus Lielo pavēli (Mt 28:19). Šā raksta kontekstā to varētu izteikt: “Ejiet un

²⁵ WA 3, 154, 7.

²⁶ Citēts pēc: Schmid, Heinrich. *The Doctrinal Theology of the Evangelical Lutheran Church*. Minneapolis: Augsburg Publishing House, 1961, pp. 502–503.

sniedziet visiem tās pestīšanas un svēttapšanas dāvanas, kuras paši esat jau guvuši, saņemat un vēl saņemsiet. Šīs dāvanas ne tikai liecina par Kristu, bet tās arī ved pie Viņa kā Labā gana un Pestītāja, jo Viņš tāds ir priekš mums.”

AVOTI UN LITERATŪRA

- Althaus, Paul. *The Theology of Martin Luther*. Philadelphia: Fortress Press, 1996.
- Arand, Charles. *That I may be His Own: An Overview of Luther's Catechisms*. St. Louis: Concordia Academic Press, 2000.
- Bonhoeffer, Dietrich. *Christ the Center*. New York: Harper & Row, 1966.
- Buber, Martin. *I and Thou*. New York: Charles Scribner's Sons, 1958.
- Fretheim, Terence. *Exodus: A Bible commentary for teaching and preaching*. Louisville: John Knox Press, 1991.
- Hall, Douglas. *Lighten Our Darkenss: Toward an Indigenous Theology of the Cross*. Philadelphia: Fortress Press, 1976.
- Kolb, Robert. Luther on the Theology of the Cross. *Lutheran Quarterly*, 2002, 16.
- Luther, Martin. *Luthers Werke: Kritische Gesamtausgabe*. Schriften/Werke. Weimar: H. Böhlau.
- Ngien, Denis. *The Suffering of God According to Martin Luther's 'Theologia Crucis'*. New York: Peter Lang, 1995.
- Olivier, Daniel. *Luther's Faith: The Cause of the Gospel in the Church*. St. Louis: Concordia Publishing House, 1982.
- Philips, John. *Christ For Us in the Theology of Dietrich Bonhoeffer*. New York: Harper & Row, 1967.
- Plāte, Nikolajs. M. Lutera Mazā katehisma iztirzājums. *Ceļš*, 1989, 3–4.

- Sasse, Herman. *We Confess Jesus Christ*. St. Louis: Concordia Publishing House, 1984.
- Schmid, Heinrich. *The Doctrinal Theology of the Evangelical Lutheran Church*. Minneapolis: Augsburg Publishing House, 1961.
- Wood, Robert. *Martin Buber's Ontology: an Analysis of I and Thou*. Evaston: Northwestern University Press, 1969.

Dr. Martin Luther's Concept of "Christ for Us" as a Fundamental Principle of Lutheran Theology

ANNOTATION

The text points to Dr. Martin Luther's often emphasized attitude of Christ to be God who is "for us". This is not the abstract God of the Scholastics, but a redemptive God who deliberately enters into a relationship with the fallen world in order to save it. He is the God of gifting revelation. The content of this revelation is the incarnation of God in Christ, which is concretely experienced in His "for us" agape attitude. It is this kind of God who provides not only the assurance of salvation, but also the motivation to pass on the gifts received from Christ to others.

Keywords: Jesus Christ, M. Luther, attitude "for us", gift, faith.

Guntis Kalme

Reformācija kā paradigma Rietumu civilizācijas renesansei¹

ANOTĀCIJA

Reliģija, pēc civilizācijas teorijas pētnieku domām, ir tās galvenais elements. Kristietība ir devusi fundamentālu piensumu Rietumu civilizācijas attīstībā. Reformācija, pateicoties Mārtaņa Lutera teoloģiskajai kreativitātei, atjaunoja Baznīcu, kas spēja pozitīvi ietekmēt arī Rietumu civilizāciju kopumā. Lai arī dažas civilizācijas teorijas paredz Rietumu civilizācijas norietu, taču tai, radoši izmantojot reformācijas paradigmu, tās mantojuma potenciālu, nav jāiet bojā, bet ir jāizmanto iespējas garīgi atjaunoties.

Atslēgvārdi: reformācija, Baznīca, kristietība, Rietumu civilizācija, civilizāciju sadursme.

Ievads. Reliģija kā civilizācijas galvenais elements

Britu kultūrvēsturnieks Kristofers Dousons (*Christopher Dawson*, 1889–1970) saka: “Pamatrelīģijas ir fundamenti, uz kā balstās civilizācijas.”² To pašu citiem vārdiem vēsta amerikāņu politologs

1 Raksts ar nosaukumu “Reformācijas mantojuma potenciāls Rietumu civilizācijas atjaunošanai” publicēts: *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, 2018, A sadaļa, 3, 64.–78. lpp.

2 Hantingtons, Semjuels. *Civilizāciju sadursme. Pasaules kārtības pārveide*. Rīga: Jumava, 2012, 46. lpp.

Semjuels Hantingtons (*Samuel Phillips Huntington*, 1927–2008):
“Reliģija ir civilizāciju galvenais raksturojošais elements.”³

Kas piešķir reliģijai tādu fundamentālu nozīmi? Reliģija ir pār pasaulīga cilvēces darbības joma. Kristīgā reliģija ir tāda ne tikai pēc sava avota – dievišķās atklāsmes, bet arī pēc galvenā mērķa – cilvēka pestīšanas kā atbrīvošanas no grēka, ļaunuma un mūžīgās nāves, kas nav iespējama ar laicīgiem līdzekļiem. Pār pasaulīgums reliģijai piešķir:

- a) absolūtu autoritāti,
- b) idejisku iedvesmu, entuziasmu,
- c) proponējamo vērtību absolūtu raksturu,
- d) nozīmīgu individuālu un sociālu transformējošu spēku,
- e) ilglaicīgu ietekmi u. tml.

Hantingtons vēsta: “Rietumu kristietība, vispirms katolicisms un protestantisms, vēsturiski ir viena, pati svarīgākā Rietumu civilizācijas pazīme.”⁴ Līdztekus savai garīgajai ietekmei, individam veidojot attiecības ar Dievu, kristīgā ticība nozīmīgi veido arī cilvēku attiecības, attieksmi pret pasauli, dabu, kultūrvidi, sevi, iepriekšējām un nākamajām paaudzēm. Tāpēc tai ir ļoti nozīmīgi sekundārie iespaidi Rietumeiropas un cilvēces civilizācijā kopumā. Hantingtons secina:

Rietumi atšķiras no pārējām civilizācijām [...] ar savu vērtību un institūciju raksturu. Tas visvairāk izpaužas kristietībā, pluralismā, individuālismā un likuma varā, kamdēļ Rietumi bija spējīgi ieviest modernitāti, izplesties visā pasaulē un kļūt par pārējo civilizāciju skaudības objektu.⁵

SECINĀJUMS

Reliģijai kā cilvēku darbības pār pasaulīgai jomai ir ļoti nozīmīga tiešā – garīgā, kā arī svarīga sekundārā ietekme uz Rietumeiropas un pasaules civilizāciju.

³ Hantingtons, *Civilizāciju sadursme*, 46. lpp.

⁴ Turpat, 69. lpp.

⁵ Turpat, 317. lpp.

1. Ieskats kristietības kultūrsekās

Pirms pievērsties kristietības pozitīvajam iespaidam, godprātība prasa, lai tiktu atzītas kļūdas, grēki un noziegumi. Protams, kā atzīst amerikāņu pētnieks Bairons Berlovs (*Byron Barlowe*), “Baznīcai un tiem, kuri rīkojušies tās vārdā, ir bijuši netaisnības, intrigu, pat slepkavības brīži. Inkvizīcijas, krusta karu un citu epizožu nebibliski ekscesi ir nenoliedzami. Taču šīs novirzes no Kristus mācības un Bībeles ļoti lielā mērā atsver Baznīcas labie darbi un institucionālie jaunievedumi aprūpes, līdzjūtības un taisnības jomās.”⁶

Zīmīgi, ka ateisms kā pasaules uzskats ir izraisījis daudzkārt vairāk letalitātes nekā kristietības novirzes. Amerikāņu politologs, totalitāro režīmu letalitātes pētnieks Rūdolfs Rammels (*Rudolph Joseph Rummel*, 1932–2014) sacīja:

Gandrīz 170 miljoni vīriešu, sievietes un bērnu ir tikuši nošauti, sisti, spīdzināti, nodurti, dedzināti, nomērdēti badā un salā, satriekti vai nostrādināti līdz nāvei; aprakti dzīvi, noslicināti, pakārti, sabumboti vai nogalēti jebkurā citā no neskaitāmiem veidiem, kādos valdības ir izraisījušas neapbruņotu, bezpalīdzīgu pilsoņu un ārzemnieku nāvi.⁷

84% šo upuru ir uz megaslepkavu Staļina, Hitlera un Mao rēķina.

Amerikāņu politiskais komentētājs Dinešs D'Souza (*Dinesh Joseph D'Souza*, dz. 1961) uzskata, ka krusta kariem, inkvizīcijai un raganu prāvām pierakstītā letalitāte, kuras kopā iznīcinājušas ap 200 000 cilvēku 500 gadu laikā, veido tikai 1% no nāvju skaita, ko izraisījuši ateistiskie režīmi 50 gados. Attiecība ir 99:1, un tā ir tieši saistīta ar ateistisko pasaules uzskatu.⁸ Berlovs secina: “Vēsture rāda, ka ateisms, nevis kristietība ir slikts, pat slepkavīgs sabiedrībai.”⁹

6 Barlowe, Byron. *Christianity and Compassion*. <https://ej.uz/ezz6> (skatīts 02.11.2022.)

7 Rummel, Rudolph Joseph. *Death by Government*, London: Transaction Publishers, 2009.

8 D'Souza D. *What's So Great About Christianity*, Washington, D.C.: Regnery, 2007, 215 p.

9 Barlowe, *Christianity and Compassion*.

“Neviena cita reliģija, filozofija, mācība, nācija, kustība – vien-
alga kas – nav tik ļoti mainījusi pasauli uz labu, kā to ir darījusi kris-
tietība,” saka Sentluisas Konkordijas Semināra ASV prezidents Pols
Maiers (*Paul L. Maier*).¹⁰ Savukārt amerikāņu vēsturnieks un poli-
tiskais komentētājs Tomass Vuds (*Thomas Woods*, dz. 1972) norāda:
“Rietumu civilizācija ir parādā Baznīcai par universitāšu sistēmu,
žēlsirdības darbu, starptautiskajiem likumiem, zinātnēm, svarīgiem
tiesiskajiem principiem un vēl daudz ko citu. [...] Baznīca faktiski ir
uzbūvējusi Rietumu civilizāciju.”¹¹

Kristietības loma Rietumeiropas civilizācijā ir fundamentāla. Pēc
Romas impērijas sabrukuma tā kalpoja kā Eiropu vienojošais spēks.
Kristietība uzturēja spēkā principu, ka jebkurš cilvēks neatkarīgi no
sabiedriskā stāvokļa ir atbildīgs Dieva un likumu kā Viņa gribas iz-
paušmes priekšā.

Hantingtons saka: “Likuma centrālisma koncepcija kā civilizētas
eksistences priekšnoteikums [...] pastāvēja cilvēka varas pakļautībā
kādam ārējam ierobežojumam: “*Non sub homine sed Deo et lege*” (la-
tīņu val.: ne cilvēka, bet Dieva un likuma [pakļautībā]). Likuma spēka
tradīcija ielika pamatu konstitucionālismam un cilvēktiesību, kā arī
īpašuma tiesību aizstāvībai pret patvaļu.”¹²

Ilgu laiku Baznīcas likumi bija vienīgie Eiropas tautu un jurisdik-
ciju likumi. Ar savu tiesu sistēmu Baznīca nozīmīgi iespaidoja daudzus
ikdienas dzīves aspektus – izglītību, mantošanu, mutiskos solījumus,
morālos pārkāpumus un laulību,¹³ kā arī sekulāros likumus. Tomass
Vudss atzīmē: “Rietumu likums pats ir galvenokārt Baznīcas dāvana.
Kanoniskais likums bija pirmā modernā juridiskā sistēma Eiropā.”¹⁴

10 Schmidt, Alvin J. *Under the Influence: How Christianity Transformed Civilization*. Grand Rapids: Zondervan, 2001, p. 9.

11 Woods, Thomas E. *How the Catholic Church built Western Civilization*. Washington: Regner history, 2005, p. 1 (288).

12 Hantingtons, *Civilizāciju sadursme*, 70. lpp

13 Witte, John. *From Sacrament to Contract: Marriage, Religion, and Law in the Western Tradition*. Westminster: John Knox Press, 1997, p. 31.

14 Woods, *How the Catholic Church built Western Civilization*, p. 6.

Amerikāņu vēsturnieks un diplomāts Karltons Hejs (*Carlton Haeyes*, 1882–1964) secina: “Kur kristietības ideāli ir tikuši pieņemti un viņu praktizēšana patiesi ieviesusies, tur ir dinamiska brīvība; kur kristietība ir ignorēta vai atraidīta, vajāta vai piekēdēta valstij, tur ir tirānija.”¹⁵

Londonas Likuma, taisnības un žurnālistikas centra direktors, profesors Hovards Tumbers (*Howard Tumber*) norāda: “Cilvēktiesības nav universāla doktrīna, bet radušās no vienas īpašas reliģijas (kristietības).”¹⁶ Zīmīgi, ka Vispārējo cilvēktiesību deklarāciju 1948. gadā uzrakstīja libāņu teologs un diplomāts Čārlzs Maliks (*Charles Habib Malik*, 1906–1987).

Cits nozīmīgs kristietības ieguldījums ir hronoloģiskā un sociālā laika atskaite. Vispārpieņemtais gregoriāniskais kalendārs laika atskaiti sāk ar Kristus dzimšanu. Rietumos nedēļas cikls ir bibliskās radīšanas atspulgs (6+1, tikai relatīvi nesēn pārtapis par 5+2). Kristus augšāmcelšanās dienas atspulgs – svētdiena (brīvdiena) ir nedēļas sākums.¹⁷ Ziemassvētki, Kristus dzimšanas svētki, un Lieldienas, Kristus augšāmcelšanās svētki, ir vispārējās izejamās dienas.

Sv. Benedikta (*Benedictus Nursiae*, 480–543) statūti radīja garīgo pamatu vairākiem tūkstošiem klosteru, kuri tapa par Eiropas civilizācijas salām. Monasticisma pētījuma autori Redžinalds Greguārs (*Reginald Gregoire*) un Leo Monlins (*Leo Monlin*) vēsta, ka tā bija “attīstīta civilizācija, kas radās apkārtējā barbarisma haosa vidū. [...] Sv. Benedikts bija Eiropas tēvs.”¹⁸

Benediktīniešu klosteri aprūpēja vietējos iedzīvotājus, mācīja lauksaimniecības un lopkopības iemaņas, medicīnu, zinātnes, izglītojot valdītājus, jo, izņemot privātskološanu, cits izglītības veids tolaik vienkārši nepastāvēja.

15 Heys, Carlton. *Christianity and Western Civilization*. Stanford: Stanford UP, 1954. <https://ej.uz/rt2s> (skatīts 02.11.2022.)

16 Tumber, Howard. Waisbord Silvio. *Routledge Companion to Media and Human rights*. NY: Routledge, 2017, p. 414 (520).

17 Latvijā sekulārie kalendāri joprojām pēc inerces seko komunistu režīma tradīcijai – nedēļas sākas ar darbadienu.

18 Gregoire, Reginald, Monlin, Leo, Oursel, Raymond. *The Monastic Realm*. NY: Rizolli, 1985, p. 277.

Daudzas no Eiropas universitātēm ir radušās kā katedrāļu skolu turpinājums, kuras savukārt bija monasticisma izglītības tradīcijas attīstītājas. Akadēmisko grādu piešķiroša universitāte ar tās korporatīvo organizāciju un relatīvo autonomiju ir viduslaiku kristīgās Eiropas produkts.¹⁹ Līdz 1500. gadam Eiropā nodibināja vairāk nekā 80 universitāšu.

Par kristietības ietekmi uz mākslu var retoriski jautāt: kas būtu mūzika bez tādiem dižgariem kā Hendelis, Mocarts, Pahelbels, Haidns, Vivaldi, Verdi, Mendelsons, un, protams, Bahs?

Tēlotājmākslas sakarā tikai minēt Leonardo, Mikelandželo, Rafaelu u. c. nozīmē norādīt uz laikmetu, kas uz visiem laikiem noteica Eiropas skaistuma izpratnes kanonu.

Vajadzētu daudz un detalizēti runāt par kristietības lomu verdzības atcelšanā, kanibālisma izbeigšanā, darba apstākļu uzlabošanā, infanticīda un poligāmijas izbeigšanā, cilvēka dzīvības svētuma definēšanā, laulības un ģimenes dzīves izveidē, sievietes komplimentaritātes statusa (līdztiesīga, bet atšķirīga) noteikšanā.

Nav iespējams pat īsi aprakstīt citus svarīgus kristietības ieguldījumus cilvēces civilizācijā, taču jāapstājas vismaz pie viena no būtiskākajiem cilvēces aspektiem, proti, pie līdzcietības izpratnes.

Lasot Sv. Rakstus, uzmanību piesaista fakts, ka Jēzus neapsūdz cilvēkus viņu trūkumā, nedz meklē pārspaulīgus iemeslus viņu slimībām. Uz jautājumu, kāpēc kāds ir piedzimis neredzīgs: “Kurš ir grēkojis – viņš pats vai viņa vecāki, ka viņš akls piedzimis?”, Jēzus atbildēja: “Nedz šis ir grēkojis, nedz viņa vecāki” (Jņ 9:2–3²⁰) un dziedināja aklo. Kristus reālistiski saka: “Nabagie vienmēr būs” (Mk 14:7), tāpēc līdzjūtība nav īslaicīga prasība, bet svarīga mācekļa iezīme. Apustulis Pāvils raksta: “Kā Dieva izredzētie, svētie un Dieva mīļotie apvelciet dziļu līdzjūtību, labestību, pazemību, lēnprātību, iecietību.” (Kol 3:12)

¹⁹ Rüegg, Walter. Foreword. *The University as a European Institution*. In: *A History of the University in Europe*. Vol. 1. Cambridge: Cambridge UP, 1992, p. XIX–XX.

²⁰ Šeit un citur Sv. Rakstu atsaucies pēc Latvijas Bībeles biedrības 2012. gada tulkojuma.

Kristus paplašina jūdu līdzietības pienākumus pāri Vecās Derības noteiktajiem ģimenes un dzimtas ietvariem: “Mīliet savus ienaidniekus, dariet labu tiem, kas jūs ienīst.” (Lk 6:27) Jēzus līdzība par žēlsirdīgo samarieti (Lk 10:30–36) ir kļuvusi par kristīgās diakonijas kalpošanas motīvu un simbolu. Apustuļa vārdi: “Kas nemīl savu brāli, ko viņš redz, nevar mīlēt Dievu, ko viņš neredz” (1Jņ 4:20) parāda Dieva un cilvēkmīlestības saikni kristīgajā ticībā.

Kā raksta amerikāņu teologs Alvins Šmits, pirmkristiešu attieksme pret cilvēkiem bija ne tikai savam laikmetam neraksturīga, bet pat pretēja: “Viņi iedibināja kontrkulturālu veidu, kas veda pie tālākiem jaunievedumiem: bērnunamiem, slimnīcām [...]. Senbaznīcā katrā draudzē bija saraksts, kuriem ir nepieciešama palīdzība, saukts par *matriculum*. [Viņiem veltīja] ļoti daudz aprūpes.”²¹ Kopš imperatora Justiniāna I (*Flavius Petrus Sabbatius Justinianus*, 482–565, imperators 527–565) laikiem kristīgā Baznīca bija izveidojusi veco ļaužu mītnes (*gerontocomia*), kas ir tagadējo pansionātu priekšteces. Hejs secina: “No kristīgās līdzietības akas mūsu kristīgā civilizācija ir guvusi tās iedvesmu un pienākuma apziņu pabarot izsalkušos, padzirdīt izslāpušos, pieskatīt bezpajumtniekus, apģērbt kailos, aprūpēt slimos un apmeklēt ieslodzītos.”²² Kā atzīst amerikāņu vēsturnieks un filozofs Viljams Durants (*William James Durant*, 1885–1981), Baznīcas diakonija faktiski bija kontinenta mēroga organizācija.²³

Austrāliešu vēsturnieks Džefrijs Bleinijs (*Geoffrey Norman Blainey*, dz. 1932) pielīdzina viduslaiku Baznīcas diakonisko kalpošanu agrīnai labklājības valstij, norādīdams, ka Baznīca organizēja slimnīcas vecajiem un bāreņu namus jaunajiem, leprozorijus, hostelus, kur svētieceļnieki varēja lēti pārnakšņot un paēst. Tā gādāja pārtiku iedzīvotājiem bada laikos un dalīja to nabagiem. Šo labklājības sistēmu Baznīca apmaksāja, ievācot nodokļus un no saviem zemes īpašumiem.²⁴

21 Schmidt, Alvin J. *Under the Influence: How Christianity Transformed Civilization*, p. 217.

22 Heys, C. *Christianity and Western Civilization*, Stanford: Stanford UP, 1954. <https://ej.uz/tfddt> (skatīts 09.11.2022.)

23 Durant, William J. *The Age of Faith*. New York: Simon and Schuster, 1950, p. 31.

24 Blainey, G. N. *A Short History of Christianity*. Melbourne: Victoria Penguin Group, 2011, pp. 214–215.

Sarkanā Krusta dibinātājs Anrī Dināns (*Henry (Henri) Dunant*, 1828–1910) uz nāves gultas apliecināja: “Es esmu Kristus mācekļis kā pirmajā gadsimtā, nekas vairāk.”²⁵

No teoloģijas tālu stāvošais franču rakstnieks un aviators Antuāns de Sent-Ekziperī (*Antoine Marie Jean-Baptiste Roger, comte de Saint-Exupéry*, 1900–1944), lai arī pārsniedza militārā pilota vecuma cenzu, tomēr brīvprātīgi piedalījās Otrajā pasaules karā. Viņš redzēja nacistu kā draudu Rietumu civilizācijai. Darbā “Kara lidotājs” Ekziperī formulēja savu vajadzību cīnīties. Konsekventas pārdomas noveda viņu pie Rietumu civilizācijas vērtību pamatu apjēgsmes. Norādīdams uz t. s. vispārcilvēcisko, bet faktiski eiropieško vērtību izcelsmes biblisko pamatu, viņš saka:

Cilvēks bija radīts pēc Dieva sejas un līdzības. Godādami savu tuvāko, cilvēki godāja Dievu. Visi cilvēki bija brāļi Dievā. Dievišķā atspulgs cilvēkā piešķīra katram neatņemamu cieņu.²⁶

No Dievā pamatotas cilvēka cieņas tad arī izriet līdzcietība:

Žēlsirdība bija kalpošana Dievam caur jebkuru cilvēku. Tā bija velte Dievam, lai cik nevērtīgs bija indivīds, kuram to izrādīja. Tāda žēlsirdība nepazemoja cilvēku, kurš to baudīja, nedz arī savalgoja ar pateicības važām, jo dāvana bija domāta nevis viņam, bet gan Dievam. Un otrādi – žēlsirdības darbi nekad nebija cieņas apliecinājums viduvējībai, muļķībai un stulbumam. Ārsta pienākums bija riskēt ar savu dzīvību, ārstējot visvienkāršāko mēra slimnieku. Viņš kalpoja Dievam. Viņu nepazemoja pie zagļa gultas pavadīta bezmiega nakts. Mana civilizācija, Dieva mantiniece, padarīja žēlsirdību par velti Cilvēkam, kas stāv augstāk par indivīdu.²⁷

25 Schmidt, *Under the Influence: How Christianity Transformed Civilization*, pp. 155–166.

26 Sent-Ekziperī, Antuāns de. *Dienvīdu kurjers. Kara lidotājs. Vēstule ķīlniekam*. Rīga: Liesma, 1965, 389. lpp.

27 Turpat, 392. lpp.

Šo kristietības pienesumu katalogu var noslēgt ar faktu, ka 100 ietekmīgāko pasaules cilvēku sarakstā 65 ir kristieši.²⁸

SECINĀJUMS

Kristietībai ir konstitutīva loma Rietumu civilizācijas izveidē. Kristietība ir fundamentāli ietekmējusi tās kultūru, mākslu, politiku, jurisprudenci, izglītību, sociālo aprūpi, tikumus u. c. cilvēka dzīvei nozīmīgas jomas.

2. Reformācijas pienesums Rietumu civilizācijai

Vācu baznīcvēsturnieks Filips Šafs (*Philip Schaff*, 1819–1893) norāda: “16. gadsimta reformācija pēc kristietības ieviešanas ir nākamais lielākais notikums vēsturē. Sākot ar reliģiju, tā tieši vai netieši deva varenu impulsu katrai progresīvai kustībai un padarīja protestantismu par galveno virzītājspēku modernās civilizācijas vēsturē.”²⁹

Katolicisms pasauli redzēja sadalītu svētajā un laicīgajā. Īsta kristieša cienīga esība ir pirmajā, otrā ir tikai pieciešama kā neizbēgams ļaunums. Ne velti vācu teologa Ķempenes Toma (*Thomas a Kempis*, 1380–1471) populārās grāmatas pilns nosaukums ir “Par sekošanu Kristum un pasaules nicināšanu”. Pasaule ir traucēklis, kas cilvēku atrauj no dievišķām pārdomām un garīgās dzīves, kas koncentrējas dievnamā un klosterī.

Reformācija skata citā gaismā pasauli, dabu, valsti, mākslu, zinātņi un laulību. Būt kristietim vairs nenozīmē atteikties no pasaules, jo tas nozīmētu atteikties arī no tās Radītāja. Vēlāk anglikāņu apoloģēts Klaivs Steiplzs Luīss (*Clive Staples Lewis*, 1898–1963) sacis: “Dievs mīl matēriju. Viņš to izdomāja.”³⁰ Pasaule vairs nav traucēklis cilvēka ie-

28 Religious Affiliation of History's 100 Most Influential People. <https://ej.uz/i3wd> (skatīts 02.11.2022.)

29 Citēts no: Lawson, Steven. *The Reformation and the Men Behind It*. <https://www.ligonier.org/learn/articles/reformation-and-men-behind-it> (skatīts 17.02.2023.)

30 Lewis, Clive Staples. *Mere Christianity*. New York: The Macmillan Company, 1957, p. 50.

klūšanai Dieva valstībā, bet gluži otrādi – caur to Dieva valstība nāk pie mums.

Reformācija ienes daudzējādas pārmaiņas. Lutera skatījumā Baznīca ir ticīgo kopība, ne hierarhiski kontrolēta sakrāla organizācija. Kristus pats ir savas Baznīcas galva, mācītāji nav kungi, bet ticīgo kalpi.

Lutera galvenais pienesums ir teoloģiskais atklājums par grēcinieka attaisnošanu tikai ar Kristus nopelna upuri, kas mums tiek piešķirts tikai Dieva žēlastības dēļ un satverams tikai ticībā. Proti, cilvēks tiek Dieva priekšā attaisnots nevis ar saviem labajiem darbiem, bet ar Jēzus paš aizliedzīgo, visu cilvēku, visu grēku izpērkošo upuri. To Viņš dara nesavtīgi, savas mīlestības dēļ uz mums. To nevar saprast ar prātu, jo tas ir nelogiski, tāpēc ir satverams tikai ar sirds ticību Dievam. Šis atklājums reformēja teoloģiju un lika pārskatīt Baznīcas reliģisko praksi.

Luters, pamatojoties uz 1Pēt 2:9: “Jūs esat izredzēta cilts, ķēnišķīga priesteru saime”, izstrādā mācību par vispārējo priesterību, ka visi kristieši ir vienlīdz priesteri un garīgi Dieva priekšā, tā atceļot viduslaiku sabiedrības iedalījumu svētajos (klērs, mūki) un sekulārajos (pārējie). Luters apgalvo, ka Dieva priekšā neviens sabiedriskais stāvoklis vai darbs nav svētāks vai izcilāks, jo Dievs neskatās uz darba nozīmīgumu, bet tā sirdī, kas Viņam kalpo ar savu darbu. Tāpēc Dieva priekšā nav augstāku un zemāku aicinājumu, profesiju.

Pati profesijas kā aicinājuma ideja noteiktam arodam un dzīves stāvoklim ienāk ar reformācijas pozitīvo attieksmi pret darbu kā cilvēka dzīves daļu. Profesija top par Dieva gribas izpildes konkrēto vietu un veidu. Luters saka – katrs ir aicināts kādam amatam un dzīves kārtai un tajā ir jākalpo Dievam. Katrs darbs slavē Dievu. Visu pasauli var piepildīt ar kalpošanu Dievam – ne tikai baznīcā, bet arī mājās, virtuvē, pagrabā, darbnīcā un uz lauka. Luteriskās ticības apliecības vēsta:

Paļāvība un Dieva žēlastības atziņa cilvēku dara priecīgu, liksmu un dedzīgu pret Dievu un visām radībām; to Svētais Gars

paveic ticībā, ka cilvēks bez piespiešanas kļūst labprātīgs, gatavs darīt labu un kalpot ikvienam.³¹

Aicinājuma mērķis ir kalpot tuvākajam. Aicinājums attiecas ne tikai uz profesiju, bet arī uz dzīves kārtām, proti, cilvēks var būt tēvs, māte, māsa, brālis u. tml.

Vispārējās priesterības ideja savā būtībā ir antihierarhiska un tāpēc svarīga pārstāvnieciskas valdības un demokrātijas izveidei. Amerikāņu vēsturnieks Luīss Spics (*Lewis William Spitz*, 1922–1999) norāda: “Pastāv saikne starp kongregacionālismu un demokrātisko ētosu.”³² Vispārējās priesterības ideja virzīja sabiedrību no *Rex lex* (karalis ir likums) uz *Lex rex* (likums ir karalis) un demokrātiskām pārvaldes formām, runas, preses u. c. sociālpolitiskajām brīvībām.

Ja viduslaikos indivīds bija saistīts ar Baznīcas kā reliģiskas hierarhijas un valsts autoritāti, tad reformācijas būtisks sniegums ir apziņas brīvības ideja. Kristietis pēdējā instancē ir atbildīgs tikai Dievam, kurš tam atklāts Sv. Rakstos kā Viņa autoritatīvajā Vārdā. Lutera darbā “Par kristīga cilvēka brīvību” saka: “Jāsaprot, [...] kāda ir brīvība, kuru Kristus izcīnījis un devis saviem ļaudīm. [...] Kristietis ir brīvs, viņš ir kungs pār visām lietām un nav pakļauts nevienam [cilvēkam].”³³ 1521. gadā Vormsas reihstāgā Lutera, nostājoties pret Baznīcu un valsti, liecināja:

Kamēr es netieku pārliecināts ar Rakstiem un skaidru saprātu, es neatzīstu pāvestu un koncilu autoritāti, jo viņi ir bijuši savstarpēji pretrunīgi – mana sirdsapziņa ir Dieva Vārda saistīta. Es nevaru un ne no kā neatteikšos, jo rīkoties pret sirdsapziņu nav nedz pareizi, nedz droši. Lai Dievs man palīdz. Āmen.³⁴

31 *Vienprātības grāmata*. Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2012, 563. lpp.

32 Spitz, Lewis W. *The Renaissance and Reformation Movements*. Vol II. St. Louis: CPH, 1987, p. 552.

33 *Dr. Mārtiņa Lutera darbu izlase*. 1. sēj. Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2017, 277. lpp.

34 Slavenie vārdi “te es stāvu un citādi nevaru” neparādās protokolā, tāpēc daži pētnieki domā, ka tā ir vēlāku laiku leģenda. <http://www.luther.de/en/worms.html>.

Tā nav indivīda patvaļa, bet pakļaušanās reliģiskos jautājumos vienīgi pašai augstākai autoritātei. Tas ir milzīgs reliģiski sociāls risks (Luters tika izslēgts no Baznīcas, kas toreiz nozīmēja tikt izslēgtam arī no sabiedrības, kam sekoja reālas nāves briesmas) un vienlaikus ārkārtīga brīvība. Kā saka Spics: “Kad tiek apstiprināta rīcība saskaņā ar sirdsapziņu, tiek iesaistīts eksplozīvs potenciāls.”³⁵ Ilustratīva ir konfrontācija starp Mariju Stjuarti (*Mary Stuart, 1542–1587*) un Džonu Knoksu (*John Knox, 1513–1572*). Kad karaliene sašutumā, ka reformators iebilst viņas rīcībai, jautāja: “Kas jūs esat šajā karalistē?”, viņš atbildēja: “Pavalstnieks, kas dzimis tajā pašā karalistē, kundze. Un, lai arī tajā neesmu ne grāfs, ne lords, ne barons, tomēr Dievs mani ir radījis, lai arī cik nenozīmīgs es esmu jūsu acīs, par noderīgu locekli šai karaļvalstī.”³⁶ Tā ir atbildīga un pašapzinīga pilsoņa stāja.

Vācu sociologs Makss Vēbers (*Max Weber, 1864–1920*) darbā “Protestantiskā ētika un kapitālisma gars” secina, ka brīvā tirgus ekonomika ir reformācijas produkts. Zemēs, kur iesakņojās reformācija, izveidojās mums pazīstamā kristīgā darba ētika, saukta par sekulāro askētismu. To raksturo aicinājums, atturība, taupība, namturība, racionāla un sistemātiska uzvedība, zemišķās atlīdzības kā svētības zīmes, pašdisciplīna un saimnieciskums. Peļņas iegūšana ar morāliem līdzekļiem nosaka arī tās saprātīgu un ierobežotu patēriņu. Šis “darba teoloģijas” iespaidā reformācijas skartie rajoni Eiropā strauji uzplauka ekonomiski.

Saskaņā ar “dodiet cēzaram, kas cēzaram pieder, un Dievam, kas Dievam pieder” (Mt 22:21) reformatori iestājās par laicīgo un garīgo autoritāšu nošķiršanu. Lutera mācība par divām valstībām – “kreisās rokas” – valsti un “labās rokas” – Baznīcu – lielā mērā noteica reformācijas politisko teoloģiju. Abas valstības ir Dieva ieceltas. Valdnieka autoritāte nāk no Dieva dabiskā likuma – radības kārtības, un viņš ir atbildīgs Tā priekšā. Valstības sadarbojas, bet ir nošķirtas. Laicīgajai varai jāšargā reliģija, Baznīcai jāgādā, lai kristīgās vērtības ienāktu

35 Spitz, *The Renaissance and Reformation Movements*, p. 552.

36 Citāts no: Spitz, loc. cit.

sabiedrībā. Lutera saka, ka laicīgās varas likums neiet tālāk par dzīvību, īpašumu un ārējām lietām un Dievs neļaus nevienam valdīt pār dvēselēm kā vien sev. “Labās rokas” valsts dara grēciniekus par svētiem, glābj, bet “kreisās rokas” valsts cilvēkus civilizē. Lutera saka – ja izzūd teologi, tad izzūd Dieva Vārds un paliek tikai pagāni un velni. Kad izzūd juristi, izzūd likums un ar to arī miers un ir tikai laupīšanas, slepkavības, noziedzības, mežonīgi lopi.

Lutera Sv. Rakstu tulkojums dzimtajā valodā kopā ar Gutenberga iespiedtehnikas attīstību izraisīja to plašu pieejamību. Bet, lai Sv. Rakstus plaši lasītu un studētu, jāvalda vispārējai lasītprasmei. Lutera iestājās par obligāto vispārējo izglītību kā zēniem, tā meitenēm, sevišķi atbalstot apdāvinātos.

Reformācija ienes arī reliģisku stimulu dabaszinātņu attīstībā, jo Dieva pavēle pakļaut zemi (1Moz 1:28) nav iespējama bez tās izziņāšanas. Pētnieku prātos dominē doma par “saprātīgo Dievu”, kurš ir dabas likumu un cilvēka prāta Radītājs. Ne velti vācu astronomam Johanam Keplera (*Johannes Kepler*, 1571–1630) būt zinātniekam nozīmē “domāt Dieva domas”. Dabas izpēte nozīmē Dieva gudrības izprašanu, jo Visums ir “Dieva gribas teātris”, kurā cilvēki ir ar izpratni apveltīti skatītāji.

19. gadsimta franču vēsturnieks Alfons de Kandole (*Alphonse Louis Pierre Pyrame de Candolle*, 1806–1893) veica pētījumu Parīzes Zinātņu akadēmijas ārzemju locekļu statistikā no dibināšanas 1666. gadā līdz 1866. gadam. Viņš konstatēja, ka to vidū ir 71 protestants, 16 katoļi un pieci jūdi, bet eiropiešu konfesionālā attiecība tolaik bija 68 miljoni protestantu un 107 miljoni katoļu. Šī apgriezta proporcija nebija nejauša, jo līdzīgi dati tika iegūti arī Londonas karaliskajā sabiedrībā, un secinājums bija – Eiropas zinātnē dominē protestanti.³⁷ Var pieminēt kaut vai izcilos Keplera, Leibnīca, Linneja vārdus.

37 Spitz, *The Renaissance and Reformation Movements*, p. 581.

SECINĀJUMS

Reformācija padara kristietību par reliģiju pasaulei, t. i., par pasauli transformējošu spēku tur un tādos aspektos, kur katolicisms nebija spējis to veikt. Cilvēka attaisnošana tikai no Dieva žēlastības, vispārējās priesterības ideja, mācība par aicinājumu, mācība par divām valstībām, kristīgā darba ētika u. c. idejiskie jaunievedumi būtiski attīstīja Rietumu civilizāciju un atjaunoja tās saikni ar tās garīgo pamatu – Sv. Rakstiem.

3. Cikliskās civilizācijas teorijas vēsts

Ja kristietība ir tik daudz veikusi Rietumu civilizācijas labā, tad kāpēc tā jau ilgstoši uzrāda izsīkuma un dekadences pazīmes?

20. gadsimta sociālo kataklizmu iespaidā vēstures progresa optimistisko scenāriju – cilvēces attīstības nemitīgu augšupeju – aizvien vairāk sāka apstrīdēt pesimistiski noskaņoti intelektuāļi.

Vācu vēstures filozofs Osvalds Špenglers (*Oswald Arnold Gottfried Spengler*, 1880–1936) skata cilvēces vēsturi kā atsevišķu civilizāciju (viņš tās dēvē par kultūrām)³⁸ vēsturi. Kultūras ir nesaistīti superorganismi. Vēsture pazīst babiloniešu, ēģiptiešu, indiešu, ķīniešu, Mezoamerikas (maiņi, acteki), klasisko (grieķi, romieši), maģisko (Vidējie Austrumi) un faustisko (eiropiešu, amerikāņu) kultūru. Tās attīstās pa noslēgtu ciklu – dzimšana, attīstība, pilnbrieds, sabrukums, nāve.³⁹ Kultūras attīstība ir kustība cauri garīgajam, mākslas un politiskajam posmam, kas katrs iedalās četros “gadalaikos”: pavasaris, vasara, ru-

38 Špenglers civilizāciju uzskata par kultūras pēdējo posmu, nevis kā tagad – par plašāku jēdzienu, kura sastāvdaļa ir kultūra.

39 Cikliskā uzskata zīmīgs pārstāvis ir skotu vēsturnieks, Edinburgas Universitātes profesors un jurists Aleksandrs Taitlers (*Alexander Fraser Tytler, Lord Woodhouselee FRSE*, 1747–1813), kurš darbā “Atēnas republikas krišana” aprakstīja tautas attīstību, literatūrā pazīstamu kā “Taitlera cikls”: “Tauta no verdzības tiecas uz garīgu ticību, no garīgas ticības uz lielu drosmi, no lielas drosmes uz brīvību, no brīvības uz pārpilnību, no pārpilnības uz savtīgumu, no savtīguma uz pašapmierinātību, no pašapmierinātības uz vienaldzību, no vienaldzības uz izlaidību, no izlaidības uz verdzību.” <https://www.snopes.com/fact-check/the-fall-of-the-athenian-republic/> (skatīts 17.02.2023.)

dens, ziema. “Gadalaiks” ilgst ap 250 gadu, tātad katra kultūra vidēji pastāv ap 1000 gadu.

Kultūras specifika izpaužas tās dvēselē, tai piemītošajā iespēju kopumā. “Kultūra nomirst pēc tam, kad tās dvēsele realizē visas savas iespējas tautu, valodu, ticību, mākslu, valstu, zinātņu veidā”,⁴⁰ t. i., kad kultūra ir izsmēlusi savu potenciālu. Kultūras dvēseles izpausmi valda liktenis: “Jebkura liela kultūra [ir] .. tās dvēseles realizācija [..]. Mēs to saucam par iepriekšēju noteiktību, likteni.”⁴¹

Savukārt britu vēstures filozofs Arnolds Toinbijs (*Arnold Joseph Toynbee*, 1889–1975), vadoties pēc reliģiskā un teritoriālā principa, darbā “Vēstures pētīšana” saskaitīja 19 civilizācijas: ēģiptiešu, andu, ķīniešu, minoiešu, šumeru, maiju, indiešu, hetu, helēņu, Rietumu, austrumu pareizticīgo (Krievija), ortodokso kristiešu, persiešu, arābu, hinduistu, jukatekas, babiloniešu, Tālo Austrumu, meksikāņu. Neizdevušās civilizācijas ir Tālo Rietumu kristiešu, Tālo Austrumu kristiešu, skandināvu, sīriešu un piecas “apturētās” – polinēziešu, eskimosu, nomadu, otomanu un spartiešu.

Pēc Toinbija, galvenie civilizācijas attīstības faktori ir ģeogrāfiskā vide, etniskās īpatnības un reliģiskais pasaules uzskats. Svarīgāko lomu civilizācijas attīstībā spēlē sabiedrības elite, radošais mazākums. Šīs kreatīvās grupas vīzija un motivācija enerģizē civilizāciju izaugsmei, definējot izejas no krīzēm, kurās tā regulāri nonāk. Izaugsmes posmā civilizācija spēj ar tām tikt galā un top stiprākas.

Pienāk brīdis, kad radošais mazākums un tās vadītais neradošais vairākums vairs nespēj pozitīvi pārvarēt grūtības. Lejupslidošā civilizācija izveido “universālu valsti”, kuras uzdevums ir saglabāt *status quo*. Kreatīvais mazākums top arogants, zaudē morālo spēku un top parazitisks. Tas vairs nespēj vadīt ar pozitīvu piemēru, tas izvēlas vadīt ar spēku, topot par dominējošo mazākumu. Tauta vairs to neatbalsta un pati sāk atdarināt tā sliktās īpašības. Zūd sociālā vienība, aizvien vairāk vājinot sabiedrību.

⁴⁰ Spengler, Oswald. *Der Untergang des Abendlandes. Umriss einer Morphologie der Weltgeschichte*. Erster Band. München: Oscar Beck, 1923, II, I, S. 7 (635).

⁴¹ Turpat, S. 12.

“Universālajā valstī” apspiešanas rezultātā gūtais “miers” iežūžo cilvēkus viltus drošībā, kas rezultējas pat pretmilitārā domāšanā. Tas vēl vairāk novājina šo civilizāciju. Zemāk attīstītās civilizācijas redz šo pārmaiņu un uzbrūk novājinātajai civilizācijai. Tā brūk, to uzveic ienaidnieki. Toinbijs secina, ka civilizācijas iet bojā nevis ienaidnieka invāzijas dēļ, bet savas vainas dēļ: “Civilizācijas mirst no pašnāvības, nevis no slepkavības.”⁴² Tomēr Toinbijs nav fatālists:

Mēs neesam nolemti tam, ka vēsturei jāatkārtojas; tas ir atkarīgs no mūsu pūlēm veidot vēsturi, pagriezt to jaunā un nebijušā veidā. Kā cilvēki esam apveltīti ar izvēles brīvību un nevaram to novelt uz Dievu vai dabu. Mums pašiem tā jāuzņemas. Tas ir atkarīgs no mums, no mums – atbildēt radoši uz mūsu laika izaicinājumiem.⁴³

Tam piebalso īru finansists Kristofers Kviglijs (*Christopher Quigley*): ““Vēstures pētīšanas” lappusēs skaidrotā gudrība ir no jauna jāatklāj Rietumu līderiem [..]. Rietumi vairs neatbild radoši uz ārējiem izaicinājumiem, un tās kreatīvā minoritāte ir kļuvusi parazītiska. Tādējādi saskaņā ar Toinbiju Rietumi galīgi degradēsies, ja vien neradīsies jauna garīguma motivēta minoritāte, kas piedāvās jaunu kreatīvu vadību, paceļot sabiedrību uz jaunu apziņas un attīstības līmeni.”⁴⁴

Zīmīgi, ka tad, kad Toinbiju kritizēja par it kā reliģijas un kultūras vērtību pārspīlētu uzsvēršanu iepretim ekonomiskajiem faktoriem civilizācijās, pētnieks kļuva aizvien pārliecinātāks par garīgās dimensijas nepieciešamību. Viņš uzskatīja, ka reliģijai piemīt nozīmīgs civilizāciju atjaunojošs spēks.

42 Šis ir populārs Toinbija domas saīsinājums, pieejams bez atsaucēs daudzus avotos, piemēram: <https://ej.uz/2jpn>. Oriģinālā tas ir garāks, skat. Toynbee, Arnold J. *A Study of History: Abridgement of vol-s I to VI*. Oxford University Press, 1947, p. 273.

43 Goodreads. <https://ej.uz/qdjz> (skatīts 02.11.2022.)

44 Quigley, Christopher. *Civilizations Die by Suicide Not by Murder*. <https://ej.uz/h4vp> (skatīts 02.11.2022.)

Arī Hantingtons uzskata, ka “visas civilizācijas iet cauri līdzīgiem rašanās, izaugsmes un norieta procesiem”.⁴⁵ Bet viņa domu gājiens ir šāds. Līdz Aukstā kara beigām pasaule bija bipolāra. Valstis šajā sadursmē tika ierautas, balstoties uz kapitālistisko vai komunistisko orientāciju. Pēc Aukstā kara un globalizācijas uzplūda jautājums bija – pēc kādiem principiem tālāk risināsies cilvēces konfliktēšana un sabiedroto meklēšana. Valstis rod sabiedrotos pie tiem, kuriem ir līdzīga izcelsme, reliģija, valoda, vērtības un institūcijas, un attālinās no tām, kurām tās ir atšķirīgas.

Globalizācijas izraisītā pieaugošā mijiedarbība starp civilizācijām un reliģijām rada ne tikai sadarbību, bet arī konfliktus. Hantingtons vēsta, ka dažādu civilizāciju sociālās, kultūras, reliģiskās u. c. vērtības ir pārāk atšķirīgas, lai miermīlīgi sadzīvotu uz globalizācijas “sašaurinātās” planētas. Pārāk dažādi ir pasaules uzskati. Tie nosaka cilvēka dzīves pamatnostādnes, piemēram, kā veidojas attiecības indivīds – kopiena, indivīds – valsts, indivīds – Dievs, vīrietis – sieviete, bērni – vecāki u. tml. Uzskati šajos jautājumos dažādās civilizācijās var būt pat pretēji. Viņš secina, ka galvenā atšķirība starp tautām vairs nav ideoloģiska, politiska vai ekonomiska, bet civilizācijas rakstura.

Tāpēc būtiskākā sadursme 21. gadsimtā norisinās vairs ne starp ideoloģijām, bet starp civilizācijām: “Jaunajā laikmetā civilizāciju sadursmes ir lielākais drauds pasaules mieram.”⁴⁶ Šobrīd konflikts saasinās starp Rietumiem un islāmu. Hantingtons brīdina, ka Rietumu lielvalstu vēlme “aplaimot” citas civilizācijas ar savām vērtībām ir bīstama: “Rietumu intervence citu civilizāciju iekšējās lietās varbūt ir vissvarīgākais nestabilitātes cēlonis un multicivilizāciju pasaules globālo konfliktu avots.”⁴⁷ Viņaprāt: “Rietumu līderu atbildība ir nevis censties pārveidot citas civilizācijas līdzīgas Rietumiem, kas ar rūkošajiem spēkiem nav iespējams, bet gan saglabāt, aizsargāt un atjaunot Rietumu civilizācijas unikālās īpašības.”⁴⁸ Politologa skatiens

⁴⁵ Hantingtons, *Civilizāciju sadursme*, 317. lpp.

⁴⁶ Turpat, 328. lpp.

⁴⁷ Turpat.

⁴⁸ Turpat, 318. lpp.

nākotnē ir skaudrs: “Pasaules mērogā šķiet, ka civilizētība daudzējādā ziņā piekāpjas barbarismam, un tas rada domu par nepieredzētas parādības – globālo “tumsas laiku” draudiem cilvēcei.”⁴⁹

Secinājums: apkopojot Špenglera un Toinbija uzskatus, var teikt:

- a) pasaulē ir bijušas daudzas civilizācijas, no tām daļa joprojām pastāv;
- b) katra civilizācija ir organiska, sevī noslēgta vienība, tā dzīvo, kamēr “atstrādā savu programmu” – dvēseli (Špenglers), radošās elites kreatīvo potenciālu (Toinbijs);
- c) katra civilizācija attīstībā iziet dzīva organisma posmus: dzimšana, augšana, depresija, sairums, nāve;
- d) kā civilizāciju attīstības, tā arī to bojāejas cēloņi ir iekšēji.

Hantingtons norāda, ka globalizācijas laikmetā norisinās civilizāciju strauja tuvināšanās un to pasaules uzskatu atšķirību dēļ notiek arī principā mierīgi neatrisināmi konflikti.

Baznīcas atbilstība savam aicinājumam

Hantingtona minēto globālo draudu ēnā nupat nosvinētā reformācijas piecsimtgade uzdod retorisku jautājumu: vai reformācija ir tikai kultūrvēsturisks mantojums vai arī joprojām aicinājums pašiem atgūt šīs kustības fermentu? Vai pazīstamā Baznīcas attīstības triāde *formācija – deformācija – reformācija* nav jāpapildina līdz *formācija – deformācija – reformācija – stagnācija (kā esošā stāvokļa kritisks novērtējums) – reformācija*⁵⁰ (kā apzināta nepieciešamība iziet no stagnācijas un konkrēta rīcība)?

Par Baznīcas kā kristīgās reliģijas galvenās institūcijas darbības reālo kritēriju un motivētāju Lutere gribēja redzēt tikai Sv. Rakstus. Jau atskatoties uz notikušo, Lutere sacīja: “Ar Vārdu tika pakļauta zeme;

⁴⁹ Hantingtons, *Civilizāciju sadursme*, 328. lpp.

⁵⁰ Daži pētnieki lieto pat jēdzienu “transformācija”.

ar Vārdu tika glābta Baznīca; un ar Vārdu tā tiks atjaunota.”⁵¹ Protestantiskā teoloģija, apkopojot reformācijas pieredzi, izvirzīja konceptu par nemītīgi pašreformējošos Baznīcu: *ecclesia reformata, semper reformanda secundum verbum Dei*, (latīņu: reformēta Baznīca vienmēr reformējas saskaņā ar Dieva Vārdu). Tāpēc, pazīstot cilvēka grēcīgo dabu pēc sasniegtā ieslīgt pašapmierinātībā un institūciju noslieci “ie-griezties ap sevi”, Baznīcai jābūt paškritiskai, elastīgai un dinamiskai, gādājot, lai tā aizvien būtu saskaņā ar Sv. Rakstiem. Nemītīgi pašreformējošās Baznīcas motīvs ne tikai deva iespēju atjaunot Rietumu civilizācijas pamatelementu – reliģiju, tās galveno institūciju – Baznīcu, tās vadošo idejisko komponenti – teoloģiju, bet joprojām brīdina: ja (un kad) Baznīca zaudē saikni ar savām pamatvērtībām, tā deformējas, un sekas ir tās aprūpē esošās civilizācijas degradācija.

Šodien globālisma ideoloģija ar polikorektuma, genderisma,⁵² kosmopolītisma, multikulturālisma, hipertolerances u. c. līdzīgām idejām cilvēktiesību aizsegā faktiski nojauc līdzšinējo tikumisko vērtību sistēmu, noārdot cilvēka būtiskās identitātes. Romas katoļu Baznīcas arhibīskaps metropolīts Zbigņevs Stankevičs (dz. 1955) brīdina: lai neatkārtotos 20. gadsimta vēsture, sabiedrībai ir jāatpazīst trešā totalitārisma iedīgļi – morālais relativisms, ultraliberālisms, vērtību pakāpeniska “izšķīdināšana”, akcentu pārlikšana no vērtībām uz patēriņu, kā arī naudas vara. Vienvirziena tolerance paredz, ka nepiekrītošie tiek izstumti vai arī pastāv draudi, ka viņus pasludinās ārpus likuma.⁵³ LU vēstures profesors Harijs Tumans brīdina, kādu cilvēku tipu veido atteikšanās no Rietumu klasiskajām, tradicionālajām vērtībām: “Tas ir pēckultūras laikmets, kura galvenā pazīme – tradicionālo vērtību izskalošanās, kā dēļ cilvēks zaudē pamatu zem kājām. Tas ir cilvēks bez reliģijas un kultūras.”⁵⁴

51 Citēts no: Spitz, *The Renaissance and Reformation Movements*, p. 342.

52 Latvijas kristīgo Baznīcu vadītāji aicina neratificēt Stambulas konvenciju. <https://ej.uz/kovo> (skatīts 02.11.2022.)

53 <https://ej.uz/krtv> (skatīts 02.11.2022.)

54 Lorencs, Juris. *Dzīva zivs peld pret straumi. Saruna ar vēsturnieku Hariju Tumanu*. <https://ej.uz/2san> (skatīts 02.11.2022.)

Tāpēc Baznīcai kā savas nācijas iedvesmotājai un vērtību sargam vispirms ir jārūpējas par savu stāju un attiecībām ar Dievu. Tai jāatce-
ras, ka, nominalizējot saikni ar savu vērtību svarīgāko avotu – Kris-
tu, t. i., veicot kalpošanu formāli (“atkalpojojot”) –, mainās Baznīcas
vērtību orientācija no Dieva uz pasauli. Sekas ir Baznīcas pārstāvēto
vērtību pakāpeniska deabsolutizācija visos līmeņos. Šīs relativizētās
vērtības nepauž Dievu pietiekami, lai uzturētu nozīmīgu saikni ar
Viņu. Līdz ar to arī pati Baznīca neuzņem sevī pietiekami daudz ga-
rīgā spēka, lai spētu pildīt savu uzdevumu – iedvesmot savu aprūpē-
jamo civilizāciju. Parādās nominālkristietība, un līdzšinējās “svētku
draudzes”⁵⁵ pārtop par “svētku Baznīcu”, kas dievkalpošanu pilda kā
tradīciju vai reliģisku pienākumu.

Atkāpjoties no autentiska Dieva Vārda pasludinājuma ar aiz-
bildinājumu darīt Baznīcu “mūsdienīgu”, Baznīcas savu autoritāti
nepalielina, bet gan mazina. Latviešu luterāņu teologs, mācītājs Dr.
Roberts Feldmanis (1910–2002) mēdza teikt: “Ja Baznīca gribēs sa-
censties ar pasauli pasaulīgumā, tā zaudēs.” Apustuļa sacītais: “Ne-
topiet šai pasaulei līdzīgi” (Rm 12:2) lai arī izklausās puritāniski, taču
ir pareizi, jo pasaulei no Baznīcas nevajag izdabāšanu, bet gan Dieva
Vārdā balstītu uzrunājumu, atbalstu un korekciju.

Iztopot sekulārām prasībām, zūd Baznīcas heroiskais gars. Vēr-
šoties pie Rīgas un Livonijas pirmā reformatora Andreasa Knopkena
(*Andreas Knöpken*, c. 1468–1539) grāmatas lasītāja, Latvijas luterāņu
arhibīskaps Jānis Vanags (dz. 1958) raksta: “Novēlu, lai sastapšanās
ar to ikvienu rosinātu domāt par savu ceļu pie Dieva un par ideālu,
kurā mūsu kultūras saknes ir smēlušas iedvesmu, dzīvības un varo-
nības sparū.”⁵⁶

Iztopot sabiedrībai, Baznīca vairs nespēj būt savas nācijas kristī-
gās identitātes un spēka avots. Ne velti LELB 27. Sinodes dokumen-
tā “LELB attīstības un tās darbības virzienu stratēģija” 3.5. “Vērtību
aizstāvēšana” rakstīts:

55 Draudzes, kuru daudzie pasīvie locekļi apmeklē dievkalpojumus tikai svētkos.

56 Knopkens, Andreass. *Vēstules romiešiem skaidrojums*. Rīga: Profesora Roberta Feldmaņa
fonds, 2017, aizmugurējais vāks.

Baznīcai jākļūst aktīvākai kristīgo vērtību popularizēšanā un aizstāvēšanā. [...] Svarīgs Baznīcas uzdevums ir rūpēties, lai tās pravietiskā balss aizvien būtu sadzirdama, skaidrojot Dieva gribu mūsdienām. Tajā pašā laikā jā rūpējas, lai sabiedrībai saprotamā veidā tiktu skaidrotas Baznīcas galvenās vērtības, kā arī Baznīcas pozitīvais devums mūsu tautas un valsts attīstībā gan vēsturiskā skatījumā, gan šodien.⁵⁷

Ja Baznīca izvairās no sabiedrībai būtiskām tēmām, ieraujas sevī, runā tikai uz sevi, stagnē, runā līdzī politiskajam *meinstrīmam* un citos veidos tikai faktiski simulē darbību, tā zaudē savu vērtībiski pravietisko autoritāti un spēku. Tad Baznīca pašmarginalizējas no sabiedrības, jo tai vairs nav nekā nozīmīga, ko vēstīt. Tāpēc Baznīca pakāpeniski tiek arī izstumta no sabiedrības diskursa, jo faktiski ir kļuvusi lieka. Reliģiskās vērtības no iedvesmojošām, vērtībiski mobilizējošām kļūst par vēsturiski muzejiskām liecībām par reiz bijušo godību, un Baznīca pārtop tikai par vēl vienu sociālu institūciju – diakonijas, sociālā darba, kultūras u. tml. ar reliģisku referenci.

Tāpēc apsveicami, ka LELB mājaslapā sacīts: “Būt par sabiedrību veidojošu spēku ir arī Baznīcas šodienas izaicinājums.”⁵⁸ Tas ir nozīmīgs uzdevums, jo sekulārisms, kas šobrīd dominē sabiedriskajā diskursā, pārraujot saikni starp cilvēku un Dievu, relativizē cilvēka identitāti un viņa vērtību. Cilvēks tiek centrēts ap mainīgiem un maināmiem lielumiem, tā pakļaujot manipulāciju riskam. Radikālais sekulārisms komunisma versijā ar Maksima Gorkija (*Алексей Пешков, Максим Горький, 1868–1936*) muti jau reiz vēstīja: “Cilvēks – tas skan lepni!”⁵⁹ faktiski paceļot cilvēku Dieva vietā. Gala rezultāts bija totalitārais ateistiskais režīms ar milzu cilvēku upuriem.

Rietumeiropas civilizācijā faktiski jau ir notikusi vērtību prioritāšu maiņa. To izsaka termins “postkristīgais laikmets”. Pasludināt

57 LELB misija – būt Kristus klātbūtnes vietai sabiedrībā. <https://ej.uz/4exu> (skatīts 02.11.2022.)

58 Turpat.

59 Zīmīgi, ka šos vārdus Maksima Gorkija lūgā “Dibenā” saka Satins, nakts patversmes iemītnieks.

šādu laikmetu nozīmē faktiski vēstīt mūsu civilizācijas garīgo un no tās izrietošās citu veidu pašnāvības. Rietumu aizraušanās ar “nāves kultūru”, fascinēšanās ar neglītumu un ļaunumu u. tml. parādības ir uzskatāmi simptomi tam. Vērtību nomaiņa no kristīgām uz sekulārām deformē Rietumu civilizācijas kristīgo identitāti; tā kļūst atkarīga no to nesošajiem pārejošajiem artefaktiem kā muzejiskiem, toponimiskiem, filoloģiskiem u. tml. Šie resursi ir nepietiekami, lai Rietumu civilizācija spētu pildīt Dieva uzticētos uzdevumus – fiziski un garīgi “kopt un sargāt” savu teritoriju (1Moz 2:5). Iestājas vērtību vakuums.

Secinājums: Baznīcas būtiskākais spēka avots ir tās saikne ar Dievu, no kuras izriet tās patiesums un reālā darbotiespēja. Baznīcai, vadoties no protestantiskā principa par nemitīgi pašreformējošos Baznīcu, jābūt paškritiskai, elastīgai un dinamiskai, rūpējoties, lai tā aizvien būtu saskaņā ar Sv. Rakstiem. Tikai uzturot šādu konstruktīvu attieksmi, Baznīca ir spējīga garīgi efektīvi gādāt par savu aprūpējamo civilizāciju.

5. Vērtībvakuumā sekas

Amerikāņu žurnāliste un autore Klāra Berlinski (*Claire Berlinski*, dz. 1968) šādi apraksta Eiropas stāvokli:

Eiropieši negrib cīnīties ne par ko un grib padoties jebkuram; viņus fascinē dekadence; [...] viņi nespēja asimilēt savus imigrantus; viņiem vairs nav bērnu; viņi vairs nerada zinātniski un kulturāli daudz nozīmīgu darbu; viņi ir zaudējuši savu reliģisko aicinājumu un vairs neuzskata savu dzīvi par jēgpilnu, [...] apstākļi ir padarījuši eiropiešus vairāk vai mazāk aklus un nespējīgus konfrontēties ar draudiem savai civilizācijai.⁶⁰

Vērtībvakuumā uzskatāma izpausme ir tā, ka Rietumos dievnamu ēkas dažviet tiek atstātas un vietumis tās pat pārņem musulma-

60 Citāts no grāmatas: Israel, Raphael. *The Spread of Islamikaze Terrorism in Europe*. London, Vallentine Mitchell, 2008, p. 402.

ņi, kuru invāzija Eiropā bēgļu migrācijas aizsegā ir ieguvusi Rietumu identitāti apdraudošus mērogus. Musulmaņu skaits Eiropā 2016. gadā bija jau 25,8 miljoni.⁶¹ Islāma radikāļu terora statistika ir biedējoša: 2017. gadā vien notikuši 2037 uzbrukumi, 15 703 nogalēti, 14 338 ievainoti; kopš 2001. gada 11. septembra veikti 32 513 uzbrukumi ar letālām sekām.⁶²

Vērtību vakuums ir tikai viens no simptomiem Rietumu identitātes krīzei. Te izpaužas svarīgāka likumsakarība – grūstot vienas civilizācijas vērtībām, tās vērtībtelpu okupē cita civilizācija ar agresīvu vērtību sistēmu. Ilustrācija tam ir Krievijas hibrīdkarš pret Rietumu civilizāciju, kas sākotnēji koncentrējās uz Ukrainu, bet tad tika pārņemts arī uz citām Rietumu valstīm. Bijušais NATO ģenerālsekretārs Anderss Rasmusens (*Anders Fogh Rasmussen*, dz. 1953) teica: “Notiekošais konflikts starp Krieviju un Rietumiem, kas centrējas uz krīzi Ukrainā, savā būtībā ir vērtību sadursme.”⁶³

Hibrīdkaram, kā tas iepazīts Krievijas–Ukrainas karā (2014–), ir divas daļas: nemilitārā un militārā. Vispirms pretinieka teritorija ar informatīvo ieroču palīdzību tiek agresīvi piepildīta ar tai svešām vērtībām, un, kad iedzīvotāju pretestība ir salauzta, seko militārā daļa⁶⁴ ar teritorijas politiskās piederības maiņu. Būtībā tā ir vērtību cīņa, kas savdabīgi atbalso 1555. gada Augsburgas miera principu *cuius regio, eius religio* (latīņu: kā teritorija, tā reliģija), kas beidza karu starp katoļiem un protestantiem. Tagad to var pārfrāzēt: “Kā vērtības, tā teritorija.”

Drošības un stratēģiskās pētniecības centra direktors Jānis Bērziņš⁶⁵ norāda uz nemilitārās karadarbībā četriem posmiem:

61 Pew Research Center. *Europe's Growing Muslim Population*. <https://ej.uz/zio5> (skatīts 02.11.2022.).

62 *The Religion of Peace*. Pieejams: <https://www.thereligionofpeace.com/attacks/attacks.aspx?Yr=2017> (skatīts 02.11.2022.).

63 Rasmussen, Anders. *A War of Values With Russia*. <https://ej.uz/7dr3> (skatīts 02.11.2022.).

64 Principā tā var norītēt ar vai bez konvenciāli militāriem līdzekļiem, atkarībā no mērķa valsts pretestības spēju destrukcijas pakāpes.

65 Bērziņš, Jānis. *Russia's new Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy*. <https://ej.uz/tjo2> (skatīts 02.11.2022.).

- 1) informatīvi, morāli, psiholoģiski, ideoloģiski, diplomātiski un ekonomiski pasākumi, lai mērķa valstī izveidotu sev labvēlīgu politisko, ekonomisko un militāro stāvokli;
- 2) politisko un militāro līderu, valdības iestāžu maldināšana caur plašsaziņas līdzekļiem un diplomātiskajiem kanāliem;
- 3) valdības un militāro amatpersonu iebiedēšana un uzpirkšana, lai tie pamestu amata pienākumu pildīšanu;
- 4) destabilizējošas propagandas izplatīšana, lai palielinātu neapmierinātību sabiedrībā.

Kad šie mērķi panākti, var sekot mērķa valsts konvenciāla militārā okupācija.

Līdzšinējās valstu aizsardzības koncepcijas galvenokārt bija orientētas uz konvenciālo karu. Arī Latvija joprojām definē Nacionālo bruņoto spēku uzdevumu šādi: "Valsts sauszemes teritorijas aizsardzība un neaizskaramības nodrošināšana; valsts jūras akvatorijas un gaisa telpas aizsardzība un neaizskaramības nodrošināšana."⁶⁶ Tas ir tāpēc, ka hibrīdkarā, lai arī sekundāri, taču saglabājas nepieciešamība arī pēc konvenciālā kara aizsardzības pasākumiem. Bet pirmajā vietā izvirzās valsts hibrīdaizsardzības spējas.

Tā kā Baznīca ir savas nācijas un valsts vērtību sargs, tad tai nav iespējams šajā jaunajā kara veidā palikt malā, jo, kā minēja bijušais NATO ģenerālsekretārs Rasmusens, runa ir par Eiropas civilizācijas vērtību apdraudējumu. Tāpēc Baznīcas uzdevums ir savas valsts reliģiskās vērtībtelpas sargāšana.

Nobeigums. Šodienas izaicinājumu saikne ar reformāciju

Reformācija parādīja, ka ir iespējams atjaunot Rietumeiropas civilizāciju. Tā kā Baznīca ir saistīta ar Dieva mūžīgumu, tad nedz tai, nedz arī tās aprūpē esošai civilizācijai nav jāiet bojā. Sv. Rakstos un

66 *Nacionālo bruņoto spēku likums*, 6.1.1. <https://ej.uz/zon3> (skatīts 02.11.2022.)

kristīgajā ticībā ir neizsmeļams vērtību krājums, ko var un vajag vienmēr aktualizēt.

Līdz 16. gadsimtam kristīgā teoloģija nebija ievērojusi teoloģisko konceptu par grēcinieka attaisnošanu tikai ar Kristus nopelna upuri, kas mums tiek piešķirts tikai Dieva žēlastības dēļ un satverams tikai ticībā. Būsim drosmīgi jautāt sev – kas ir tā Sv. Rakstu vēsts, kuru neieraugām tagad?

Līdz 16. gadsimtam kristīgajā teoloģijā aktuālais jautājums bija par cilvēka pestīšanu, bet tagad tas ir par radības pastāvēšanu. Proti, par to, ka pašā Dieva radības kārtībā ir uzdotas noteiktas robežas, kas ir vai nav normāls. Šo robežu ignorēšanas un izaicinošas pārkāpšanas sekas ir veselā saprāta zudums, kā rezultāts ir pašas cilvēcības kā tādas strauja degradācija. Tāpēc jāsaprot, ka ultraliberālisma spekulatīvais ideoloģiskais konstrukts – politikorektums⁶⁷ – apdraud mūsu kā cilvēku identitātes esību. Ja teoloģiskā kļūda līdz 16. gadsimtam aprūtināja cilvēkiem gūt pestīšanu, tad šī mūsu laikmeta kļūda apdraud ne vien Eiropas identitāti, bet jau cilvēces pastāvēšanu.

Protestantiskais princips “reformēta Baznīca vienmēr reformējas saskaņā ar Dieva Vārdu” faktiski ir Lutera 95 tēžu 1. tēzes “Kad mūsu Kungs un Meistars Jēzus Kristus sacīja: “Atgriezieties” (Mt 4:17), Viņš gribēja, lai visa ticīgā cilvēka dzīve būtu atgriešanās” pielietojums Baznīcai. Šā principa pastāvīga lietošana ļautu Baznīcai ieturēt savu kā institūcijas instrumentālo lomu attiecībā pret tās ideju – vēsti par Kristu, kurai ir fundamentāla loma Rietumu civilizācijas vērtību sistēmā.

Luteram “pietika” reformēt tikai Baznīcu, un tai organiskās saiknes ar sabiedrību dēļ reformācijas cerētais – un vēl vairāk neplānotais – iespaids vēsturiski relatīvi īsā laikā pārvērtā Rietumu civilizāciju. Šodienas specifika ir tā, ka ar Baznīcas reformāciju vien nepietiek.

67 Abilenes Universitātes profesore Sintija Roperē (*Cynthia Roper*) norāda, ka politikorektuma iespaidā mainītā valoda var mainīt auditorijas uztveri un pārliecības, kā arī iespaidot rezultātus. [...] Politikorektuma kritiķi redz to kā cenzūru un runas brīvības ierobežošanu, kas ved pie pašcenzūras un uzvedības ierobežojumiem. Roper, Cynthia. *Political correctness (PC)*. <https://ej.uz/h68h> (skatīts 02.11.2022.). Vai cits definējums: [B. a.] “Institucionāls iegansts, lai vajātu un izslēgtu citu politisko uzskatu cilvēkus.” <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=political%20correctness> (skatīts 02.11.2022.).

Baznīcas iekšējās stagnācijas un marginalizētās vērtībsituācijas dēļ Jāņa Kristītāja, Kristus un Lutera sacītais: “Atgriezieties!” nu ir adresējams vairs ne tikai Baznīcai, bet jau visai Rietumu civilizācijai kopumā.

SECINĀJUMS

Saskaroties ar šodienas lielajiem izaicinājumiem, Rietumu civilizācijai pretēji civilizāciju teoriju postulātiem (Špenglers, Toinbijs, Hantingtons u. c.), tomēr nav jāiet bojā. Tai, radoši izmantojot Reformācijas paradigmu un tās garīgo un intelektuālo mantojumu, ir iespējas ne tikai atjaunot sevi, bet arī sekmīgi pretimstāties šodienas nopietnajām problēmām.

Civilizāciju teorija ir tikai cilvēku radīta zinātne, tāpēc nav nepieciešams pārspilēt tās prognostiskās spējas. Visas lietas pēdīgi ir Dieva rokās. Dievs bija lielākais un nozīmīgākais reformācijas resurss, tāds Viņš ir un paliek arī šodien, jo “Jēzus Kristus vakar un šodien tas pats un mūžīgi” (Ebr 13:8). Mums ir tikai jāgrib un jāspēj apgūt un mūsdienīgi pielietot reformācijas paradigmātiski idejisko mantojumu.

AVOTI UN LITERATŪRA

Iespiedmateriāli

- Blainey, Geoffrey N. *A Short History of Christianity*. Melbourne: Victoria Penguin Group, 2011.
- *Dr. Mārīņa Lutera darbu izlase*. 1. sēj. Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2017.
- D’Souza Dinesh. *What’s So Great About Christianity*, Washington, D.C.: Regnery, 2007.
- Durant, William J. *The Age of Faith*. New York: Simon and Schuster, 1950.
- Gregoire, Reginald, Monlin, Leo, Oursel, Raymond. *The Monastic Realm*. NY: Rizolli, 1985.

- Hantingtons, Semjuels. *Civilizāciju sadursme. Pasaules kārtības pārveide*. Rīga: Jumava, 2012.
- Israel, Raphael. *The Spread of Islamikaze Terrorism in Europe*. London, Vallentine Mitchell, 2008.
- Knopkens, Andreass. *Vēstules romiešiem skaidrojums*. Rīga: Profesora Roberta Feldmaņa fonds, 2017.
- Lewis, Clive Staples. *Mere Christianity*. New York: The Macmillan Company, 1957.
- Rüegg, Walter. Foreword. *The University as a European Institution*. In: *A History of the University in Europe*. Vol. 1. Cambridge: Cambridge UP, 1992.
- Rummel, Rudolph Joseph. *Death by Government*, London: Transaction Publishers, 2009.
- Schmidt, Alvin J. *Under the Influence: How Christianity Transformed Civilization*. Grand Rapids: Zondervan, 2001.
- Sent-Ekziperī, Antuāns de. *Dienvidu kurjers. Kara lidotājs. Vēstule ķīlniekam*. Rīga: Liesma, 1965.
- Spengler, Oswald. *Der Untergang des Abendlandes. Umriss einer Morphologie der Weltgeschichte*. Erster Band. München: Oscar Beck, 1923.
- Spitz, Lewis W. *The Renaissance and Reformation Movements*. Vol II. St. Louis: CPH, 1987.
- Toynbee, Arnold J. *A Study of History: Abridgement of vol-s I to VI*, Oxford: Oxford University Press, 1947.
- *Vienprātības grāmata*. Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2012.
- Witte, John. *From Sacrament to Contract: Marriage, Religion, and Law in the Western Tradition*. Westminster: John Knox Press, 1997.
- Woods, Thomas E. *How the Catholic Church built Western Civilization*. Washington: Regner history, 2005.

Interneta resursi

- Barlowe, Byron. *Christianity and Compassion*. <https://ej.uz/ezz6>
- Bērziņš, Jānis. *Russia's new Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy*. <https://ej.uz/tjo2>
- Goodreads. <https://ej.uz/qdjz>
- Heys, Carlton. *Christianity and Western Civilization*. Stanford: Stanford UP, 1954. <https://ej.uz/xcl9>
- *Latvijas kristīgo Baznīcu vadītāji aicina neratificēt Stambulas konvenciju*. <https://ej.uz/kovo>
- Lawson, Steven. *The Reformation and the Men Behind It*. <https://ej.uz/xjts>
- *LELB misija – būt Kristus klātbūtnes vietai sabiedrībā*. <https://ej.uz/4exu>
- Lorencs, Juris. *Dzīva zivs peld pret straumi. Saruna ar vēsturnieku Hariju Tumanu*. <https://ej.uz/2san>
- *Nacionālo bruņoto spēku likums, 6.1.1.* <https://ej.uz/zon3>
- Quigley, Christopher. *Civilizations Die by Suicide Not by Murder*. <https://ej.uz/h4vp>
- Pew Research Center. *Europe's Growing Muslim Population*. <https://ej.uz/zio5>
- *Politkorektums*. <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=political%20correctness>
- Rasmussen, Anders. *A War of Values With Russia*. <https://ej.uz/rywy>
- *Religious Affiliation of History's 100 Most Influential People*. <https://ej.uz/i3wd>
- Roper, Cynthia. *Political correctness (PC)*. <https://ej.uz/h68h>
- Stankevičs, Zbigņevs. <https://ej.uz/krtv>
- *The Religion of Peace*. <https://ej.uz/7dr3>
- Titlers, Aleksandrs. *Atēnas republikas krišana*. <https://ej.uz/4ux5>

- Tumber, Howard. Waisbord Silvio. *Routledge Companion to Media and Human rights*. NY: Routledge, 2017, p. 414 (520).

The Reformation as a Paradigm for the Renaissance of the Western Civilization

ANNOTATION

Religion in view of scholars of civilization theory is its main element. Christianity has given fundamental contribution towards the development of the Western civilization. Reformation, thanks to M. Luther's theological creativity renewed the Church, which was able to positively influence the whole of the Western civilization. Although some civilization theories predict the downfall of the Western civilization, it by creative usage of the heritage of the Reformation should not perish but renew itself spiritually.

Key words: Reformation, Church, Christianity, Western Civilization, Clash of Civilizations

Rūne Imbergs | *Rune Imberg*

Dr. Mārtiņš Luters, luteriskās Baznīcas un misija¹

ANOTĀCIJA

Autors aplūko Dr. Mārtiņa Lutera attieksmi pret misiju. Ilgstoši tika uzskatīts, ka reformators bija atturīgs vai pat negatīvi noskaņots pret to. Šādu nostāju it kā apstiprināja vēsturiskais fakts, ka luterāņi, salīdzinot ar katoļiem, savu misijas darbu sāka samērā vēlu. Taču 1991. gadā zviedru misiologs Ingemars Ēbergs (*Ingemar Öberg*, 1930–2005) publicēja pētījumu “Luters un pasaules misija”, kurā šo maldīgo priekšstatu apgāza. Lutera Bībeles grāmatu eksegēzēs, brošūrās un traktātos parādās skaidra un kaislīga vēlme nest Evaņģēliju pasaulei. Ēberga skatījumā reformators ir misioloģiski domājošs Evaņģēlija kalps, liekot pamatus luteriskajai misijas teoloģijai.

Atslēgvārdi: Mārtiņš Luters, misija, misijas biedrības, Evaņģēlijs, piētisms, morāviešu kustība, Ingemārs Ēbergs, Vācijas, Zviedrijas, Dānijas luteriskās Baznīcas, Romas katoļu misija.

Pasaulē mīt aptuveni 80 miljoni (nomināli) luterisko kristiešu. Daudzi no tiem pieder pie Baznīcām, kas vēsturiski saistītas ar misiju, un tās mūsdienās ir vienīgās augošās luteriskās Baznīcas. Kāda tad ir luteriskā nostāja misijas jautājumā? Vai drīzāk – kā var raksturot

¹ Publicēts: *Svētdienas Rīts*, 2017, jūnijs. Tulkojis *Mag. philol.* Viesturs Rikveilis.

Lutera attieksmi pret misiju? Kādu nostāju pret misiju vēsturiski ieturējušas dažādas luteriskās Baznīcas, un kāpēc luterāņi sāka misijas darbu krietni vēlāk nekā Romas katoļi un anglikāņi? Vai kavēšanās notika teoloģisku vai praktisku iemeslu dēļ? (Jā un jā!)

Neraugoties uz enerģisko luteriskās misijas darbību, kas sākās 19. gadsimta vidū, paša Mārtiņa Lutera nostāja vai nu tika uzskatīta par nezināmu,² vai arī priekšstats par to bija absolūti maldīgs – līdz pat 1991. gadam, kad tika publicēta revolucionāra monogrāfija par Lutera un pasaules misiju. Tieši šī grāmata palīdzēs izprast tēmu “Luters, luteriskās Baznīcas un misija”.

1. Galvenā problēma – paša Lutera attieksme pret misiju

Kā Lutera uzlūkoja sevi? Viņš katrā ziņā neuzskatīja sevi par reformatoru. Vienīgais, kurš Lutera skatījumā varēja reformēt kristīgo Baznīcu, bija Dievs. Nīderlandiešu vēsturnieks Heiko Obermans (*Heiko Augustinus Oberman*, 1930–2001) ir sniedzis šādu kopsavilkumu par Lutera pašizpratni:

Luters sevi nekad nepasludināja par reformatoru. Tomēr viņš nevairījās no tā, ka tiktu uzskatīts par pravieti; viņš gribēja izplatīt Evaņģēliju kā evaņģēlists. Viņš sevi sauca par sludinātāju, doktoru vai profesoru, un tāds arī bija. Tomēr viņš nekad sevi neuzskatīja par reformatoru, arī savu kustību viņš nevienu brīdī nenosauca par reformāciju.³

Luters nekad neko konkrētu nav rakstījis par tēmu “misija” mūsu izpratnē – dažādu iemeslu dēļ, no kuriem daži ir pavisam praktiski (pie šā jautājuma atgriezīsimies). Viņš rakstīja par daudziem citiem jautājumiem un rakstu darbos bija ārkārtīgi produktīvs, piemēram, no 1517. līdz 1520. gadam viņš sarakstīja aptuveni 30 traktātu, kas tika drukāti vairāk nekā 20 tipogrāfijās un pārdoti aptuveni 300 000 eksemplāru.

² Misijas jautājumam ir veltīts 1995. gada žurnāla “Mantojums” 6. numurs.

³ Oberman, Heiko. *Luther. Man between God and the Devil*. Fontana, 1993, p. 79.

Un tas notika vēl pirms viņa īstās slavas stundas!⁴ Tādējādi var teikt, ka viņa domas par misiju ir ieslēptas simtiem tūkstošos lappušu vai pat vēl vairāk. Veimāras redakcijā⁵ ir izdoti jau 117 viņa rakstu sējumi, šis projekts sākās 1883. gadā un tika pabeigts 2009. gadā. Tas nozīmē, ka, lai izprastu viņa skatījumu uz misiju visos sīkumos, jūs teju vai noslikstat vārdu jūrā, un tikai daži pētnieki uz šo jautājumu spēj atbildēt kompetenti. Ņemiet vērā, ka es teicu “tikai daži”. Vēlāk iepazīstināšu jūs ar kādu pētnieku, kurš izskatīja gandrīz visus Luteru rakstus un 1991. gadā uzrakstīja slavenu grāmatu par Luteru un misiju.⁶ Mēs pie viņa atgriezīsimies!

2. Luteriskais skatījums uz misiju pēc reformācijas

Pēc reformācijas, tas ir, 16. un 17. gadsimtā, luteriskais skatījums uz misiju bija ļoti dažāds. Būtībā to var iedalīt trīs dažādās attieksmēs.

a) Romas katoļu valstīs pasaules misija bija svarīgs jautājums praktisku iemeslu dēļ, bet luteriskajās valstīs tā bija tikpat kā bez dzīvības. Jāņem vērā, ka Vācijas imperators bija nelokāms Romas katoļis un arī Spānija, Portugāle un Francija pilnīgi noteikti bija Romas katoļu valstis. Turklāt līdz pat 1588. gadam, kad Anglija sakāva spāņu Neuzvaramo armādu⁷, jūrās valdīja Spānija un Portugāle. Jāņem vērā, ka šajā laikā vienīgās luteriskās valstis bija Dānija–Norvēģija un Zviedrija (kurā bija iekļauta mūsdienu Somija), kā arī vairākas

4 Stark, Rodney. *The Triumph of Christianity*. HarperOne, 2011, pp. 318, 323.

5 D. Martin Luthers Werke: kritische Gesamtausgabe, parasti saukts par *Weimarer Ausgabe* (WA). Tas ietver 73 rakstu sējumus (ieskaitot indeksus), 8 no tiem divās daļās, plus 6 “Galda runu” sējumus, plus “Vācu Bībeles” izdevumu 12 sējumos un “Saraksti” 18 sējumos. Kopā 117 sēj. (Teol. red. piezīme.)

6 Öberg, Ingemar. *Luther och världsmissionen*. Åbo: Institutionen för systematisk teologi vid Åbo Akademi 1991; angļiski *Luther and World Mission*. Concordia Publishing House, 2007.

7 130 kuģu stipra Spānijas kara flote, kas pārlicībā par uzvaru tika saukta par Neuzvaramo armādu. Tā 1588. gadā devās uz Lielbritāniju, lai izsēdinātu 20 000 karavīru desantu, gāztu karaļieni Elizabeti I un atjaunotu katoļticību. Skaitliski daudz mazākā angļu flote 21. jūlijā uzbruka spāņiem Lamanša jūras šaurumā un divās nedēļās sakāva armādu. Sekojoša vētra izkļiedēja un nogremdēja lielu daļu no spāņu flotes atlikuma. Spānijā atgriezās tikai nožēlojamas paliekas no armādas. Šī sakāve iedragāja Spānijas jūras varenību un pakāpeniski par varenāko jūras lielvalsti kļuva Anglija. (Teol. red. piezīme.)

grāfistes Vācijā, no kurām lielākajai daļai, piemēram, Saksijai, nebija izejas uz jūru. Laikā, kad Romas katoļu Baznīca misijas darbā bija ļoti aktīva, galvenokārt ar Spānijas un Portugāles starpniecību, tikai nedaudzām luterāņu (un kalvinistu) teritorijām bija praktiski iespējams veikt misijas darbu plašākā nozīmē.⁸

b) Tad, kad praktiskās iespējas to ļāva un jautājums kļuva aktuāls, luteriskās valstis un Baznīcas tiešām atzina misijas nepieciešamību. Jau agrīnā laikposmā, no 1525. līdz 1559. gadam, Zviedrijas karalis ieviesa luteriskas misijas darbu nekristiešu ciltīs Zviedrijas ziemeļos sāmu tautā (“Lapu misija”). Līdzīgi, kad Zviedrija izveidoja koloniju Ziemeļamerikā, turp tika sūtīti mācītāji, un tie kalpoja ne tikai emigrantiem. Patiesībā šie zviedru mācītāji kā vieni no pirmajiem jau 17. gadsimta 40. gados veica misijas darbu pie indiāņiem. Zviedru luterāņiem likās pašsaprotami, ka, tiekoties ar tautām, kuras Evaņģēlijs vēl nav aizsniedzis, tas tām jāpasludina. Vēlāk, 1706. gadā, kad Dānija–Norvēģija izveidoja koloniju Indijā (*Trankebar*), Dānijas karalis uzreiz nosūtīja divus misionārus tur sludināt Evaņģēliju un iedibināt kristietību.⁹

c) Tomēr jāatzīst arī trešais fakts. 17. gadsimtā bija arī tādi luterāņi, īpaši tie, kas saistīti ar ortodoksiju, kuri norādīja, ka misijas laiks ir beidzies. Visas nācijas jau ir saņēmušas kristietības vēsti. Dažas to ir pieņēmušas, citas Dieva aicinājumu noraidījušas, un tām būs jādzīvo ar sekām. Ortodokso luterāņu Teoloģijas fakultāte Vitenbergā kļuva slavena ar to, ka bija ieņēmusi šādu pozīciju. Tas nozīmē, ka viņi neatbalstīja nekāda veida globālo misijas darbu (tas attiecināms arī uz slaveno teologu Johanu Gerhardu¹⁰). Tāpēc – jā, daži luterāņi savā laikā noraidīja misijas darbu.¹¹ Pasaules misiju līdzīgā

⁸ Ēbergs saka, ka anahroniska aklība ir neatzīt, ka protestantiskā misija pasaulē nebija iespējama pirms 1538. gada. Öberg. Ingemar. *Luther and World Mission*. Concordia Publishing House, 2007, pp. 4–5.

⁹ Gassmann, Günther. *Historical Dictionary of Lutheranism*. 2. ed. Scarecrow Press, 2011, p. 291.

¹⁰ Johans Gerhards (*Johann Gerhard*, 1582–1637), ievērojamākais 17. gadsimta luterāņu dogmatiķis, profesors Jēnas Universitātē. Latviski Profesora Roberta Feldmaņa fonds izdevis viņa meditāciju grāmatu “Dienišķā svētdzīve” (2020). (*Teol. red. piezīme.*)

¹¹ Bosch, David J. *Transforming Mission. Paradigm Shifts in Theology of Mission*, 22. pr. Orbis Books, 2006, pp. 239–252; arī Berentsen, Jan–Martin, Engelsviken, Tormod, Jørgensen, Knud. *Missiologi idag*. Universitetsforlaget, 1994, s. 110–114.

veidā noraidīja arī dažas kalvinistu grupas, jo īpaši tās, kas uzsvēra dubulto predestināciju.^{12 13}

3. Sākas luterāņu misijas darbs

Kā tas nāk, ka luterāņu misijas darbs tomēr tika sākts un 19. gadsimtā jau ritēja ar milzu sparū? Atgriezīsimies Vācijā!¹⁴

17. gadsimta beigās Vācijas luterāņu vidū sākās atjaunotnes kustība, kurai bija ārkārtīgi liela nozīme gandrīz visā protestantu misijas darbā, tā saucamais piētisms. Šī kustība, kas sākās ar teologu un mācītāju Filipu Špēneru (*Philipp Jakob Spener*, 1635–1705) un viņa grāmatu *Pia Desideria* (“Dievbijīgās vēlmes”, 1675), iedvesmoja nelielas kristiešu grupas sanākt kopā uz Bībeles studijām un lūgšanu sapulcēm. Kustība luteriskajā vidē strauji auga un šķērsoja robežas, aizsniedzot arī citas denominācijas. Piētisms nekad neorganizējās kā atsevišķa Baznīca, bet izpaudās gan kā atmodas grupas luteriskajās Baznīcās (jo īpaši Vācijā un Ziemeļvalstīs), gan kā aktīvs elements citās denominācijās: brāļu draudzēs, metodismā, dažādos kalvinisma atzaros, baptistos, evaņģēliskajās draudzēs un citur.

Halles Teoloģiskā fakultāte Frankes¹⁵ vadībā misionārus sāka apmācīt ļoti agri, un tie divi luterāņu misionāri, kurus Dānijas karalis 1706. gadā nosūtīja uz Dānijas koloniju Indijā, patiesībā bija Hallē apmācīti vācu piētisti. 18. gadsimtā luteriskās Baznīcas joprojām vilcinājās izsūtīt misionārus, bet šajā jomā aktīvi darbojās brāļu draudžu kustība (hernhūtieši), kas bija luterāņu atzars. Ja par misionāru sūtīšanu runājam skaitliskā un procentuālā izteiksmē, hernhūtieši ir

12 Bosch, *Transforming Mission. Paradigm Shifts in Theology of Mission*, p. 258.

13 Mācība, ka visi cilvēki ir jau iepriekš Dieva nolemti – vieni uz pestīšanu, citi uz pazūšanu. (*Teol. red. piezīme.*)

14 Bosch, *Transforming Mission. Paradigm Shifts in Theology of Mission*, pp. 252–255. Cf. the heading “missions” In: Cross, Frank Leslie & Livingstone, Elizabeth Ann (eds.). *Oxford Dictionary of the Christian Church*. 3rd ed. Oxford University Press, 2005. Hendrikson, 1997/2007, 1093–1096.

15 Augusts Hermanis Franke (*August Hermann Francke*, 1663–1727) – izcils vācu luterāņu teologs, Bībeles pētnieks, filantrops. (*Teol. red. piezīme.*)

bijuši aktīvākie kristieši visā vēsturē, un viņu ietekmē pasaules misijā iesaistījās vēl citas protestantu grupas. Šajā laikā kristietībā ieraugām kādu ļoti svarīgu jauninājumu, kas tieši saistīts ar piētismu. Kamēr baznīcas joprojām vilcinājās iesaistīties misijas pasākumos (un daži teologi pat domāja, ka misijas aktivitātes ir karaļa kompetencē), “misijas draugi”, mācītāji un laji, organizējās daudzās misijas biedrībās. Mēs runājam par daudzām, ļoti daudzām misijas biedrībām un par ārkārtīgi lielu misionāru skaitu.

Dažādas protestantu grupas un Baznīcas – anglikāņi, baptisti, reformāti, luterāņi un tā tālāk – organizējās daudzos dažādos veidos. Dažas bija oficiāli saistītas ar kādu Baznīcu, dažas bija ekumeniskas, bet dažām misijas biedrībām bija tikai nosacīta saikne ar kādu konkrētu Baznīcu.

1829. gadā sākās misijas biedrību veidošanās Ziemeļvalstu luteriskajās baznīcās.¹⁶ Bet Krievijas imperators, kurš tajā laikā pārvaldīja arī Somiju, nepieļāva nevienas somu misijas biedrības izveidošanu līdz pat 1858. gadam. No tā brīža pagāja tikai daži gadi, un jau tika sākts somu misijas darbs Namībijā – tur mūsdienās ir plaukstoša luteriskā baznīca.

Vācijas luterāņi bija nedaudz citā situācijā. Tika izveidotas vairākas luterāņu misijas biedrības, piemēram, Drēzdenē (1836), Leipcīgā (1848), Hermansburgā (1849), Noiendetelsavā (1841–1849) un Breklumā (1876),¹⁷ bet luterāņu misionāri tika sūtīti jau agrāk, izmantojot citas misijas biedrības. Šajā brīdī nonākam pie dīvaina fakta: vairums no anglikāņu kristiešiem mūsdienu pasaulē pieder pie Baznīcām, kuras vēsturiski saistītas ar misiju, un vairākas no šīm Baznīcām ir saistītas ar luterāņiem. Angļu zinātnieks Rolands Olivers savā par klasiku kļuvušajā grāmatā “Misionāru faktors Austrumāfrikā” aprakstīja šo savādo situāciju, kas ilga vairākus gadu desmitus:

16 Groop, Kim. Nagot om de svenska och finlandska missionstidningarnas betydelse. In: Groop, Kim & Sandelin, Birgitta (eds.). *Historiska perspektiv på kyrka och väckelse: Festskrift till Ingvar Dahlbacka på 60-årsdagen*. Borgå, 2013, s. 287–289. Cf. Sahlberg, Carl-Erik. *Missionens historia genom 2000 år*. Libris, 1999, s. 106–107.

17 Gassmann, *Historical Dictionary of Lutheranism*, s. 293.

[..] tas ir nozīmīgs fakts, ka līdz 1874. gadam vienīgie sakarsmei ar skarbo klimatu gatavie cilvēki, kurus [tas ir, angļu/anglikāņu Baznīcas misionāru biedrība] varēja atrast, bija Bāzelē apmācītie luterāņi.¹⁸

Kopš samērā lēnīga sākuma 1706. gadā varam vērot gana daudz luterāņu misionāru sūtīšanu. 19. gadsimtā notiek straujš uzrāviens, kas turpinās 20. gadsimtā, bet sāka samazināties 80. un 90. gados.

Lūk, viens piemērs! Kad 1953. gadā piedzimu Zimbabvē, tur bija ap četrdesmit luterāņu misionāru, kas strādāja Mnene misijas punktā. Zimbabvē bija arī citi šādi punkti, un Zviedrijas Baznīcas misija darbojās vēl aptuveni piecās citās teritorijās. Kopumā Zviedrijas Baznīcas misijā tajā laikā bija vairāki simti misionāru, un tagad, manu prāt, tādu ir labi ja desmit.

4. Vēsturiskais salīdzinājums ar Romas katoļu misijas attīstību

Protestantu vidē notiekošo attīstību iespējams salīdzināt ar to, kas noritēja Romas katoļu Baznīcā. Romas katoļu misija līdz 1622. gadam lielākoties tika īstenota ar *Patronato/Padroado* palīdzību – tā bija 1490. gada vienošanās starp pāvestu un Spānijas un Portugāles karaļiem. 1622. gadā Romas katoļu misijas darbs tika reorganizēts, noņemts no monarhu pleciem un pārvirzīts uz īpašu Misijas departamentu. Tika izveidota *Propaganda fide* (Svētā ticības izplatīšanas kongregācija), un globālā misija pārsvarā nonāca dažādu mūku ordeņu rokās, tādējādi lielāko daļu darba veica mūki, priesteri un mūķenes. Jā, tika sūtīti arī daži laji, piemēram, ārsti, bet lielākoties misijas darbu veica ordeņi.

Protestantu vidē attīstība notika gandrīz pretējā virzienā. Daži no misionāriem bija ordinēti mācītāji, bet lielākā daļa bija laji. Liela daļa bija arī precējušies (vismaz kopš 19. gadsimta 50. gadiem), kas

¹⁸ Oliver, Roland. *The Missionary Factor in East Africa*. 2. ed. London: Longmans, 1965, p. 5.

nozīmē, ka Āfrikas un Āzijas kristieši, vērojot misionāru piemēru, varēja gūt priekšstatu par kristīgas ģimenes dzīvi. Tā kā dominēja celibāts, Romas katoļiem bija ļoti maz misionāru ģimeņu, līdz ar to arī ļoti maz misionāru bērnu, kuri paši varētu kļūt par misionāriem otrajā (vai trešajā!) paaudzē.

Tāpēc varam teikt, ka protestantu misijas biedrību attīstība un daudzās misionāru ģimenes bija divi iemesli, kāpēc protestantu misijas darbs vairākās vietās 19. un 20. gadsimtā varēja attīstīties straujāk nekā Romas katoļu misija.

5. *Bet kā tad ar Luteru?*

Mūsdienu misioloģijas studiju virziens lielā mērā izveidojās Vācijā ar profesoru Gustavu Varneku¹⁹ kā galveno virzītāju.

Varneka izpratni par misiju lielā mērā ietekmēja vēsturiskā notikumu attīstība, tai skaitā misijas biedrību nozīmīgums. Šī viņa priekšizpratne (*Vorverständnis*) nozīmē, ka Lutera viņa skatījumā īsti nebija ieinteresēts misijas darbā. Šis skaidrojums 20. gadsimtā kļuva par vispārpieņemtu uzskatu, lai gan pamazām tapa arvien skaidrāks, ka tas nav bijusi objektīvs skatījums, patiesībā tas bija balstīts uz anahronisku Lutera tekstu lasīšanu.

1991. gadā zviedru zinātnieks Ingemars Ēbergs (*Ingemar Öberg*, 1930–2005), kurš, iepriekš būdams docents Somijā, bija kļuvis par misijas studiju profesoru Norvēģijā, publicēja 500–600 lappušu biezu monogrāfiju par Luteru un pasaules misiju.²⁰ Tajā Ēbergs caurskatīja daudzus Lutera dokumentus par visdažādākajām tēmām, un viņa secinājums bija viennozīmīgs: pieņēmums, ka Lutera “misiju nekādā ziņā nevērtēja pozitīvi”, ir nepatiess.

Praktisku iemeslu dēļ Luteram nebija lielas iespējas ietekmēt misijas darbu, bet, ja rūpīgi lasa viņa tekstus, ir diezgan skaidri redzams, ka viņa sirds dega par misiju un Lielā pavēle Mateja evaņģēlija 28. no-

19 Gustavs Vorneks (*Gustav Adolf Warneck*, 1834–1910) – misioloģijas kā teoloģiskas zinātnes tēvs. Profesors Halles Universitātē (*Teol. red. piezīme.*)

20 Tā pastāv divās versijās, skat. 5. piezīmi.

daļā viņam bija svarīga. Bet, lai to saskatītu, jāsaskaras ar milzīgu darba apjomu:

Tā vietā, lai loģiski attīstītu kādu tēmu, Luters bieži pieļauj, ka sarunas virzienu nosaka viņa veiktā Bībeles teksta eksegēze. Eksegēts Luters mēdz lekciju, Bībeles eksegēzes vai sprediķu vidū pēkšņi kaut ko paskaidrot, izmantojot jautājumus. Viņš izmanto eksegēzi, lai iestarpinātu pats savus daudzvārdīgos komentārus par tā laika aktuālajiem jautājumiem. Viņš nekad nav izvērsti apspriedis pasaules misiju. Tiesa, šim jautājumam viņš nedaudz konkrētāk pievēršas traktātā “Jēzus Kristus ir dzimis jūds” (1523) un dažās vēstulēs. Bet, kā likums, M. Lutera komentāri par misiju tiek iestarpināti šur un tur eksegētiskajos rakstos, Bībeles komentāros un sprediķos.²¹

Kā sacījis profesors Ēbergs, daudzi zinātnieki misijas jēdzienu izpratuši kā tādu, kas saistīts ar “misijas projektiem un ģeogrāfisku kustību”, bet citi – kā tādu, kam ir “evaņģēliska vai atmodas ievirze”, kas nesaskan ar paša Lutera domāšanas veidu. Ēbergs arī uzsver, ka daudzas kustības koncentrējušās uz [ticības apliecības] otro un trešo artikulu, neizprotot, cik svarīgs Luteram bija arī pirmais artikuls.

Kā tad mēs īsti varam aprakstīt Lutera misijas teoloģijas pamatu? Ēbergs apraksta to šādi:

Reformats uzskatīja, ka dažas no šīm tēmām [pievēršanās ticībai, ticība un dzīve ar Jēzu] ir ļoti svarīgas, taču viņa izpratne veidojās uz cita pamata: radišanas teoloģijā, paša Evaņģēlija spēkā, mācībā par attaisnošanu ticībā un tajā, ka Dievs pats ceļ savu valstību visā pasaulē.²²

Ēberga pētījums ir veidots trijās daļās. Pirmajā aplūkoti doktrināli jautājumi, “Lutera misijas teoloģijai būtiskas doktrīnas un teoloģiskas premisas”. Otrajā un plašākajā nodaļā analizēta misijas dimensija,

²¹ Öberg, *Luther and World Mission*, p. 3.

²² Ibid., 7.–8. lpp. Skat. arī Bosch. *Transforming Mission. Paradigm Shifts in Theology of Mission*, p. 243–248.

kas redzama “Lutera komentāros, lekcijās un sprediķos par Biblii”; šī sadaļa angļu tulkojumā aizņem 225 lappuses, tā ir gandrīz puse no visas grāmatas. Trešajā nodaļā viņš runā par “Luteru un misijas praksi”. Šajā nodaļā, kurā ir 175 lappuses, aptuveni 100 lappusēs runāts par misiju pie ebrejiem un 60 lappusēs – par islāmu. Šajā pēdējā nodaļā Ēbergs atklāj dažus ļoti interesantus Lutera izteikumus par misiju, neslēpjot arī vairākus “briesmīgus priekšlikumus” par to, kā Lutera vēlēties attiekties pret ebrejiem, kad viņi Evaņģēliju noraidīja.²³

6. Daži noslēguma komentāri

Pirmkārt, vispārējs komentārs par Luteru un misiju. Dr. Ēbergs izskaidro, kāpēc attiecībā uz Luteru, luterismu un misiju ir radies tāds apjukums. Viens būtisks iemesls ir fakts, ka Lutera izteikumi par misiju nav sistemātiski un tie nereti ieslēpti daudzos dažādos dokumentos:

Luters primāri ir baznīcas reformators Rietumeiropā, bet viņam bija arī vīzija visu tautu kristianizēšanai, un tā nebija tikai teorētiska. No otras puses, starp Lutera visaptverošo misijas vīziju un sporādiskajiem ieteikumiem praktiskam misijas darbam ir novērojams zināms secīguma vai līdzsvara trūkums. Pagāja daudzi gadi, līdz luterismā tika izstrādāta tāda misioloģija, kurā teorija un prakse tika apvienota un varēja viena otru gan bagātināt, gan koriģēt.²⁴

Atstāstīšu dažus no Ēberga secinājumiem par Luteru un pasaules misiju. Vispirms viņš runā par Lutera rakstos atrodamajām doktrīnām un teoloģiskajām premisām:

Visi kristieši ir atbildīgi par Evaņģēlija sludināšanu. Tajā pašā laikā svarīga ir ordinētā kalpošana ar Vārdu. Evaņģēliskas misijas kustības pēdējos divos gadsimtos ir uzsvērušas galveno-

²³ Öberg, *Luther and World Mission*, p. 332.

²⁴ *Ibid.*, p. 12–13.

kārt personīgo iekšējo aicinājumu kalpot Dieva valstības labā, bet Lutera lielāku nozīmi piešķir ārējam draudzes uzaicinājumam kalpot ar Vārdu un sakramentiem. Vēlāk apustuļu vēstulju kontekstā Lutera runā par kalpošanas daudzveidību Dieva valstības darbā, bet atsevišķu misijas kalpošanu viņš neap- raksta.²⁵

Nodaļa “Luters un pasaules misija” noslēdzas ar pagaru kopsavilkumu, kas iedalāms desmit galvenajos secinājumos. Desmito punktu Ēbergs noslēdz šādi:

Šis pētījums un analīze skaidri parāda, ka Lutera komentāros par apustuļu vēstulēm ir misijas dimensija. Reformators daudz un dažādos veidos pauž to, ka Dieva pestīšanas Evaņģēlijam jānokļūst pie visām tautām, gan pie jūdiem, gan pagāniem. Viņš runā par to, cik svarīga ir gan mācītāju, gan laju darbošanās tieši Evaņģēlija izplatīšanā. [...] Šī pasaule turpinās pastāvēt, līdz debesīs uzkāpušais Kristus būs dāvājis Dieva pestīšanu visām tautām, parasti caur vairākkārtīgiem atmodas viļņiem. Reformators ir nepārprotami apstrīdējis ideju, ka Rakstu vietas, piemēram, Ps 19:5, Mk 16:15, Kol 1:23 un Tit 2:11, varētu norādīt, ka Kristus Lielā pavēle tikusi izpildīta jau apustuļu laikā. Lutera izpratnē misijas posms nebeigsies, līdz mēs skatīsim Cilvēka Dēlu, misijas virzītājspēku, caur Vārdu un Garu nākam no debesu padebešiem.²⁶

Mūsu tēmas “Luters, luteriskās Baznīcas un misija” kontekstā īpaši svarīgs ir pēdējās nodaļas kopsavilkums, kurā runāts par Lutera un misijas praksi. Ēbergs secina, ka luterāņu misijas darbs, kas uzskatāmāk sākās 18. gadsimtā, savā ziņā funkcionēja kā labojums kļūdām, kuras pieļāva pirmsortodoksijas un ortodoksijas pārstāvji, “noslāpējot iesaistīšanos misijā”:

²⁵ Öberg. *Luther and World Mission*, 95., 324., 501. lpp.

²⁶ *Ibid.*, p. 324.

ceturtās nodaļas noslēdzošā punkta izklāstā esmu īsumā paskaidrojis, kā Lutera misijas pienākumu ieaudzināja paša laikabiedros un arī tajos, kas saņēma viņa teoloģisko un garīgo mantojumu, tajā pašā laikā radot stabilu pamatu evaņģēliski luteriskajai misijai līdz pat mūsu dienām. Būtiska loma misijā ir bijusi kā reformatora Bībeles tulkojumam, tā arī katehismam un sprediķu krājumiem. Tāpat ir vērts pieminēt, ka Lutera savā skolu mācību programmā kā prioritāti izvirzīja mācības svešvalodās, daļēji tādēļ, lai sagatavotu bērnus misijai ārzemēs. Reformators izvēlējās dziedāt dziesmas un sacīt lūgšanas, kas evaņģēliskajās Baznīcās iededza misijas liesmu.

Visbeidzot, esmu norādījis, ka divās nākamajās paaudzēs pēc Lutera luterāņi tiešām arī sāka misiju pie slāviem, turkiem un sāmjiem (lapiem). Bet pirmsortodoksijas un ortodoksijas pārstāvji drīz vien noslāpēja iesaistišanos misijā ar teoriju, ka visas tautas jau apustuļu laikā ir dzirdējušas Evaņģēliju un tāpēc tās pašas ir atbildīgas par to, kā un vai tās Evaņģēliju pieņēmušas. Luteriskā ortodoksija tādējādi sāka norobežoties no tā, ko mācīja Lutera, ka Evaņģēlijs jāsludina visām tautām līdz Kristus atnākšanai. Daži cilvēki nekad nebija dzirdējuši Evaņģēliju, bet citi (piemēram, turki) bija to pazaudējuši, un tiešām bija nepieciešams jauns evaņģelizācijas posms.²⁷

Cieņa šajā gadījumā jāizrāda gan Luteram, gan Ēbergam, jo šī svarīgā grāmata beidzas ar trāpīgu vēstījumu, kurā uzsverts, cik svarīgi ir atkārtoti evaņģelizēt turkus/musulmaņus.

Šis fakts vēlreiz pierāda, ka Lutera teoloģijā ir pravietiski elementi. Tas arī apliecina, ka pats Lutera, viņa domas un raksti nereti ir vieni no labākajiem instrumentiem teoloģijas koriģēšanai, vai tā būtu sena vai “moderna”, ja tā ir atkāpusies no Bībeles patiesībām.

²⁷ Öberg. *Luther and World Mission*, 501. lpp.

SECINĀJUMS

Viedoklis, ka Luteram nebija pozitīvu uzskatu par misiju, nav pareizs. Praktisku apsvērumu dēļ Luteram nebija daudz iespēju ietekmēt vispārējo misijas darbu, un misijas biedrības viņa laikā vēl nebija. Bet, rūpīgi izlasot viņa tekstus, ir pilnīgi skaidrs (ko Ingemars Ēbergs ir teicis), ka viņam bija sirds misija un viņam bija svarīga Lielā pavēle Mt 28. Var pat teikt, ka visa viņa teoloģija, tā kā tā bija orientēta uz Evaņģēliju, nepieciešami bija orientēta arī uz misiju.

AVOTI UN LITERATŪRA

- Berentsen, Jan-Martin, Engelsviken, Tormod, Jørgensen, Knud. *Missiologi idag*. Universitetsforlaget, 1994.
- Bosch, David J. *Transforming Mission. Paradigm Shifts in Theology of Mission*. Orbis Books, 2006.
- Cross, Frank Leslie. & Livingstone, Elizabeth Ann. (eds.). *Oxford Dictionary of the Christian Church*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2005. Hendriksson, 1997/2007.
- Gassmann, Günther. *Historical Dictionary of Lutheranism*. 2. ed. Lanham, Maryland: Scarecrow Press, 2011.
- Groop, Kim. Nagot om de svenska och finlandska missionstidningarnas betydelse. In: Groop, Kim & Sandelin, Birgitta. *Historiska perspektiv på kyrka och väckelse. Festskrift till Ingvar Dahlbacka på 60-årsdagen*. Borgå, 2013.
- Oberman, Heiko. *Luther. Man between God and the Devil*. Yale UP: Fontana, 1993.
- Öberg, Ingemar. *Luther and World Mission*. St. Louis: Concordia Publishing House, 2007.
- Oliver, Roland. *The Missionary Factor in East Africa*. 2. ed. London: Longmans, 1965.

- Sahlberg, Carl-Erik. *Missionens historia genom 2000 år*. Örebro Libris, 1999.
- Stark, Rodney. *The Triumph of Christianity*. HarperOne, 2011.

Dr. Martin Luther, Lutheran Churches and Mission

ANNOTATION

The author evaluates Dr. Luther's attitude towards the mission. The reformer was long believed to be wary or even negative towards it. This position seems to have been confirmed by the historical fact that Lutherans, compared to Catholics, began their mission work relatively late. However, in 1991, the Swedish missiologist Ingemar Öberg (1930–2005) published a study "Luther and World Mission", in which he overturned this misconception. In Luther's Bible exegesis and writings there is a clear desire to take the Gospel to the world. According to Öberg, the Reformer "emerges as a mission-minded servant of the Gospel, who laid the foundations for a Lutheran theology of mission".

Key words: Martin Luther, mission, mission societies, gospel, pietism, Moravian movement, Ingemar Öberg, Lutheran churches of Germany, Sweden, Denmark, Roman Catholic mission.

Mihals Valčo | *Michal Valčo*

Dr. Mārtiņa Lutera *missio Dei* izpratnes avoti un raksturs viņa reformācijas programmas kontekstā¹

ANOTĀCIJA

Pirms Dr. M. Lutera (*Martin Luther*, 1483–1546) kļuva par profesoru Vitenbergā un tur lasīja un skaidroja Bībeli, viņa dievbijību bija veidojusi augustīniešu klostera brāļa pieredze. Viņš bija saskāries arī ar viduslaiku mistiķiem un *Theologia Germanica* misticismu. Līdzīgus akcentus var atrast dažādās Baznīcas atjaunotnes kustībās, pie atsevišķiem progresīviem sholastikas skolotājiem, reformatoriem, kuri bija dzīvojuši pirms viņa, pie 16. gadsimta humānistiem, vairākiem viņa laikabiedriem, kuri līdzdalīja viņa dedzību un vēlēšanos atjaunot kristietību (pazīstamākais no tiem bija Johans Štaupics²). Un visbeidzot, bet ne kā mazsvarīgākie ir jānosauc Lutera kolēģi no “Vitenbergas loka” – Filips Melanhtons³, Justuss Jonass⁴, Johans

1 Tulkots un publicēts latviski ar autora atļauju. Tulkojis *Mag. philol.* Viesturs Rikveilis.

2 Johans fon Štaupics (*Johann von Staupitz*, c. 1460–1524) – katoļu teologs, Vitenbergas Universitātes mācītājs, Augustīniešu ordeņa ģenerālvikārs. Lutera garīgais tēvs viņa monasticisma posmā. (*Teol. red. piezīme.*)

3 Filips Melanhtons (*Philipp Melancthon*, 1497–1560) – luterāņu otrās paaudzes teologs, Lutera tuvs kolēģis. Latviski izdots viņa darbs: *Loci Communes*. Teoloģijas pamatjautājumi. Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2022. (*Teol. red. piezīme.*)

4 Justuss Jonass (*Justus Jonas*, 1493–1555) – teologs, jurists, profesors un dziesmu autors. Tulkoja Lutera un Melanhtona darbus. Bija pie Lutera viņa pēdējās dzīves brīžos un rakstiski fiksēja tos. (*Teol. red. piezīme.*)

Bugenhāgens,⁵ Kaspars Krucigers⁶ un Georgs Majors,⁷ kuri katrs ar savām īpašajām dotībām sniedza atbalstu Lutera izpratnei par to, kā Baznīca Vācijā varētu tikt sekmīgi iesaistīta nemitīgajā Dieva misijā zudušo glābšanai. Lutera misijas izpratne ir izteikti trinitāra, un tā jāsaprot, ņemot vērā viņa apokaliptisko domāšanu.

Atslēgvārdi: Mārtiņš Luters, monasticisms, mysticism, apokaliptiskais konteksts.

1. Ievads

Līdz nesenam laikam (20. gadsimtam) pastāvēja uzskats, ka Mārtiņš Luters bija relatīvi mazrunīgs attiecībā uz misijas tēmu. Iekšējo šaubu mocītam, iesaistītam teoloģiskajās pretrunās un politiskajās sarunās, ielēgtam pašā Vācijas teritoriālajā sirdī, Lutheram šķietami nebija spēka vai vīzijas domāt par misiju. Tas tā varētu būt līdz zināmai pakāpei, ja misiju uztveram kā globālu uzdevumu, orientētu galvenokārt uz pagānu pievēršanu kristietībai. Lutera “misionārā degsme” bija vērsta uz ko citu: viņš bija apņēmies pirmām kārtām “kristianizēt” Vāciju, ar cerību, ka šī atjaunotās kristietības vīzija gūs piekrišanu “kristīgās Eiropas” citās daļās. Viņa uzdevums bija konvertēt “ticīgos” patiesā, atbrīvojošā ticībā, kura ir vērsta uz Kristu un kuru iedvesmo Svētais Gars.

Tomēr misija Lutheram nebija sveša. Piedošanas, izlīguma un jaunās dzīves Kristū Evaņģēlijs pieder kristietībai (un ir tās neatņemama sastāvdaļa) tāpat, kā tas pieder visai cilvēcei.⁸ Saskaņā ar Lutera

5 Johans Bugenhāgens (*Johannes Bugenhagen*, 1485–1558), kolēģu saukts *Doctor Pomeranus*, jo ieviesa reformāciju Pomerānijas hercogistē un Dānijā. Veidoja luterāņu Baznīcu Ziemeļvācijā un Skandināvijā. (*Teol. red. piezīme.*)

6 Kaspars Krucigers vecākais (*Caspar Cruciger der Ältere*, 1504–1548), humānists, reformators, Vitenbergas Universitātes teoloģijas profesors, Pilsbaznīcas sludinātājs, Lutera sekretārs, kopīgi ar viņu rediģēja Lutera vācu Bībeles tulkojumu. (*Teol. red. piezīme.*)

7 Georgs Majors (*Georg Major*, 1502–1574) – nozīmīgs luterāņu profesors Vitenbergas Universitātē. (*Teol. red. piezīme.*)

8 Öberg, Ingmar. *Luther and World Mission: A Historical and Systematic Study with Special Reference to Luther's Bible Exposition*. English translation. St. Louis: Concordia, 2007.

mācību katram cilvēkam, esot bezcerīgam grēciniekam Dieva acīs, ir jādzird Dieva Vārds kā Likums un Evaņģēlijs. Visskaidrāk mēs to redzam viņa 1521. gadā rakstītajā vēstulē. Luters mudina tuvākos līdzstrādniekus Vitenbergā:

Dieva dēļ, vai jūs tiešām gribat, lai Dieva vārds tiktu sludināts tikai jūsu pilsētā? Vai arī citiem nav vajadzīgs Evaņģēlijs? Vai jūsu Antiohija nesūtīs Silu vai Pāvilu, vai Barnabu kādā kalpošanas darbā Svētajā Garā? Es saku jums: kaut arī priecātos, ja varētu būt kopā ar jums visiem, tomēr es nebūtu traucēts, ja Kungam labpatiktu atvērt man durvis uz pasauli vai nu Erfurtē, vai Ķelnē, vai kaut kur citur, jo jums jau ir [sludinātāju un skolotāju] pārpalikums. Raugiet, cik bagātīga raža ir visur – un cik maz ir tās novācēju. Jūs visi esat ražas novācēji! Protams, ka mums nav jādomā par mums pašiem, bet par mūsu brāļiem, kuri ir izkaisīti pa visu zemi, lai nesanāk tā, ka mēs dzīvojam tikai sev, tas ir, velnam un ne Kristum.⁹

Kad runājam par Lutera misijas jēdzienu, tas ir jāpaplašina tālāk par tipisko celmlaužu misiju, ko veic pagānu zemēs. Lasot Lutera rakstus, ātri vien pamanīsim, ka starp viņa rūpēm par Baznīcas reformu un Baznīcas misiju pastāv cieša saistība. Misijas laukā saplūst kopā Baznīcas mācība un atsevišķa kristieša reālās dzīves prakse, tātad mūsu ikdienas dzīves liecībā, kā piepildām savu aicinājumu uz jaunu brīvību evaņģēliskajā ticībā.

2. *Missio Dei Lutera izpratnē – pirmsākumu izpēte*

Luters saprata (jo īpaši pēc vizitācijām Saksijā 1528. gadā), ka liecības pieredze ir vajadzīga ne tikai pagāniem. Toreizējā viduslaiku kristietība uzrādīja dziļi iesakņojušās pagānisma un liekulības izpausmes, virspusēju izpratni par kristīgajām pamatmācībām.¹⁰

9 Luther, Martin. *Luther Works*. Vol. 48. American Edition. Ed. J. Pelikan. St. Louis: Concordia, 1955–1986, p. 262.

10 Talbot, C. H. (ed.). *The Anglo-Saxon Missionaries in Germany: Being the Lives of SS. Willibrord,*

Baznīca bija gatava ne tikai reformai, bet arī visaptverošai rekonversijai jeb kristianizācijai.¹¹

Savu izpratni par *Missio Dei* un tās pielietošanu 16. gadsimta kristietības situācijā Lutera veidoja no dažādiem avotiem. Te seko to īss apraksts.

2.1. Sholastiskie skolotāji – Līras Nikolajs un Žans Gersons

No iepriekšējiem gadsimtiem būtu jāmin divas ievērojamas personas, kuru vīzija par reformas nepieciešamību un kuru darbi spēcīgi ietekmēja jauno Luteru: Līras Nikolajs (*Nicolaus de Lyre*, 1270–1349), franciskāņu mūks un izcils Rakstu eksegēts, kurš savās slavenajās postillās (*Postillae*) uzsvēra Bībeles tiešo nozīmju skaidrojumu pretstatā alegoriskajām viduslaiku interpretācijām, un Žans Gersons (*Jean Gerson*, 1363–1429), slavens franču zinātnieks un reformators, Parīzes Universitātes kanclers, kurš akadēmisko izcilību spēja apvienot ar skaidru skatījumu uz Baznīcas reformām, mistisko kristīgo garīgumu un pastorālo akcentu. (Līras Nikolaja sprediķis *Postillae perpetuae in universam S. Scripturam* bija tik populārs, ka tas kļuva par pirmo iespiesto Bībeles komentāru (iespiests Romā 1471. gadā). Lutera pēc tā īpaši vadījās savos komentāros 1. Mozus grāmatai.)

Boniface, Sturm, Leoba, and Libuin. Together with the Hodoeporicon of St. Willibald and a Selection from the Correspondence of St. Boniface, Sheed and Ward. New York, 1954, p. 45; Králík, Roman & Torok, Luboš. 'The Moment': Kierkegaard's attack upon Christendom. *European Journal of Science and Theology*, 2016, 12 (3), pp. 45–53; Valčová, Katarína. Thinking with Kierkegaard about current challenges in our 'Practice in Christianity'. *European Journal of Science and Theology*, 2016, 12 (2), pp. 203–212; Dancák, Pavol. Concreteness of life as the context of thinking in the philosophy of Józef Tischner. *European Journal of Science and Theology*, 2016, 12 (2), pp. 213–221.

11 Hendrix, Scott. *Re-Cultivating the Vineyard: The Reformation Agendas of Christianization*. Louisville: Westminster John Knox Press, 2004, p. 27.

2.2. Agrīnie “reformatori” – Džirolamo Savonarola, Džons Viklijs, Jans Huss

Lutera mācību bija ietekmējušas arī nesenāku un pretrunīgāku reformatoru kā itāļu reformatora, dominikāņu mūka, Florences līdera Džirolamo Savonarolas (*Girolamo Savonarola*, 1452–1498), Džona Viklifa (*John Wycliffe*, ap 1320–1384) un visvairāk Jana Husa (*Jan Hus*, 1369–1415) idejas. Līdzīgi kā viņa priekštečus, arī Luteru ļoti satrauca augstais bezdievības līmenis šķietami kristīgajā sabiedrībā. Atšķirība bija tā, ka Luters galveno uzmanību pievērsa šīs bezdievības slēptajai serdei un saknei, aplamai mācībai.¹² Šī atšķirība viņam gan netraucēja izsaukties, ka “Evaņģēlijs, kas mums tagad ir, ir dzimis no Husa asinīm”.¹³ Debatēs ar Bohēmijas brāļiem (kuras pamatā vadīja Prāgas Lūka 1520. gadu sākumā) Luters varēja definēt savus uzskatus par vairākiem būtiskiem jautājumiem, pirmkārt, par Sv. Vakarēdienu un zīdaiņu kristību. Kristietības kristianizācija čehu zemēs, pēc Lutera domām, notika kā daļa no reformu kustības.¹⁴

Arī citiem teologiem no Lutera apkārtnes, šķiet, bija līdzīgi akcenti un vēlēšanās pēc reformām. Tādi bija Lutera priekšnieks Johans fon Štaupics (*Johann von Staupitz*, ap 1460–1524),¹⁵ Johans fon Pfalcs (*Johann von der Pfalz*, 1488–1538), profesors Erfurtē, vācu franciskānis Štefans Fridolīns (*Stephan Fridolin*, ca 1430–1498) Nirnbergā un citi. Viens no jaunākā laika katoļu vēsturniekiem Žans Delimo (*Jean Delumeau*, 1923–2020) runā par spēcīgu kustību, kāda pastāvēja Eiropas kristīgajā vidē, lai kristītu kristietību, reformējot tās dievbijību un kalpošanas praksi.¹⁶

12 Luther, Martin. *Luther Works*. Vol. 54. American Edition. Ed. J. Pelikan. St. Louis: Concordia, 1955–1986, p. 110. (Turpmāk LW.)

13 Wernisch, Martin. *Luther and Medieval Reform Movements, Particularly the Hussites*. In: Kolb, Robert, Dingel, Irene & Batka, L'ubomir (eds.). *The Oxford Handbook of Martin Luther's Theology*. Oxford: Oxford University Press, 2015, p. 66.

14 *Dr. M. Luther Werke: Weimarer Ausgabe – Tischreden*. Vol. 50. Weimar: Heidelberger Akademie der Wissenschaften, 1883–1929, S. 380, 25–29.

15 Oberman, Heiko. *Luther: Man between God and the Devil*. English translation. New Haven: Yale University Press, 1989, pp. 180–185.

16 Delumeau, Jean. *Catholicism between Luther and Voltaire: A New View of the Counter-Reformation*. London: Westminster Press, 1977.

2.3. Monastiskais misticisms, “brāļi observanti” un semimonastiskās atjaunošanas kustības

Cits atjaunošanās ideju avots, no kura smēlās Luters, bija Kopīgās dzīvošanas brāļu un māsu kustība (*Fratres Vitae Communis*), kas atradās pa vidu starp katoliskās Baznīcas klerikāli sinodālo reformu un protestantu laju reformām. Luters bija lasījis Ķempenes Toma (*Thomas a Kempis*, 1380–1471) un Gabriela Bila (*Gabriel Biel*, 1420–1495) darbus, kuri abi bija šīs kustības aktīvi dalībnieki. Luters bija iepazinies arī ar Bernāra no Klervo (*Bernard de Clairvaux*, 1090–1153), Johanesa Taulera (*Johannes Tauler*, 1300–1361) un *Theologia Deutsch*¹⁷ (ko dažreiz piedēvē Tauleram) misticismu, kas bija teoloģiska polemika pret tā laika sholastisko teoloģiju, uzsverot cilvēka atkarību no Dieva, nepieciešamību pēc pazemības un intensīvas, personīgas vēltīšanās Dievam.¹⁸ Svarīgi bija arī “brāļu observantu”¹⁹ centieni Rietumu monasticisma atdzīvināšanā. Šī kopiena tiecās augt dziļumā savā dievbijībā un uzticīgā kalpošanā kristīgajiem ideāliem. Strasburgas reformators Mārtiņš Bucers (*Martin Bucer*, 1491–1551), kalvinistu reformators Johans Ekolampadijs (*Johannes Oecolampadius*, 1482–1531), luterāņu reformatori Stefans Agrikola (*Stephan Agricola*, c. 1491–1547) un Andreass Ozianders (*Andreas Osiander*, 1498–1552), Mārtiņš Luters un citas Baznīcas reformai un atjaunošanai nozīmīgas personības savā dievbijībā nobrieda, būdami mūku kārtā (pamatā augstīnieši, bet arī benediktīnieši, franciskāņi un dominikāņi), iekams viņi kļuva par Baznīcas reformatoriem. Neraugoties uz kritiskajām piezīmēm, kuras Luters izteica par mūkiem un klosteriem vispār, par monastiskajiem ideāliem viņš ir runājis arī pozitīvi. Luters nenoliedza Kalna sprediķa evaņģēlisko pamācību attiecināšanu uz parasto ticīgo dzīvēm (tie, kuri dzīvo ārpus klosteriem), bet iekļāva katru kristīto

17 Anonīma vēlinā 14. gs. autora, Teitoņu ordeņa priestera, dzīvojoša Frankfurtē, sarakstīts mistiska rakstura darbs, saukts arī par *Theologia Germanica* vai *Der Franckforter*.

18 Brecht, Martin. *Martin Luther: Shaping and Defining the Reformation. 1521–1532*. English translation. Minneapolis: Fortress Press, 1990, p. 17.

19 Franciskāņu ordenis.

kārtā, kurai ir gan pienākums, gan privilēģija sekot Jēzum kā savam Kungam un ievērot Viņa aicinājumu visās savas dzīves jomās.²⁰ Luters atgādina saviem lasītājiem, ka “neviens to [Jēzus vārdus] nespēj saprast kā vien tas, kurš jau ir patiess kristietis. Šis un viss, kas tam seko, jau ir tīri ticības augļi, kurus Svētais Gars pats radis sirdīs. Kur nav ticības, tur arī Debesu valstība paliks ārpusē.”²¹ Šo akcentu var daļēji novērot kā sekas spēcīgai vēlīno viduslaiku tendencei ar dažādu veidu monastisko un semimonastisko kopienu misiju palīdzību padarīt reliģiju tuvāku un ciešāk saistītu ar vienkāršo ļaužu dzīvi.²² Turklāt monastiskā teoloģija, īpaši augustīniešu mācība, ar savu vēlēšanos izkopt garīgās zināšanas, lai veicinātu mīlestību pret Dievu un savu tuvāko, palīdzēja Luteram un citiem reformatoriem padarīt skaidrāku savu redzējumu par tādu kristīgo dzīvi un kristīgo sabiedrību, kādu viņi vēlējās sasniegt.

2.4. Kristīgais humānisms

Kristīgais humānisms bija vēl viens svarīgs faktors, kas ietekmēja Luteru un viņa kolēģus cīņā par kristietības rekristianizāciju. Uzsvērot, cik svarīga iekšējās reliģiskās dzīves kopšanai un tai sekojošajai uzvedības maiņai ir atgriešanās pie kristietības pirmavotiem – Rakstiem un agrīnajiem baznīctēviem –, humānisti kā Dezidērijs Erasmus, Filips Melanhtons, Johans Reihlins, Lorencs Valla, Marsilio Fičino (u. c.) deva savu ieguldījumu reformu klimata sagatavošanai jau fundamentālākām pārmaiņām nekā tās, kas bija paveiktas agrāk. Ar savu izglītību un debašu prasmēm kristīgie humānisti kļuva par ietekmīgu reformācijas spēku gan katoļu, gan protestantu vidē. Monastiskie un humānistiskie jaunās Eiropas kristietības skatījumi palīdzēja Luteram un neskaitāmiem citiem reformatoriem veidot un attīstīt tālāk pašiem savus patiesas kristietības skatījumus.

²⁰ LW 21, 7.

²¹ LW 21, 15.

²² Hendrix, Scott. *Re-Cultivating the Vineyard: The Reformation Agendas of Christianization*. Louisville: Westminster John Knox Press, 2004, p. 13.

2.5. Lutera personīgā garīgās atjaunošanās pieredze un pirmās sadursmes ar opozīciju

Uz Lutera kristianizācijas idejām un darbību balstītā reformācija ir kaut kas vairāk nekā vēl viens solis virzienā uz indivīdu un sabiedrības intelektuālo atmodu un morālo pārveidi. To drīzāk vajadzētu uzlūkot kā “otro soli visas kultūras kristianizācijas procesā, kā plaša mēroga centienus atbrīvot Eiropu no māņticības [...] un radīt attīrītu kristīgo kultūru”,²³ balstītu uz reformācijas īpašo tematiku, jo “vairumam reformatoru [...] [viduslaiku tipa] kristietība bija daudzējādā ziņā stipri nepietiekama”.²⁴ Savā vēstulē “Visu Vācijas pilsētu rātskungiem” (*An die Ratsherrn aller Städte deutschen Landes, dass sie christliche Schulen aufrichten und halten sollen*, 1524.) Lutera pretstata pagātnes “tumsību” un “postu” Evaņģēlija jaunajai īstenībai,²⁵ mudinot savus tautiešus darīt visu iespējamo tā izplatīšanā: “Atcerēsimies mūsu kādreizējo postu un tumsību, kādā mēs dzīvojām. Es esmu pārliecināts, ka Vācija nekad nav dzirdējusi tik daudz par Dieva Vārdu, kā tā to dzird šodien; katrā ziņā vēsturē par to nekas nav lasāms.”²⁶ Lutera gribēja, lai arī citi piedzīvotu to, ko piedzīvoja viņš, atklājot Dieva nepelnītās žēlastības Evaņģēliju, kas meklē un attaisno grēkus nožēlojošu grēcinieku: “Te es sajutu, ka esmu viss piedzimis no jauna un pa atvērtiem vārtiem esmu iegājis pašā paradīzē. Tur man Raksti parādījās pilnīgi no citas puses.”²⁷

2.6. Vitenbergas (iekšējais) loks

Visbeidzot, pat ar skaidru programmu Lutera kristietības reformāciju nespētu īstenot bez sava Vitenbergas kolēģu iekšējā loka:

23 Hendrix, *Re-Cultivating the Vineyard: The Reformation Agendas of Christianization*, p. 35.

24 *Ibid.*, p. 17.

25 Králik & Torok, *Concept of relationship God-man in Kierkegaard's writing 'What we learn from the lilies in the field and from the birds in the air'*, pp. 65–74.

26 LW 45, 352.

27 LW 34, 337.

Filipa Melanhtona, Justa Jonasa, Johanesa Bugenhāgena, Kaspara Krucigera un Georga Majora – katrs no viņiem deva savu īpašo ieguldījumu reformācijas teoloģiskajai konsolidācijai, institucionalizācijai un izplatībai.

3. *Luters par Missio Dei būtību un struktūru*

Luters saprata misiju kā dzīvesveidu, intensīvu Kristus klātbūtnes garīgo pieredzi, kas īstenojas sekošanā Viņa vadībai gan individuāli, gan kā liturģiskai kopienai. Dievs sūta “tīro Evaņģēliju, mūsu pestīšanas cēlo un dārgo bagātību. Šī dāvana izraisa ticību un labu sirdsapziņu iekšējā cilvēkā, kā tas ir apsolīts Jes 55, ka Viņa Vārds neatgriezīsies tukšā, un Rm 10[:1], ka “ticība nāk caur sludināšanu”.”²⁸ Tā rezultātā bezcerīgi grēcinieki tiek ievadīti jaunā brīvībā par nesavtīgu mīlestību pret savu tuvāko.^{29 30 31}

Tie, kuri pazīst Evaņģēlija atbrīvojošo spēku un ir to paši pieredzējuši, nespēj šo “jaunumu” paturēt tikai sev.³² Luteram katrs “paties kristietis”³³ dzīvo Evaņģēlija izplatīšanas dēļ,³⁴ un viņam ir pienākums sniegt misionāra liecību. Lutera izsauca:

Ja viņš ir tādā vietā, kur nav kristiešu, viņam nevajag nekādu citu aicinājumu, kā būt kristietim, aicinātam un svaidītam no iekšienes. Un tur ir viņa pienākums sludināt un mācīt Evaņģēliju

28 LW 40, 146.

29 LW, 31. 365–366.

30 Kondrila, Peter & Pavlíková, Martina. From formal ethics to existential ethics. *European Journal of Science and Theology*, 2016, 12 (3), pp. 101–111.

31 Petro, Marek. Človek ako osoba – nádej pre Európu. In: Dancák, Pavol (ed.). Sapienciálny charakter antropológie Jana Pavla II. v kontexte európskej integrácie. Prešov: PU v Prešove GTF, 2006, str. 96–111.

32 Dr. M. Luther Werke: Weimarer Ausgabe – Tischreden. Band 52. Heidelberger Akademie der Wissenschaften, Weimar, 1883–1929, 602, 8–26. (Turpmāk – WA.)

33 LW 36, 262.

34 WA 12, 267; 3–7.

maldīgajiem pagāniem un nekristiešiem savas brāļu mīlestības dēļ, pat ja neviens viņu neaicina to darīt.³⁵

Tas tad kļūst par konkrētu autentisku veidu, kā cilvēki var piedalīties Gara kustībā, kas sākās ar apustuļiem un turpinās līdz laiku beigām.³⁶ Baznīca pastāv un ir strukturēta tā, ka tā veicina Evaņģēlija izplatīšanu:

Ja Viņš ir viņu Dievs, tad viņiem Viņš ir jāpazīst un jātic Viņam; ja viņiem ir jātic, tad viņiem vispirms ir jādzird Viņa Vārds; tad ir jāsūta sludinātāji, kuri viņiem pasludinās Dieva Vārdu.³⁷

Tas ir galvenais Baznīcas pastāvēšanas iemesls – tāpēc *missio Dei* turpinās līdz pat laiku beigām.³⁸ Darbā “Luterisma morfoloģija” vācu teologs Verners Ēlerts (*Werner Elert*, 1885–1954) iestājas par Lutera misijas uzskatu rehabilitāciju.³⁹ Dievs turpina misionāro darbību, uzmeklējot pazudušos un samierinot tos ar sevi.

Tomēr Lutera koncentrēšanās uz “tīrā Evaņģēlija” sludināšanu nenozīmē, ka viss, kas ir vecs un ārējs (prakses, rituāli), būtu atmetams. Luters necīnījās par ticības vienpusīgu internalizāciju, spiritualizāciju un individualizāciju, respektīvi, lai tā būtu atsevišķu indivīdu iekšēja, garīga lieta.

Tagad, kad Dievs sūta savu Svēto Evaņģēliju, Viņš ar mums darbojas divējādi, vispirms ārēji, tad iekšēji. Ārēji Viņš iedarbojas uz mums caur runāto Evaņģēlija vārdu un materiālām zīmēm kā kristība un altāra sakramenti. Iekšēji Viņš uz mums iedarbojas caur Svēto Garu, ticību un citām dāvanām. Bet, lai kāds būtu to apjoms un secība, ārējiem faktoriem jābūt vispirms. Iekšējā pieredze ir sekundāra, un to darbina ārējais. Dievs ir lēmis nedot iekšējo nekā citādi kā vienīgi caur ārējo.

35 LW 39, 310.

36 WA 10, 139.

37 LW 14, 9.

38 WA 47, 565–566.

39 Elert, *The Structure of Lutheranism*, pp. 385–402.

Jo Viņš negrib dot nevienam Garu vai ticību bez ārēja Vārda un
Viņa iedibinātām zīmēm...⁴⁰

Daudz kas no viduslaiku mantojuma varēja tikt izmantots atjaunotajā kristīgajā ticībā un praksē ar nosacījumu, ka tas sekmē Evaņģēlija mācīšanu. Ar saviem avotiem un spēku nākam vienīgi no augšienes, kristīgā ticība bija vērsta uz laicisko (temporālo) īstenību. Tai vajadzēja caurstrāvēt cilvēku domāšanu un darbošanos konkrētos zemīškos dzīves aicinājumos. Un bez atbilstošiem ārējiem rituāliem un žēlastības līdzekļiem, pēc Lutera, vainas sajūtas mocītās sirdsapziņas nekad nevar tikt adekvāti mierinātas, sava tuvākā vajadzības nav iespējams ieraudzīt patiesā gaismā un, pāri visam, Kristus pestījošā klātbūtne Svētā Gara spēkā, pienesta ar pasludinātā Vārda un sakramentu ikdienišķajiem līdzekļiem dzīvās Kristus Miesas kontekstā, paliek nepamanīta.

Tomēr Dieva misija pazudušo glābšanai nedarbojas neitrālā kontekstā. Jau kopš grēkā krišanas starp Dievu un sātanu, starp labā un ļaunā spēkiem pastāv apokaliptiska cīņa. Kristieši vienmēr būs mazākums šajā pasaulē, vienmēr pakļauti ļaunā uzbrukumiem.⁴¹ Un viņiem vajadzētu nevis žēloties, zaudēt drosmi un ticību, bet paļauties uz Dieva plānu, saskaņā ar ko vajāšanas var palīdzēt Baznīcai dzīvot un izplatīt Evaņģēliju. Kur Lutera saskatīja pēdējo posmu pirms neizbēgamā apokaliptiskā vēstures noslēguma, evaņģēliskajai Baznīcai jāizmanto visi tās resursi uzticīgai Evaņģēlija pasludināšanas lietai – pat turkiem, jūdiem un jaunatklātajām teritorijām, kaut arī šie akcenti bija visai margināli Luteram. Atbildot uz pāvesta bullu *Coena Domini*, 1522. gadā Lutera argumentē, ka patiesais Kristus valstības izplatīšanas veids ir pasludināt Dieva Vārdu pat turkiem, ar cerību tos evaņģelizēt.⁴² Lutera raksta:

⁴⁰ LW 40, 146.

⁴¹ WA 12, 529–540.

⁴² LW 46, 184.

Mums viņi ir jāuzņem sirsnīgi un jāatļauj viņiem tirgoties un strādāt kopā ar mums, lai viņiem būtu iespēja biedroties ar mums, uzklaut mūsu kristīgo mācību un liecības par Kristus dzīvi. Ja kāds no viņiem izrādīsies stūrgalvīgs, nu un kas par to? Galu galā arī mēs paši neesam visi labi kristieši.⁴³

Vācu reformatori uzskatīja, ka viņu tautieši dzīvo galīgajā “atbrīvošanā”, kas pēdējās iespējamās misionārās aktivitātes aktualizēja vēl vairāk.

Jo jums jāzina, ka Dieva Vārds un žēlastība ir kā pāri ejoša lie-tusgāze, kura neatgriežas tur, kur tā reiz bija. Tā ir bijusi pie jūdiem, bet, kad tā ir prom, tā ir prom, un tagad tiem nav nekā. Pāvils to atveda grieķiem, bet atkal, kad tā ir prom, tā ir prom, un tagad tā ir turkiem. Romai un latīņiem arī tā bija, bet, kad tā ir prom, tā ir prom, un tagad tiem ir pāvests. Un jums, vāciešiem, nav jādomā, ka tā jums būs mūžīgi, jo nepateicība un nicinājums neļaus tai palikt. Tāpēc satveriet to un turiet stingri, kurš to var; jo slinkām rokām būs liess gads.⁴⁴

SECINĀJUMI

Lutera sākotnējā analīze par kristietības stāvokli Eiropas kristīgajā pasaulē bija līdzīga kā viņa priekštečiem un laikabiedriem. Viņa misionārā balss ieguva savu atpazīstamību Eiropas kristīgajā vidē tikai pēc tam, kad viņš bija salīdzinājis Baznīcas tradīciju ar Rakstu liecībām (un savu Evaņģēlija skaidrojumu).⁴⁵ Tomēr *missio Dei* konkrēts pielietojums Vācijas baznīcas kontekstā kļuva skaidrs tikai pēc 1520. gada, kad tika publicēti četri galvenie reformācijas traktāti, kuri iezīmēja reformas programmu, “Vācu tautas kristīgajiem augstmaņiem”, “Baznīca Bābeles gūstā”, “Traktāts par labajiem darbiem” un “Par kristīga cilvēka brīvību”.

⁴³ LW 45, 229.

⁴⁴ LW 45, 352–353.

⁴⁵ WA 2, 17, 37–18, 6.

Lutera Dieva misijas – *missio Dei* – izpratne ir viscaur trinitāra pēc sava rakstura, un tā atrodas Lutera pestīšanas koncepcijas apokaliptiskajā struktūrā. Šāda veida teoloģiskā pieeja pasargā ticīgos no iekrišanas “attaisnošanas ar darbiem” (vai dievbijīguma) shēmā un stimulē neatliekamības apzināšanos attiecībā uz aktīvu dalību Dieva valstības darbos virs zemes. No otras puses, minētajai apokaliptiskajai struktūrai bija kaitīga ietekme uz Lutera domāšanu, īpaši diskusijās ar viņa pretiniekiem. Tā viņu mudināja uzlūkot savus pretiniekus, tādus kā pāvesta piekritēji,⁴⁶ turki⁴⁷, jūdi⁴⁸, bet arī tos, kuri nepiekrita zīdaiņu kristīšanai un Kristus patiesai klātbūtnei Vakarēdienā, kā Evaņģēlija pretiniekus un tādējādi tādus, kas kalpo Antikristam.⁴⁹ Lutera tādā apgalvo, ka jūdi atrodas zem Dieva dusmām savu “melu, lādēšanās un zaimošanas” dēļ un tos vajadzētu izraidīt no kristīgās teritorijas.⁵⁰ Te Lutera atkāpās pats no sava teoloģiskā principa par cerību un paļāvību uz dievišķo Trīsvienības plānu ievēšanai Dieva valstībā, tā vietā paļaudamies uz maģistrātu (pašvaldību) spēku ortodoksijas saglabāšanai. Tieši tādēļ Jēzus, krustā sistais, ir Augšamcelušamies Kristus, lai mums nekad nebūtu jāpadodas izmisumam, ka pasaule (un mūsu skarbie personīgie apstākļi) būtu atstāti velna varā.

AVOTI UN LITERATŪRA

- Brecht, Martin. *Martin Luther: Shaping and Defining the Reformation. 1521–1532*. English translation. Minneapolis: Fortress Press, 1990.
- Dancák, Pavol. Concreteness of life as the context of thinking in the philosophy of Józef Tischner. *European Journal of Science and Theology*, 2016, 12(2), pp. 213–221.
- Elert, Werner. *The Structure of Lutheranism*. St. Louis: Concordia, 1962.

46 LW 45, 60; LW 37, 367; LW 22, 163–164; LW 54, 346.

47 LW 46, 180.

48 LW 32, 147.

49 LW 38, 282; LW 40, 261.

50 LW 47, 268.

- Delumeau, Jean. *Catholicism between Luther and Voltaire: A New View of the Counter-Reformation*. London: Westminster Press, 1977.
- Hendrix, Scott. *Re-Cultivating the Vineyard: The Reformation Agendas of Christianization*. Louisville: Westminster John Knox Press, 2004.
- Kondrila, Peter & Pavlíková, Martina. From formal ethics to existential ethics. *European Journal of Science and Theology*, 2016, 12(3), pp. 101–111.
- Králik, Roman & Torok, Ľuboš. Concept of relationship God–man in Kierkegaard’s writing ‘What we learn from the lilies in the field and from the birds in the air’. *European Journal of Science and Theology*, 2016, 12(2), pp. 65–74.
- Králik, Roman & Torok Ľuboš. ‘The Moment’: Kierkegaard’s attack upon Christendom. *European Journal of Science and Theology*, 2016, 12 (3), 45–53.2.
- *Dr. M. Luther Werke: Weimarer Ausgabe – Tischreden*. Vol. 50. Weimar: Heidelberger Akademie der Wissenschaften, 1883–1929, 380, 25–29.
- Luther, Martin. *Luther Works*. Vol. 48. American Edition. Ed. J. Pelikan. St. Louis: Concordia, 1955–1986.
- Oberman, Heiko. *Luther: Man between God and the Devil*. English translation. New Haven: Yale University Press, 1989.
- Öberg, Ingmar. *Luther and World Mission: A Historical and Systematic Study with Special Reference to Luther’s Bible Exposition*. English translation. St. Louis: Concordia, 2007.
- Petro, Marek. Človek ako osoba – nádej pre Európu. In: Dancák, Pavol (ed.). *Sapienciálny charakter antropológie Jana Pavla II. v kontexte európskej integrácie*. Prešov: PU v Prešove GTF, 2006, pp. 96–111.
- Saak, E. L. High Way to Heaven: The Augustinian Platform between Reform and Reformation, 1292–1524. *Studies in Medieval and Reformation Thought*, Brill, Leiden, 2002, pp. 722–735.

- Talbot, C. H. (ed.). *The Anglo-Saxon Missionaries in Germany: Being the Lives of SS. Willibrord, Boniface, Sturm, Leoba, and Libuin, Together with the Hodoeporicon of St. Willibald and a Selection from the Correspondence of St. Boniface*. New York: Sheed and Ward, 1954.
- Valčová, Katarína. Thinking with Kierkegaard about current challenges in our 'Practice in Christianity'. *European Journal of Science and Theology*, 2016, 12(2), pp. 203–212.
- Wernisch, Martin. Luther and Medieval Reform Movements, Particularly the Hussites. In: *The Oxford Handbook of Martin Luther's Theology*. R. Kolb, I. Dingel & L. Batka (eds.). Oxford: Oxford University Press, 2015, 66.
- Wengert, T. J. The Wittenberg Circle. In: *The Oxford Handbook of Martin Luther's Theology*. Oxford: Oxford University Press, 2016, pp. 492–498.

Raksts publicēts: The Roots and Nature of Luther's Theological Understanding of 'Missio Dei' in the Context of His Reformation Agenda. *European Journal of Science and Theology*, August 2016, Vol. 12, No. 4, pp.181–188.

The Roots and Nature of Dr. Martin Luther's Theological Understanding of 'Missio Dei' in the Context of His Reformation Agenda

ANNOTATION

Long before reading and interpreting the Bible as professor in Wittenberg, Dr. Luther's piety had been shaped by his own monastic experience as Augustinian friar. He had also come across medieval mystics and the mysticism of *Theologia Germanica*. Similar emphases could be found in diverse church renewal movements, select renowned scholastic teachers, reformers who had come before him, the intellectual potency of 16th century humanists, several his contemporaries who shared his zeal and desire of a renewed Christendom (most notably Johannes Staupitz). Last but not least, Dr. Luther's colleagues from the *Wittenberg Circle* – Philip Melancthon, Justus Jonas, Johannes Bugenhagen, Caspar Cruciger, and Georg Major – each endowed with unique gifts, helped form Dr. Luther's understanding of how the Church in Germany could be faithfully involved in the continuing drama of God's mission to save the lost. Luther's understanding of mission is strictly Trinitarian and should be understood against the background of his apocalyptic thinking.

Key words: Martin Luther, monasticism, mysticism, apocalyptic context.

Roberts Feldmanis

Mūsu Lutera

Runa konferencē “Mārtiņš Lutera par laicīgo un pārlaicīgo”
1996. gada 16. februārī Rīgā, Reitera namā.¹

ANOTĀCIJA

Dr. Mārtiņa Lutera devums latviešu tautai ir nepārvērtējams. Viens no lielajiem Lutera un reformācijas sniegumiem tautām bija Bībele, Dieva Vārds un tā ikdienā lietotie atvasinājumi – katehisms un dziesmu grāmata – dzimtajā valodā. Šie trīs teksti kopā veido savdabīgu latviešu agrīno kristīgās kultūras kanonu. Tos latviski tulkoja vācu mācītāji pirmo latviešu draudžu vajadzībām, vienlaikus radot arī latviešu alfabētu un rakstību. Šie teksti faktiski veicināja arī pašas latviešu tautas izveidi. Līdzšinējie nevāci – zemgaļi, kurši, sēļi un vidzemnieki – iznira no vēstures anonimitātes jau kā kultūras nācija – latvieši, kuriem nu bija kristīgās ticības pamatteksti dzimtajā valodā. Ar tiem latvieši iegāja Eiropas kultūras tautu aprītē. Tāpēc latvieši, līdz ar vāciešiem, par reformatoru var pamatoti sacīt: mūsu Lutera.

Atslēgvārdi: Mārtiņš Lutera, Bībele, dziesmu grāmata, katehisms, latviešu tauta, reformācija.

Runāt par Lutera, par Lutera nozīmi, par Lutera devumu, ko viņš mums ir devis un ko viņš mums nozīmē, – tas būtu pielīdzināms tādām

¹ Mācītāja Jāņa Šmita (1968–2019) pārraksts no audioieraksta.

darbam, ko varētu saukt par zvaigžņu skaitīšanu. Tas ir kas īstenībā neaptverams. Tas bija jau dzirdams mūsu sarunās, ļoti labos, vērtīgos, daudzpusīgos, izsmelošos skatījumos, atzinumos, apcerējumos.

Aiz visa tā vēl paliek tas daudz nepateiktais un neizsmeļamais, kas saistās ar šo vienreizīgo personību, ar šo Dieva vīru, par kuru Zviedrijas arhibīskaps Dr. Nātans Sēderblūms² ir izteicies, ka pēc apustuļa Pāvila kristīgajā pasaulē nav otras personības, kas būtu salīdzināma ar Mārtiņu Luteru. Mēs joprojām stāvam viņa priekšā kā jautātāji un saņēmēji. Un šī piemiņas diena tikai rāda, ka vēl vienmēr un joprojām viņš ir mūsu vidū un ir vēl vienmēr atklājams.

Kas mums, īpaši mums, latviešu tautai, pieminams un atzīmējams Mārtiņa Lutera sakarā?

Šķietami dažas ļoti maz ievērotas lietas. Nav tālu atpakaļ tas laiks, kad katrā latviešu mājā tiklab lauku sētā, kā pilsētas istabā bija šīs trīs grāmatas: Bībele jeb Dieva Svētie Vārdi, kā paskaidrojošā virsrakstā teikts, Dziesmu grāmata³ un Mazais katķisms.⁴ Bībele, kurā atklāta Dieva patiesība, Dieva prāts un griba, Dieva ceļš pie mums un mūsu ceļš pie Viņa. Dziesmu grāmata – dvēseles dialoga grāmata ar Dievu, kas arī ir tapusi [dzimtajā valodā] paša Lutera līdzī rosināta. Visur tur, kur reformācija ir nākusi, tā ir gājusi reformācijai līdzī. Un Mazais katķisms, kas nokāpa no Sīnaja augstuma un Mozus bardzības. To Mārtiņš Luters ģeniāli uzrakstīja par jaunu⁵ un iedeva mums savos

2 Nātans Sēderblūms (*Lars Olof Jonathan Söderblom*, 1866–1931), Zviedrijas luterāņu baznīcas arhibīskaps, Nobela miera prēmijas laureāts 1930. gadā, ekumeniskās kustības *Life and Work* dibinātājs. 1925. gadā vadīja tās pasaules konferenci par sadarbību sociālos jautājumos, cerot, ka tās darbības rezultātā izveidosies ekumeniska Baznīcu padome un ka “Dieva tēvišķums un tautu brālība tiks pilnīgāk īstenota caur Kristus Baznīcu”. Konferencē pārrunāja tēmas par Baznīcas lomu Dieva plānā pasaulei, dažādas ekonomiskās, rūpnieciskās, sociālās un morālās problēmas, starptautiskās attiecības un sadarbību starp Baznīcām. Pirmā pasaules kara laikā viņš aicināja kristiešu vadītājus strādāt mieram un taisnīgumam, kā arī centās atvieglot karagūstekņu un bēgļu stāvokli. Sēderblūms LELB 2. Sinodes laikā (21.02.–24.02.1922.) konsekrēja mūsu pirmo bīskapu Kārli Irbi (1861–1934). (*Teol. red. piezīme.*)

3 Skat. Roberta Feldmaņa publikāciju “Dvēseles valodas grāmata” Baznīcas kalendārā (1987).

4 Skat. Roberta Feldmaņa publikāciju “Mārtiņa Lutera Mazā katķisma 450 gadi” Baznīcas kalendārā (1980).

5 Reformācija faktiski vienlaikus bija arī katehizācijas reformācija. Luters būtiski pārstrādāja viduslaiku katolisko katehismu. (*Teol. red. piezīme.*)

paskaidrojumos⁶ kā mīlestības un sirdsapziņas vadoni. Tas ir, par ko varam teikt – jā, tas bija mūsu, latviešu tautas, ieguvums. Bet tas ir tikai kopsavilkums no visa pārējā. Un mēs prasām: no kā tad?

Mārtiņš Luters latviešu tautu nepazīna, viņš rakstīja un viņam rakstīja šeit no Rīgas, no Tērbatas.⁷ Rakstīja vācu ļaudis, kuriem viņš rakstīja viņu pašu – vācu – valodā. Mēs jau dzirdējām par šo rakstu saturu, tie attiecās uz ticības atjaunošanas jautājumiem. Viņš rakstīja Livonijai un livoniešiem, nešķirodams un nesaprazdams, kas tie ir. Un 300 gadus līdz Luteram neviens jau skaidri arī nezināja, kas tie livonieši ir – vai nevāci, vai bauri –, kā nu kuru reizi saukti. Tas bija konglomerāts no dažādām ciltīm un dažādām nesaprotamām mēlēm, kas dzīvoja gan pa lielo Rīgu, gan arī pa laukiem.

Septiņus gadus pēc Vitenbergas tēzēm Rīga dabūja zināt, ka ir tāda tauta – latvieši. Tā bija zināmā mērā Vitenbergas balss, kas to ierosināja. 1524. gadā pie Jēkaba baznīcas tapa jauna draudze – latviešu draudze. Ne vairs livoniešu, ne vairs nevācu, bet latviešu draudze. No anonimitātes⁸ iznira kāda tauta, kurai vajag pasludināt Dieva Vārdu viņas valodā, un tāpēc arī radās šī draudze. Pirmais garīgais veidojums latviešu tautā, pirmā latviešu kopība kā tautai, kas ir sanākusi kopā kādā kopdarbā, kādā kopdzīvē, kādā kopuzdevumā. Un pie šī Dieva nama vajadzēja šo jauno, šo līdz šim nepazīto valo-

6 Roberts Feldmanis šādi vēsta par Mazo katehismu: “Vai M. Luters pats apjauta, cik ģeniāli vienkārši viņš savos īsajos skaidrojumos ir ietvēris visu kristīgās ticības būtību? Ar apustuļu un Baznīctēvu gara skaidrību viņš spējis to izteikt nedaudzos vārdos. Viņš vārda labā nozīmē kļūst “laikmetīgs” un “moderns” mūsu dienām, dodams un cilvēka dzīves nopietnākiem jautājumiem un dvēseles prasībām savu tiešo, skaidro un visaptverošo atbildi, kas ietverta šai mazajā katķisma grāmatīnā, kas savu nemainīgo vērtību ir paturējusi gadsimtiem ilgi.” (Feldmanis, Roberts. Mārtiņa Lutera Mazā katķisma 450 gadi. No: *Baznīcas kalendārs 1980*. Rīga: LELB, 1979, 81.–82. lpp.)

7 Lutera vēstules Livonijai un Rīgai publicētas: Taimiņa, Aija, Kļaviņš, Kaspars. *Ticība un neticība Livonijā: Mārtiņš Luters un Matiass Knutsens*. Salzburg: Verlag Kaspars Kļaviņš, 2013; *Dr. Mārtiņa Lutera Darbu izlase*. 1. sēj. Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2019.

8 Līdz tam latvieši neapzinājās savu identitāti pēc valodiskās pazīmes: “Arī Livonijas autohtonie iedzīvotāji, kas avotos tiek saukti par “nevāciešiem” jeb “nevāciem” (*Undeutsche*), līdz reformācijai, kad notika draudžu dalīšanās pēc valodu un etniskā principa, viduslaikos neapzinājās sevi kā latviešus vai igauņus.” (Misāns, Ilgvars. Lībieši un topošie latvieši viduslaiku Livonijā. No: Levāns, Andris, Misāns, Ilgvars, Strenga, Gustavs (sast.). *Viduslaiku Livonija un tās vēsturiskais mantojums*. Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2019, 109. lpp.)

du, kurā kādreiz katoļu mūki, šā vai tā samācījušies no apkārtējiem, lauzītā valodā skaidroja vienu otru rituāla jautājumu.

Tagad šinī valodā vajadzēja tikt pasludinātam Dieva Vārdam. Un ne tikai pasludināt. Ramms⁹ bija pirmais šīs draudzes mācītājs. Mēs nezinām daudz par viņu. Eks¹⁰ bija nākamais. Viņš mēģināja šinī valodā likt kopā dzeju, kuru vajadzētu draudzei dziedāt. Un lika kopā un mēģināja uzrakstīt to kādiem burtiem, kuru nemaz nebija šai tautai.

Šai tautai nebija burtu. Viņa neprata ne rakstīt, ne lasīt.¹¹ Viņa dzīvoja un žūžoja savās skaistajās tautasdziesmās un savos pagāniskajos māņos, neviena nepazīta, pati savā nodabā un savās iekšējās darīšanās un nedarīšanās. Bija vajadzīgs alfabēts, un tas arī tapa,¹² lai varētu

9 Nikolajs Ramms (*Ramm*, ? Rīgā – 1532 Rīgā). 1507. gadā viņš sāka studijas Rostokas Universitātē. No 1514. gada priesteris Sv. Augustīna mūķeņu klosterī Limbažos. Ap 1520. gadu Rīgā piešķījis luterismam. Viens no pirmajiem sācis polemisku diskusiju ar katoļu garīdzniekiem par reformācijas idejām. Bijis rakstvedis latviešu krāvēju un latviešu alus nesēju brālībā. No 1524. gada – mācītājs Rīgā. 1527. gadā jaundibinātās latviešu luterāņu Jēkaba baznīcas draudzes mācītājs, kurai tulkoja pirmos reliģiskos tekstus latviski. Iespējams, ka viņa tulkotie luterāņu dievkalpojuma teksti bija iespiesti Lībekas katoliskās rātes 1525. gadā iznīcinātajā agendā. Tur bijusi “vāts, pilna ar luteriešu grāmatām, arī misēm parastajā livoniešu latviešu un igauņu valodā.” (Cit. no: Vanags, Pēteris. *Luterāņu rokasgrāmatas avoti. Vecākā perioda 16. gs. – 17. gs. sākuma latviešu teksti*. Stokholma, Memento: 2000, 14. lpp.) Ramma teksti un dziesmas izplatījās rokrakstos. 1524. gada dokumentos par viņam glabāšanā nodotajām grāmatām tiek uzskatīts par liecību Rīgas pilsētas bibliotēkas dibināšanai (tagad Akadēmiskā bibliotēka). Saglabājusies viņa 1530. gadā tulkotā dziesma “Svētie desmit Dieva baušļi”. (*Teol. red. piezīme*.)

10 Johann Eks (*Johann Eck*, ?–1552?) 1526. gadā bija luterāņu mācītājs Rīgas Doma baznīcas draudzē, 1528. gadā Pērnavas draudzē, 1536. gadā Rīgas latviešu Jēkaba baznīcas draudzes virsmācītājs, Rīgas domkungs. (*Teol. red. piezīme*.)

11 Roberts Feldmanis raksta par to: “Latviešiem nebija pašiem savu rakstu zīmju un savas rakstības, kas fiksētu un uzglabātu nākamajām paaudzēm kultūras dzīves vērtības un vēsturiskās notikumu atceres, tāpat arī savstarpējās saskares iezīmes. Rakstu zīmes neaizguva arī no krieviem, neraugoties uz neapšaubāmiem kontaktiem. Tie, šķiet, norisinājušies tikai precību un tirgus jomā, ja neskaitām arī kara gaitas. Vēstures fiksēšana piekrita vēlāk svešiniekiem, kas, bez šaubām, to darīja savās interesēs un no sava viedokļa, tikai kā blakus apstāklim piešķaroties latviešu tautas dzīvei: krievu hronikas, Rietumu ceļotāju un vēsturnieku pieminējumi.” Feldmanis, Roberts. *Latvijas baznīcas vēsture*. Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2010, 12. lpp. (*Teol. red. piezīme*.)

12 Latviešu alfabēts kā standartizēts rakstu zīmju komplekts tapa vairākos posmos. Pirmajā posmā (16.–18. gs.), pateicoties Georga Manceļa (*Georg Manzel*, arī *Mancelius*, 1593–1654), Kristofa Fīreķera (*Christoph Fürecker*, 1612–1684 vai 1685), vēlāk arī citu vācbaltiešu kā, piemēram, Gotharda Frīdriha Stendera (*Gotthard Friedrich Stender*, 1714–1796) pūlēm, latviešu valodai tika pielāgots latīņu alfabēta gotiskais burtu tips, saukts arī par fraktūru – burti veidoti stūrīnām līnijām, vai t. s. gotiskais alfabēts. 19. gs. pirmajā pusē latviešu literāts un valodnieks Juris Bārs (1808–1879) iestājās par pāreju uz latīņu alfabēta antikvas

uzrakstīt vārdus, lai vārdus varētu dot tālāk, lai ne tikai balss varētu to sacīt, lai varētu tālāk kaut kas tikt teikts. Un alfabēts un burti atvēra vaļā durvis latviešu tautai uz kultūras pasauli, uz lielo pasauli, kur to nepazīna. Jo tā nebija nekāda pazišana, ka viņa tirgojās ar garāmbraucējiem vai karoja savā starpā. Tā vēl nebija ne kultūra, ne īsta dzīve, kas tika dzīvota.

Mārtiņa Lutera balss bija sasniegusi latviešus. Tautai jādod Dieva Vārds viņas pašas valodā. Ne tikai Dieva Vārda dziļais, nopietnais saturs pats par sevi, izceļot latviešus ārā no mānīcības tumsas un ievadot kristīgās ticības dziļumā, nopietnībā, skaistumā un svētumā, bet arī vadot viņu dievbijībā un tajā pašā laikā paverot ceļu šai tautai. Jo visa gudrība nāk no dievbijības.¹³ Dievbijība ir visas gudrības vārta.¹⁴ Un arī tā gudrība, kura vēlāk ietērpās burtos, vārdos, teikumos un dzejās un ar kuru tagad mēs esam savos lielajos kalngalos kopā ar citām kultūras tautām.

Tā ir Mārtiņa Lutera dāvana latviešu tautai. Rakstītais vārds pēkšņi saskaloja, salika kopā sēļus un zemgaļus, kuršus, vidzemniekus un pat augšzemniekus. Ne vairs bija livonieši, ne vairs bija nevāci. Bija tapusi kāda tauta. Tai bija valoda, un šī valoda bija noenkurota vārdos, teikumos, grāmatās. Un brīnišķīgākais bija tas, ka šīs grāmatas apvienoja ne tikai šīs dažas, bet arī visas pārējās latviešu ciltis.

Tas skāra arī latviešu cilti viņpus Aiviekstei, abās pusēs tai runāja to pašu latviešu dialektu. Un tas ieplūda latviešu valodā, un gan drīz līdz 17. gadsimta vidum arī Latgale, jau katolizēta, vēl rakstija

formu (burtu tips ar noapaļotām kontūrām). Vēlākos gados viņa ieceri atbalstīja Juris (1832–1864) un Indriķis (1835–1904) Alunāni, arī vairāki citi jaunlatvieši. Antīkvās formā tika izdotas vairākas grāmatas, taču tikai 20. gs. sākumā, pateicoties Kārlim Milenbaham (1853–1916) un Jānim Endzelīnam (1873–1961), tika izveidots latviešu alfabēts, kas balstīts antīkvā. Tā praktiskā ieviešana līdz pat 20. gs. 30. gadiem notika visai gausi, atskaitot Latgali, kur latgaliešu rakstu valodā jau kopš tās pirmsākumiem tika lietota antīkva. Burtu skaits latviešu alfabētā laika gaitā svārstījies no 27 līdz 33. (*Dr. habil. philol. Janīnas Kursītes komentārs.*)

13 Johans Kohlejs (*Johann Cohlaeus*, 1479–1552), viens no skarbākajiem Lutera katoļu pretiniekiem, teica: “Pat kurpnieki un sievietes tik ļoti iegrimst Lutera vācu Jaunās Derības izpētē, ka spēj diskutēt ar teoloģijas doktoriem.” (Dau, W.H.T. (ed.). *Four Hundred Years*. St. Louis, CPH, 1916, p. 115.)

14 “Bijība Tā Kunga priekšā ir visas gudrības sākums.” (Ps 111:10)

un iespieda grāmatas šinī, tā sauktajā vidus izloksnē. Un tikai katoļu jezuītu mūku īpašā politika nosargāt šo viņu lolojumu, šo kopējai latviešu tautai atrauto vienu gabalu sev un savam iespaidam sāka mēģināt dialektu pārveidot par rakstu valodu ar visām tās īpatībām, kas bija saņemtas no svešām tautām un svešām valodām. Tas pāršķēla latviešu tautu viņas valodā divās daļās. Lutera lielais mantojums šai ziņā saņēma robu un cirtieni, kas joprojām ir palicis mums vēl neaizdziedēts.¹⁵

SECINĀJUMI

Ko Lutera ir devis latviešu tautai? Visu, kas latviešu tautā izauga tikumā un ticībā, tas izauga no šīm trim grāmatām, kuras netrūka nevienā latviešu mājā. Iesvētišanas dienā tā bija nenoliedzamā, nenovēršamā, īstā un vienīgā dāvana – jauneklīm un jaunavai. Lai viņš pats var dziedāt no savas dziesmu grāmatas. Dziesmu grāmata bija tā, no kuras dziedāja ne tikai sanākot kopā, bet arī vienatnībā un vientuļībā, sirdi augšup paceļot. Bībele bija visas ģimenes grāmata, no kuras lasīja svētrītos un kurā lasīja arī katrā citā dienas brīdī un laikā. Mazais katķisms¹⁶ tika lasīts jau tad, kad mazais bērns stāvēja blakus savai vecmāmuļai pie viņas ratiņa un kad viņa mācīja viņam vārdus un burtus. Viņa mācīja viņam katķismu un katķisma vārdus. Un nevajadzēja prasīt, kad tu to visu iemācījies? Un nevajadzēja prasīt, vai tas ir labi, vai tas ir slikti? Ko tas nozīmē: “Teve nebūs zagts, tev nebūs melots, tev nebūs nokaut. Teve nebūs citus Dievus turēt Manā priekšā.”

15 Attiecībā uz cilšu valodu nav rakstisku liecību, kas ļautu salīdzināt, kā runāja šaipus un viņpus Aiviekstes. Visticamāk tomēr (spriežot pēc vēlāku gadsimtu liecībām, kā arī pēc tautasdziesmām) mūsu senči Aiviekstes abās pusēs runāja atšķirīgās izloksnēs. Katoļu jezuītu pirmās grāmatas 16.–17. gs. patiešām sarakstītas valodā, kas tuvāka Vidzemes vidus, ne augšzemieņu dialektam. Tas varētu būt izskaidrojams ar to, ka garīgo grāmatu tulkotāji kā, piemēram, Ērdmans Tolgsdorfs (*Erdman Tolgsdorf*, 1550–1620), strādāja Cēsīs, Valmierā, Rīgā, Georgs Elgers (*Georgs Elger*, 1585–1672) Rīgā, Cēsīs un tikai vēlāk – Daugavpilī vai Ilūkstē. (*Dr. habil. philol. Janīnas Kursītes komentārs.*)

16 Roberts Feldmanis 1997. gada 1. decembrī Lutera Akadēmijas konferencē “Reformācijas sākumi un attīstība” sacīja: “Reformators ir viens no izcilākajiem latviešu patriotiem, jo viņš latviešiem ir devis “Mazo katehismu”.”

Tās visas lietas mēs esam ņēmuši no Mārtiņa Lutera. Mārtiņa Lutera devums ir zvaigžņu pulks. Savai vācu tautai viņš nozīmē bezgalīgi daudz. Vācu tauta ne par velti saka – mūsu Luters. Un viņai ir daudz iemeslu to teikt. Bet mēs, latvieši, ar ne mazāk lielu uzsvāru varam teikt to pašu – mūsu Luters.

Un mēs uzdrošināmies teikt vēl kaut ko, ka kvalitatīvi latviešu tautai Luters ir devis ko vēl lielāku nekā vācu tautai. Vācieši jau bija tauta. Vācu tauta jau lasīja un rakstīja. Vācu tauta jau dzejoja un dziedāja.

Luters latviešu tautai atslēdza viņas aizslēgtos avotus. Un iedeva viņai ceļu, atvēra tai ceļu cauri garīgajam gājumam uz pasaules lielo tautu kopumu, ceļu šo tautu garīgajā pasaulē, garīgajās domu izmaiņās. Mēs esam ienākuši pasaules kultūru tautās ar alfabētu un rakstību, kas ir nākusi mums ar Mārtiņa Lutera prasību, ko viņš uzstādīja visai pasaulei, – tautai Dieva Vārdu tautas valodā.

Tik būtiski un tik dziļi reti kur tas ir atbalsojies un savu nozīmi atstājis, kā tas ir noticis latviešu tautā.

Our Luther

ANNOTATION

Martin Luther's contribution to the Latvian people is priceless. One of the great contributions of Luther and the Reformation to the nations was the Bible, the word of God and its everyday derivatives – the Catechism and the hymn book – in the vernacular. Together, these texts form a peculiar canon of Latvian early Christian culture. They were translated into Latvian by German pastors for the needs of the first Latvian congregations, creating also on the way the Latvian alphabet and writing. These texts de facto contributed to the creation of the Latvian nation itself. The former non-Germans – Semigallians, Curs, Selonians and Livlandians – emerged from the anonymity of history as a cultural nation – the Latvians, who had the basic texts of the Christian faith in their native language. With them, the Latvians entered the circle of European cultural nations. Therefore, Latvians, along with Germans, can rightly say about the reformer: our Luther!

Key words: Martin Luther, Bible, hymn book, Catechism, Latvian people, reformation.

Vilis Kolms

Silvestrs Tegetmeiers kā Vidzemes luteriskās liturģijas līdzveidotājs

ANOTĀCIJA

Kā reformācijas apustulis Vidzemē mācītājs Silvestrs Tegetmeiers (*Sylvester Tegetmeier*, pirms 1500–1552) ir mazāk pazīstams nekā viņa kolēģis Andreass Knopkens (*Andreas Knöpken*, ap 1468–1539), kurš guvis ievēriību ne vien ar savu mācītāja darbību Rīgā reformācijas divās pirmajās desmitgadēs, bet arī ar savām publicētajām dziesmām un komentāru Romiešu vēstulei. Tomēr arī Tegetmeiera darbība ir atstājusi ievērojamas pēdas Baltijas reformācijas vēsturē, tāpēc viņa personība būtu pelnījusi daudz lielāku vēsturnieku uzmanību. Lai gan līdz mūsdienām saglabātās liecības par Tegetmeiera darbību ir visai pieticīgas, tomēr no tām var secināt, ka viņa loma reformācijas izplatībā Vidzemē ir visai ievērojama. Balstoties Vidzemes reformācijas pirmās desmitgades liecībās, īpaši jāizceļ Tegetmeiera sevišķais pienesums evaņģēliskās dievkalpošanas kārtības formulēšanā un attīstībā, un tas ir pietiekams, lai viņu varētu godāt kā vienu no luteriskās liturģijas tēviem Baltijā.

Atslēgvārdi: Silvestrs Tegetmeiers, liturģija, reformācija Vidzemē, dievkalpojums.

1. Luteriskās liturģijas attīstība reformācijas pirmajā desmitgadē

Kad 1522. gadā Rīgas Sv. Pētera un Sv. Jēkaba draudzes mācītāju Andreasa Knopkena un Silvestra Tegetmeiera vadībā pievērsās reformācijai, liturģiskā ziņā situācija Vidzemē ir līdzīga kā citur Eiropā. Skaidri formulētas luteriskās liturģijas vadlīnijas vēl nepastāv pat reformācijas norišu centrā Dr. Mārtaņa Lutera (*Martin Luther*, 1483–1546) tiešas ietekmes apgabalos, nemaz nerunājot par vienotu dievkalpošanas kārtību. Kritika par to, kā tiek praktizēta mesa, Lutera darbos gan parādās pavisam agri,¹ proti, jau nākamajā gadā pēc Vitenbergas tēžu publicēšanas, bet viņa teoloģijai atbilstošu liturģisko principu kopsavilkumu un praktiski pielietojamu paraugu Lutera formulē tikai piecus gadus vēlāk pēc neatlaidīgiem kolēģu lūgumiem. Dievkalpojuma kārtības, tekstu un komentāru formā darbā *Formula Missae et communionis*² 1523. gada beigās skaidru izteiksmi iegūst Lutera pārliecība, ka visa dievkalpojuma norise līdz ar tajā iesaistīto sprediķi ir medijs, caur kuru tiek pasludināta un ar pateicību saņemta Evaņģēlija vēsts. Pirms šā Lutera darba gan iepriekš jau sastopamas nedaudzas luterisko reformāciju atbalstošu autoru publikācijas, kas satur dievkalpojuma tekstus. Pazīstamākā no tām ir reformācijas agrā piekritēja, Nerdlingenas teologa un mācītāja Kaspara Kanca (*Caspar Kantz*, 1483–1544) 1522. gadā publicētais darbs “Par evaņģēlisko mesu”.³ Tomēr, tikai sākot ar *Formula Missae*, liturģiskā koncepcija, kas izriet no luteriskās mācības, sāk iezīmēties nepārprotami. Divus gadus pēc *Formula Missae* izdošanas tiek radīts vēl viens uz dievkal-

1 *Sermo de digna preparatione ad Sacramentu Eucharistie* (Sprediķis par cienīgu sagatavošanos euharistijas sakramentam), 1518; *Ain Sermon von dem hochwirdigen Sacrament, des hailigen waren leichnams Christi und von den Bruderschaften* (Sprediķis par augsti cienījamo Kristus patiesās miesas sakramentu un par brālībām), 1519; *Verklärung D. Martin Luther etlicher Artikel in einem Sermon von dem heiligen Sacrament* (Doktora Mārtaņa Lutera dažādu rakstu kopsavilkums vienā sprediķī par Svēto sakramentu), 1520; *De Captivitatis Babilonica* (Baznīca Bābeles gūstā), 1920; *Vom Mißbrauch der Messe* (Par mesas aplamu lietošanu), 1520; *Von Ordnung gottis diensts ynn der gemeine* (Par dievkalpošanas kārtību draudzē), 1523.

2 Luther, Martin. *Formula Missae et communionis pro Ecclesia Vuittembergensi*. Wittenberg, 1523.

3 Kantz, Caspar. *Von der Evangelischen Mesß*. Nördlingen, 1522.

pošanas praksi attiecināms Lutera darbs *Deutsche Messe*. Tas publicēts 1525. gada beigās, un tajā zināmā mērā atspoguļojas liturģiskā attīstība, kas notikusi laikā kopš *Formula Missae et communionis* izveidošanas. Šī kārtība ieteikta dievkalpošanai nelielākās draudzēs ar mazākiem resursiem, un tās vēsturiskā nozīme ir, ka atšķirībā no *Formula Missae* dievkalpojuma tekstus Lutera te veidojis nevis latīņu, bet tautas valodā. Nozīmīgs ir arī fakts, ka tekstiem pievienotas melodijas. Atbilstoši Lutera dotajiem paraugiem dievkalpošanas kārtības divdesmito gadu otrajā pusē tiek izdotas arī citviet (nereti kā dziesmu grāmatas sastāvdaļas), un par pamatu tajās lielākoties ņemta 1523. gada *Formula Missae*; šis Lutera darbs ņemts par pamatu arī 1530. gadā izdotajai Rīgas un Vidzemes luteriskajām draudzēm izveidotajai Baznīcas kalpošanas kārtībai (*Kirchendienstordnung*).⁴ Uz kopīgā dievkalpošanas kārtības un tekstu attīstības fona luteriskās reformācijas sākumposmā Rīgas Baznīcas kalpošanas kārtība ir uzskatāma par salīdzinoši agru luteriskās liturģijas un himnoloģijas dokumentu un par tādu, kas ieņem nozīmīgu vietu reformācijas tobrīd vēl īsajā liturģiskajā tradīcijā.

2. Liturģija evaņģēliskajās draudzēs Vidzemē pirms 1530. gada

Rostokā drukātā 1530. gada “Īsa Baznīcas kalpošanas kārtība” ir senākā līdz mūsu dienām saglabājusies Rīgas un Vidzemes dievkalpošanas kārtība, tomēr ne pirmā. To var apgalvot vairāku iemeslu dēļ, no kuriem svarīgākais ir, ka tās izdošanas brīdī, t. i., 1530. gadā, draudzes, kas savu dievkalpošanu praktizē atbilstoši luteriskiem principiem, jau pastāv gandrīz astoņus gadus un šajā laikā tām bija nepieciešami liturģiski teksti un dziedājumi – kaut vai tādēļ vien, lai īstenotu vienu no būtiskajiem luteriskās dievkalpošanas principiem, proti, ka uz Evaņģēlija sludināšanu draudzei saprotamā valodā tā

⁴ Kurtz Ordnung des Kirchendienstes, sampt eyner Vorrede von Ceremonien, an den Erbarñ Rath der löblichenn Stadt Riga ynn Liefflandt. Mit etlichen Psalmen, vnd Götlichen lobgesengen, die yn Christlicher Versammlung zu Riga ghesungen werden. Rostock, 1530.

atbild ar dziesmām un lūgšanām. Šo apgalvojumu apstiprina dokumentālas liecības par 16. gadsimta divdesmitajos gados tautas valodā noturētām mesām Rīgā, Valmierā, Tērbatā un citur, kā arī 1530. gada Baznīcas kalpošanas kārtības ievaddaļā lasāmās liecības par visai daudzveidīgu, ja arī ne vienmēr teoloģiski pietiekami konsekventu evaņģēliskas dievkalpošanas praksi tā laika Vidzemē. Arī Lutera 1525. gadā rīdziniekiem adresētajā vēstulē⁵ izteiktais enerģiskais aicinājums ievērot vienotu kārtību liecina gan par Vidzemē pastāvošu liturģisku dažādību, gan arī par zināmu patvaļu: “Tad nu dariet un turiet mesu, dziediet un lasiet saskanīgi vienādā veidā kā vienā, tā arī citās vietās, jo jūs redzat, ka ļaudis pēc tā tiecas un tiem tas nepieciešams, ka viņi neiet maldos, bet labojas.”⁶

Blakus iepriekš minētajam pastāv arī kāds svarīgs norādījums, kas var tikt tulkots kā divdesmitajos gados jau diezgan izkoptas vietējās liturģiskās tradīcijas apliecinājums. Tā ir Rīgas 1530. gada Baznīcas kalpošanas kārtības titullapā atrodamā virsraksta otrā daļa “.. ar daudz psalmiem un dievišķiem slavas dziedājumiem, kas Rīgā tiek dziedāti kristīgās sapulcēs”. Tātad grāmatā nodrukāts tas, kas Rīgā jau tiek praktizēts.⁷

Attiecībā uz liturģiju Vidzemē reformācijas sākumposmā interesanta liecība par zīmīgu 1525. gada notikumu saglabājusies Lībekā. Kāds ieraksts pilsētas kapitula dokumentos liecina, ka caur Lībekas ostu uz Rīgu bijis iecerēts sūtīt dziedājumu grāmatas četrās valodās – vāciski, igauņiski, latviski un lībiski, bet mērķi sūtījums nav sasniedzis, jo pilsētas rāte (tobrīd tā vēl reformāciju neatbalstīja) devusi rīkojumu to iznīcināt. 20. gadsimta vidū viens no pirmajiem šim ie-

5 Luther, Martin. *Allen lieben Christen ynn Lieffland sampt yhren Pfarherrn und predigern Gnad und frid Gott unserm Vater und herrn Ihesu Christo*, in: *Eyne Christliche vormanung von eußerlichem Gottis dienste vnde eyntrecht, an die yn lieffland, durch D Martinum Luther vnd andere*. WA Bd. 18. 1908, S. 417–421.

6 *So macht nu und haltet Messe, singet und leset eyntrechtig auff eynerley weyse, an eynem ort wie am andern, weyl yhr sehet, dass die leüte es so begeren und bedurffen, dass sie nicht yrre, sondern gebessert werden*. Luther. WA Bd. 18. 1908, S. 420.

7 “Mit etlichen Psalmen, vnd Götlichen lobgesengen, die yn Christlicher Versammlung zu Riga ghesungen werden.”

rakstam uzmanību pievērš Lībekas reformācijas vēstures autors, pazīstamais vācu evaņģēliski luteriskais teologs, Maincas Universitātes Teoloģijas fakultātes Praktiskās teoloģijas katedras vadītājs Vilhelms Jannašs (*Wilhelm Jannasch*, 1888–1966),⁸ bet pēc tam sīkāk to apraksta Hamburgas Universitātes profesors, ievērojamais vācbaltiešu vēsturnieks Pauls Johansens (*Paul Johansen*, 1901–1965).⁹ Tā kā šīs grāmatas tika iespiestas un sūtītas, ir skaidrs, ka pēc tām Vidzemē bija pieprasījums, bet, tā kā adresātus tās nesusniedza, nav izslēgts, ka Rīgā dievkalpojumos tika lietotas citviet izdotas grāmatas. Šādu iespēju min, piemēram, 20. gadsimta sākumā izdotās apjomīgās monogrāfijas par reformāciju Baltijā autors, vācbaltiešu vēsturnieks Leonīds Arbusovs (*Leonid Hans Nikolaus Arbusow*, 1882–1951).¹⁰ No tuvākajām iespējamām vispiemērotākā valodas ziņā šķiet 1525. gadā Rostokā izdotā reformatora Joahima Slītera (*Joachim Slüter*, 1490–1532) sastādītā dziesmu grāmata, kas līdz 1530. gada Rīgas izdevumam ir vienīgā, kas iespiesta lejasvācu valodā (tolaik Rīgā lejasvācu bija gan sarunu, gan rakstu valoda). Lai arī iepriekšminētais obligāti neliecina par drukātas un vispārpieņemtas dievkalpošanas kārtības pastāvēšanu Rīgā un Vidzemē pirms 1530. gada, taču norāda uz dzīvu evaņģēliskas dievkalpošanas praksi un līdz ar to arī liturģijas pastāvēšanu Rīgā un Vidzemē jau reformācijas pirmajā desmitgadē.

3. Iespējamie Vidzemes evaņģēliskās liturģijas celmlauži

Ir iespējams, ka zināma loma luteriskās liturģijas vietējā attīstīšanā bijusi Rīgas latviešu draudžu mācītājiem Johanam Ekam (*Johann Eck*, ? – pirms 1552) un Nikolausam Rammam (*Nikolaus Ramm*, ? – ap 1541), taču, tā kā viņu darbība bija saistīta ar latviešu draudzēm, tad visticamāk, ka viņu ieguldījums vispirmām kārtām izpaužas Vidzemes

8 Jannasch, Wilhelm. *Reformationsgeschichte Lübecks*. Lübeck: M. Schmidt-Römhild, 1958.

9 Johansen, Paul. Gedruckte deutsche und undeutsche Messen für Riga 1525. *Zeitschrift für Ostforschung*. 8. Jahrgang. Marburg, 1959, S. 523–532.

10 Arbusow, Leonid. *Die Einführung der Reformation in Liv-, Est- und Kurland. Aus der Schriftreihe: Quellen und Forschungen zur Reformationsgeschichte*. Bd 3. Leipzig, 1921, S. 629.

vācu liturģijas un dziesmu adaptēšanā lietošanai latviešu ticīgajiem. Par to liecina ievērojami vēlāk iznākušais latviešu liturģijas un dziesmu grāmatas izdevums *Undeutsche Psalmen*, kas pamatā balstīts lejasvācu valodā izdotajā Baznīcas kalpošanas kārtībā Rīgai un kurā abu vārdi ir minēti.¹¹ Gan senākās, gan no jauna atklātās liecības attiecībā uz Vidzemes reformācijas sākumposmu visbiežāk tomēr uzrāda divas galvenās personas, un tie ir abi Rīgas teologi un reformācijas apustuļi – Andreass Knopkens un Silvestrs Tegetmeiers. Abi acīmredzot ir arī luteriskās liturģijas attīstītāji Vidzemē, jo savu draudžu dievkalpošanā bez liturģijas iztikt viņi nebūtu varējuši. Saskaņā ar saglabātajām liecībām lielāka pieredze šajā ziņā, šķiet, ir bijusi Tegetmeieram, kurš saistībā ar dievkalpojuma noturēšanu tautas valodā un evaņģēlisku sprediķošanu 16. gadsimta divdesmito gadu vidū Vidzemē dokumentos tiek pieminēts vairākkārt. Citu iespējamās evaņģēliskas dievkalpošanas kārtības veidotāju vārdi Vidzemē laikā līdz 1530. gadam nav saglabājušies, un, ja tādi būtu bijuši, tad nav izslēgts, ka par tiem nebija nekas daudz zināms arī tolaik.

16. gadsimta divdesmito gadu beigās Vidzemes evaņģēliskajās draudzēs sāk pieaugt apziņa, ka dievkalpošanai ir izšķiroša nozīme konfesionālas identitātes veidošanā, tāpēc rīdzinieki beidzot atsauca Luteru 1525. gada vēstulē izsacītajam pamudinājumam uz liturģisku vienotību. Rīgas rāte sāk meklēt personību, kurai pa spēkam būtu izveidot formu, kas spētu apvienot Vidzemes dažādo liturģisko prakti atbilstoši reformācijas teoloģiskajām atziņām. 1527. gadā uz Rīgu tiek ataicināts ievērojamais Kēnigsbergas reformators Johans Brīsmans (*Johann Briesmann*, 1488–1549), lai Rīgai un Vidzemei formulētu Baznīcas kalpošanas kārtību (*Kirchendienstordnung*). Viņa darba rezultāts 1530. gadā tiek iespiests un tūlīt kļūst par normatīvu Rīgas, pēc tam arī visas Vidzemes draudzēm.

Johana Brīsmans autorizētās 1530. gada Baznīcas kalpošanas kārtības Rīgai un Vidzemei izveidotāju pilns sastāvs nav zināms. Tradi-

11 Arbusow, Leonid. Piezīmes par 16. gadu simteņa vecākajiem latviešu literatūras pieminekļiem. Visagrākie rokraksti latviešu valodā kopš 1558. g. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1920, 1, 34.–45. lpp.

cionāli attiecībā uz liturģijas tekstu formulēšanu baznīcā parasti ir ticis ievērots anonimitātes princips, tāpēc var saprast, ka 16. gadsimta sākumā jautājums par to, kurš un pēc kādām vadlīnijām veido liturģijas kārtību un tekstus, nešķīta pietiekami būtisks, lai īpaši izceltu autorus un viņu vārdus saglabātu nākamajām paaudzēm (izņēmums bija tādas ievērojamas autoritātes kā Lutera, kura vārds vien jau piešķīra tekstam legimitāti). Jau daudzus gadsimtus vēsturnieki blakus Brīsmāna vārdam kā līdzautoru šai Rīgas 1530. gada Baznīcas kārtībai min Andreasu Knopkenu. Tomēr ir pamats domāt, ka pie šā izdevuma veidošanas ir līdzdarbojies ne tikai Knopkens, bet arī – un varbūt pat daudz lielākā mērā – Tegetmeiers.

4. Silvestrs Tegetmeiers – reformācijas apustulis Rīgā

Silvestrs Tegetmeiers dzimis Hamburgā, visticamāk, 15. gadsimta deviņdesmitajos gados (precīzi nav zināms), 1511. gadā sāk studēt teoloģiju Rostokas Universitātē, studijas papildinādamš pēc tam arī citur, tostarp Leipcijas Universitātē, kur, iespējams, pirmo reizi iepazīstas ar luteriskās reformācijas tendencēm teoloģijā. Pēc atgriešanās Rostokā un teoloģijas studiju absolvēšanas ar maģistra grādu 1519. gada 20. februārī viņu aicina kalpot par predikantu Sv. Jēkaba baznīcā, kas ir viena no trim lielajām Rostokas baznīcām. Gadu vēlāk – 1520. gada Lieldienās – viņš kļūst par kapelānu (vikāru) Sv. Marijas baznīcā. Reformācijas teoloģiskās nostādnes, kuras Tegetmeiers iepazīna Leipcijā (varbūt arī citur), tolaik ir sākušas izplatīties arī Rostokā. Pazīstamākais to atbalstītājs un vietējais attīstītājs ir Rostokas teologs un ievērojamais reformators Joahims Slīters, kurš nedaudzus gadus vēlāk izveido pirmās lejasvācu dziesmu un lūgšanu grāmatas.

Zinot Tegetmeiera darbību un centienus pēc Rostokas atstāšanas, šķiet ļoti iespējams, ka viņa Rostokas domubiedru vidū Slīteram, kurš vienlaikus ar Tegetmeieru tajā pašā draudzē darbojas kā skolmeistars, būtu bijis jāieņem ievērojama vieta. Kad 1522. gadā Tegetmeiers

aiziet no Rostokas Sv. Marijas baznīcas, Slīters turpina viņa darbu. Tegetmeiers no Rostokas ierodas Rīgā 1522. gada rudenī un Sv. Jēkaba draudzē kļūst par pirmo mācītāju, kurš sludina Evaņģēliju luteriskās reformācijas garā. Tādējādi blakus Knopkenam, kurš ierodas Rīgā nedaudz mēnešus pirms viņa, lai sāktu savu kalpošanu Rīgas Sv. Pētera draudzē, Tegetmeiers tiek uzskatīts par otro no abiem Rīgas reformācijas apustuļiem.

Abas šīs Vidzemes reformācijas sākumposma teologu vidū nozīmīgākās personības ir atstājušas neizdzēšamas pēdas evaņģēliski luteriskās Baznīcas vēsturē Rīgā un Vidzemē. Katram ir piemituši savi talanti, kas, savstarpēji papildinoties, veicinājuši reformācijas teoloģijas un dievbijības prakses izplatīšanos un pieaugšanu Rīgas un Vidzemes ticīgo vidū. Mūsdienās plašāk pazīstams ir Knopkena vārds (viņa teoloģiskais mantojums tulkots arī latviski¹²), kamēr savas darbības laikā uz laikabiedriem spilgtāku iespaidu atstājis Tegetmeiers. Vācbaltiešu teologs un vēsturnieks, Rīgas Herdera institūta Baznīcas vēstures profesors Oto Ports (*Otto Pohrt*, 1876–1945), 1928. gadā publicētās monogrāfijas “Vidzemes Reformācijas vēsture” autors, vēstī, ka Tegetmeieram no visiem Vidzemes mācītājiem bijuši visiespaidīgākie sprediķi un, iespējams, tāpēc draudzēs viņš ticis uzskatīts par bīskapu.¹³

Tegetmeiers aiziet mūžībā 1552. gadā kā Sv. Pētera baznīcas virsmācītājs, kas tobrīd ir augstākais evaņģēliskās garīdzniecības postenis Rīgā un patiešām atbilst bīskapa autoritātei. Lielāku Andreasa Knopkena autoritāti var skaidrot gan ar viņa publicēto teoloģisko mantojumu – “Romiešu vēstules skaidrojumu”, gan arī ar viņa himnoloģisko devumu – viņa radītajām psalmu dziesmām, kas pievienotas pirmās lejasvācu reformācijas drāmas autora Burkarda Valdisa (*Burkard Waldis*, ap 1490–1556) darbam “Līdzība par pazudušo dēlu” (1527) un pēc tam arī iekļautas dziesmu grāmatās Rīgā un cit-

12 Knopkens, Andreass. *Vēstules romiešiem skaidrojums*. 24 tēzes. Tulk. Kaspars Bankovskis. Rīga: Profesora Roberta Feldmaņa fonds, 2017.

13 Pohrt, Otto. *Reformationsgeschichte Livlands. Ein Überblick*. Leipzig: M. Heinsius Nachf., 1928, S. 85.

viet. Zināma loma tam, ka Tegetmeiers ir palicis sava kolēģa ēnā, ir arī Knopkena labākajai slavai salīdzinājumā ar Tegetmeieru, kuru kopš 16. gadsimta beigām reformācijas vēsturnieki bieži raksturojuši kā impulsīvu Livonijas reformācijas aizstāvi ar ekstrēmista tendencēm.¹⁴ Tikai kopš 19. gadsimta beigām vairāki pētnieki, neatraduši šiem apgalvojumiem pietiekamu pamatojumu, sāk apšaubīt šo vairākus gadsimtus dominējošo Tegetmeiera personības un darbības novērtējumu. 19. gadsimta vācbaltiešu jurists un vēsturnieks Henrihs Bētfirs (*Heinrich Julius Böthführ*, 1811–1888) raksta, ka Rostokas teologa Dāvida Hitreusa (*David Chytraeus*, 1530–1600) sarakstītajā darbā *Chronicon Saxoniae*¹⁵ atrodamajam apgalvojumam, ka ar saviem sprediķiem pret elku kalpību Tegetmeiers izraisījis 1524. gada Rīgas svētbilžu grautiņus, kas atkal un atkal atkārtots dažādu autoru darbos turpmākajos gadsimtos, trūkst jebkāda dokumentāra pierādījuma.¹⁶

5. Tegetmeiera dienasgrāmatas fragmenti

Blakus iepriekšējo gadsimtu vēsturnieku negatīvajam vērtējumam pastāv arī citi iemesli, kāpēc Tegetmeiers nav tik pazīstams kā Knopkens. Tie meklējami apstākļi, ka par Tegetmeiera darbību saglabājušās visai maz ziņu. Pavisam nedaudzo liecību vidū izceļas 18. gadsimtā atrastie un 19. gadsimta otrajā pusē no jauna publicētie viņa dienasgrāmatas fragmenti,¹⁷ kas sniedz ļoti īsu, fragmentāru ieskatu Tegetmeiera darbībā 16. gadsimta divdesmito gadu pirmajā pusē. Šie fragmenti gan rosina vairāk jautājumu, nekā sniedz atbildes; iemesls šādai neskaidrībai var būt fakts, ka Tegetmeiera piezīmes nav oriģināls, bet noraksts, kā dēļ tā precizitāti attiecībā uz fragmentos

14 Hoerschelmann, Diedrich Ferdinand. *Andreas Knopken, der Reformator Rigas*. Leipzig: Deichert; Böhme, 1896, S. 57.

15 Chytraeus, David. *Chronicon Saxoniae*. Ausgabe von 1593, S. 291.

16 Böthführ, Heinrich Julius. *Sylvester Tegetmeyer*. In: *Allgemeine Deutsche Biographie*. Bd. 37. 1894. S. 529–530.

17 Sylvester Tegetmeier's Tagebuch. In: *Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurlands*. Hrsg. von Friedrich Bienemann. Bd. 12. 1880, S. 502–505.

minētajām personām mēdz apšaubīt.¹⁸ Vienam teikumam šajās piezīmēs ir bijusi nozīmīga loma, lai vēsturnieki spriestu par Tegetmeiera iespējamiem teoloģiskajiem akcentiem un atbilstoši tiem vērtētu viņa iespējamās aktivitātes attiecībā uz dievkalpojuma kārtību un liturģiju. Dienasgrāmatā vēstīts, ka 1518. gadā, kad Leipcigā notikuši Karlštata (*Karlstadt*, viena no agrās reformācijas redzamākajām personībām Vitenbergā, kas vēlāk nonāca konfliktā ar Lutera mācību, istajā vārdā *Andreas Bodenstein*, 1486–1541) vadīti dispuṭi, dienasgrāmatas piezīmju autors devies atpakaļ uz Rostoku.

No šā ieraksta vēl līdz pat mūsu dienām atvasina Tegetmeiera it kā simpātijas pret jūsmotājiem un tradicionālā dievkalpojuma noraidīšana. Tā, piemēram, vācu vēsturnieks Kristofs Šmits (*Christoph Schmidt*, dz. 1954) spriež, ka “līdzīgi kā viņa paraugs Karlštats, arī Tegetmeiers [...] vēlējās no baznīcas aizvākt visas bildes un visa Rīgas dievkalpošana noritēja pēc Karlštata inspirētās Vitenbergas 1521./22. gada kārtības visvienkāršākajā veidā bez latīņu liturģijas un mācītāja amata tērpā”.¹⁹ Patiešām, Karlštats, kas sākumā ir dedzīgs luteriskās reformācijas aizstāvis, vēlāk, nokļūdamas “jūsmotāju” nometnē, nonāk ar Lutera konfliktā. Taču attiecībā uz Tegetmeieru izdarītais secinājums neiztur kritiku vairāku iemeslu dēļ. Vispirms, no ieraksta dienasgrāmatā nav iespējams tieši secināt viņa attieksmi pret Karlštatu, jo piezīmēs tikai rakstīts, ka “18. gada Lieldienās, kad Karlštats Leipcigā disputēja savas tēzes, es devos atkal uz Rostoku un 19. gada svētdienā pirms Katedras svētkiem kļuva par maģistru”.²⁰ Protams, tas, ka šis notikums dienasgrāmatas fragmentā ir pieminēts, var būt liecība tam, ka Karlštata vadītais dispuṭs Tegetmeieram nebija vienaldzīgs, tomēr izdarīt tālejošus secinājumus ir pārdroši. Otrkārt, pat ja Karlštats Leipcigas dispuṭu laikā Tegetmeieru būtu ļoti

18 Böhführ, Heinrich Julius. Einige Bemerkungen zu Sylvester Tegetmeier's Tagebuch. In: *Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurlands*, Bd. 13. 1886, S. 61–84.

19 Schmidt, Christoph. *Auf Felsen gesät. Die Reformation in Polen und Livland*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2000.

20 Sylvester Tegetmeier's Tagebuch, S. 503.
Sv. Pētera Katedras svētki – 22. februāris.

iespaidojis, tas vēl neļauj izdarīt secinājumus attiecībā uz viņa attieksmi pret liturģiju. Ir zināms, ka paša Karlštata liturģiskie centieni reformācijas sākumposmā nav bijuši viennozīmīgi destruktīvi. Viņa 1522. gadā izveidotais priekšlikums dievkalpošanai Vitenbergā nepavisam nav radikāls, savā ziņā tas ir pat konservatīvs. Karlštata priekšlikums dievkalpojuma secībai – *Introitus, Kyrie, Gloria, Collecta*, epistulas lasījums, *Graduale*, Evaņģēlija lasījums, *Credo, Offertorium, Prefatio, Sanctus*, konsekrācija (kanonu izlaižot), noslēguma kolekta un *Ite missa est*²¹ – būtībā pat ievērojami neatšķiras no gadu vēlāk Luthera prezentētās kārtības *Formula Missae*.

Šodien par Karlštata praktizēto mesu, kā tā patiešām noritējusi, nekas vairs nav zināms, un pat ievērojami luteriskās liturģijas pētnieki no liecībām par viņa dievkalpojuma kārtību nespēj secināt, kāda tieši šajā periodā ir bijusi viņa attieksme pret liturģiju (piemēram, 19. gadsimta teologs Teodors Klifots (*Theodor Friedrich Dethlof Kliefoth*, 1810–1895) uzskata, ka Karlštats ir neluteriskās dievkalpojuma reformas tēvs,²² turpretī viņa laikabiedrs Jūliuss Smends (*Julius Smend*, 1857–1930),²³ līdzīgi kā mūsdienu teologs Ulrihs Būbenheimers (*Ulrich Bubenheimer*, dz. 1942),²⁴ nekādu būtisku reformu iepretim latīņu mesas kārtībai nesaskata, jo viņu ieskatā no Romas tradīcijas tā atšķīrusies vienīgi ar Iestādišanas vārdiem un Vakarēdiena izdalīšanas formulu tautas valodā). Tāpēc spriest par to, vai un kā Karlštats varētu būt ietekmējis Tegetmeiera liturģisko praksi, ir pilnīgi neiespējami. Pieņemot Vitenbergas 1521./22. gada kārtību kā Tegetmeiera inspirācijas avotu (tas gan ir tikai minējums), secinājumi galu galā var būt arī tieši pretēji – ja Karlštats ir saglabājis visas tās pašas liturģiskās norises, kas ir Romas

21 “.. singet introitum, kyrieleison, gloria in excelsis, et in terra, collecta, oder preces, epistel, gradualia, on sequens, evangelium, credo, offertorium, prefatio, sanctus, on canonem maior und minor, dieweil die geschrift nit gemess seind. Darnach vacht an das evangelisch mal, .. darnach concludiert er mit der collecten, on ite missa est.” Sehling, Emil (Hg.). *Die evangelischen Kirchenordnungen des 16. Jahrhunderts, Sachsen und Thürigen, nebst angrenzenden Gebieten*. Bd. 1, 1. Hälfte. Leipzig, 1902, 697. lpp. un tālāk.

22 Kliefoth, Theodor. *Liturgische Abhandlungen*. VII. 1861. S. 11, 41.

23 Smend, Julius. *Die evangelischen deutschen Messen bis zu Luthers deutscher Messe*. Göttingen. 1896. S. 3.

24 *Theologische Realenzyklopädie*. Bd. 17. 1988, S. 649–657.

mesā, reducēdams vienīgi mesas Kanonu, tad ar tādu pašu respektu pret liturģisko tradīciju būtu bijis jāattiecas arī Tegetmeieram.

6. Tegetmeiers – Rīgas grautiņu iedvesmotājs?

Līdzīgi kā spriedumam par Tegetmeiera nevēribu pret liturģiju, arī atkārtoti veltītajam pārmetumam attiecībā uz viņa lomu svētbilžu grautiņu ierosināšanā var pamatoti iebilst. Tegetmeiera vadītajā Sv. Jēkaba draudzē patiešām grautiņi notika (jāatzīmē, ka daudz maiģākās izpausmēs nekā citur Eiropā), taču tāpat tie notika arī Knopkena vadītajā Sv. Pētera draudzē, turklāt tur tie sākās pat dienu agrāk, 1524. gada 10. martā.²⁵ Vēlāk tādi notika arī Rīgas Domā. Tegetmeiera kā dedzīga evaņģēliska predikanta loma šajos notikumos nav pilnībā izslēdzama, taču nav arī pierādāma. Šaubīties par Tegetmeieru kā grautiņu iniciatoru tomēr liek tas, ka Rīgas rāte (kas, protams, nepriecājās par svētbilžu grautiņiem) viņam atkārtoti parāda lielu labvēlību, uzticot vadīt Rīgas lielākās un svarīgākās draudzes, – pēc Sv. Jēkaba draudzes viņš mūžībā aizgājušā Knopkena vietā 1542. gadā pārņēma Sv. Pētera draudzes vadību un, visu cienīts, paliek tur līdz mūža galam. Maz ticams, ka šāda uzticība un cieņa tiktu parādīta karstgalvīgam un neapbrēķināmam jūsmotājam, kurš aicina postīt un kura darbība vērsta pret liturģisku kārtību.

7. Liecības par Tegetmeiera aktivitātēm divdesmitajos gados

Tegetmeiera labo slavu viņa dzīves laikā pierāda arī citi fakti. Pretstatā priekšstatam par Tegetmeieru kā harismātisku jūsmotāju, ko par viņu sāk izplatīt tikai apmēram pusgadsimtu pēc viņa aiziešanas mūžībā, redzams, ka viņam ir piemītusi vērā ņemama teoloģiski pamatota spriestspēja un pietiekams diplomātisks talants, lai iesaīs-

²⁵ Pohrt, *Reformationsgeschichte Livlands. Ein Überblick*, S. 67 [56].

tītos iniciatīvās, kas prasa gan delikātu un iejūtīgu pieeju, gan sistematiskas teoloģiskas zināšanas un pastorālu pieredzi.

Tikai nepilnu gadu pēc Rīgas svētbilžu grautiņiem 1525. gada janvārī pilsētas rāte aicina Tegetmeieru uz Tērbatu, lai viņš izlīdzinātu nemierus, kas cēlušies sākotnējā Lutera domubiedra, bet vēlākā jūsmotāja un anabaptista Melhiora Hofmaņa (*Melchior Hofmann*, 1495–1543?) darbības rezultātā. Pēc tam, kad Tegetmeiers, četras nedēļas uzturēdamies Tērbatā, sprediķo Evaņģēliju un pamato, kāpēc Hofmaņa uzskati ir maldīgi, viņa darbība sāk gūt panākumus. Ņemot vērā Tegetmeiera pieredzi gan mācības, gan liturģijas ziņā (Tegetmeiers savā dienasgrāmatā piemin mēģinājumu 1525. gadā Valmierā noturēt “vācu mesu”²⁶), Tērbatas rāte uzdod viņam izveidot Baznīcas kārtību, kas 1526. gadā tiek apstiprināta. Noivīdas mācītājs, ievērojamas monogrāfijas par Melhioru Hofmani autors Frīdrihs Oto cūr Lindens (*Friedrich Otto zur Linden*, 1857–1927) savā darbā raksta: “Evaņģēliskā kulta organizēšanu Tērbatas rāte aicināja veikt Silvestru Tegetmeieru, kurš šādu darbu jau bija darījis.”²⁷

Tātad Tegetmeieram liturģiskā ziņā tobrīd jau bijusi tik vērā ņemama pieredze, ka tā labprāt lietota ievērojamajā Vidzemes universitātes pilsētā Tērbatā. Ja arī šodien vairs nav iespējams uzzināt, kā tieši divdesmitajos gados noritējusi vācu mesa pēc Silvestra Tegetmeiera parauga vai viņa vadībā, tad pat pavisam trūcīgā informācija, kāda šodien par viņa darbību ir pieejama, liek domāt, ka savas iepriekšējās darbības un pieredzes dēļ viņš bijis augstu novērtēts. Būtībā ar to viņš ir ievērojami labāk kvalificējies līdzdarbībai Rīgas 1530. gada Baznīcas kalpošanas kārtības veidošanā nekā šajā funkcijā vēsturnieku biežāk favorizētais viņa kolēģis Andreass Knopkens, par kura liturģiskajām aktivitātēm nekādas ziņas nav saglabājušās.

26 Anno 25 des dinstags vor Petri und Pauli (Juni 27.) raisede ick von Riga mit den geschickeden dersulven stadt Riga na Wolmar thom landesdage, welcker geschach up visitationis Mariae (Juli 2.) .. Des sondages (Juli 2.) wolde wy hebben de Dudesche misse gesungen. No: Sylvester Tegetmeier's Tagebuch, 504. lpp.

27 Der Rat von Dorpat berief nun zum Zweck der Organisation des evangelischen Cultus den Sylvester Tegetmeier, der ein solches Werk ja schon vollbracht hatte. In: Linden, Friedrich Otto zur. *Melchior Hofmann, ein Prophet der Wiedertäufer*. Haarlem, 1885, S. 71.

Ir ļoti ticams, ka arī Vidzemes Baznīcas kalpošanas kārtības tālākajā attīstībā Tegetmeiers ir devis savu ieguldījumu. 1537. gadā izdots otrs, paplašināts izdevums, pēc tam 1548. gadā – trešais. Attiecībā uz 1537. gada Baznīcas kārtības izdevumu Hamburgas teologs un dziesmu grāmatu pētnieks Johans Gefkens (*Johann Geffcken*, 1803–1864) savā Rīgas dziesmu grāmatām veltītajā izdevumā²⁸ raksta, ka Knopkens to sagatavojis viens pats (Brīsmans 1531. gadā atgriežas Kēnigsbergā) un tikai pēc Knopkena aiziešanas mūžībā 1539. gadā nākamo – 1548. gada izdevumu – sagatavojis Tegetmeiers (šoreiz priekšvārds ir ar parakstu, kopā ar Tegetmeieru to parakstījis arī Rīgas Doma mācītājs Venceslavs Lemhens (*Wenzeslaus Lemchen*, ?–1571). Daudz ticamāk tomēr, ka Tegetmeiers tāpat kā trešo sagatavojis arī otro izdevumu. Tad atkristu jautājums, kāpēc Knopkens 1537. gada izdevuma sastādītāja priekšvārdā, par sevi izteikdamies trešajā personā, norāda, ka te pievienotas kādas “augsti skolotā Andreasa Knopkena veidotās psalmu dziesmas, kas pirmajā izdevumā vēl nebija”.²⁹

Nav arī izslēgts, ka Rīgas Baznīcas kalpošanas kārtības otrā – 1537. gada – izdevuma priekšvārda autors ir pavisam kāds cits, proti, Burkhardis Valdiss –, tā domā arī Gefkens, jo priekšvārda noslēgumā ir atskaņās sarakstīta lūgšana, kuras pēdējā rindā minēts viņa vārds. Tomēr arī šādā gadījumā teksts neliecina par to, ka šo izdevumu būtu sagatavojis Knopkens viens pats. Tieši otrādi, sakarā ar šajā izdevumā atjaunoto psalmu tulkojumu blakus Luteram pieminēti “mūsu abi pie Dieva Vārda kalpojošie mācītāji”.³⁰

28 *Kirchendienordnung und Gesangbuch der Stadt Riga nach den ältesten Ausgaben von 1530 flgg. kritisch bearb. und mit einer geschichtlichen. Einl. hrsg. von Johannes Geffcken. Hannover, 1862.*

29 *Kurtz ordnung des Kirchendienstes .. Mit den Psalmen vñ Göttlichen lobgesengen die yn Christlicher versamlung zu Riga ghesungen werden...* M.D. XXXVII. Bl. III.

30 *Kurtz ordnung des Kirchendienstes .. Mit den Psalmen vñ Göttlichen lobgesengen die yn Christlicher versamlung zu Riga ghesungen werden.*

8. Tegetmeiera iespējamā loma 1530. gada Rīgas Baznīcas kalpošanas kārtības tapšanā

Jautājumam par to, kurš sastādījis un formulējis Rīgas senāko grāmatas formātā publicēto luterisko liturģiju, it kā nemaz nevajadzētu rasties. 1530. gada izdevums “Īsa Baznīcas kalpošanas kārtība...”, lai arī vairs tikai vienā eksemplārā Upsalas Universitātes bibliotēkā,³¹ ir saglabājies, un pirmās nodaļas virsrakstā ir norādīts tās autors, kas ir Brīsmans. Ievērojamais Kēnigsbergas reformators tika aicināts uz Rīgu, lai te, iepriekš iepazīsinis vietējās tradīcijas un novērtējis teoloģiskās tendences, izveidotu visiem lietojamu dievkalpošanas kārtību. Neraugoties uz nepārprotamo norādi izdevuma pirmajā lappusē, vēsturnieki, kuri piemin šo Rīgas un Vidzemes reformācijai tik nozīmīgo izdevumu, arvien runā vismaz par diviem, bet dažkārt pat arī par vairākiem autoriem. Tas tāpēc, ka satura, uzbūves un valodas ziņā šis izdevums ir pietiekami bagāts, lai būtu skaidrs, ka tā radīšanai bija nepieciešama vietējo spēku līdzdarbība. Lai radītu kārtību, kas uz vietas Rīgā un Vidzemē būtu labi lietojama, titullapā minētajam no Kēnigsbergas uzaicinātajam reformatoram ir bijis nepieciešams sadarboties ar vietējiem kolēģiem. Gan no izdevuma titullapas,³² gan vēl jo vairāk no nodaļu virsrakstiem un grāmatas izveidojuma kopumā var spriest, ka adresāts šim izdevumam nav tikai uz dievkalpojumu atnākušais draudzes loceklis. Te sniegti teoloģiski pamatojumi, kāpēc kārtība nepieciešama, konkrētas norādes attiecībā uz dievkalpošanu, tāpat arī dievkalpojuma daļu secība ar lūgšanu, dziedājumu un dziesmu tekstiem, kas nepieciešami gan parastam dievkalpojuma apmeklētājam, gan mācītājam, gan Baznīcas vadītājam. Tātad šis ir diezgan izvērstas Baznīcas kalpošanu regulējošs dokuments, kura lielākā un svarīgākā daļa veltīta vispraktiskākajai un nepārprotamākajai jaunās konfesionālās identitātes izpaušmei, proti, dievkalpošanai.

31 Signatūra S-Uu Obr. 49:22.

32 Tulk.: Īsa Baznīcas kalpošanas kārtība līdz ar priekšvārdu par ceremonijām godājamai Rīgas rātei Vidzemē. Ar daudz psalmiem un dievišķiem slavas dziedājumiem, kas Rīgā tiek dziedāti kristīgās sapulcēs. 1530.

Īpaša vērība veltīta Sv. Vakarēdiena dievkalpojuma, kas dažādās izdevuma daļās aprakstīts pat divreiz (dažādās valodās – augšvācu un lejasvācu). Pārējās daļās doti norādījumi attiecībā uz visu pārējo, kas saistīts ar dievkalpošanu.

Ja 1530. gada izdevuma daudzpusība vien vēl nav pierādījums tam, ka pie tās izveidošanas darbojušies vairāki autori, tad fakts, ka grāmata pamatā sastāv no divām pusēm, no kurām pirmā rakstīta augšvācu, bet otrā – lejasvācu valodā (tolaik tā tika lietota Rīgā), liek pavisam noteikti domāt par vietēja autora līdzdarbību. Arī virsraksti, ja uzmanīgi aplūko titullapu, ir divi, no kuriem tikai pirmais ir atkārtots teksta pirmajā lappusē ar norādi, ka autors ir doktors Johans Brīsmans. Par izdevuma otrās puses vēlāku izcelsmi liecina arī fakts, ka Baznīcas kārtība tika nosūtīta akceptam Rīgas pilsētas rātei jau 1529. gadā, bet viss izdevums nodrukāts tikai gadu vēlāk.³³ Otrās puses saturs lejasvācu valodā pamatā atbilst pirmās puses nodaļai par dievkalpojuma izveidojumu, tikai tas ir izvērstāks, ar vairāk tekstiem, papildināts ar dziesmām un dziedājumiem, tostarp arī ar tādiem, kas kļuva pieejami tikai laikposmā starp kārtības nosūtīšanu Rīgas rātei un publicēšanu Rostokā.

Var sacīt, ka augšvācu valodā rakstītā pirmā puse zināmā mērā salīdzināma ar agendu, bet otrā – ar dziesmu grāmatu. Tādā nozīmē viena puse savā ziņā uzskatāma par programmu, bet otra – par tās praktisku izpildījumu un izvērsumu atbilstoši vietējiem apstākļiem un iespējām. Šo praktisko izpildījumu vislabāk varēja piedāvāt kāds, kam bija pieredze dievkalpošanā vietējos apstākļos un kurš ar dievkalpojuma kārtības veidošanu jau bija nodarbojies. Šodien vienīgā persona, par kuru tas zināms, ir Tegetmeiers. Ļoti iespējams, ka vēsturnieku (Arbusovs, Gefkens, Heršelmans, Ports, Šmits u. c.) bieži kā vienīgais līdzautors pieminētais Sv. Pētera draudzes mācītājs Knopkens patiešām bijis par palīgu Brīsmānim pie Baznīcas kalpošanas kārtības veidošanas Rīgai, tomēr ir vērojamas arī kādas pazīmes, kas pret apgalvojumiem par viņa aktīvu līdzdarbību liek izturēties piesardzi-

³³ Arbusow, *Die Einführung der Reformation*, S. 706.

gi. Kā arguments par labu Knopkena līdzdarbībai parasti tiek minētas viņa veidotās psalmu dziesmas, kas atrodamas grāmatas otrajā pusē. Tomēr, lai tās tur ievietotu, Knopkena līdzdarbība nebija obligāta. 1530. gadā vairākas no tām bija jau labi pazīstamas, jo bija publicētas jau iepriekš 1527. gadā Burkarda Valdisa uzveduma “Pazudušais dēls” izdevumā, kā arī 1528. gadā Cvikavā izdotajā Enhirīdijā. Turklāt tas, kā tās nodrukātas Rīgas 1530. gada dievkalpošanas kārtībā, var drīzāk likt apšaubīt nekā apstiprināt Knopkena līdzdalību, jo dažām no tām Knopkens kā autors nav nemaz norādīts – tas labots tikai nākamajos Rīgas Baznīcas kārtības izdevumos. Arī viņa dziesmas *Help Godt wo gheyt dat jümmer tho* virsrakstā aplami norādītais trešais psalms (pareizi būtu ceturtais – nākamajā izdevumā 1537. gadā tas izlabots) neliek domāt par Knopkena intensīvu līdzdarbību pie šā izdevuma veidošanas. Par labu ne tik daudz Knopkena, kā drīzāk Tegetmeiera aktīvai līdzdalībai pie Rīgas 1530. gada Baznīcas kalpošanas kārtības otrās puses veidošanas runā vēl viens apstāklis – viņa kontakti Rostokā no viņa studiju laika un garīdznieka darbības sākumposma. Diezgan daudzas dziesmas un dziedājumi, proti, 28 no 54, kas lejasvācu valodā iekļauti Rīgas izdevumā, iepriekš sastopami Rostokas 1525. gadā Joahima Slītera izdotajā dziesmu grāmatā, tāpēc nav izslēgts, ka Rīgas Baznīcas kalpošanas kārtības dievkalpojuma teksti un dziedājumi veidoti, ņemot vērā Slītera 1525. gadā Rostokā publicēto dziesmu grāmatu un dievkalpojuma kārtību, kas publicēta 1526. gada Rostokas Lūgšanu grāmatiņā.³⁴ Zīmīgi arī, ka Rīgas 1530. gada kārtība ir iespiesta Ludviga Dīca drukātavā Rostokā. Ir ļoti ticams, ka Rīgas izdevumā pamanāmais spēcīgais Rostokas reformācijas liturģisko un himnoloģisko publikāciju iespaids izriet no kontaktiem ar šīs pilsētas reformatoriem, kas viņa iepriekšējās darbības un studiju laikā Rostokā izveidojušies Tegetmeieram. Skat. Pielikumi: 266.–267. lpp.

34 Ghebedebokelyn nyge vth der hylghen schriftt. Rostock, 1526.

9. Līdz galam nenovērtētais Rīgas apustulis Tegetmeiers

Nekādā ziņā neapstrīdot Knopkena ievērojamo lomu Rīgas un Vidzemes reformācijā, šķiet, ka Tērbatas Universitātes teoloģijas profesora Ferdinanda Heršelmana (*Ferdinand Dietrich Nikolai Hoerschelmann*, 1833–1902)³⁵ un Oto Porta³⁶ uzskats, ka Rīgas senākā evaņģēliskās Baznīcas kārtība būtu jādēvē par Brīsmāņa–Knopkena agendu vai Baznīcas kārtību, nekādā veidā nepieminot Tegetmeieru, nav pilnībā korekts. Kamēr Knopkena nozīmīgā darbība Rīgā ir diezgan labi izpētīta, zināma un nekad nav tikusi apstrīdēta, daudz kas liek domāt, ka viņa kolēģa Tegetmeiera devums šodien būtu no jauna jāizvērtē daudz rūpīgāk un daudz vairāk jāatklāj viņa ievērojamā vieta Vidzemes reformācijā. Spriežot pēc atstātajām liecībām, viņa loma, šķiet, ir bijusi daudz ievērojamāka, nekā tas mūsdienās tiek pamanīts. Blakus viņa nopelniem attiecībā uz Vidzemes reformācijas veicināšanu kopumā ir jāatzīst, ka Tegetmeiera darbība īpaši nozīmīga ir bijusi arī kā luteriskās dievkalpošanas celmlauzīm, un ir ļoti ticams, ka bez viņa līdzdalības augstu novērtētā Brīsmāņa veidotā Baznīcas kalpošanas kārtība nebūtu guvusi tik lielu atbalstu un tik plašu pielietojumu. Trīs gadus pēc Rīgas un Vidzemes Baznīcas kalpošanas kārtības pirmā izdevuma 1533. gada 31. janvārī to līdz ar dziedājumiem un liturģiju pārņēma arī lielākās Vidzemes pilsētas Tērbata un Rēvele (Tallina),³⁷ pēc tam arī Pērnavā, Narvā, Cēsis, Vīlande, Valmiera, Valga, Rūjiena, Kuldīga, Bauska, Tukums, Ventspils un citas vietas.³⁸ Luteriskajai dievkalpošanai un līdz ar to evaņģēliskās Baznīcas attīstībai liktais stabilais pamats (ne vien vācu, bet arī latviešu vidū), pie kura veidošanas blakus Brīsmānim un Knopkenam ļoti auglīgi darbojies arī Tegetmeiers, apliecina, ka tas, kas Rīgā un Vidzemē labi iesēts reformācijas sākumposmā, ir spējis nest augļus līdz pat mūsu dienām.

35 Hoerschelmann, *Andreas Knopken, der Reformator Rigas*, S. 106.

36 Pohrt, *Reformationsgeschichte Livlands*, S. 86.

37 Arbusow, *Die Einführung der Reformation*, S. 812.

38 *Ibid.*, S. 814.

SECINĀJUMI

- Silvestram Tegetmeieram ir ievērojama loma reformācijas panākumos Rīgā un Vidzemē.
- Tegetmeiera ietekme un līdzdalība Rīgas svētbilžu grautiņos nav pierādīta, bet ir zināmi viņa diplomātiskie centieni reformācijas luteriskā virziena veicināšanai Tērbatā un citur.
- Tegetmeiers ir bijis ievērojams Vidzemes predikants ar bīskapa autoritāti.
- Īpaši izceļams ir Tegetmeiera darbs luteriskās liturģijas veidošanā Rīgā un citās Vidzemes pilsētās.

AVOTI UN LITERATŪRA

- *Akten und Rezesse der livländischen Ständetage*. Barb. von Leonid Arbusow. Riga: Deubner, 1910. (1000)
- Arbusow, Leonid. *Die Einführung der Reformation in Liv-, Est- und Kurland. Aus der Schrifteihe: Quellen und Forschungen zur Reformationsgeschichte*. Bd. 3. Leipzig: M. Heinsius, 1921. (851)
- Böthführ, Heinrich Julius. Einige Bemerkungen zu Sylvester Tegetmeier's Tagebuch. In: *Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurlands*. Bd. 13. 1886, S. 61–84.
- Böthführ, Heinrich Julius. Sylvester Tegetmeyer. In: *Allgemeine Deutsche Biographie*. Bd 37. 1894, S. 529–530.
- Hoerschelmann, Ferdinand Daniel. *Andreas Knopken, der Reformator Rigas*. Leipzig: Deichert, 1896 (257).
- Jannasch, Wilhelm. *Reformationsgeschichte Lübecks*. Lübeck: M. Schmidt-Römhild, 1958.
- Johansen, Paul. Gedruckte deutsche und undeutsche Messen für Riga 1525. In: *Zeitschrift für Ostforschung*, 8. Jahrgang, Marburg, 1959.
- *Kurtz Ordnung des Kirchendiensts, sampt eyner Vorrede von Ceremonien, an den Erbarñ Rath der löblichenn Stadt Riga ynn*

Liefflandt. Mit etlichen Psalmen, vnd Götlichen lobgesengen, die yn Christlicher Versammlung zu Riga ghesungen werden. Rostock, 1530.

- Luther, Martin. Allen lieben Christen ynn Lieffland sampt yhren Pfarherrn und predigern Gnad und frid Gott unserm Vater und herrn Ihesu Christo. In: *Eyne Christliche vormanung von eusserlichem Gottis dienste vnde eyntracht, an die yn lieffland, durch D Martinum Luther vnd andere.* WA Bd. 18. 1908.
- Luther, Martin. *Formula Missae et communionis pro Ecclesia Vuittembergensi.* Wittenberg, 1523.
- Pakuls, Verners O. Livonijas Reformācijas Tēvs Silvestrs Tegetmeijers: viņa dienasgrāmatas fragments. *Ceļš*, 1995, 48, 66.–84. lpp.
- Pohrt, Otto. *Reformationsgeschichte Livlands. Ein Überblick.* Leipzig: Eger & Sievers, 1928. (134)
- Schmidt, Christoph. *Auf Felsen gesät. Die Reformation in Polen und Livland.* Göttingen Vandenhoeck & Ruprecht, 2000. (341)
- Smend, Julius. *Die evangelischen deutschen Messen bis zu Luthers deutscher Messe.* Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1896. (283)
- Sylvester Tegetmeier's Tagebuch. In: *Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurlands.* Hrsg. von Friedrich Bienemann. Bd. 12. 1880, S. 502–505.

Sylvester Tegetmeier als Mitverfasser der lutherischen Liturgie in Livland Zusammenfassung

Der Apostel der Reformation in Livland, Sylvester Tegetmeier (vor 1500–1552), ist allgemein weniger bekannt als sein Kollege Andreas Knöpken (um 1468–1539). Bekannt wurde Knöpken in den ersten Jahrzehnten der livländischen Reformation, nicht nur durch seine Tätigkeit als evangelischer Pastor, sondern auch durch seinen veröffentlichten Kommentar zum Römerbrief und seine Lieder. Dabei wird öfter übersehen, dass auch das Wirken von Tegetmeier sichtbare Spuren in der Reformationsgeschichte des Baltikums hinterlassen hat, und seine Person eigentlich viel mehr Aufmerksamkeit verdiente. Auch, wenn die erhaltenen Zeugnisse über das Wirken von Tegetmeier sehr bescheiden sind, seine bedeutende Rolle für die Verbreitung der Reformation in Livland ist durchaus wegweisend. Akten und Rezesse der livländischen Ständetage und andere Quellen aus dem ersten Jahrzehnt der livländischen Reformation berichten deutlich über Tegetmeiers besonderen Einsatz für die Ausarbeitung und Entwicklung der evangelischen Gottesdienstordnung in Livland. Aus diesem Grund ist es nicht abwegig, Sylvester Tegetmeier als einen der Väter der lutherischen Liturgie im Baltikum zu ehren.

Schlüsselworte: Sylvester Tegetmeier, Liturgie, Reformation in Livland, Gottesdienst.

Aida Krūze

Reformācijas izaicinājumi pedagoģijai: skola, skolotājs, mācību grāmata

ANOTĀCIJA

Pedagoģijas vēstures pētījumi atklāj Reformācijas idejas kā skolu attīstības, skolotāja profesijas veidošanās un mācību grāmatu izveides priekšnosacījumus arī Latvijas teritorijā. Dr. Mārta Luterā (*Martin Luther, 1483–1546*) izvirzītā prasība – nodrošināt elementāro skolas izglītību dzimtajā valodā un reliģiski tikumisko audzināšanu – pakāpeniski īstenojās arī attiecībā uz latviešu bērniem. Gadsimtu gaitā savu aktualitāti nav zaudējušas Lutera un viņa līdzgaitnieka Filipa Melanhtona (*Philipp Melancthon, 1497–1560*) atziņas par izglītības nodrošināšanu visiem bērniem, bērnu pilsonisko audzināšanu, zināšanu nepieciešamību ne vien dvēselei, bet arī praktiskai dzīvei. Reformācijas prasību ieviešanā izglītības jomā galvenā nozīme ir vācbaltiešiem, kuri dibinājuši skolas latviešu bērniem, sākuši skolotāju sagatavošanu, atstājuši nozīmīgu kultūrvēsturisko mantojumu, kam arī veltīts šis raksts.

Atslēgvārdi: Lutera un Melanhtons par izglītību un audzināšanu, skolu veidošanās, skolotāju sagatavošanas aizsākumi, mācību grāmata.

Reformācija vēsturiskajā atmiņā: 1517–2017

Daudzu Latvijas Universitātes mācībspēku un studentu atmiņā kā īpašs notikums paliks starptautiskais seminārs Leipcigas Universitātē un Lutera pilsētā Vitenbergā (*Lutherstadt Wittenberg*) 2017. gadā. Mūsu sadarbības pilsētā Leipcigā (abu universitāšu sadarbība sākās 1998. gadā) Luters bijis 17 reizes. Nikolaja baznīcā kopš 1521. gada ir tā saucamā Lutera kancele, bet Tomasa baznīcā viņš 1539. gadā noturējis Vasarsvētku sprediķi. 2017. gada starptautiskā semināra tēma bija “Reformācijai 500: Mārtiņš Luters un Filips Melanhtons pedagoģijas vēsturē”. Tas deva iespēju noklausīties vairāku vācu zinātnieku referātus: par Lutera tulkoto Bībeli, Lutera saistību ar Leipcigu, Vitenbergu kā Reformācijas šūpuli, Filipa Melanhtona pedagoģisko darbību, kā arī skatīt Reformācijai veltītās izstādes Leipcigas Universitātes muzejā, Vecajā Rātsnamā, Leipcigas Nacionālajā bibliotēkā un Vitenbergā. Stāvot pie Vitenbergas baznīcas durvīm, pārņēma īpašas izjūtas, kas gan aizveda 500 gadu tālā pagātnē, gan uzbūra abu dižgaru klātbūtni vēl šodien. Redzētais un dzirdētais rosināja vēl vairāk domāt par to, kā šo vēsturisko mantojumu saglabāt un nodot tālāk jaunajai paaudzei, it sevišķi topošajiem skolotājiem, jo šo amatu Luters novērtējis kā lielāko pienākumu un labdarību. Viņa uzskats: “Ja Dievam labpatiktu mani atcelt no mācītāja amata pienākumu pildīšanas, uz zemes nebūtu neviena cita uzdevuma, kuru es vēlētos veikt labprātāk par skolotāja uzdevumu, jo pēc mācītāja amata nav neviena skaistāka amata par šo.”¹ Rakstā par Melanhtonu un viņa pedagoģisko darbību Latvijas Universitātes Goda doktors Dīters Šulcs (*Dieter Schulz*) secina, ka Melanhtona domas un rīcība pilnīgi saskan ar Lutera uzskatiem. Melanhtons konsekventi pieprasa obligātās izglītības ieviešanu, skolotāja statusa nostiprināšanos attiecībā uz izglītību, cieņu un atalgojumu.² “Latvijas Universitātes Rakstos” (2018), kuros publicēti LU

1 Schulz, Dieter. Philipp Melancthon und sein pädagogisches Wirken. No: Kaļķe, Baiba, Ķes-tere, Iveta (atb. red.). *Pedagoģija un skolotāju izglītība – Pedagogy and Teachers Education. Latvijas Universitātes Raksti*. 816. sēj. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2018, 35. lpp. (Citēts pēc Bolz M., 2013, 104. lpp.; no vācu val. tulkojusi I. Ozola.)

2 Turpat, 23.–35. lpp.

starptautiskajā konferencē “Reformācija mūsdienu sabiedrībā” 2017. gadā nolasītie referāti, uzmanību saista arī Tībingenes Universitātes profesora Frīdriha Šveicera (*Friedrich Schweitzer*) raksts, kurā skaidrotas Reformācijas un izglītības attiecības.³ Reformācijas piecsimtgadei veltītajā starptautiskajā konferencē Latvijas Universitātē viņš īsi un kodolīgi formulēja sava referāta galveno atziņu, uzsverot, ka “bez ticības nav izglītības, bez izglītības nav ticības”.

Ar vācbaltiešu mantojuma izvērtēšanu Latvijas zinātnes vēsturē, kultūrvēsturē jau kopš 1950. gadiem nodarbojies akadēmiķis Jānis Stradiņš (1933–2019). Viņam izdevies radīt plašāku un objektīvāku skatījumu uz vēsturisko mantojumu un aktivizēt dažādu zinātņu vēstures pētniekus pievērsties šai tēmai. Savā mūža darbā “Zinātnes un augstskolu sākotne Latvijā”⁴ viņš raksturojis arī LU Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļā saglabātos Lutera vēstījumus rīdziniekiem, tostarp aicinājumu vācu pilsētu rātskungiem dibināt skolas un bibliotēkas (1524). Akadēmiķis norāda, ka attieksme pret Baltijas vācu bagāto vēsturisko mantojumu, tostarp arī zinātnē, no latviešu autoru puses 20. gadsimta 20.–30. gados bijusi atturīga, dažkārt pat nelabvēlīga, jo vērtējumiem laikmeta zīmogu uzlika politizētās etniskās attiecības un tas, ka latvieši nespēja aizmirst vēsturiskās pāresības. Arī komunistu varas apstākļos Baltijas vācu mantojums gandrīz pilnībā bijis ignorēts.⁵ Pedagoģijas vēstures pētījumos jau starpkaru periodā rodam vācbaltiešu progresīvo domātāju uzskatu atspoguļojumu un izglītības vēstures avotu analīzi. 17.–18. gadsimtā skolas atradās baznīcu pārziņā, tāpēc svarīgākie avoti ir baznīcu vizitāciju protokoli. Taču arī šo protokolu saturs, kā secinājuši pētnieki, ir bijis atkarīgs no pārbaudītāju attieksmes pret zemnieku bērnu izglītību.

Pēc Latvijas neatkarības atgūšanas skolu vēstures, skolotāju izglītības vēstures un pedagoģiskās domas attīstības izpētē paveikts

3 Schweitzer, Friedrich. Das Bildungserbe der Reformation und seine Bedeutung für heute. No: Kalķe, Baiba, Ķestere, Iveta (atb. red.). *Pedagoģija un skolotāju izglītība*, 8.–22. lpp.

4 Stradiņš, Jānis. *Zinātnes un augstskolu sākotne Latvijā*. Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2009, 639 lpp.

5 Stradiņš, *Zinātnes un augstskolu sākotne Latvijā*, 47. lpp.

apjomīgs darbs, monogrāfijās un rakstu krājumos atspoguļotas svarīgas lappuses pedagogijas vēsturē. Līdzšinējās publikācijās mazāk atklāta lasītprasmes apguves vēsture, kas nav iedomājama bez mācību grāmatām, tāpēc šajā rakstā likts lielāks akcents uz grāmatām, kam bijusi izšķiroša nozīme latviešu bērnu izglītībā un audzināšanā laikā, kad skolas vēl tikai veidojās un rodami pirmie aizsākumi latviešu jaunekļu sagatavošanai skolotāja amatam. Un vēl – tieši grāmata bijusi vislabākais Reformācijas ideju popularizēšanas līdzeklis, tā apliecina šo ideju ietekmi uz grāmatu autoriem un viņu darba rezultātiem.

Skola un skolotājs latviešu bērniem

Reformācijas prasība par skolu atvēršanu, mācībām dzimtajā valodā un sprediķu nepieciešamību tautai saprotamā valodā kaut arī lēni, bet veicināja izglītības attīstību, jo pedagogijas vēsturē nav ziņu par skolām latviešu bērniem līdz laikam, kad aktuāla kļuva šī Lutera prasība. Kā uzskata skolu vēstures pētnieks Alfrēds Staris (1926–2011), par latviešu skolu pirmsākumiem var uzskatīt zēnu korus baznīcās, kur latviešu valodā tika apgūtas gan garīgās dziesmas, gan ķestera vadībā arī lasīšana. 16. gadsimta otrajā pusē viens no pirmajiem zēnu koriem darbojies pie Sv. Jēkaba baznīcas Rīgā.⁶ Situāciju laukos vēl 17. gadsimta otrajā pusē vācu mācītājs, literāts, skolotājs Ernsts Gliks (*Ernst Glück*, 1652–1705) raksturojis šādi:

Cik bēdīgi šeit stāv ar nevāciešu ticību, tas vairāk ir apraudāms nekā aprakstāms. Starp desmitiem viens mācītājs, un starp simtiem viens to mazumiņu, ko viņi mēdz skatīt no 5 katķisma galvas gabaliem. Tādēļ baznīca un altāris stāv tukši, tāpēc ka nav patikšanas ne pie tā vārda, ne pie tā sakramenta. Pret šādu postu var ko līdzēt vienīgi caur skolām.⁷

6 Staris, Alfrēds. *Skolas un izglītība Rīgā no sendienām līdz 1944. gadam*. Lielvārde: Lielvārds, 2000, 26. lpp.

7 Bērziņš, Ludis. *Ernsts Gliks: Darba mūžs un mūža darbs*. Rīga: Latvijas ev.-lut. Baznīcas virsvalde, 1935, 21. lpp.

No šā avota uzzinām arī to, ka mācību saturs bija lasīšana, baznīcas dziesmu dziedāšana un katehisma iegaumēšana (pātaru skaitīšana):

Katehisms būs mācāms ne tik vien baznīcās, bet arī tiks ņemts rokās no skolas bērniem, kas līdz tam laikam, kad Vidzemē minēja zemnieku kārtas skolas bērnus, bija tā kā pasaciņa, par ko mēdza smiet un zoboties. Un tā Marienburga bija pirmā vieta latviešu zemē, kur caur Dieva žēlastību manas atnākšanas pirmajā gadā trīs skolas iesācās...⁸

Baznīcu vizitāciju protokoli liecina, ka latviešu zemnieki neizrādīja interesi par skolām un bērnus turp nevēlējās sūtīt, jo skolās bija slikti apstākļi, neprasmīgi skolotāji, bērni bija nepieciešami mājas darbos, nebija naudas skolas apģērbam un maizei, ko dot līdz. Mācības sākās pēc svarīgāko lauku darbu apdarišanas un beidzās pirms to uzsākšanas. Turklāt latviešu tradīcija bija izglītēt bērnus mājās.

Pirmo Glika sagatavoto latviešu tautības skolotāju izglītības saturs aptvēra tikai lasīšanas iemaņu apgūšanu un lūgšanu iemācīšanos. Pēc Glika domām, tas bija pietiekami tā laika skolotāja pienākumu veikšanai.

Arī 18. gadsimtā “zemnieku ekonomiskais un tiesiskais stāvoklis bija bezcerīgs. Tāpēc nav brīnums, ka reliģiskā dzīve, tajā skaitā arī bērnu mācīšana, tiem bija pilnīgi vienaldzīga”,⁹ secinājis Staris. Skolu stāvoklis sliktis, par skolotājiem strādā gadījuma cilvēki. Piemēram daži fakti no Andreja Viča (1897–1943) pētījuma: Vidzemē skolu vizitācijas rezultāti liecina, ka “Gaujenē skolmeisters pēc mācītāja uzaiicinājuma salasījis 8 bērnus, kurus tad rijā mācījis”, “Opekalnā skolotāja amatu pildot kāds audējs”, “Gulbenē zemnieki nesūtīt bērnus skolā, uz priekšu tikšot gādāts, lai piespiestu”, “Lieberē mācībai esot

8 E. Glika ziņojums Ekonomijas valdei 1684. gadā. No: *Pedagoģiskā doma Latvijā līdz 1890. gadam. Antoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1991, 35.–36. lpp.

9 Staris, Alfrēds, Ūsiņš, Vladimirs. *Izglītības un pedagoģijas ideju attīstība Latvijā līdz 1900. gadam*. Rīga: RaKa, 2007, 70. lpp.

sekmes. Skolā izmācītie mācot citus bērnus mājās”, “Pats galvenais esot skolotāju sagatavošanas jautājums”.¹⁰

Jūtamas pozitīvas pārmaiņas 18. gadsimtā ienes Brāļu draudzes darbība. Hernhūtiešu uzskati par ticību kā dzīvesveidu, reliģiju kā iekšēju dvēselisku atdzimšanu, centrā izvirzot paša cilvēka reliģisko pārdzīvojumu, ne tikai Bībeles vēstījumu, kļūst par Brāļu draudzes darbības idejisko pamatu un pakāpeniski gūst plašāku atbalsi. Brāļu draudzes pētnieks *Dr. hist.* Gvido Straube secina: “Brāļu draudzes kustība jūtami ietekmēja Vidzemes zemnieku izglītības attīstību. Šajā aspektā tās darbība būtu vērtējama kā visefektīvākā un rezultatīvākā.”¹¹ Savukārt *Dr. paed.* Ineta Strautiņa, kura pētījusi Brāļu draudzes pedagoģisko mantojumu, atklāj, ar kādiem līdzekļiem notikusi latviešu tautas izglītošana un audzināšana 18. gadsimtā, kas veicināja latviskās pašapziņas veidošanos, uzsverot, ka Magdalēnas Elizabetes fon Hallartes (*Magdalene Elisabeth von Hallart, 1683–1750*) dibinātais Valmiermuižas skolotāju seminārs bija pirmā šāda veida mācību iestāde Latvijas teritorijā, kurā tika sagatavoti skolotāji no latviešu zemnieku jaunekļu vidus.¹²

Tā soli pa solim varam izsekot skolu attīstībai, skolotāja profesijas kā sociālas grupas veidošanās procesam, kas liecina, ka tikai 19. gadsimtā izveidojās tautskolotāju kārtā. Pirmais vispusīgi izglītotais Vidzemes draudzes skolu skolotāju semināra skolotājs un vadītājs Jānis Cimze (1814–1881) sagatavojis jau ap 500 skolotājiem latviešu un igauņu draudzēm.

10 Vičs, Andrejs. *Iz latviešu skolu vēstures (Vidzeme no 1700. līdz 1800. g.)*. Rīga: R.L.B. Derīgu grāmatu nodaļas izdevums, 1923, 48., 49., 65. lpp.

11 Straube, Gvido. *Brāļu draudzes diārijs (Jaunākais noraksts) jeb hernhūtiešu brāļu draudzes vēsture Latvijā*. Rīga: SIA “N.I.M.S.”, 2000, 105. lpp.

12 Strautiņa, Ineta. *Brāļu draudzes kā reliģiskas un sabiedriskas kustības pedagoģiskais mantojums Vidzemē 18. gadsimtā*. Promocijas darbs. Rīga: LU, 2016.

Reliģiskā literatūra kā mācību līdzeklis 16.–17. gadsimtā

Tā kā citu grāmatu nebija vai bija maz pieejamas, vairākus gadsimtus lasīšanas apguvei zemnieku mājās izmantoja Bībeli un Dziesmu grāmatu. Mācību valoda, metodika un darba organizācija bija pilnībā atkarīga no baznīcas amatpersonas – ķestera – izglītības, valodu prasmes un pedagoģiskā talanta. Par pirmajām mācību grāmatām kalpoja pirmās latviešu valodā iespiestās reliģiska satura grāmatas: “Catechismus Catholicorum” (Katoļu katehisms, 1585), “Enchiridion” (Mazais katķisms jeb kristīgā audzināšana parastajiem mācītājiem un sprediķotājiem, kā arī mājastēviem u. c., 1586), Georga Manceļa luterāņu baznīcas rokasgrāmata “Lettisch Vademecum” (Latviešu ceļvedis, 1631). Vērtīga bija viņa sastādītā pirmā vācu–latviešu vārdnīca “Lettus” (Latvietis, 1638), kas bija paredzēta luterāņu mācītājiem kā palīgs latviešu valodas apguvē. Tā kā vārdnīcā doti arī jēdzieni, kas raksturīgi skolas dzīvei (rakstīt, spalva, grāmata, skolas nauda u. c.), var secināt, ka viņš ar šo darbu sācis arī pedagoģiskās terminoloģijas izveidi latviešu valodā. Viens no labākajiem latviešu valodas pratējiem 17. gadsimta otrā pusē bijis Kristofs Fīrekers (*Fürecker*, ap 1615–1685). Viņš tulkojis no vācu valodas un atdzejojis Lutera un P. Gerharda garīgās dziesmas, kas iespiestas 1685. gadā iznākušajā izdevumā “Kurzemes jauna un pilnīga dziesmu grāmata”. Pedagoģijas vēsturnieks Staris uzskata, ka Fīrekera dziesmiņas kļuva populāras latviešu zemnieku vidū tēlainās valodas un emocionālās izteiksmes dēļ, kā arī tāpēc, ka atdzejojumos izmantoti tautas folklorā sastopamie izteiksmes līdzekļi: “Dziesmu grāmata ar K. Fīrekera dziesmiņām, kas pauda kristīgās reliģijas atziņas, kļuva par mācību līdzekli daudzām latviešu zemnieku paudzēm, īpaši Kurzemē.”¹³

13 Staris, Alfrēds. Kristofors Fīrekers. No: *Pedagoģiskā doma Latvijā līdz 1890. gadam. Antoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1991, 29. lpp.

Georgs Mancelis (*Georg Manzel, 1593–1654*) un viņa “*Ilgi gaidītā latviešu sprediķu grāmata*”

“*Langgewünschte lettische Postill*” (*Ilgi gaidītā latviešu sprediķu grāmata, 1654*) ir pirmā reliģiska satura lasāmā grāmata, kas lasīšanā un garīgajā dzīvē ievadījusi vairākas latviešu paaudzes. Par popularitāti liecina tas, ka grāmata izdota piecas reizes, pēdējoreiz 1823. gadā. Tā sastāv no trim daļām: sprediķi no Adventes līdz Vasarsvētkiem; no Trīsvienības svētkiem līdz Adventei; apcerējumi par Kristus ciešanām. Šo apjomīgo darbu viņš sarakstījis apmēram 20 gadus. Kā liecina dažādi avoti, tā bijusi viena no populārākajām grāmatām zemnieku lasāmvielas klāstā, kalpojusi kā rokasgrāmata mācītājiem un lasāmā grāmata pieaugušiem un bērniem:

Kāpēc būs man baznīcā iet? Nu ir grāmata tāda, ka es pats varu lasīt jeb no savu bērnu likties priekšā lasīties, kas tas evangēliums jir un varu īsten tā mācīties mājās, kā baznīckungs baznīcā māca.¹⁴

Vācu izcelsmes teologs, latviešu valodnieks un literāts Georgs Mancelis pēc studijām Vācijā kalpoja par mācītāju latviešu draudzēs, tur arī pilnveidoja latviešu valodas prasmi. 17. gadsimta 30. gados viņš bija Tērbatas Universitātes (*Academia Gustaviana*) profesors un rektors, bet no 1638. gada – Kurzemes hercoga galma mācītājs Jelgavā (*Mitau*).

Sprediķu grāmatu par mācību grāmatu padara fakts, ka, no vienas puses, teksti ir vienkārši, viegli uztverami, saistīti ar laicīgo dzīvi, no otras puses – tie mudina domāt, loģiski spriest, argumentēt. Kā vēstures avots Manceļa darbs atklāj arī latviešu dzīvi 17. gadsimtā: šeit ir piemēri gan no ģimenes dzīves, gan dabas, gan vēstures. No satura izriet tā laika galvenais audzināšanas mērķis – dzīvot pēc Dieva vārdiem, kas sasniedzams ar grāmatas lasīšanu un mācīšanu, kā vairākkārt norādīts sprediķos. Grāmata atklāj tā laika situāciju: “Nu varētu

¹⁴ Manzel, Georg. *Langgewünschte lettische Postill*. 1. daļa. Rīga, 1654, 94. lpp.

tālab šeitān domāt un jautāt. Es esmu arājs, neesmu grāmatas daudz lasijis, ne arī māku lasīt.”¹⁵ Tāpēc autors nodod grāmatu mācītāja rokās, teikdams: “Gādāt būs vienam baznīcaskungam und savu amatu nostrādāt ar Dieva pielūgšanu, grāmatu lasīšanu und ar mācīšanu.”¹⁶ Savukārt draudzei viņš norāda: “[..] klausī Dieva vārdu un jaucies tā dzīvot, kā tavs mācītājs tev āron (no) Dieva vārdu un grāmatu māca. Lai tavi bērni un tava saime arīdzan eejuhrt Dievam par godu dzīvot.”¹⁷

Grāmatas analīze atklāj Manceļa skatījumu uz lasīšanu mājās un baznīcas apmeklējumu, kas apliecina viņa rūpes par izlasītā saturā izpratni un dievbijības audzināšanu. Viņš norāda: “Mājās būs tev Dieva vārdu lasīt, bet pirmāk būs tev baznīcā iet un Dieva vārdu klausīties. Dievam par godu jāiet arī baznīcā, bet, ja ir nopietni iemesli to nedarīt, tad bezdievīgam nevajaga dzīvot, tad vari tu savās mājās šo grāmatu lasīt.”¹⁸

Spreidīku grāmatā dotas pamācības gan vecākiem, gan bērniem. Vecākiem teikts:

Bet visvairāk mīlo tu tā savu bērnu, ka tu to iekšān Dieva bijāšanas uzaudzini... Aiz to tev būs par tavu bērnu gādāt ne vien, kad viņš nevesels ir, bet visvairāk par viņa dvēseli, und to audzināt iekšān Dieva bijāšanas.¹⁹

Savukārt bērniem mācība:

Jūs, bērni, lieli un mazi, jūs dzirdat, ka tiems vecākiem jums visu labu pie miesas un dvēseles darīt būs; īten tā būs jums atkal paklausīgiem būt jūsu tēvam un mātei un tos cienīt, tad jums labi klāsies un jūs ilge dzīvosietā virs zemes.²⁰

15 Manzel, *Langgewünschte lettische Postill*. 2. daļa, 163. lpp.

16 Ibid., 254. lpp.

17 Ibid., 294. lpp.

18 Ibid., 1. daļa, 94. lpp.

19 Ibid., 2. daļa, 341. lpp.

20 Ibid., 2. daļa, 342. lpp.

Arī antoloģijā “Pedagoģiskā doma Latvijā” akcentēta grāmatas nozīme izglītībā un audzināšanā:

Manceļa sprediķu galvenais uzdevums – iemācīt cilvēkam apzināties savu vietu pastāvošajā sabiedrībā, apzināties sevi par tās locekli. Šādā aspektā baznīca G. Manceļa uztverē bija dzīves skola, uz kuriem regulāri jāved arī bērni. G. Mancelis bija viens no pirmajiem baltvācu mācītājiem, kurš uzsāka dialogu ar latviešu lasītājiem par audzināšanas jautājumiem.²¹

Ernsts Gliks (Johann Ernst Glück, 1652–1705) un pirmā latviešu ābece

Luda Bērziņa darbā par vācu mācītāju Ernstu Gliku lasām:

Bet no grāmatām pirmajā vietā bija jāstāda Bībele, jo Bībele ir visu kristīgo mācību pirmavots un normu norma. Bet, tā kā skola toreizējā izpratnē nekādā gadījumā nevarēja iet citus, baznīcai svešus ceļus, tad Bībeles vajadzība bija jo liela arī skolu dēļ. Viņa (Glika) gaišais un drošais skats te ierauga lielu nākotnes uzdevumu: Baltijas tautām ir jāsigādā grāmatu grāmata.²²

Latvijā saglabājušies 11 Glika tulkotās Bībeles oriģināli. Viens no tiem glabājas Alūksnes baznīcā, to veido 2487 lpp., tās svars – apmēram 4 kilogrami.²³

Pētnieks Aleksejs Apinis min faktu, ka “no Bībeles 1500 eks. 800–900 sējumu iegādājās latviešu zemnieki”.²⁴ Viņš secina:

21 Klekere, Ināra. Georgs Mancelis. No: *Pedagoģiskā doma Latvijā līdz 1890. gadam. Antoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1991, 27. lpp.

22 Bērziņš, Ernsts Gliks: *Darba mūžs un mūža darbs*, 12. lpp.

23 Riekstiņa, Ilona. Ernsta Glika dzīve un pedagoģiskā darbība. No: Krūze, Aida (sast., zin. red.). *Laikmets un personība*. 6. Rīga: RaKa, 2005, 76. lpp.

24 Apinis, Aleksejs. *Soļi senākās latviešu grāmatniecības un kultūras takās*. Rīga: Preses nams, 2000, 18. lpp.

Veidojās lasīšanas tradīcijas. Parādās arī ziņas par latviešiem, kuri lasījuši ne vairs ceremoniāla pildīšanas nolūkā, bet aiz nepieciešamības pēc jaunas informācijas pieplūdes, kas vairo zināšanas, izkopj jūtas, palīdz izprast appasauli un risināt personiskas vai sociālas problēmas.²⁵

Pirmās ābece latviešu valodā iespiestas Rīgā 17. gadsimta 80. gados. Ap 1683. gadu tapusi pirmā latviešu ābece, kuras fragments nesagrieztu lokšņu veidā 1941. gadā uziets Tartu Universitātes bibliotēkā, un šo izdevumu grezno gaiļa attēls. Grāmatniecības vēsturniece Ināra Klekere raksta:

Ābece gaiļa attēls sakņojas senā tradīcijā. Tas bieži sastopams ne vien latviešu, bet arī citu tautu ābecēs. Gailis uz ābece vāka arī jaunlaiku ābeču iespiedumos ir saglabājis savu seno, pirmskristiānisma tradīcijās sakņoto simbolisko jēgu – tas ir gaismas saucējs, kura skatiens vērsts pret austrumiem; trīs lentes, kas redzams arī latviešu ābece attēlā, domājams, simbolizē gaiļa trīskārtīgos saucienus (latviešiem – pirmie, otrie un trešie gaiļi).²⁶

Izanalizējot pareizrakstību, ābeču tekstus, gaiļa attēla klišeju, pētnieki secinājuši, ka to autors ir Gliks, Alūksnes (*Marienburg*) draudzēs vācu mācītājs un literāts, kurš atvēris Vidzemē pirmās skolas latviešu zemnieku bērniem un sagatavojis dažus desmitus zemnieku jaunekļu skolotāja darbam. Tātad pirmajās latviešu zemnieku skolās par mācību līdzekļiem kalpoja Glika izveidotā ābece un viņa pārtulkotais Lutera katehisms.

No tā, ka Gliks gatavojis izdošanai grieķu, latīņu, vācu un krievu valodā Jana Amosa Komenska (*Jan Amos Komenský*, 1592–1670) darbu “Jutekļiem uztveramo lietu pasaule attēlos” (*Orbis sensualium pictus*) un pēc vācu parauga noformējis pirmo reliģiska satura ābeci

²⁵ Apinis, *Soļi senākās latviešu grāmatniecības un kultūras takās*.

²⁶ *Latviešu ābece numismātiem*. <https://ej.uz/fubs> (skatīts 15.01.2022.)

latviešu valodā, var secināt, ka viņam bija zināmi Komenska darbi un pedagogiskās atziņas. Glika darbība apliecina, ka viņš domājis par mācību metožu izmantošanas lietderību un intereses rosināšanu par lasīšanu.

Gothards Frīdrihs Stenders (Gotthard Friedrich Stender, 1714–1796) un pirmās laicīgās ābece

18. gadsimts – apgaismības laikmets – sabiedrībai izvirza jaunas prasības. Mancelis 17. gadsimtā aicināja “atvērt acis”, 18. gadsimtā Imanuela Kanta (*Immanuel Kant*, 1724–1804) aicinājums *Sapere aude!* (Uzdrošiniēs domāt!) plaši atbalsojas izglītības jomā un arī mācību grāmatās.

Arī Latvijas teritorijā, kurā valda dzimtbūšana ar visām no tās izrietošajām sekām, rodami mēģinājumi izskaidrot zinātņu pamatus un veicināt izglītību ar laicīga rakstura grāmatu palīdzību.

Pirmais laicīga satura lasāmās grāmatas “Jauna ABC un lasīšanas mācība”²⁷ autors ir vācbaltiešu garīdznieks, apgaismotājs, skolotājs, valodnieks un literāts Gothards Frīdrihs Stenders, saukts arī par Veco Stenderu, kurš ar saviem darbiem licis pamatus latviešu laicīgajai literatūrai: 18. gadsimtā iecienīti bijuši viņa dzejoļi, tulkotie un paša sacerētie stāsti un pasakas, kā arī “Augstas gudrības grāmata no pasaules un dabas”, ko akadēmiķis Stradiņš novērtējis kā enciklopēdiju zemniekiem – dzimtcilvēkiem.²⁸

Stendera darbība apliecina, ka viņa mērķis bijis veicināt zemnieku izglītošanos, paaugstināt viņu reliģisko un tikumisko apziņu. Stendera pārlicība – vispirms jālabo cilvēks, jāiemāca dzīvot saprātīgi, tad sabiedriskā iekārta pati par sevi kļūs labāka. Nav ziņu par to, vai, studējot Jēnas un Halles universitātēs, Stenders būtu tuvāk iepazinis

27 Stenders, Gothards Frīdrihs. *Jauna ABC un lasīšanas mācība*. Jelgava, J. F. Steffenhāgen, 1782, bez lpp. nr.

28 Stradiņš, Jānis. Stenderi un “Augstas gudrības grāmata” latviešu kultūras vēsturē. No: Stenders, Gothards Frīdrihs. *Augstas gudrības grāmata no pasaules un dabas*. Rīga: Liesma, 1988, 12. lpp.

Komenska uzskatus, taču viņa veidotās grāmatas liecina, ka Komenska didaktiskās prasības viņam nebija svešas. Ievēribu pelna viņa tuvošanās skaņu metodei un lasīt mācīšanas pakāpes “no vieglākā uz grūtāko”.

Vispirms jākonstatē, ka grāmatas autors centies dot lasīšanai pamācošus, audzinoša rakstura tekstus.

Ievēribu pelna grāmatas noformējums – alegorisks zīmējums uz vāka: svaru vienā kausā grāmata, bet otrā – brandavīns. Kauss ar grāmatu un uzrakstu “Dieva vārds” ceļas augšup, bet kaus ar brandavīnu sver smagāk un attēlo to, ka dzeršana ved ļaudis postā. Kopā lasīšanai dotais teksts atklāj šā zīmējuma tikumisko pamācību:

Ej svētdienā uz baznīcu,
Ne citur pielipdams.
Kas dos tev vairāk svētības –
Vai krogs vai Dieva nams?

Lai atvieglotu skolotājiem darbu ar jauno mācību līdzekli, Stenders uzrakstīja metodiskos norādījumus “Tā mācība, kā tie skolmeistri pēc šo jaunu ABC tiem skolas-bērniem to lasīšanu it viegli var izmācīt”.²⁹ Tā ir pirmā zināmā šāda satura publikācija latviešu valodā, kas atklāj nosacījumus sekmīgākam mācību procesam un, ja tos formulētu pēc mūsdienu stila un terminoloģijas, skanētu visai aktuāli: skolotājam vajag pašam labi pārzināt to, ko māca; viņam jā māca tā, lai mācīšanās neradītu nepatiku; nevainot bērnu par “cietu galvu”, bet būt “labam meisterim”, kas ne vien atvieglotu mācīšanos, bet arī tās “par jaukumu padarītu”. Norādīts, kā soli pa solim apgūt lasīšanu: vispirms apgūt mazos burtus; tad lielos burtus – “priekšniekus”; iemācīt atšķirt patskaņus no līdzskaņiem; “bokstavierēt”; iemācīt “grūtākus vārdus izsacīt”; pēdējais – “sestais darbs ir tā kopālasīšana”. Norādīts arī, ka vajag iemācīt “skaidri lasīt”, “ar prātu lasīt”.

29 Stenders, Gothards Frīdrihs. *Jauna ABC un lasīšanas mācība*. Jelgava: J. F. Steffenhagen, 1782, bez lpp. nr.

Interesanti, ka pirmā kopālasīšana pa zīlbēm sastāv no 56 pamācībām, ko Stenders nosaucis par “Ceļa rādītāju uz taisnu dzīvošanu”. Daži piemēri:

To, kas tev labu darījis, To piemin mīlīgi... (11. pamācība)

Ko citam nebūs darīt tev, To tam ar nedari.

Dar visiem taisnību kā sev, Tie tāpat cilvēki. (12. pamācība)

Kad ķildas ceļas, savaldies,

Lēns prāts drīz mierina,

Bet dusmu prāts dar' nelaimes,

Drīz ieskrien nestundā. (17. pamācība)

Protams, dievbijības tēma saglabājas arī šajā grāmatā, taču aicinājums pateikties Dievam izteikts pakārtoti konkrētam darbam, konkrētai pamācībai, piemēram:

Ar Dievu katru darbu sāc,

Tad tevim izdosies.

Un, darbu beidzis, atkal nāc

Un Dievam sakk paldies. (10. pamācība)

Stendera “Bildu ābice” ir ne vien pirmā laicīgā, bet arī pirmā ilustrētā latviešu ābece. 1787. gadā vienlaikus ar “Jauna ABC un lasīšanas mācības” otro izdevumu Stenders izdod “Bildu ābici”.³⁰ No titullapā dotā moto var secināt, ka autors to sarakstījis gan skolai, gan mājmcībāi, kas atradās mātes ziņā:

Gods mātei, kas to mīļi dar',

Ko tēvs dēļ darbiem tā nevar.³¹

Neapstrīdama ir patiesība, ka mācību grāmatai jābūt pievilcīgai. Par tādu tā kļūst, ja interesantā un saprotamā valodā skaidro zināt-

30 Vecais Stenders [Stenders, Gothards Frīdrihs]. *Bildu ābice*. Jelgava: pie J.F. Steffenhagen, 1787, bez lpp. nr.

31 Vecais Stenders [Stenders, Gothards Frīdrihs]. *Bildu ābice*. Rīga: Liesma, 1977, 21. lpp.

ņu pamatus vai atklāj vienkāršas dzīves gudrības. Un, ja vēl ievērots uzskatāmības princips, tas piesaista bērnu uzmanību, attīsta iztēli, rada vēlēšanos izlasīt arī tekstu. “Bildu ābice” ir tam laikam neparasti grezna – tajā ir 24 attēli, ko zīmējis pats autors. Būtiski, ka zīmējumos attēlotas zemnieku dzīves ainas: bērni un pieaugušie dažādās nodarbēs, ēkas, pagalmi, darbarīki. Bērnam tas viss labi saprotams, tāpat kā vienkāršos pantos ietvertās pamācības. Pie katra burtu ir zīmējums un pantiņš, kas sākas ar attiecīgo alfabēta burtu, piemēram:

Āboli ir bērniem dāvāti,
Kas pie grāmatām ir mudīgi. (A)³²

Bites ziedos medu salasa:
Tā no grāmatām nāk gudrība. (B)³³

Roze, tā ir jauka puķīte.
Bet vēl jaukāk' meita strādniece. (R)³⁴

“Bildu ābices” teksti liecina, ka tā ir ne vien laicīga un ilustrēta, bet arī patiesi audzinoša ābece, kas atgādina, ka cilvēku raksturo viņa darbi, tikai darbs vairo labklājību, dziedāt un dejot var tikai pēc labi padarīta darba utt.

Grāmatniecības vēsturnieka Apīņa vērtējumā ““Bildu ābice” bija “greznumlieta” tālaika vidē gan ar saviem attēliem, gan ar parakstiem zem tiem. Šīs dzejas rindas jau pieder ne tikai pedagogijai, bet arī literatūrai”.³⁵

Pagāja krietns laika sprīdis, līdz 19. gadsimtā rodas mācību grāmatu autori no pašu latviešu vidus. Viens no viņiem – Andrejs Spāģis

32 Vecais Stenders [Stenders, Gothards Frīdrihs]. *Bildu ābice*, 22. lpp.

33 Ibid.

34 Ibid.

35 Apīnis, Aleksejs. Vai ābece vien? No: *Vecais Stenders. Bildu ābice*. Rīga: Liesma, 1977, 34. lpp.

(1820–1871). 1844. gadā viņš izveido lasāmo grāmatu “Bērnū prieks”,³⁶ kas līdz 1894. gadam izdota septiņas reizes.

Kopš 2017. gada Latvijā pieejama interesanta, viegli uztverama un skaisti ilustrēta grāmata “Par Mārtiņu Luteru un Vitenbergas tēzēm”, ko LU organizētās starptautiskās starpdisciplinārās konferences “Reformācija mūsdienu pasaulē” ietvaros darba grupā “Reformācija izglītībai un audzināšanai” atklāja *Dr. paed.* Austrā Avotiņa un Gētes institūta direktors Arne Šneiders (*Arne Schneider*).³⁷

SECINĀJUMI

- Avotu un literatūras analīze atklāj Reformācijas idejas kā skolu attīstības, skolotāju profesijas veidošanās un mācību grāmatu izveides priekšnosacījumu.
- Divu personību – Mārtiņa Lutera un Filipa Melanhtona – draudzība un kopdarbība nodrošināja Reformācijas sekmes arī Latvijas teritorijā.
- Sabiedrībā valdošās vērtības – reliģiskās un laicīgās – skatāmas vienotībā ar audzināšanas mērķi un uzdevumiem, ko apliecina izglītības un skolotāju sagatavošanas vēsture, kā arī pedagoģiskās domas attīstība Latvijā.
- Pirmo skolu veidotāji, skolotāju sagatavotāji un mācību grāmatu autori līdz 18. gadsimtam bija vācbaltieši, kuri bija izpratuši latviešu sabiedrības īstenību, dzīves apstākļus un sociālās atbrīvošanās centienus.
- Mācību grāmata kā vēstures avots raksturo konkrētu vēsturisko situāciju, kultūras līmeni, sabiedrības vajadzības, ideālus un centienus. Tā veicināja ne vien lasītprasmi, bet bija arī audzināšanas līdzeklis – tikumisko un citu vērtību popularizētāja.

36 Spāģis, Andrejs. *Bērnū prieks jeb maza, maza grāmatiņa, caur ko bērni viegli, ātri un skaidri var iemācīties lasīt. Visiem latviešu bērniem par labu apgādāta no A. S. Jelgava, 1844, 60 lpp.*

37 Roth-Beck, Meike. *Von Martin Luthers Wittenberger Thesen*. Berlin: Kindermann Verlag, 2016; Rota-Beka, Meike. *Par Mārtiņu Luteru un Vitenbergas tēzēm*. Ilustrējis Klausss Ensikats. Austras Avotiņas tulkojums latv. val. Rīga: Jāņa Rozes apgāds, 2017, 48 lpp.

- Gadsimtu gaitā aktualitāti nav zaudējušas Lutera un viņa līdzgaitnieka Melanhtona atziņas par izglītības nodrošināšanu visiem, talantīgu bērnu “zinātnisku izglītību”, pilsonisko audzināšanu, zināšanu nodrošināšanu ne vien dvēselei, bet arī praktiskai dzīvei.

AVOTI

- Manzel, Georg. *Langgewünschte lettische Postill*. Rīga, 1654. 1. daļa, 536 lpp.; 2. daļa, 412 lpp.
- Spāģis, Andrejs. *Bērnu prieks jeb maza, maza grāmatiņa, caur ko bērni viegli, ātri un skaidri var iemācīties lasīt. Visiem latviešu bērniem par labu apgādāta no A. S. Jelgava, 1844, 60 lpp.*
- Stenders, Gothards Frīdrihs. *Jauna ABC un lasīšanas mācība*. Jelgava: J. F. Steffenhagen, 1782, bez lpp. nr.
- Vecais Stenders [Stenders, Gothards Frīdrihs]. *Bildu ābice*. Jelgava: pie J. F. Steffenhagen, 1787, bez lpp. nr.

LITERATŪRA

- Apīnis, Aleksejs. *Soļi senākās latviešu grāmatniecības un kultūras takās*. Rīga: Preses nams, 2000, 326 lpp.
- Apīnis, Aleksejs. Vai ābece vien? No: Vecais Stenders. *Bildu ābice*. Rīga: Liesma, 1977, 28.–36. lpp.
- Bērziņš, Ludis. *Ernsts Gliks: Darba mūžs un mūža darbs*. Rīga: Latvijas ev.-lut. Baznīcas virsvalde, 1935, 40 lpp.
- Klekere, Ināra. Georgs Mancelis. No: *Pedagoģiskā doma Latvijā līdz 1890. gadam. Antoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1991, 27.–29. lpp.
- *Latviešu ābece numismātiem*. <https://ej.uz/fubs>
- Roth-Beck, Meike. *Von Martin Luthers Wittenberger Thesen*. Berlin: Kindermann Verlag, 2016; Rota-Beka, Meike. *Par Mārtiņu Luteru un Vitenbergas tēzēm*. Ilustrējis Klauss Ensikats, Austras Avotiņas tulkojums latv. val. Rīga: Jāņa Rozes apgāds, 2017, 48 lpp.

- Riekstiņa, Ilona. Ernsta Glika dzīve un pedagoģiskā darbība. No: Krūze, Aīda (sast., zin. red.). *Laikmets un personība*. 6. Rīga: RaKa, 2005, 40.–97. lpp.
- Schulz, Dieter. Philipp Melanchthon und sein pädagogisches Wirken. No: Kaļķe, Baiba, Ķestere, Iveta (atb. red.). *Pedagoģija un skolotāju izglītība = Pedagogy and Teachers Education. Latvijas Universitātes Raksti*. 816. sēj. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2018, 23.–35. lpp.
- Schweitzer, Friedrich. Das Bildungserbe der Reformation und seine Bedeutung für heute. No: Kaļķe, Baiba, Ķestere, Iveta (atb. red.). *Pedagoģija un skolotāju izglītība = Pedagogy and Teachers Education. Latvijas Universitātes Raksti*. 816. sēj. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2018, 8.–22. lpp.
- Staris, Alfrēds. Ernsts Gliks. No: *Pedagoģiskā doma Latvijā līdz 1890. gadam. Antoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1991, 33.–38. lpp.
- Staris, Alfrēds. Kristofors Fīrekers. No: *Pedagoģiskā doma Latvijā līdz 1890. gadam. Antoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1991, 29.–33. lpp.
- Staris, Alfrēds. *Skolas un izglītība Rīgā no sendienām līdz 1944. gadam*. Lielvārde: Lielvārds, 2000, 205 lpp.
- Staris, Alfrēds, Ūsiņš, Vladimirs. *Izglītības un pedagoģijas ideju attīstība Latvijā līdz 1900. gadam*. Rīga: RaKa, 2007, 318 lpp.
- Stradiņš, Jānis. Stenderi un “Augstas gudrības grāmata” latviešu kultūras vēsturē. No: Stenders, Gothards Frīdrihs. *Augstas gudrības grāmata no pasaules un dabas*. Rīga: Liesma, 1988, 11.–43. lpp.
- Stradiņš, Jānis. *Zinātnes un augstskolu sākotne Latvijā*. Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2009, 639 lpp.
- Straube, Gvido. *Brāļu draudzes diārijs (Jaunākais noraksts) jeb hernhūtiešu brāļu draudzes vēsture Latvijā*. Rīga: SIA “N.I.M.S.”, 2000, 317 lpp.
- Strautiņa, Ineta. *Brāļu draudzes kā reliģiskas un sabiedriskas kustības pedagoģiskais mantojums Vidzemē 18. gadsimtā*. Promocijas darbs. Rīga: LU, 2016.

- Vecais Stenders [Stenders, Gothards Frīdrihs]. *Bildu ābice*. Rīga: Liesma, 1977, 43 lpp.
- Vičs, Andrejs. *Iz latviešu skolu vēstures (Vidzeme no 1700. līdz 1800. g.)*. Rīga: R.L.B. Derīgu grāmatu nodaļas izdevums, 1923, 240 lpp.

Reformation Challenges for Pedagogy: School, Teacher, Textbook

ANNOTATION

Research on the history of pedagogy reveals the ideas of the Reformation as a precondition for the development of schools, the formation of the teaching profession and the creation of textbooks also in the territory of Latvia. The requirement set by Martin Luther (1483–1546) – to provide the basic teaching in the school in the mother tongue and religiously moral upbringing – is gradually being implemented for Latvian children as well. Over the centuries, the ideas of Luther and his companion Philipp Melanchthon (1497–1560) to provide all children with education, the civic upbringing of children, the need for knowledge not only for the soul but also for practical life has not lost its relevance. The main role in the implementation of the Reformation requirements in the field of education is played by the Baltic Germans, who founded schools for Latvian children, started teachers' training, and left a significant cultural and historical heritage, to which this article is dedicated.

Keywords: Luther and Melanchthon on education and upbringing, the formation of schools, the beginnings of teacher training, textbook.

Uģis Sildegs

Luteriskā krusta teoloģija komunistiskā geto apstākļos. Mācītāja Nikolaja Plātes (1915–1983) piemērs

ANOTĀCIJA

PSRS okupācijas laiks atstāja postošu iespaidu uz Latvijas evaņģēliski luterisko Baznīcu (LELB), ievērojami samazinot tās locekļu skaitu un sabiedrisko ietekmi. Dr. Jouko Talonens (*Jouko Talonen*, dz. 1953) trāpīgi šā laika LELB kristīgo pieredzi ir nosaucis par geto teoloģiju. Skaidrojot Baznīcas krusta un ciešanu pieredzi, teologi neviļus nāca pie domām, kuras līdzīgas reformatora Dr. Mārtiņa Lutera (*Martin Luther*, 1483–1546) krusta teoloģijai. Šīs paralēles starp geto teoloģiju un krusta teoloģiju savos darbos nepārprotami pauž arī viens no spilgtākiem šā laika latviešu teologiem un mācītājiem Nikolajs Plāte.¹ Šī krusta un geto teoloģijas pieeja ļāva viņam šo kopumā sāpīgo, negatīvo pieredzi izprast arī konstruktīvā un pozitīvā gaismā.

1 Nikolaja Plātes sarakstītie manuskripti, kas tolaik netika publicēti, bet tika pavairoti ar rakstāmmašīnu (t. s. kompendiji): 1970a Izvēlētas Vecās Derības praktiskās eksegēzes (No. 11401 (LU Teoloģijas fakultātes numerācija)); 1972a Vecās Derības praktiskā eksegēze: Psalmi (No. 10925); 1972b Konsultācijas par Psalmu eksegēzi (No. 1750); 1973a Poimēnika (No. 15063); 1973b Vecās Derības praktiskā eksegēze: Psalmi (No. 1753); 1974 Poimēnikas praktiskie jautājumi (No. 10931); 1980 Dr. Mārtiņa Lutera "Mazā Katķisma" izskaidrojums: "Kristīgās ticības pamatatziņas uzņemšanai draudzē" (No. 1741); 1981a *Confessio Augustana*: tulkojums un izskaidrojums (No. 1737); 1981b Dogmatika: I daļa (No. 12439); 1981c Dogmatika: II daļa (No. 10972).

Ievads

Komunistu okupācijas laika Baznīcas vēsture ir lielākoties iebiedētu kristiešu un terorizētas Baznīcas vēsture. Šajā laikā Baznīcas dzīvē valdīja krīze, stipri saruka draudzes, reliģiozitāte gāja mazumā un ļoti pietrūka ticības optimisma. Pat nopietniem kristiešiem bija grūtības saprast Dieva prātu šajā garajā un nebeidzamajā stagnācijā, kur neviļus nācās jautāt: kāpēc šī sijāšana un vajāšana? Kur paliek Dieva spēks un palīdzība? Latviešu teologs Haralds Biezais² par šo laikmetu raksta, ka terorizētais cilvēks savas dzīvības spaidos parasti nebija nekāds varonis. Bet, ja tāds kļūva, tad bija īsts svētais. Taču tādu “svēto” un “varoņu” nebija daudz.³

Taču ievērosim ko interesantu – ka tieši šajos pārbaudījumu laikos mācītāji gandrīz spiestā kārtā pievērsās idejām, kuras Dr. Mārtiņš Luters savulaik formulēja kā krusta teoloģiju. Tā balstās ticībā, ka Dievs atklāsmi dāvā “zem krusta”. Tieši ciešanu un krusta apslēptībā Viņa griba pie ticīgiem atklājas visskaidrāk. Tā ir paradoksāla patiesība, ka nevis vieglajos un labajos laikos, bet – pretēji ierastai loģikai – tieši krusta un pārbaudījumu mirkļos kristieši iemanto visdziļāko Evaņģēlija atklāsmi.⁴ Šo patiesību varam vērot arī luterāņu Baznīcas kontekstā, kurai ilgu laiku nācās dzīvot komunistiskā ateistiskā režīma ietvaros.

Šajā rakstā autors vēlas parādīt saistību, kāda ir starp Lutera krusta teoloģiju un t. s. geto teoloģiju.⁵ Vai tas nozīmē, ka Latvijas luterāņu teologi bija labi apguvuši luterisko krusta teoloģiju un saskaņā ar to dzīvoja? Diemžēl ne. Šī saistība bija vairāk intuitīva. Pirmskara laikā Lutera nebija nedz daudz lasīts, nedz tulkots, nedz arī apskatīts. Viņa

2 Haralds Teodors Biezais (1909–1995) bija luterāņu mācītājs un teologs, teoloģijas zinātnu doktors (1939). Filozofijas zinātnu doktors (1955), Upsalas Universitātes Filozofijas fakultātes reliģiju vēstures profesors (1961), viesprofesors arī Turku un Bonnas universitātēs, latviešu mitoloģijas pētnieks un vēsturnieks.

3 Biezais, Haralds. *Saki tā, kā tas ir*. Rīga: Svētdienas Rīts, 1995, 148. lpp.

4 Vīts, Džīns Edvards. *Krusta garīgums*. Rīga: LMF, 2017; Forde, Gerhards O. *Kā kļūt par krusta teologu*. Rīga: LMF, 2017.

5 Geto teoloģija bija savdabīga kristīga domāšana, kas veidojās ierobežotajos okupācijas apstākļos.

pētniecībai šeit trūka tradīciju. Kaut arī literatūrā atrodam rakstus un atsaucē uz Dr. Mārtiņu Luteru, tomēr tie nebija īpaši dziļi un pamatīgi pētījumi. Luteram pievērsās samērā vispārīgi un virspusēji. Un, pat ja viņa teoloģija bija pazīstama, tad lielākoties pastarpināti caur Tērbatas, Erlangenē un bartiānisma teologiem.⁶

Bet kāpēc var runāt par krusta teoloģijas ietekmi uz totalitārisma esošo Baznīcu? Šīs teoloģijas ietekme bija vairāk praktiska, mazāk teorētiska. Nevis grāmatu gudrības, bet pati skaudrā dzīve, kad ticības dēļ bija jāpiedzīvo spaidi un vajāšanas, darīja krusta teoloģiju tuvu un saprotamu. Ar komunistu sarūpēto “krusta skolu” tā laika luterāņu Baznīcai un teologiem gribot negribot nācās atjaunot savu teoloģisko uzmanību uz krustu un ciešanām. Kristiešu situācija ar jaunām acīm lika lasīt Bībeles tekstus par krustu, tādējādi sniedzot patiesākus ciešanu pieredzes skaidrojumus.

No somu teologa Dr. Jouko Talonēna grāmatas “Baznīca staļinisma žņaugos” var gūt labu priekšstatu par komunistu okupācijas radīto lūzumu Latvijas evaņģēliski luteriskajā Baznīcā. Šis lūzums sākumposmā bija tik ļoti smags, ka praktiski viss okupācijas posms tika veltīts, lai no tā attaptos. Talonēns detalizēti apraksta, kā brīvā un nacionālā 20.–30. gadu luterāņu Baznīca īsā laikā pārtapa par t. s. geto Baznīcu – sīku minoritāti, kas režīma apstākļos bija galēji marginalizēta un nopiesta “uz ceļiem”. Jau 1940. gadu beigās LELB kā institūcija nonāca pazemojošā režīma kontrolē.⁷

Pēc ārēji samērā labvēlīgiem neatkarības gadiem 20. gadsimta pirmajā pusē tā bija šokējoša pārmaiņa. Kontrasts bija tik satricinošs, ka vēlāk zaudētā Latvijas valsts likās gluži kā nogrimusī Atlantīda, kuru daudzi latvieši sāka glorificēt. Līdzīgs sentiments ir pausts arī par Latvijas evaņģēliski luterisko Baznīcu, kuras misija kopumā top aplūkota kā veiksmes stāsts un tās sasniegumi idealizēti.

6 Talonen, Jouko, Rohtmets, Priit. The Birth and Development of National Evangelical Lutheran Theology in the Baltics from 1918 to 1940. *Journal of Baltic Studies*, 2014, 45 (3), p. 362. Skat. arī Talonen, Jouko. *Evangelical Lutheran Theology in Latvia from 1920 to 1940*. *Studia Historica Septentrionalia* 83. Rovaniemi, 2021, pp. 14.–17.

7 Talonen, Jouko. *Baznīca staļinisma žņaugos: Latvijas evaņģēliski luteriskā baznīca padomju okupācijas laikā no 1944. līdz 1950. gadam*. Rīga: LMF, 2009, 11.–17. lpp.

Tomēr autors vēlas būt skeptiskāks un piedāvāt kritiskāku skatījumu. Komunistu režīma laiks lielā mērā atklāja Baznīcas vājumu un trūkumus, kas nebija noveļami tikai uz karu un okupāciju. Ja bez liekām ilūzijām izvērtējam LELB sasniegto, tad nākas atzīt, ka pati Baznīca neatkarīgās Latvijas gados nebija gājusi tos gudrākos un labākos ceļus. Daudzas no sekojošām nelaimēm tā bija sagādājusi sev pati, un komunistu režīms šīs kaites tikai atsedza un tās vājumu izmantoja.

Kāda bija 20.–30. gadu luterāņu Baznīca? Vispārīgi ieskicējot, LELB kļuva par sava laikmeta spoguļi. Paralēli jaunās valsts attīstībai Baznīca pārāk ātri pieņēma un bez lielas pretestības absorbēja šajā laikmetā valdošo nacionālā romantisma garu.⁸ Kad pēc ilgstošas vācu dominances luterāņu Baznīcas pārvalde “iekrita latviešu rokās”, tad LELB izvēlējās kļūt par specifiski latvisku Baznīcu un pozicionēt sevi kā savas nācijas kalponi. Tā, kas iepriekšējos laikmetos bija “kungu un muižnieku” Baznīca, tagad vēlējās kļūt par tautas baznīcu. Kas iepriekš bija vācu, tagad vēlējās kļūt par latviešu Baznīcu.⁹

Un kas gan tur slikts? Tiekme pēc latviski nacionālas Baznīcas konkrētos vēsturiskos apstākļos šķiet gluži pašsaprotama. Tomēr nacionālismam ir arī savas ēnas puses. Kā jebkurš *-isms*, arī nacionālisms var tikt pārspilēts un kļūt par galējību. Un par nožēlu jāsaka, ka šajā gadījumā tā arī notika. Tā vietā, lai Baznīca skaidri apzinātos savu kristīgo un pārnacionālo misiju, LELB nenorobežojās no tolaik dominējošā šaurā nacionālisma. Šim laikmetam raksturīgais gars (*Zeitgeist*), kas savu kulmināciju sasniedza 1930. gados, savā varā pārņēma arī luterāņus. Viss latviskais bija tik ļoti pārspilēts, ka var runāt par latviskā sakralizāciju.¹⁰

8 Sal. Adamovičs, Ludvigs. *Latviskums mūsu dievkalpojumos*. Rīga: Latvijas vidusskolu skolotāju kooperatīvs, 1939.

9 Dreifelds, Juris. Religion in Latvia: From Atrophy to Rebirth. *Lutheran Theological Review*. Fall/Winter 1995 – Spring/Summer 1996, Vol. 8, pp. 52– 82.

10 Ante, Kristīne. Latviskošanas tendences Latvijas evaņģēliski luteriskajā Baznīcā 20. gs. 30. gados. *Ceļš*, 2010, 60, 5.–12. lpp.; Tēraudkalns, Valdis, Hanovs, Deniss. *Laiks, telpa, vadonis: autoritārisma kultūra Latvijā 1934–1940*. Rīga: Zinātne, 2012, 267.–296. lpp.; Ķiploks, Edgars. *Latvijas ev.-lut. baznīca 1918–1968. gadam. Ceļa Biedrs*, 1968, 9–1970, 3.

Sevišķi spilgti tas izpaudās laikā pēc Ministru prezidenta Kārļa Ulmaņa (1877–1942) apvērsuma. Tobrīd LELB intereses šķietami sakrita ar autoritārā vadoņa interesēm, un Ulmanis uzlūkoja latvisko luterismu par sev piemērotu ideoloģisku bāzi, ap kuru vienot tautu un valsti. Arī LELB tiecās kļūt latviski kristīgās sabiedrības vienotājspēks. Tāpēc, Ulmanim un LELB vienojoties, bija pat izveidots īpašs plāns – luterāņu Baznīcu padarīt par valsts Baznīcu (līdzīgi kā Skandināvijā). Tas šķita abpusēji izdevīgi – savu ietekmi paplašinātu gan Ulmanis, gan LELB; kur, kā senāk teica, “tronis un altāris” stāvētu viens otram līdzās, lai kopīgiem spēkiem pārvaldītu kristīgu nāciju.¹¹

Tomēr laba šī ideja izrādījās tikai dažus gadus. Baznīcas vadītāju ambīcijas – ka LELB ieņems vadošās pozīcijas sabiedrībā, palielinot savu ārējo ietekmi tautā un veicot visaptverošu kristīgu misiju, – beidzās ar krahu. Drīz vien jau nāca nākamais vēstures rata pagrieziena punkts, kas starp ideoloģiskajiem dzirnakmeņiem samala visas “godības” ambīcijas. Kas iepriekš likās ieguvums, tagad izrādījās zaudējums. Viena ideoloģija nomainīja citu: latviešu nacionālisma vietā stājās PSRS internacionālisms, bet Ulmaņa autoritārisma vietā – komunistiskais totalitārisms. LELB krita nežēlastībā un neatgriezeniski zaudēja savas laicīgās pozīcijas.

Luterāņu Baznīca pārāk viegli bija padevusies pasaulīgās varas ambīcijām un sekojusi “vadonim”. Aplamā izvēle tuvināties Ulmanim un viņa autoritārajai valdīšanai sāpīgi atspēlējās. Jau pēc dažiem gadiem visas godības un pašpaaugstināšanās pretenzijas bija izpostītas. Komunistu vara nekavējoties ierādīja Baznīcai visnecilāko vietu, nostumjot to

11 Rozentāls, Līnards. *Sinodālās pārvaldes princips Latvijas evaņģēliski luteriskajā Baznīcā 1948–1984. gadā*. Promocijas darbs. Rīga: LU Teoloģijas fakultātes Baznīcas un reliģiju vēstures katedra, LUTFB, 2014. 2015. 67.–69. lpp. Arhīvu materiālos ir atrodamas Satversmes projekts, kas izstrādāts, visticamāk, saistībā ar 1939. gada decembrī pabeigto Likumu par baznīcām, kas atspoguļo luteriskās Baznīcas un autoritārā režīma sadarbību. Satversmes projekts paredzēja izteiktu Baznīcas varas centralizāciju arhibīskapa, Virsvaldes un draudzes mācītāja rokās, tādējādi vājinot sinodālās pārvaldes aspektus un aizstājot tos ar episkopāliem un valsts Baznīcai raksturīgiem elementiem. Piemēram, projekta §71 paredzēja, ka arhibīskapa amata kandidātus izvēlētos Virsvalde un ar Iekšlietu ministrijas starpniecību ziņotu par tiem Valsts prezidentam. Viņam būtu tiesības pieprasīt visu, dažu vai viena kandidāta maiņu. Šādā gadījumā Virsvalde nosauktu citus kandidātus. Sinodes balsojumam tiktu nodoti tikai Valsts prezidenta apstiprināti kandidāti. (LVVA, 6636. f., 5. apr., 3. 1., 54.–76. lp.)

sabiedrības perifērijā un demonstrējot, ka luterāņu Baznīcai, pie kuras iepriekš nomināli piederēja vairāk nekā puse Latvijas iedzīvotāju, tagad bija jāklūst par nicinātu minoritāti un jāmācās pazemība.

Okupācijas režīma propaganda, protams, izmantoja katru iespēju, lai zākātu LELB kā kundzisku institūciju, kas allaž ir bijusi valdošās “buržuāziskās kliķes” pārstāve. Un diemžēl šīm apsūdzībām bija savs pamats. Ateistiskie sludinātāji atgādināja, ka luterāņu Baznīca mūsu teritorijā vienmēr ir nostājusies apspiedēju pusē un paverdzinājusi proletariātu. Taču tagad, kad bija iestājusies “vistaisnīgākā iekārta virs zemes”, Baznīcai vairs nebija iespējams “tēlot kungus”. Nu bija jātop redzamam Baznīcas patiesajam nespēkam, lai tā jo drīz iznīktu un nenovēršami ietu bojā.¹² Tas Baznīcai lika uzdot kritiskus jautājumus un pamatīgāk izvērtēt savu pagātņi: vai LELB nebija tiekusies augstāk par to, kas nolikts (Rm 12:3)? Vai nebija padevusies varas un godības kārdinājumam, pieslejšoties autoritārajam Ulmanim un slavīnot viņu kā “nācijas glābēju” un “Dieva izredzētu vadoni”?¹³ Vai Baznīca nebija kritusi sava laikmeta slazdos un nacionālismā? Visas šīs vainas LELB bija uzkrāvusi pati sev, savu garīgo namu ceļot uz nedroša smilts pamata. Gluži kā Jēzus sacīja: “Kad stiprs lietus lija, strauzes nāca, vēji pūta un gāzās namam virsū, tad tas sabruka un posts bija liels.” (Mt 7:27)

Luters savā krusta teoloģijā brīdina par tamlīdzīgiem draudiem. Kā krusta teoloģijas pretstatu viņš min godības teoloģiju. Godības teoloģijas kritiku viņš bija pārņēmis no apustuļa Pāvila, kurš ticības lietās vērsās pret ārēja spēka, gudrības un laicīgas ietekmes pretenzijām, vēlēdamies “pazīt tikai Kristu un to pašu krustā sistu” (1Kor 2:2). Dievam taču nepatīk cilvēku alkas pēc tukša goda, Viņš tās apgāž un pazemo: “Dievs samaitā gudro gudrību un liek kaunā lepno lepnību.” (1Kor 1:18–21) Lutere kritizēja godības teologus, kuri cer un gaida,

12 Balēvics, Zigmunds. *Baznīca un valsts buržuāziskajā Latvijā 1920–1940*. Rīgā: LVI, 1964, 118.–159. lpp.; Snippe, Veronika. *Luterānisms Latvijā*. Rīga: Liesma, 1977.

13 Balode, Dace. Laikraksta “Svētdienas Rīts” liecības par autoritāro ideoloģiju pēc 1934. gada valsts apvērsuma. *Ceļš*, 2010, 60, 21.–44. lpp.; Tēraudkalns, Valdis, Hanovs, Deniss. *Laiks, telpa, vadonis: autoritāra kultūra Latvijā 1934–1940*, 267.–296. lpp.

ka Dievs atklāsies redzami, jūkami un satverami laicīgā un pasaulīgā kārtībā. Viņš spēcīgi protestēja pret ilūzijām, ka Dievs savu godību varētu atklāt redzami.¹⁴

Krusta teoloģija atsaucas uz Jēzu, kurš arī savulaik kārdināts ar godību, tomēr konsekventi to atvairīja un gāja pazemības ceļu. Tāpat savai Baznīcai Viņš novēl to pašu – zem krusta apslēpto pazemības ceļu. Tomēr cilvēciskās alkas pēc ārēja goda arvien ir bijušas Baznīcas lielais izaicinājums un klupšanas akmens. No šāda viedokļa aplūkojot LELB gaitas brīvvalsts periodā, top skaidrs, ka tā diemžēl nepalika pie pazemības un žēlastības Evaņģēlija, bet izvēlējās pie nācijas iet ar spožu latviski luterisku ideoloģiju. Baznīca cerēja evaņģelizēt no valsts reliģijas spēka pozīcijām, cerot, ka darīs latviešus dievbijīgus ar visaptverošas nominālkristietības palīdzību. Turpretī krusta teoloģija māca, ka tamlīdzīgas goda, varas un lepnības ambīcijas ir tukšas ilūzijas un nonāks zem Dieva tiesas sprieduma. Tāda ir stāsta negatīvā puse, kurai bija lemts arī piepildīties.

Bet krusta teoloģijas pamatā tomēr ir laba un cerīga vēsts. Tās dziļākais nolūks ir stāstīt par svētību, kas apslēpta zem ciešanu krusta. Arī drūmie okupācijas stāsti nav jāuzlūko tikai kā “tīrs ļaunums”, kura dēļ cilvēki žēlo sevi un vaino citus, tā kultivējot mūsu tautā tik izplatīto upura mentalitāti. Jo krusta teoloģija sniedz arī pozitīvāku okupācijas pieredzes interpretāciju. Protī, ka ateistiskais režīms kalpoja kā vajadzīga korekcija – kā paša Dieva “rīkste”, kas nākusi pār cilvēciskā goda un lepnības celtnēm, kas būvētas pret Viņa gribu. Vispirms bija jāsabruk lēta nacionālisma un laicīgas varas ambīcijām, lai šo viltus konstrukciju vietā būvētu uz veselīgākiem Dieva Vārdu un sakramentu pamatiem.¹⁵

Protams, okupācijas pieredze ir sarežģīta un pretrunu pilna. Šī laikmeta vēsture ir pārsātināta ar sāpīgiem vajāšanu un iracionāla

14 Luther: *Early Theological Works*. Atkinson, James (ed.). Louisville: Westminster John Knox Press, 2006, p. 291. Forde. *Kā kļūt par krusta teologu*.

15 Sildegs, Uģis. *Theology in the Ghetto: The Life, Work, and Theology of Nikolajs Plāte (1915–1983), Pastor and Theologian of the Evangelical Lutheran Church of the Latvian SSR*. Academic dissertation. Helsinki: The University of Helsinki, 2017, pp. 102–106.

komunistu naida stāstiem, kas pirmā brīdī nešķiet konstruktīvi. Tomēr to jēgu palīdz ieraudzīt krusta teoloģija. Piemēram, uz komplicētajiem teodicejas jautājumiem, kāpēc tik daudz ciešanu, kāds ir dievišķais nodoms ar Baznīcas vajāšanām režīma ietvaros, šī teoloģija sniedz paradoksālas un mierinošas atbildes. Jo, gluži kā aiz šķietami absurdā Kristus ciešanu stāsta atklājas grēcinieku pestīšana, līdzīgi arī Baznīcas ciešanām ir pozitīvs efekts, kur padomju Baznīcas vēstures pieredzē var ieraudzīt vairāk jēgas, nekā pirmajā brīdī šķiet.

Aiz ciešanu pieredzes krusta teoloģija māca ieraudzīt Dieva labo gribu. Jo krusta jēga ir nevis iznīcināt un pazudināt, bet šķīstīt un svētīt. Dievs gan sit, ievaino un pazemo, bet arī dziedina, pieceļ un glābj. Viņš mērdē un nogrūž pazemē, bet dara to tādēļ, lai dzīvinātu un celtu augšā.¹⁶ Tomēr vienlaikus šī paradoksālā atziņa ir tik pretēja cilvēka prātam, loģikai un sajūtām, ka to spēj pieņemt tikai “krusta draugi” jeb ticīgie. Kad savās ticības cīņās un pārbaudījumos viņiem ir jāpieņem sāpīgas un nepatīkamas ciešanas, tie mātās tās pieņem kā Dieva labvēlīgas pārmācības.

Mācītāja Nikolaja Plātes piemērs

Lai pamatotu šādu skaidrojumu, gribu pievērsties luterāņu mācītāja un teologa Nikolaja Plātes tekstiem. Tur redzamas ļoti skaidras paralēles starp Lutera krusta teoloģiju un tā saukto komunistu geto teoloģiju. Plāte pārstāvēja to mācītāju paaudzi, kura auga un izglītojās brīvvalsts nacionālisma vidē,¹⁷ savukārt kalpošanu līdz mūža beigām pildīja komunistisko spaidu apstākļos. Pēc kara un okupācijas tieši šai mācītāju paaudzei nācās rūpēties par Baznīcas izdzīvošanu.

Viens no ražīgākajiem šā laikmeta mācītājiem bija Plāte, kas aiz sevis ir atstājis daudz rakstisku liecību un teoloģisku darbu, tā ļaujot iepazīt savas domas un teoloģijas principus. Ilgāko kalpošanas posmu Plāte pavadīja Rucavas draudzē (1953–1983). Bet blakus mācītāja

16 Tas Kungs nokauj, un Viņš dara dzīvu, Viņš nogrūž lejā ellē un atkal uzved augšā. (1Sam 2:6)

17 Talonens, Jouko. *Cīņa par luterāņu izglītību: LELB teoloģiska institūta vēsture 1923–1937*. Rīga: LMF, 2016, 47.–76. lpp.

darbam viņš kalpoja arī par LELB Teoloģijas semināra pasniedzēju. Cītīgi pildot savus pienākumus, viņš sarakstīja virkni kompendiju jeb mācību grāmatu dažādos teoloģijas priekšmetos.¹⁸ Tie ir vērtīgi Baznīcas vēstures avoti un liecības, kas dod ieskatu ne tikai šā laika luterāņu mācībā, bet arī Baznīcas praktiskajā ticības dzīvē.

Plātes dzīve un kalpošana apliecina, cik komplicēts un pretestības pilns bija apliecinoša kristieša un mācītāja ceļš padomju situācijā. Tomēr par režīma apstākļiem un pārdzīvotiem triecieniem viņš nesūdzējās, bet izturējās pret tiem teoloģiski izsvērti un konstruktīvi. Viņaprāt, tautas un Baznīcas likteņi nebija nejauši, bet Providences noteikti, jo arī šajos skarbajos vēstures likločos bija izpaudusies dievišķā vadība, sūtot Baznīcai soda un pārmācības rīkstis. Pret 20.–30. gadu vēsi nominālo kristietību Plāte izturējās kritiski. Pagātnes luterāņu Baznīca, pēc Plātes domām, jau sen bija pazaudējusi savu patieso būtību, apaugusi ar liekām tradīcijām un pieķērusies dažādiem elkiem un aizspriedumiem, kas Dievam nekādi nebija tikami.¹⁹

Šādā ziņā LELB piedzīvotie satricinājumi bija tikai loģiski. Pārmaiņām bija jānotiek. Okupācijas rīkstes radītās ciešanas bija jāuztver kā Dieva pārmācība un pacietīgi jāsaņem no Viņa rokas. Mācītāja Plātes tekstus caurauž bibliskā atziņa: “Ko Dievs mīl, to pārmāca.” (Ebr 12:6) Šādi viņš nonāca pārsteidzoši tuvu krusta teoloģijas atziņām.

Gan draudzei, gan semināra studentiem Plāte daudz mācīja par ciešanu godību, kas ticīgam cilvēkam ir paredzēta un jānes, lai arī cik smaga tā būtu.²⁰ Viņš atgādināja, ka krusta ceļš Kristus Baznīcai nav nekas īpašs vai ārkārtējs, bet kristiešiem labi pazīstams jau kopš pirmāsākumiem – kā cietis Kungs, tā ir jācieš arī Viņa sekotājiem. Tāpēc

18 No visiem Nikolaja Plātes kompendijiem publicēti ir divi: Dr. Mārtaņa Lutera “Mazā Katehisma” iztirzājums. *Ceļš*, 1989, 3/4; *Kompendijs Dogmatikā*. LU sērija “Studia Theologica”. Rīga, 2020.

19 Skat. Plāte, Nikolajs. *Vecās Derības praktiskā eksegēze: Psalmi*, 1971a, 133. lpp. Sildegs. *Theology in the Ghetto: The Life, Work, and Theology of Nikolajs Plāte (1915–1983)*, pp. 90, 137, 189.

20 Intervija ar Rucavas draudzes locekli Natāliju Zuļģi. *Latvijas Luterānis*, 2007, janv., 14. lpp. Zuļģe šajā intervijā stāsta savas atmiņas par Plātes dzīvi un mācību, bieži citējot konkrētus padomus, kā ticīgajiem izturēties padomju represiju apstākļos.

kristīgā Baznīca arvien ir staigājusi lielā cietēja Kristus pēdās.²¹ Tās nebija kādas nelabojama optimista idejas, bet Bībeles un ticības atziņas, kuras sūri grūti krātas okupācijas represiju apstākļos.

Bibliskos tēlos un līdzībās Plāte aprakstīja, ka uz apsolīto zemi Baznīca dodas caur svešām zemēm, bezdievīgām varām un naidīgām ideoloģijām. Jo kas cits šai pasaulē ir Baznīca, ja ne viešņa un svētceļotāja? Tai nav lemts iekārtoties uz ērtu dzīvi virs zemes, bet arvien ir jāatrodas ceļā un jādzīvo teltīs. Līdzīgi kā Vecās Derības patriarhi bija pasaulē neiederīgi, bez paliekamas mājvietas, tāpat sevi jāuzlūko arī visiem ticīgajiem, kuru istā pilsonība ir debesīs. Kristieši šajā pasaulē staigā kā ticības tēvs Ābrahāms, kas gāja neatkarīgs no apkārtējiem spēkiem un valdībām, tāpat būdams brīvs no svešām reliģijām un ideoloģijām. Vienlaikus Ābrahāms palika darbīgs pasaulē un aizlūgšanās par neticīgajiem. Līdzīga ir arī kristīgā dubultpilsonība, secināja Plāte. No vienas puses, kristieši dzīvo laicīgajā (komunistu okupācijas) iekārtā, bet, no otras puses, ir debesu pilsoņi. Kaut ārēji saistīti, bet iekšēji paliek brīvi un nesaistīti, jo Kristus aicinājums tos dara atšķirīgus.²²

Bet kā atbildēt uz mulsinošo jautājumu par netaisnām un pārspīlētām Baznīcas vajāšanām? Kā iepriekš minēts, Plāte to neuztvēra kā aklu nolemtību vai fatālismu un atteicās pieņemt upura lomu. Šo problēmu viņš apsprieda krusta teoloģijas garā. Vajāšanas viņš uztvēra kā Dieva dotu radošas destrukcijas procesu, kurā Kungs kausē un dzidrīna Baznīcu kā dārgmetālu, atbrīvojot to no pagātnes netīrumiem un darot arvien tīrāku un vērtīgāku. Vajāšanas nenozīmē atmešanu, bet šķīstīšanu. Kaut arī Baznīca ir tapusi pasaulīga, vienaldzīga, maldīga un miegaina, tomēr Dievs savā laipnībā to neatmet, bet vēlas modināt un sapurināt. Ar karojošā ateisma uzplūdiem Kungs modina

21 Skat. Plāte, Nikolajs. *Bībeles stundas par Ījaba grāmatu*. Žurnāls rokrakstā, 1974/1975; Sildegs. *Theology in the Ghetto: The Life, Work, and Theology of Nikolajs Plāte (1915–1983)*, pp. 103–106, 239.

22 Skat. Plāte, Nikolajs. *Izvēlētas Vecās Derības praktiskās eksegēzes*. 1970a, 131.–132. lpp. Sildegs, *Theology in the Ghetto: The Life, Work, and Theology of Nikolajs Plāte (1915–1983)*, 137.–138., 185.–186. lpp.

Baznīcu no formālas un nominālas ticības, lai kristieši iedegtos un atgrieztos, kļūstot par īstiem Kristus sekotājiem.²³

Saskaņā ar Lutera krusta teoloģiju Dievs pie cilvēkiem dara divus dažādus darbus – Viņš gan soda, gan piešķir žēlastību. Dieva sods ir “svešālais darbs” (*opus alienum*), ar ko viņš piemeklē ticīgos. Jo “sods sākas pie Dieva nama” (1Pēt 4:17) – tas nāk pār Baznīcu un sagādā tai lielas ciešanas. Vienlaikus aiz ciešanām paslēpts ir Kunga “patiesais darbs” (*opus proprium*), kas sniedz tīru žēlastību un mīlestību. Šā otra darba nolūks ir draudzi svētīt un galā dot labvēlīgu iznākumu. Citiem vārdiem, ar “svešo darbu” un sāpīgiem pārbaudījumiem Dievs gatavo augsni, lai īstenotu savu glābšanas darbu.²⁴

Sekojošai ticības loģikai, Plāte secināja, ka Baznīcas situācija nav bezcerīga. Kaut viss izskatās slikti – Baznīca ir apklusināta, un kristieši pakļauti spaidiem –, tomēr ticīgie nedrīkst izmest un zaudēt cerības. Baznīcas liktenis nav atkarīgs no sociālpolitiskiem spēkiem vai mainīgiem ideoloģiskiem uzskatiem, bet tikai un vienīgi no Dieva. Viņa dzirnas maļ lēni, bet pamatīgi. Dievišķais plāns taps saprotams tikai ilgstošā perspektīvā. Jo svešālais un nepatīkamais šķīstīšanas process ar visām represijām ir domāts tādēļ, lai dzītu ticīgos arvien ciešāk pieķerties Kristum un svētai dzīvei. Šo krusta dievbijību Plāte aicināja mācīties no Vecās Derības cietēja Ījaba. Pat skaudru ciešanu laikā, kad senais ticības vīrs bija kārdināts strīdēties pret Dievu, viņš tomēr palika ticībā. Viss pārdzīvotais tikai vairoja Ījaba dievbijību un galā piešķīra vēl lielāku svētību. Ījaba grāmatas beigās mēs vērojam pašu Ījabu jau kā aizlūdzēju, kas no soda glābj pat savus “draugus”, moralizētājus un apsūdzētājus. Rūgtā pieredze bija mācījusi Ījabam mīlēt un aizlūgt par ienaidniekiem. Plāte secināja, ka šīs prasmes ir

23 Plāte, *Izvēlētas Vecās Derības praktiskās eksegēzes*, 137.–138. lpp.

24 Zasse, Hermanis. *Krusta teoloģija*. Rīga: LMF, Luteriskās teoloģijas žurnāls “Mantojums”, 1996, 3, 29.–30. lpp. Lutera par Dieva svešo darbu runā saistībā ar bauslības iespaidu uz cilvēku: “Viņa svešais darbs ir darīt cilvēkus par grēciniekiem, netaisniem, nožēlojamiem, muļķīgiem un pazudušiem.” (WA 112.84) “Kad Dievs sāk cilvēku taisnot, Viņš vispirms to nolād, un, ko Viņš vēlas uzcelt, Viņš sagrauj, un, ko Viņš vēlas dziedināt, Viņš ievaino, un, ko Viņš vēlas atdzīvināt, Viņš nogalina [...] vārdu sakot, Dievs veic savu svešo darbu, lai varētu veikt savu patieso darbu.” (WA 63.5ff)

iespējams apgūt tikai tad, kad pats cieš. Un tad viņš retoriski vaicāja: vai ciešanas šajos laikos nav nākušas tādēļ, lai arī mēs mācītos milēt ienaidniekus un prastu aizlūgt par tiem? Jo īsti iežēloties par tās vieniņi tie, kas paši cietuši. Vai ne tāpēc tik daudzi mācītāji un citi kristieši ir pakļauti neizskaidrojamām ciešanām? Dievs grib tos darīt par žēlastības pilniem mierinātājiem. Jo tas Kungs tādus meklē, kas citus spēj mierināt.²⁵

Komentārā par Vecās Derības mazajiem praviešiem Plāte raksta, ka arī sausajiem un skumīgajiem (okupācijas) laikiem ir jākalpo draudzei par svētību. Šim ceļojumam pa vientulīgo klusuma un pārdomu “tuksnesi” vajadzētu kristiešus mobilizēt, lai tie kļūtu labāki un vēriņgāki dievārdu klausītāji. Šajos stagnācijas un gaidīšanas laikos, kad valda tik liela garīga vienaldzība un apātija, nav cita modinātāja kā Dieva Vārdi. Kad no draudzes pāri ir palicis tikai “mazais atlikums”, bēdīgi statistikai nevajadzētu radīt bezcerību. Mazie skaitļi nav jāuzlūko kā sakāves un pazušanas zīme, jo draudze nedzīvo no statistikas, bet no Dieva Vārdiem. Turklāt “mazajam pulciņam” ir doti lieli apsolījumi un brīnišķīgs Evaņģēlijs par Kunga klātbūtni (Lk 12:32). Skaitļi nav galvenais, jo lieli skaitļi vēl nenozīmē lielu ticību. Bet īsta ticība arvien paļaujas nevis uz savu, bet uz Dieva spēku. Baznīca dzīvo “ticībā, nevis skatīšanā” (2Kor 5:7). Un mazais atlikums ir stipri pieķēries Kristus apsolījumam, ka “elles vārti tos neuzvarēs” (Mt 16:18).²⁶

Plāte negremdējās melanhlijā, bet raudzījās uz priekšu. Dziļās stagnācijas un lejuoslīdes apstākļos viņš nežēlojās par krīzi, bet domāja par nākotni un krīzes pārvarēšanu. Tāpēc svarīgi ievērot, uz ko Plāte pamatoja savu nākotnes cerību. Tā nebija cerība uz sabiedriski politiskām pārmaiņām vai uz Baznīcas publiskā tēla pilnveidošanu, uz ārēji institucionālām reformām vai uz jaunām dievbijības formām un metodēm. Nē, viņš necerēja uz cilvēciskiem līdzekļiem un laicīgiem risinājumiem, kas palielinātu kristiešu skaitu, ietekmi un popularitāti. Jo visi šie līdzekļi nozīmētu būvēt kārtējās gaisa pilis un

25 Plāte, Nikolajs. *Bībeles stundas par Ījaba grāmatu*. Žurnāls rokrakstā, 1974/1975 (nenumurēts).

26 Plāte, Nikolajs. *Izvēlētas Vecās Derības ekseģēzes: Mazie pravieši*. 1971, 136.–137. lpp.

godības celtnes, kas laikmeta vējos un pasaules pārmaiņas atkal taps izpostītas.²⁷

Tā vietā Plāte turpināja vaicāt: kāpēc vispār tiek būvēti dievnami? Vai ne tāpēc, lai celtu patieso Dieva namu cilvēku dvēselēs un viņi nāktu sadraudzībā ar Visaugstāko, debess un zemes Radītāju?²⁸ Jo patiesā Baznīca arvien ir dievišķi būvēts, neredzams un nesagraujams ticības nams. Celts nevis ārējā spēkā un spožumā, bet pazemīgās dvēselēs un krusta apslēptībā. Būvēts nevis ar pasaulīgiem līdzekļiem, bet ar Kristus krusta Evaņģēliju. Krusta vēsts, kas grieķiem šķita muļķība un jūdiem piedauzība, komunistiem bija pasakas. Turpretī ticīgajiem tas allaž būs Dieva spēks, kas glābj (Rm 1:16), – vienīgais stiprais, drošais un uzticamais pamats, kas darīs Baznīcu nesagraujamu un ļaus pānest pat smagākos pārbaudījumus.²⁹

Tāds ir Baznīcas noslēpums. Ārēji Baznīca krīt un ceļas, nīkst un atjaunojas, taču vienlaikus kristieši uzticas nesatricināmam apsolījumam. Tāpēc Baznīcai nav jābīstas no laicīgās varas, lai cik totalitāra tā būtu. Dievišķā vara vienmēr būs augstāka, pārāka un totālāka. Šāda ticības pašāvēība ir skaidri saskatāma Plātes teoloģiskajos tekstos. Arī komunistu draudi, viņaprāt, ir tikai Dieva sūtīta pārmācība. Viss, ko ateistiskā vara spēj, ir dāvāt akmeņus maizes vietā, vārdzinot un iztukšojot cilvēku dvēseles. Savukārt garīgo izsalkumu spēj apmierināt vienīgi Kristus Dzīvības Maize. Tāpēc Plāte visbeidzot secina, ka arī padomju pilsoņiem būs nepieciešama krusta vēsts.³⁰

SECINĀJUMI

Mācītājs Nikolajs Plāte noteikti nav vienīgais, kuru būtu vērts padziļināti pētīt no padomju latviešu luterāņu teologiem. Esmu

27 Plāte, *Izvēlētas Vecās Derības ekseģēzes: Mazie pravieši*, 189. lpp. Plāte, Nikolajs. *Poimēnika*. 1973.a, 133. lpp.

28 Plāte, *Izvēlētas Vecās Derības ekseģēzes: Mazie pravieši*, 146. lpp.

29 Sildegs, *Theology in the Ghetto: The Life, Work, and Theology of Nikolajs Plāte (1915–1983)*, p. 203.

30 *Ibid.*, p. 135.

pārliecināts, ka arī pie citiem šā laikmeta latviešu mācītājiem ir iespējams redzēt līdzīgas krusta teoloģijas atziņas, kas rāda slēptu, negaidītu svētību komunistu režīma izraisītajās ciešanās. Taču diemžēl tieši LELB teoloģijas vēsturē mums ir vismazāk pētījumu un uzticamas informācijas. Ja hronoloģiski šā laika Baznīc vēsture ir daudz maz aprakstīta, tad Baznīcas mācības lauks pagaidām ir vēl samērā neapgūta teritorija.

AVOTI UN LITERATŪRA

- Ante, Kristīne. Latviskošanas tendences Latvijas evaņģēliski luteriskajā Baznīcā 20. gs. 30. gados. *Ceļš*, 2010, 60.
- Balode, Dace. Laikraksta “Svētdienas Rīts” liecības par autoritāro ideoloģiju pēc 1934. gada valsts apvērsuma. *Ceļš*, 2010, 60.
- Balēvics, Zigmunds. *Baznīca un valsts buržuāziskajā Latvijā 1920–1940*. Rīgā: LVI: 1964.
- Biezaiss, Haralds. *Saki tā, kā tas ir*. Rīga: Svētdienas Rīts, 1995.
- Dreifelds, Juris. Religion in Latvia: From Atrophy to Rebirth. *Lutheran Theological Review*, 1996, Fall/Winter 1995 – Spring/Summer, Vol. 8, pp. 52– 82.
- Forde, Gerhards. *Kā kļūt par krusta teologu*. Rīga: LMF, 2017.
- Ķiploks, Edgars. Latvijas ev.-lut. baznīca 1918–1968. gadam. *Ceļa Biedrs*, 1968, 9–1970, 3.
- Plāte, Nikolajs. *Bībeles stundas par Ījaba grāmatu*. Žurnāls rokrakstā, 1974/1975.
- Plāte, Nikolajs. *Izvēlētas Vecās Derības eksegēzes: Mazie pravieši*. 1971.
- Plāte, Nikolajs. *Poimēnika*. 1973a.
- Plāte, Nikolajs. *Vecās Derības praktiskā eksegēze: Psalmi*. 1971a.
- Rozentāls, Linards. *Sinodālās pārvaldes princips Latvijas evaņģēliski luteriskajā Baznīcā 1948–1984. gadā*. Promocijas darbs. Rīga: LU Teoloģijas fakultātes Baznīcas un reliģiju vēstures katedra, LUTFB, 2014.

- Sildegs, Uģis. *Theology in the Ghetto: The Life, Work, and Theology of Nikolajs Plāte (1915–1983), Pastor and Theologian of the Evangelical Lutheran Church of the Latvian SSR*. Academic dissertation. Helsinki: The University of Helsinki, 2017.
- Talonen, Jouko. *Baznīca staļinisma žņaugos: Latvijas Evaņģēliski luteriskā baznīca padomju okupācijas laikā no 1944. līdz 1950. gadam*. Rīga: LMF, 2009.
- Talonens, Jouko. *Cīņa par luterāņu izglītību: LELB teoloģiska institūta vēsture 1923–1937*. Rīga: LMF, 2016.
- Talonen, Jouko. *Evangelical Lutheran Theology in Latvia from 1920 to 1940*. *Studia Historica Septentrionalia* 83. Rovaniemi, 2021.
- Talonen, Jouko, Rohtmets, Priit. The Birth and Development of National Evangelical Lutheran Theology in the Baltics from 1918 to 1940. *Journal of Baltic Studies*, 2014, 45 (3).
- Tēraudkalns, Valdis, Hanovs, Deniss. *Laiks, telpa, vadonis: autoritārisma kultūra Latvijā 1934–1940*. Rīga: Zinātne, 2012.
- Vīts, Džīns Edvards. *Krusta garīgums*. Rīga: LMF, 2017.
- Zasse, Hermans. *Krusta teoloģija*. Rīga: LMF, *Luteriskās teoloģijas žurnāls “Mantojums”*, 1996, 3.

Lutheran Theology of the Cross in the Soviet Ghetto Environment. The Case of Rev. Nikolajs Plāte (1915–1983)

ANNOTATION

The Soviet occupation had a devastating effect on the Evangelical Lutheran Church in Latvia (ELCL) which was reduced significantly both in size and public influence. Dr. Jouko Talonen has aptly called this experience of the ELCL as *Theology in Ghetto*. While interpreting the experience of the cross and sufferings of the church, theologians noted, that in many ways, this theology is similar to Martin Luther's *theology of the Cross*. The article explores parallels of both theologies and especially draws on the example of pastor and one of the brightest theologians of that time Latvia, Nikolajs Plāte (1915–1983). The approach of the *theology of the Cross* and *theology in Ghetto* gave Plāte theological ways of interpreting this rather painful and negative Soviet experience in a positive and constructive manner.

Key words: ELCL, occupation, theology of the Cross, theology in Ghetto, pastor Nikolajs Plāte.

Laila Čakare

Romas prokuratoru pārvaldes un Pirmā jūdu–romiešu kara ietekme uz Jeruzalemes draudzi

ANOTĀCIJA

Kopš dibināšanas brīža Jeruzalemes draudze bija Baznīcas centrs un kodols. Par spīti vajāšanām un nelabvēlīgai ekonomiskajai situācijai Romas prokuratoru valdīšanas laikā (44–66), šī draudze gandrīz četrdesmit gadus saglabāja lielu ietekmi un autoritāti strauji augošajā Baznīcā. Pēc Pirmā jūdu–romiešu kara (66–73) tās ietekme bija zudusi. Ziņas par tās turpmāko eksistenci ir skopas un pretrunīgas. Šajā rakstā mēģināts atbildēt uz jautājumiem, kāda ietekme uz Jeruzalemes draudzi bija: 1) Romas prokuratoru valdīšanai Jūdejas provincē; 2) augstā priestera Hannas ģimenei; 3) Pirmajam jūdu–romiešu karam.

Atslēgvārdi: Jeruzalemes draudze, Pirmais jūdu–romiešu karš, Romas prokuratoru Jūdejā, augstais priesteris Hanna, Pella Perejas apgabala.

Jeruzalemes draudze – Baznīcas sākums

Jeruzalemei un tās kristiešu draudzei Baznīcas pirmsākumos bija īpaša loma. Pirmkārt, Jeruzaleme bija vieta, kur Jēzus gāja savu Golgātas ceļu, nomira, augšāmcēlās un deva mācekļiem apsoliņumu

atgriezties.¹ Otrkārt, Jeruzalemes draudze bija pati pirmā kristiešu draudze. Tā spontāni izveidojās piecdesmitajā dienā pēc Kristus nāves un augšāmcelšanās (Apd 2), piepildoties Jēzus apsolījumam par Svētā Gara dāvāšanu (Jņ 16:7 u. t.). Jēzus mācekļu dīvaino uzvedību Vasarsvētku dienā (Apd 2:4 u. t.) apustulis Pēteris savā pirmajā sprediķī skaidroja kā Joēla pravietojuma piepildīšanos (Apd 2:16 u. t.; Jl 3:1-5).²

Svētki, kurus latviski kristīgajā tradīcijā saucam par Vasarsvētkiem, jūdaisma tradīcijā bija Nedēļu svētki (שבועות *Šāvūot*). Tie bija otri lielākie svētki Vecās Derības Israēla liturģiskajā kalendārā. Nedēļu svētki jūdaismā joprojām tiek svinēti septiņas nedēļas pēc Pashas svētkiem,³ piecdesmitajā dienā (gr. πεντηκοστή – *pentēkostē*). Vidusjūras reģiona lauksaimniecības gadā šie svētki iezīmēja kviešu plaujas pabeigšanu. Ikvienam israēlietim Nedēļu svētkos bija jāpienes ziedojums no jaunās ražas. Šis labības upuris simbolizēja Sinaja kalnā slēgto Derību starp Jahvi un Israēlu (2Moz 19:1 u. t.), tādējādi personīga ierašanās svētkos un upura pienešana Templī apliecināja piederību šai īpašajai derībai.

Apustuļu darbu grāmatā minēti jūdu svētceļnieki no Partas, Mēdejas, Elāmas, Mezopotāmijas, Kapadoķijas, Pontas, Āzijas, Frīģijas, Pamfilijas, Ēģiptes, Lībijas, Kirēnas, Krētas, Arābijas, pašas Jūdejas un Romas (Apd 2:9-11). Minētie reģioni atrodas ne vien tā brīža Romas impērijas teritorijā, bet arī aiz tās robežām (skat. Pielikumi, 268. lpp.).

Arī daudzi no svētceļniekiem, noklausījušies Pētera sprediķi un uzklausījuši pamudinājumu, tika kristīti, kļūstot par pirmās kristiešu draudzes locekļiem (Apd 2:40-41). Lai arī ne visi jūdu svētceļnieki to dien kļuva par kristiešiem, tomēr noteikti visi, kuri bija klāt šajā noti-

1 Skat. Lk 23-24; Apd 1 un paralēlās vietas Mateja, Marka un Jāņa evaņģēlijos.

2 Joēls bija viens no Vecās Derības "mazajiem praviešiem", viņa dzīves un darbības laiks nav zināms. Joēla pasludinājums par to, ka Dievs "izlies savu Garu pār visu miesu" (Jl 3:1), bija neiedomājams Vecās Derības kontekstā, jo Vecās Derības Israēlā Dieva Gars tika dots konkrētos brīžos konkrētiem cilvēkiem (piemēram, Mozum, Samuēlam, Dāvidam u. c.; sal. 4Moz 11:29).

3 *Pasha* ir grieķu valodas tradīcijā adaptēts apzīmējums Vecās Derības Israēla "Garāmiešanas" svētkiem. 2Moz 12:11 lietotais apzīmējums פסח *Pesah* – "garāmiešana" norādīja uz Jahves sūtītā Nāves eņģeļa garāmiešanu ar upurjēra asinīm apzīmētajam namam.

kumā, aizveda mājās vēsti par pieredzēto. Pat tikai notikuma atstāsts, kurā ticis pasludināts Dieva vārds, var kļūt par augšni ticības sēklai.

Jeruzalemes draudzei jau pašos pirmsākumos bija jāstāpjas gan ar konfliktiem tās iekšienē, gan ar spaidiem no ārpuses. Konflikti draudzes iekšienē bija, piemēram, Hananjas un Safīras negodīgā rīcība, kas meta ēnu uz visu draudzi (un kļuva par iemeslu viņu pāragrai nāvei Apd 5:1-11), kā arī draudzes hellēniskās daļas neapmierinātība ar draudzes pārvaldes principiem (Apd 6:1). Noteikti bija daudz citu sīkāku konfliktu, kas nav pieminēti Apustuļu darbu grāmatā. Pie ārējiem spaidiem jāmin Jeruzalemes jūdu kopienas, īpaši tās vadītāju, centieni noslāpēt šo, viņuprāt, herētisko strāvojumu (Apd 4:1 u. t.; 5:17 u. t.; 6:9 u. t.).

Pārbaudījumos un grūtībās draudze aizvien vairāk nostiprinājās un mācījās pastāvēt. Pirmajās draudzes vajāšanās pēc diakona Stefana nāves daudzi draudzes locekļi atstāja Jeruzalemi. Viņi izklīda pa Jūdeju un Samariju, sludinot Evaņģēliju Romas impērijas Jūdejas provincē (Apd 8:1-4).⁴ Kad 41. gadā Romas imperators Klaudijs⁵ paplašināja Hēroda Agripas I (11. pr.Kr.–AD 44) valdnieka pilnvaras arī pār Jūdejas provinci,⁶ Agripa sastapās ar strauji augošās “nācariešu sekta” (kā jūdi dēvēja kristiešus) problēmu. Agripa to centās atrisināt par labu jūdaismam – viņš lika nogalināt apustuli Jēkabu, Zebedeja dēlu, un apcietināt apustuli Pēteri (Apd 12:1-4). Pēc Agripas I nāves (Apd 12:19-23) Klaudijs atjaunoja prokuratoru pārvaldi Jūdejā.⁷

Jūdiem Romas prokuratoru valdīšana bija smags slogs un sagādāja lielas ciešanas. Viens no galvenajiem prokuratoru uzdevumiem

4 Jūdejas province ietvēra Jūdejas, Samarijas un Idumejas teritorijas.

5 *Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus* bija Romas imperators no 41. līdz 54. gadam.

6 37. gadā, pateicoties draudzībai ar Romas imperatoru Kaligulu, Hēroda Lielā mazdēls Hērods Agripa I kļuva par valdnieku dažās Sirijas provincēs, kurām vēlāk tika pievienotas arī Galileja un Pereja. Pēc Kaligulas nāves (atentātā 41. gadā) Klaudijs iecēla Agripu par valdnieku arī Jūdejas provincē. Lai arī Agripa bija pakļauts Romas imperatoram, viņam bija diezgan liela vara, tai skaitā iecelt un atcelt no amata augstos priesterus. – Brisco, *Holman Bible Atlas*, pp. 237–239.

7 No 44. līdz 66. gadam Jūdeju pārvaldīja 7 prokuratoru: *Cuspius Fadus* (44–46), *Tiberius Alexander* (46–48), *Ventidius Cumanus* (48–52), *Antonius Felix* (52–59/60), *Porcius Festus* (59/60–62), *Lucceius Albinus* (62–64), *Gessius Florus* (64–66). Pirmos četrus amatā iecēla Klaudijs, pēdējos trīs – Nērons. (Brisco, *Holman Bible Atlas*, p. 239.)

bija nodrošināt provincē mieru un kārtību; otrs, ne mazāk svarīgs, – iekasēt nodevas impērijas vajadzībām. Prokuratoru lielākoties bija korumpēti un augstprātīgi, liela daļa nodevu nonāca viņu pašu kabatās, un tiem nebija nedz prasmes, nedz vēlēšanās uzticēto provinci saprātīgi un saimnieciski pārvaldīt. Tas izraisīja vairākas vietēja mēroga sacelšanās un kāpināja jūdus ilgas pēc atbrīvotāja – Mesijas. Apustuļu darbos ir pieminēti daži sacelšanos vadītāji: Teuda (5:36), Jūda Galilejietis (5:37) un kāds Ēģiptietis (21:38). Tomēr tie nebūt nebija vienīgie pašpasludinātie mesijas un “tautas glābēji”. Starp 44. un 66. gadu Jūdejā bija tik daudz “mesiju” un “praviešu”, kas kūdīja jūdus sacelties pret Romas varu, ka prokuratoriem tas sagādāja nopietnas problēmas. Lokālo dumpju apspiešanai nereti tika izmantota Romas armija.⁸

Prokuratora Tibērija Aleksandra laikā (*Tiberius Alexander*, 46–48) Jūdeju pārņēma bads, tāpēc apustulis Pāvils organizēja ziedojumu vākšanu, lai palīdzētu izdzīvot Jeruzalemes draudzei (Apd 11:27–30; 24:17; 1Kor 16:1–4).⁹ Neraugoties uz grūtībām, Jeruzalemes draudze 49. gadā rīkoja pirmo Baznīcas koncilu (Apd 15).

Koncila galvenais izskatāmais jautājums bija par nejūdu uzņemšanu kristietībā. – Vai pagāniem, lai viņi varētu kļūt par kristiešiem, vispirms ir jāpāriet jūdaismā, apņemoties pildīt visus bauslības noteikumus un prasības? – Koncils pēc draudzes vadītāja Jēzus brāļa Jēkaba ierosinājuma nolēma neuzkraut pagānu kristiešiem Vecās Derības bauslības slogu (Apd 15:13–20, 28) un sagatavoja rekomendējošus ieteikumus pagānu kristiešiem (Apd 15:28–29),¹⁰ kas darīja iespējamu jūdu un nejūdu izcelsmes kristiešu sadraudzību. Šis kristietībai ārkārtīgi būtiskais lēmums aizsāka kristietības attālināšanos un drīz vien pilnīgu nošķiršanos no jūdaisma.¹¹

8 Дандо-Коллинз, Стивен. *Легионы Рима: Полная история всех легионов Римской Империи*. Москва: Центрполиграф, 2017, с. 343–348.

9 Brisco, *Holman Bible Atlas*, p. 241.

10 Atturēties no elku upuru gaļas, asins un nožņaugtu dzīvnieku gaļas lietošanas pārtikā, kā arī no laulībām tuvu radnieku starpā, kas jūdiem bija aizliegtas un tika uzskatītas par nešķīstām (skat. arī Gal 5:19–21; 3 Moz 18).

11 No 49. gadā izdotā imperatora Klaudija edikta noprotams, ka kristieši tobrīd tika uzskatīti

Jeruzalemes draudze gandrīz 40 gadus kopš tās dibināšanas ap 30. gadu līdz Pirmajam jūdu–romiešu karam (66–70) bija kā māte strauji augošajai Baznīcai. Pati Baznīca sākās no Jeruzalemes, un paša Jēzus brālis Jēkabs bija šīs draudzes vadītājs. Arī Baznīcas vēsturē nozīmīgākajiem apustuļiem Pēterim un Pāvilam viņu darbības sākumā bija nepieciešams šīs draudzes akcepts un atbalsts. Tā, piemēram, apustulim Pēterim nācās pārliecināt Jeruzalemes draudzi, ka došanās pie Romas armijas virsnieka un viņa kristīšana bija Dieva pavēlēta, nevis paša Pētera iedoma (Apd 11:1–4). Arī Pāvilam bija svarīgi, lai Jeruzalemes draudze atzītu viņa kalpošanas aicinājumu – pievērst Kristus cit-tautiešus un dibināt nejūdu draudzes (Apd 9:26–30; Gal 1:18–24; Apd 22:17–21; 21:17–24). Jeruzalemes koncils (būtībā – Jeruzalemes draudzes vadītāji) atļāva Pāvilam misionēt pie pagāniem (Apd 15:22 u. t.).

Pirmā gadsimta otrā puse bija aktīvs Baznīcas veidošanās laiks. Dažās desmitgadēs misionāri bija pasludinājuši Evaņģēliju lielā daļā Romas impērijas – Vidusjūras austrumu piekrastē, Galatijā, Mazāzijā, Grieķijā un Maķedonijā, Āfrikas ziemeļu piekrastē un Itālijā. Visā impērijas teritorijā (galvenokārt lielākajās pilsētās) pirmā gadsimta beigās jau bija izveidojušās kristiešu draudzes (skat. Pielikumi, 269. lpp.).

Kara priekšvēsture

1. gadsimta pirmajā pusē Romas impērijas vara bija samērā iecietīga pret nacionālajām reliģijām provincēs, tomēr vietās, kur kopā dzīvoja dažādu tautību cilvēki ar atšķirīgiem reliģiskajiem uzskatiem, neizbēgami radās konflikti. Apustuļu darbu grāmatā aprakstīti tikai daži gadījumi, kad starp jūdiem un kristiešiem vai kristiešiem un pagāniem izcēlās nopietnas sadursmes.

Apd 19:23 u. t. vēsta par incidentu Efesā, ko aizsāka vietējo sudrabkaļu neapmierinātība ar jūdu kristiešu sludināšanu. Artemīdas tempļa amatnieki Kristus vēstnešos saskatīja apdraudējumu savam

par sektu jūdaismā, bet jau 15 gadus vēlāk Nērona sarīkotās vajāšanas Romā bija vērstas tieši pret kristiešiem, neaizskarot jūdus.

biznesam. Romas varas iestādēm viņi to attēloja kā uzbrukumu vietējam kultam, kas izraisa nemierus pilsētā. Viņiem pat izdevās sakūdit daudzus pilsētas iedzīvotājus pret jūdiem, tomēr konflikts galu galā tika atrisināts miermīlīgi.

Grieķijas pilsētā Filipos kādas zilējošas verdzenes īpašniekiem radās iebildumi pret kristiešu misionāru (Pāvila, Silas u. c.) darbošanos. Verdzenes īpašnieki šo konfliktu centās attēlot kā mēģinājumu uzspiest Romas pilsoņiem jūdu dzīvesveidu un paražas (Apd 16:20–21). Misionāri tika apcietināti, bet, kad kļuva zināms, ka Pāvils (galvenais apsūdzētais) pats ir Romas pilsonis, konflikts tika izbeigts (Apd 16:37–39).

Korintā prokonsuls Gallions¹² neiejaucās strīdā starp jūdiem un jūdu kristiešiem, kaut arī šis strīds viņa klātbūtnē pārauga vardarbīgā sadursmē (Apd 18:12–17).

No šiem piemēriem redzams, ka nacionālos un reliģiskos konfliktus varas iestādes vai nu centās atrisināt miermīlīgi, vai arī tos ignorēja, ļaujot nemieriem norimt pašiem. Kā rīkoties katrā konkrētā gadījumā, izlēma vietējais Romas varas pārstāvis. Tomēr dažkārt pat maza dzirkstele spēj izraisīt milzu ugunsgrēku, un Pirmo jūdu–romiešu karu, kas ilga no 66. līdz 73. gadam, izraisīja šķietami nenozīmīgs incidents.

Jūdu vēsturnieks Josefs Flāvijs¹³ aprakstījis notikumu Cēzarejā (*Caesarea Maritima/Caesarea Palestinae*), kas 66. gadā aizsāka plašus jūdu nemierus. – Cēzareja bija Jūdejas provinces oficiālā galvaspilsēta un Romas iecelto prefektu un prokuratoru rezidence (Apd 23:33–26:32).

12 Junius Gallio (oriģ. vārds *Lucius Annaeus Novatus*, ap 5. pr.Kr.–AD 65), ievērojamā filozofa Senekas (*Lucius Annaeus Seneca*) brālis. 51. gadā, kad jūdi Korintā mēģināja apsūdzēt Pāvilu, Gallions Grieķijas dienvidu provincē Ahajā ieņēma prokonsula amatu, 55. gadā viņš kļuva par konsulu. “Junius Gallio” in *Encyclopaedia Britannica*. <https://ej.uz/8qn4> (skatīts 02.02.2022.).

13 Josefs Flāvijs (*Titus Flavius Josephus*), kura ebreju vārds bija Josefs ben Matitjahu (יְהוֹסֵפֶן בֶּן־מַתִּיתְיָהוּ) dzimis 37. gadā Jeruzalemē dižciltīgā priesteru ģimenē (viņa māte bija no karaliskās Hasmoneju dinastijas), miris ap 100. gadu Romā. Josefs vadīja sacelšanos Galilejā, līdz 67. gadā padevās Vespasiāna vadītajai romiešu armijai. Kad Vespasiāns 69. gadā kļuva par imperatoru, viņš dāvāja Josefam brīvību, un tas pieņēma Vespasiāna dzimtas vārdu Flāvijs. Viņa sarakstītie darbi “Jūdu karš” (75–78) un “Jūdu senatne” (93/94) ir nozīmīgi vēstures izziņas avoti.

Sabatā, jūdu dievkalpojuma laikā, kāds grieķis pie sinagogas durvīm upurējis putnus virs māla trauka.¹⁴ Tā nepārprotami bija provokācija, jo saskaņā ar jūdu rituālajiem noteikumiem šāds upuris tika pieņemts šķīstīšanai no spitālības (3Moz 14:1–7). “Upurēšanas” mērķis bija norādīt jūdiem, ka liela daļa Cēzarajas iedzīvotāju tos uzskata par “spitālīgiem”, t. i., sabiedrībai bīstamiem un izolējamiem. Savukārt jūdu kopienas izpratnē pagāniskais upurēšanas rituāls sinagogas teritorijā padarīja to nešķīstu, tāpēc tajā vairs nebija iespējams noturēt dievkalpojumus. Saskaņā ar Josefa Flāvija notikumu aprakstu prātīgākie sinagogas pārstāvji centās noregulēt konfliktu, vērstoties ar sūdzību pie Romas varas pārstāvja Gesija Flora.¹⁵ Tomēr jūdu iebildumi netika ņemti vērā, un sūdzības iesniedzēji tika arestēti.¹⁶ Protestējot pret netaisnīgo spriedumu, jūdi sāka vardarbīgus uzbrukumus pagāniem gan Jūdejā, gan visai plašajā jūdu diasporā. Josefs Flāvijs uzskatīja, ka tieši Gesija Flora bezatbildība un patvaļa bija pēdējais piliens, kas lika jūdiem sākt atklātu karu ar Romu:

Gesijs Flors, ko Nērons atsūtīja kā Albīna pēcteci, atnesa Jūdejai daudz bēdu. Viņš bija cēlies no Klazomenes un atveda līdzi savu sievu Kleopatru, kura nelietībā neatšķīrās no viņa paša; viņa uzturēja draudzību ar Nērona sievu Popeju, un, pateicoties tai, Flors ieguva savu amatu. Viņš tik ļauni un nežēlīgi lietoja savu varu, ka jūdi lielajā izmisumā pieminēja Albīnu gluži vai kā labdari. [...] Flors bija tas, kurš piespieda mūs uzsākt karu pret romiešiem, jo ir labāk tikt iznīcinātiem uzreiz nekā pamazām.¹⁷

14 Flavius Josephus. *The Judean War*, 2.14.5. <https://ej.uz/qayt> (skatīts 02.02.2022.).

15 *Gessius Florus*, Romas prokurators Jūdejā 64.–66. gadā. Josefs Flāvijs apgalvo, ka Flors, būdams augstākajā mērā nekompetents un arogants, prokuratora amatu ieguva, tikai pateicoties savas sievas draudzībai ar imperatora sievu, un amata pildīšanas laikā vienmēr atbalstīja pagānus pret jūdiem. (Skat. Flavius Josephus, *The Antiquities of the Jews*, 20.11.1. <https://ej.uz/jxs6> (skatīts 02.02.2022.).)

16 Flavius Josephus. *The Judean War*, 2.14.5 un *The Antiquities of the Jews*, 20.11.1.

17 Grieķu teksts: Ἰωσήπου ἱστοριῶν τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀρχαιολογίας, ed. B. Niese, 20.11.1. <https://ej.uz/oi9r> (skatīts 02.02.2022.). Tulk. – L. Č.

Konflikts bija briedis jau ilgi, to veicināja un uzturēja jūdu neapmierinātība ar iepriekšējiem Romas ieceltajiem prokuratoriem. Flors šajā amatā nomainīja Albīnu, kurš stājās amatā pēc Porkija Fēsta nāves. Fēsts savukārt pārņēma šo amatu no Fēliksa. Pirms Fēliksa prokurators bija Ventidijs Kumans.¹⁸

Kumana pārvaldības laikā stājās spēkā imperatora Klaudija 49. gadā izdotais edikts, kas jūdu kristiešiem lika atstāt Romu.¹⁹ Edikta dēļ Romu nācās atstāt arī Akilam un Priskillai, jūdu izcelsmes kristiešiem, kuri Korintā sastapa un uzņēma pie sevis apustuli Pāvilu (Apd 18:1-3). Tā kā Kumana pārvaldības laikā Jūdejas provincē notika vairākas sacelšanās pret Romas pārvaldi, Klaudijs atcēla viņu no amata.²⁰ To pārņēma Marks Antonijs Fēlikss (*Marcus Antonius Felix*).

Fēlikss Jūdejas prokuratora amatu ieņēma no 52. līdz 59. vai 60. gadam.²¹ Vēsturnieki Tacits²² un Josefs Flāviji raksturo Fēliksu kā nežēlīgu un brutālu vīru, ar nesodāmības apziņu, jo viņu sargāja vecākā brāļa Pallasa (*Marcus Antonius Pallas*) ietekme imperatora galmā.²³

18 *Ventidius Cumanus*, Romas prokurators no 48. līdz 52. gadam, iespējams, kādu laiku valdījis vienlaikus ar Fēliksu, katrs savā Jūdejas provinces apgabalā. – Gottheil, Richard. *Cumanus, Ventidius*. In: *Jewish Encyclopedia*, <https://ej.uz/u9de> (skatīts 02.02.2022.)

19 Romas vēsturnieka Svetonija piezīme: *Iudeos impulsore Chresto adsidue tumultuantes Roma expulit* liecina, ka no Romas tika izraidīti jūdi, “kuri nemitīgi kūdīja uz nemieriem par Krestu” (*De Vita Caesarum: Claudius* 25.4.). Citēts no: Lane, *Hebrews*, lxiv. – Nav grūti iedomāties, ka Svetonijam īpaši nerūpēja Romas jūdu nemiera cēlonis. Tā kā *Krestus* bija izplatīts vārds, kādu romieši deva saviem vergiem, viņš to varēja vieglu roku piešķirt nemieru vaininiekam, kura dēļ jūdu kopiena bija sašķēlusies. Galu galā – Krestus un Kristus skan pietiekami līdzīgi.

20 Savas pārvaldes laikā Kumans apspieda trīs jūdu sacelšanās. Divas no tām izraisīja romiešu karavīru nepiedienīgā un patvaļīgā rīcība, trešā bija saistīta ar jūdu un samariešu savstarpējām nesaskaņām. Saskaņā ar Josefa Flāvija liecību (*Antiq.* 20.6.3) trešais dumpis ieguva tādas apmērus, ka Kumans tika izsaukts uz imperatora tiesu, atcelts no amata un izraidīts trimdā. (Gottheil, *Cumanus, Ventidius*. In: *Jewish Encyclopedia*. <https://ej.uz/u9de> (skatīts 02.02.2022.)

21 Dažādos avotos tiek uzrādīts atšķirīgs Fēliksa pilnvaru noslēguma gads.

22 *Publius (Gaius) Cornelius Tacitus* (ap 56–ap 120), Romas vēsturnieks un politiķis. Viņa apjomīgie darbi par Romas impērijas vēsturi – “Vēsture” un “Annāles”, kas aptver laika periodu no 14. gada (imperatora Augusta nāve) līdz 70. gadam (Pirmais jūdu–romiešu karš), līdz mūsdienām saglabājušies tikai daļēji.

23 Pallas un Fēlikss, cēlušies no Arkādijas valdnieku dzimtas Grieķijā, bija Romas imperatoru brīvlaistie vergi. Pallasam bija liela vara un ietekme galmā imperatora Klaudija laikā un Nērona valdīšanas sākumā. Fēlikss ieguva prokuratora amatu Jūdejā, pateicoties Pallasa protekcijai. – Tacitus. *Annals* 12.53–54.

Josefs Flāviji ir aprakstījis nemierus, kas Fēliksa laikā izcēlās Cēzarejā starp jūdiem un sīriešiem par privilēģijām un pilsoņtiesībām.²⁴ Nemieri izvērtās asiņainās sadursmēs, ko Fēlikss apspieda ar kara spēka palīdzību. Viņš nostājās sīriešu pusē, ļaujot saviem kareivjiem slepkavot jūdus un izlaupīt viņu namus.²⁵ Galu galā imperators Nērons²⁶ bija spiests atsaukt Fēlikssu no amata. Neraugoties uz smagām apsūdzībām par vardarbību un patvaļu, Fēlikss tā arī netika sodīts, jau atkal tāpēc, ka viņa brālim bija liela ietekme arī uz Nēronu viņa valdīšanas sākumā.²⁷

Apustulis Pāvils nonāca Fēliksa tiesas priekšā pēc incidenta Jeruzalemē, kad tika apsūdzēts Tempļa apgānīšanā – tas izraisīja pilsētā nemierus (Apd 21:27–31). Fēlikss noklausījās Pāvila aizstāvības runu un vēlāk vairākkārt viņu uzklusēja kopā ar sievu Drusillu.²⁸ Nesagaidījis cerēto kukuli, Fēlikss, atstājot amatu, paturēja Pāvilu apcietinājumā (Apd 24:24–27). Par nākamo prokuratoru Nērons nozīmēja Porkiju Fēstu (*Porcius Festus*).

Fēsts šo amatu ieņēma līdz 62. gadam. Līdz amatā stāšanās brīdim gandrīz nekas par viņu nav zināms. Atšķirībā no prokuratoriem, kas amatu ieņēma pirms un pēc viņa, uzticēto provinci Fēsts centās pārvaldīt ar stingrību, tomēr taisnīgi. Kā piemēru te var minēt tiesas prāvu pret apustuli Pāvilu, ko Fēsts pārņēma no Fēliksa. Vispirms viņš piedāvāja Pāvilam iespēju tikt tiesātam Jeruzalemē, bet apustulim tas nozīmētu vai nu nāvi ceļā (Apd 25:3), vai palikšanu ieslodzījumā, jo Jeruzalemē viņam nebūtu izredžu uz taisnīgu tiesu. Lai

24 Konflikta pamatā bija jūdu iedzīvotāju prasība pēc lielākām privilēģijām, jo Cēzarejas pilsētas dibinātājs Hērods pēc izcelsmes esot bijis jūds. Sīrieši uzstāja, ka jūdiem šādas privilēģijas nepienākas, jo pilsēta, kuras nosaukums iepriekš bija Stratona tornis, pastāvējusi šajā vietā jau tad, kad tajā vēl nebija neviena jūda (Antiq. 20.8.7).

25 Flavius Josephus, *The Antiquities of the Jews*, 20.8.7. <https://ej.uz/jxs6> (skatīts 02.02.2022.).

26 *Nero Claudius Caesar Augustus Germanicus* – dzimis 37. gadā, imperatora Klaudija adoptētais dēls kļuva par imperatoru pēc Klaudija pēkšņās nāves 54. gadā 16 gadu vecumā. Pēc tam, kad Romas Senāts 68. gadā pasludināja Nēronu par tautas ienaidnieku (*hostis publicus*), viņš izdarīja pašnāvību.

27 Thorpe, Daniel J. Antonius Felix. In: Barry, John D. et al. (eds.) *The Lexham Bible Dictionary*. Bellingham, WA: Lexham Press, 2016.

28 Fēliksa otrā sieva Drusilla bija jūdiete, ķēniņa Agripas I meita un Agripas II māsa.

neturētu Pāvilu apcietinājumā bez pamatota iemesla, tomēr, negribēdams sanīsties ar ietekmīgākajiem jūdiem, kuru mērķis bija tikt vaļā no Pāvila, Fēsts piekrita ierosinājumam sūtīt Pāvilu uz imperatora tiesu Romā (Apd 25:11-12).

Savā amatā Fēsts sekmīgi cīnījās ar Jūdejā klejojošām laupītāju bandām un centās nogludināt konfliktus, ko bija izraisījuši iepriekšējie prokuratori (Antic. 20.8.10). Tomēr viņa valdīšanas laiks bija pārāk īss – 62. gadā Fēsts nomira. Tādējādi viņš, iespējams, uz kādu brīdi aizkavēja kara sākšanos, bet nespēja to novērst.

Pēc Fēsta nāves Nērons Jūdejas prokuratora amatā iecēla Albīnu (*Lucceius Albinus*), kurš to ieņēma no 62. līdz 64. gadam. Josefs Flāvījs raksturo Albīnu un viņa valdīšanu kā izteikti ļaunu un nelietīgu. Albīns, izmantojot dienesta stāvokli, atņēma īpašumus provinces iedzīvotājiem un uzkrāva tiem nesamērīgi lielus nodokļus. Viņš ņēma kukuļus un izpirkuma maksu par cietumniekiem, kas bija apsūdzēti laupīšanā. Viņa valdīšanas laika noslēgumā cietumos bija palikuši vien tie, kuri nespēja prasīto summu samaksāt.²⁹ 64. gadā Nērons iecēla Albīnu par legātu vienā no Mauritānijas provincēm (*Mauretania Caesariensis*), un uz Jūdeju kā prokurators tika nosūtīts Gesijs Flors. Lai cik nežēlīgs un korumpēts bija Albīns, jūdiem viņa nelietība šķita visai pieticīga salīdzinājumā ar Floru (Antiq. 20.11.1).

64. gada 19. jūlijā Romā izcēlās milzīgs ugunsgrēks, kas iznīcināja lielāko daļu pilsētas. Imperatoram Nēronam tas deva iespēju īstenot grandiozus Romas pārbūves plānus, un viņa jaunā pils – “Zelta nams” – demonstrēja bagātības un greznības pārpilnību.³⁰ Kad Romā sāka izplatīties baumas, ka Nērons pats izraisījis šo ugunsgrēku, viņš nāca klajā ar paziņojumu, ka pilsētu aizdedzināja kristieši. Nērons sarīkoja īsas, bet ārkārtīgi nežēlīgas kristiešu vajāšanas. Tas liecina,

29 Flavius Josephus, *The Judean War*, 2.272-273 [2.14.1]; citēts no: McDonald, Lee Martin. Acts. In: Evans, C. A. & Bubeck, C. A. (eds.). *The Bible Knowledge Background Commentary: Acts-Philemon*. Colorado Springs, CO: David C Cook, 2004, p. 170.

30 Brisco, *Holman Bible Atlas*, p. 237.

ka kristieši Romā 64./65. gadā tika uztverti un atpazīti kā atsevišķa reliģiska minoritāte, nevis daļa no jūdaisma.³¹

Kristiešu nāvessodus imperators padarīja par izrādi un izklaidi Romas iedzīvotājiem. Kristieši, kas tika sadedzināti dzīvi, tika izmantoti kā lāpas, lai apgaismotu pilsētas ielas un laukumus; arēnās tika rīkotas izrādes, kurās tiem, ietērptiem zvēru ādās, tika uzrādīti suņi.³²

Augsto priesteru ģimene

62. gadā, pirms Albīns paguva ierasties Jūdejā un stāties amatā, prokuratora vieta dažus mēnešus formāli bija vakanta. Tikko amatā ieceltais augstais priesteris Hanans ben Hanans (Hanans II)³³ nekāvējās šo laiku izmantot savās interesēs. Saskaņā ar Josefa Flāvija liecību Hanans II sasauca sinedriju³⁴ un piesprieda nāvessodu Jeruzalemes draudzes vadītājam Jēzus brālim Jēkabam Taisnīgajam (Antiq. 20.9.1).³⁵ Hananam bija vairāki iemesli atbrīvoties no Jēkaba – naidis

31 2. gs. kristīgie apoloģēti (Justīns, Tatiāns, Atēnagors u. c.) iestājās pret Romas impērijā tolaik jau ierasto praksi – piespriet nāvessodu par to, ka cilvēks ir atzinis sevi par kristietī. 1. un 2. gs. Romā, īpaši aristokrātu aprindās, kristieši tika uzskatīti par bīstamu sektu, kuri pulcējās pirms rītausmas, lai veiktu burvestības un maģiskas darbības, plānotu savvērestības un piedalītos apkaunojošos nelikumīgos rituālos. Tā kā kristieši atteicās pielūgt Romas dievus un ar upuri godināt imperatoru, viņi tika uzskatīti par bezdievjiem un impērijas stabilitātes grāvējiem. Tādējādi sevis atzišana par kristietī Romas varas iestāžu acīs nozīmēja atzišanos smagā kriminālā noziegumā. (Benko, Stephen. *Pagan Rome and the Early Christians*. London: B.T. Batsford LTD, 1985, p. 1–24.)

32 No Romas vēsturnieka Tacita apraksta – Tacitus, *Annals*, 15.44. Citēts no: Benko, *Pagan Rome and the Early Christians*, p. 15.

33 Hanans ben Hanans (חנן בן חנן) “Hanans Hanana dēls” – Jaunajā Derībā pieminētā augstā priestera Hannas jaunākais dēls.

34 Gr. συνέδριον, ebr. מִסְדֵּרֵי הַיָּהוּדִים – jūdu pašpārvaldes orgāns (arī augstākā tiesa) Romas pārvaldītājā Jūdejā. Sinedrijs sastāvēja no priesteriem un reliģiskiem skolotājiem, kuri sanāca uz sēdēm, lai risinātu politiskus, reliģiskus un juridiskus jautājumus. (Mangum, Douglas & Babota, Vasile. Sanhedrin. In: Barry, John D. et al. (eds.). *The Lexham Bible Dictionary*. Bellingham, WA: Lexham Press, 2016.

35 Lai arī sākumā Jēzus brāļi neticēja, ka viņš ir Mesija/Kristus (Jņ 7:5), Jēkabu, visticamāk, pārliecināja un pievērsa ticībai Jēzus augšāmcelšanās (1Kor 15:7). Iespējams, ka Jeruzalemes draudzes vadību Jēkabs pārņēma brīdī, kad Pēteris pēc brīnumainās izglābšanas no cietuma atstāja Jeruzalemi (Apd 12:17). (Bauckham, Richard. James and the Jerusalem Church. In: *The Book of Acts in Its First Century Setting. Volume 4: Palestinian Setting*. Grand Rapids: Eerdmans, 1995, p. 437.

pret “herētiķiem”, greizsirdība pret veiksmīgo draudzes vadītāju, kuram pievienojās aizvien vairāk levītu un priesteru u. c.³⁶ Tomēr Hananam varēja būt arī tīri personīgs iemesls vērsties tieši pret Jēzus ģimenes locekļiem.

Laikā, kad Hanana II tēvs, svainis un brāļi ieņēma augstā priestera amatu, viņu lielās bagātības avots bija ienākumi no Tempļa upuriem, kā arī nodevas no naudas mainītājiem un upurdzīvnieku pārdevējiem Jeruzalemes Templī.³⁷ Kad Jēzus izdzina tirgotājus no Tempļa teritorijas un apgāza naudas mainītāju galdus (Mt 21:12; Jņ 2:14-16), viņš ne vien rupji iejaucās augsto priesteru “ģimenes biznesā”, nodarot tam zaudējumus, bet arī atklāti meta izaicinājumu viņu varai un prestižam. Hanana ģimene uzskatīja, ka viņu pārvaldības laikā Tempļis ir viņu īpašums un likumīgs ienākumu avots. Jēzus pasludināja, ka šis nams pieder viņa Tēvam (Jņ 2:16).³⁸ Ar līdzību par ļaunajiem vīna dārza kopējiem (Mt 20:33-46; Mk 12:1-12; Lk 20:9-19) viņš priesteriem atgādināja, ka viņi nav īpašnieki, bet tikai Dieva īpašuma pārvaldītāji. Augstie priesteri un viņu ģimenes locekļi sajūtās apdraudēti gan materiāli, gan juridiski.

Josefs Flāvijs rakstīja, ka augstie priesteri nereti sūtīja savus kalpus uz jūdu namiem un kuļamajiem kloniem, lai konfiscētu desmito tiesu, pirms tā nesta uz Jeruzalemes Templi. Tādējādi uztura līdzekļus, kas saskaņā ar bauslību bija paredzēti visiem priesteriem un levītiem (4Moz 18:21), sagrāba tie, kuri tobrīd bija pie varas. Savukārt kādi no vecākajiem priesteriem (kuri vairs nebija aktīvā kalpošanā)

36 Eisebijs citē Hegesipa aprakstu, ka Jēkabs tika nogrūsts no tempļa jumta un nomētāts akmeņiem, jo skaļi un atklāti sludināja par Kristu, daudzus pievēršot ticībai. (Eusebius, *Historia Ecclesiastica*, 2.23.4-18. <https://ej.uz/fnoe> (skatīts 02.02.2022.))

37 Pamatojoties uz 3Moz 22:20-24, priesteris varēja atrast upurētāja atvestajā dzīvniekā kādus nenozīmīgus defektus un noraidīt to kā nepiemērotu. Tādējādi upura pienesējs bija spiests iegādāties upurdzīvnieku no tirgotājiem Tempļa pagalmā par nesamērīgi augstu cenu, uz ko norāda Jēzus izsauciens: “Jūs [šo namu] esat padarījuši par laupītāju midzeni” (Mt 12:13). <https://ej.uz/3z7c> (skatīts 02.02.2022.)

38 Smith, T. Kenan. *Eyes to See the Revelation: A Spiritual Journey*. WestBow Press, 2019, ch. 21.

nomira no bada (Antic. 20.9.2). Nav brīnums, ka daudzi šādi aplaupītie un bez iztikas atstātie priesteri meklēja palīdzību pie kristiešiem.

Hanana tiesa pār Jēkabu satrauca jūdus, jo nāves sods tika piespriests un izpildīts bez Jūdejas ķēniņa un Romas prokuratora ziņas. Tikai Romas varas pārstāvim bija tiesības piespriest nāves sodu. Tāpēc jūdu delegācija ar sūdzību par Hananu devās gan pie ķēniņa Hēroda Agripas II,³⁹ gan pretī jaunieceltajam prokuratoram Albīnam, kurš tobrīd vēl bija ceļā. Albīns sev pa priekšu sūtīja vēsti, ka sodīs priesteri, tiklīdz ieradīsies Jūdejā, bet Agripa pasteidzās atcelt Hananu II no augstā priestera amata, ko tas bija ieņēmis tikai trīs mēnešus (Antic. 20.9.1).

Hanana II tēvs bija Jaunajā Derībā vairākkārt pieminētais Hanna/Hanns (Lk 3:2; Jņ 18:13, 24; Apd 4:6). Bauslība paredzēja, ka augstā priestera amats ir uz mūžu (4Moz 35:25, 28), tāpēc Hanna joprojām tika dēvēts par augsto priesteri, lai gan oficiāli Jēzus un apustuļu tiesāšanas laikā šo amatu ieņēma Kajafa.⁴⁰ Visi pieci Hannas dēli arī katrs savā laikā bija augstie priesteri (Antiq. 20.9.1).⁴¹ Tādējādi no 6. līdz 62. gadam septiņi šīs vienas ģimenes locekļi bija augstie priesteri, un 57 gados kāds no tiem bija augstā priestera amatā kopumā 35 gadus. Tas liecina arī par šīs ģimenes spēju sadzīvot un sadarboties ar impērijas varu, īpaši tas attiecas uz Hannas znotu Kajafu, kurš oficiāli ieņēma šo amatu 18 gadus.

Lūkas evaņģēlijā ir kāds stāsts, ko Jēzus izstāstīja farizejiem, – par bagāto vīru un Lācaru (Lk 16:19–31). Kā atzīst vairāki Rakstu pētnieki un komentatori, tā nav līdzība, bet gan Jēzus redzējums un pravietojums par šo priesteru ģimeni.⁴² Bagātais vīrs, kurš tērpies purpura un

39 Hērods Agripa II (27/28–92 vai 100) bija Hēroda Agripas I dēls, astotais un pēdējais Hērodu dinastijas valdnieks.

40 יְהוֹנָתָן בֶּן־קַיָּפָא – Josefs Kajafas dēls, gr. Καϊάφας (ap 14 pr.Kr. – ap AD 46) bija augstā priestera Hannas znots. Tā kā Jaunajā Derībā Kajafa minēts kopā ar Hannu (Lk 3:2; Jņ 18:13; Apd 4:6), noprotams, ka Hannam arī pēc oficiālas atcelšanas no amata aizvien vēl bija liela vara un ietekme.

41 Pats Hanna/Hanans I bija augstais priesteris 6.–15. g., viņa dēls Eleāzars 16.–17. g., znots Kajafa 18.–36./37. g., Jonatāns – 37. g. pavasarī, Teofilis 37.–41. g., Matijs – 43. g. un Hanans II – 62. gadā.

42 Šāds stāsta skaidrojums atrodams 19. gs. autoru Johana Nepomuka Sepa (*Johann Nepomuk Sepp*) un Kloda Josefa Drjū (*Claude Joseph Drioux*) darbos, kā arī 20./21. gs. interpretācijās. Skat.,

smalka lina drānās, ir tā brīža augstais priesteris Kajafa. Uz to norāda gan viņa apģērbs, gan bagātība un dzīvesveids. Zīmīgi, ka vienīgā persona, kas šajā stāstā minēta vārdā, ir Lācars⁴³ – ubags, kurš cer, ka viņam kaut kas tiks atmests no bagātnieku galda.⁴⁴

Kad abi, gan Lācars, gan bagātais, nomirst, viņu situācija radikāli mainās. Lācars nonāk “Ābrahāma klēpī”,⁴⁵ bet bagātais – moku vietā. Bagātā lūgums par viņa pieciem brāļiem ir norāde uz Hannas pieciem dēliem. Ābrahāms atbild, ka tad, ja viņi netic Mozum un praviešiem, viņus nepārlicinās arī mirušo augšāmcelšanās.

Un tiešām – kā vēstīts Jāņa evaņģēlijā, tiklīdz augsto priesteru ģimeni sasniedza ziņas, ka Jēzus uzmodinājis no miroņiem Lācaru, viņi sasauca sinedriju, lai izlemtu, kā atbrīvoties gan no Jēzus, gan no augšāmceltā Lācara (Jņ 11:47-53, 57; 12:10-11). Lai arī evaņģēlijā nav nosaukti konkrēti vārdi (ir tikai lietots apzīmējums “virspriesteri”), ir skaidrs, ka runa ir par Hannu un Kajafu. Saskaņā ar Jāņa evaņģēliju tieši šajā sinedrija sēdē Kajafa izteica savu slaveno frāzi: “Jūs nekā nezināt, un jūs nesaprotat, ka ir labāk, ja viens cilvēks mirst par daudziem, nekā visa tauta iet bojā” (Jņ 11:49-50), tādējādi pasludinot Jēzum nāves spriedumu. Visai ticams, ka arī Hannas dēli Eleāzars, Jonatāns, Teofils, Matijs un Hanans bija iesaistīti šajā sazvērestībā. Kā noprotams, šī ģimene raizējās tikai par šīs zemes dzīvi, par savu politisko un materiālo stabilitāti.

piemēram, Whittaker, Harry A. *Studies in the Gospels*. Biblia Staffordshire. 2nd ed., 1989, p. 495; Holly M. Snead. *The Holy Days of God, the Holidays of Man*. Bloomington: iUniverse, Inc., 2012, pp. 112-113; Smith, T. Kenan. *Eyes to See the Revelation: A Spiritual Journey*. WestBow Press, 2019, ch. 21.

43 Lācars ir saīsinātā forma no vārda *Eleāzars*, kas nozīmē “Dievs palīdz”.

44 Tā kā ēdiens tika ņemts ar rokām, bagātnieki rokas noslaucīja ar maizi – uz šo maizi, kuru neēstu pat kalpi, cerēja Lācars.

45 Priekšstats Vecajā Derībā un jūdaisma tradīcijā, ka mirušo pasaule (*šeols*) ietver nošķirtu vietu, kurā uzturas taisnie, kas nav pakļauti pēcnāves ciešanām (skat., piemēram, 4. Makabeju 13:17).

Karš

Lai gan Nēronam pēc lielā ugunsgrēka izdevās novērst dumpi pašā Romā, neapmierinātība ar viņa valdišanu pieņēmas spēkā provincēs. Ļoti nopietni nemieri sākās Āfrikā, Spānijā un Gallijā.⁴⁶ Jūdu pacietības mērā pēdējais piliens izrādījās Nērona ieceltā prokuratora Gesija Flora valdišana. Īsi pēc nemieru sākšanās Cēzarejā Flors ieradās Jeruzalemē un konfiscēja 17 talentus sudraba no Tempļa krātuvēm, paziņojot, ka nauda nepieciešama imperatoram.

Tempļa aplaupīšana izraisīja jaunu nemieru vilni. Daudzi jūdi atklāti izsmēja prokuratoru, uzsākot Jeruzalemē “ziedojumu vākšanu trūcīgajam Floram”. Flors uz to atbildēja, iebrūkot pilsētā ar karaspēku un ļaujot kareivjiem aplaupīt un arestēt, ko vien pagadās. Bez tiesas un pierādījumiem tika nogalināti vai arestēti un krustā sisti 3600 Jeruzalemes iedzīvotāji, starp kuriem daudzi bija Romas pilsoņi.⁴⁷

Jūdu vispārējo sašutumu savās politiskajās interesēs nekavējās izmantot zeloti.⁴⁸ Viņi uzkurināja un organizēja sacelšanos vienlaikus vairākos Jūdejas reģionos. Jūdu dumpinieki sakāva Gesija Flora vadīto armiju un iznīcināja romiešu garnizonu Jeruzalemē. Sacelšanos atbalstīja arī jūdu priesteri.⁴⁹ 66. gada jūnijā priesteri Jeruzalemes Tempļī pārstāja pienest dienīšķos upurus par imperatoru un Romas tautu. Tā bija atklāta un nepārprotama nostāšanās pret Romas varu.⁵⁰

46 Brisco, *Holman Bible Atlas*, p. 237.

47 Flavius Josephus. *The Wars of the Jews*. Transl. William Whiston, 2.14.6–9. <https://ej.uz/i3xx> (skatīts 02.02.2022.).

48 Zeloti – grieķu val. ζηλωτής (*zēlotēs*) “dedzīgie, greisirdīgie”, burtisks tulkojums ebreju vārdam צַדִּיקִים (*qanā'im*) – reliģiska un politiska kustība, kas radās Makabeju laikā (1. gs.pr. Kr.) kā opozīcija hellēnisma ietekmei. Tā pilnībā noformējās AD 1. gs. otrajā pusē ar mērķi gāzt Romas varu. Zeloti uzskatīja, ka “relīģiskas un politiskas neatkarības iegūšanai jebkuri līdzekļi ir labi”. (Телушкин, И. Великое восстание (66–70 гг. н.э.). Зелоты. <https://ej.uz/om2g> (skatīts 02.02.2022.). Skat. arī Shirokov, Peter, Lizorkin–Eyzenberg, Eli. Jewish Revolts. In: *The Lexham Bible Dictionary*.

49 Bijušais augstais priesteris Hanans ben Hanans bija viens no sacelšanās vadītājiem Jeruzalemē; Josefs Flāvījs (priesteris Josefs ben Matitjahu) bija sacelšanās vadītājs Galilejā.

50 Brisco, *Holman Bible Atlas*, p. 258.

Dumpja apspiešanai Sirijas legāts Cestijs Galls⁵¹ devās uz Jeruzalemi ar milzīgu armiju, kuras kodolu veidoja 12. ātrās reaģēšanas legions (*Legio XII Fulminata*),⁵² pa ceļam iznīcinot vairākas Jūdejas pilsētas (*Jūdu karš*, turpmāk – JK 2.18.9–10). Tomēr pēc tikai piecas dienas ilga Jeruzalemes aplenkuma Galls pēkšņi pārtrauca uzbrukumu un sāka atkāpties. Šaurajā pārejā pie Bethoronas jūdu nemiernieki pārsteidza un iznīcināja lielu daļu Galla karaspēka.⁵³

Jūdi svinēja uzvaru un izveidoja savu valdību, kas sastāvēja no vairākām politiski ideoloģiskām frakcijām. Katrai no tām bija savi mērķi un ieskati par turpmākajām attiecībām ar Romu – no centieniem pēc iespējas ātrāk panākt mieru līdz cīņai par pilnīgu neatkarību un suverēnu Jūdejas valsti. Par pašpasludināto neatkarību liecina jūdu pašu kaltā un apgrozībā laistā nauda (skat. Pielikumi, 270. lpp.). Jūdi kala savu naudu līdz 70. gadam, kas tika atzīmēts kā piektais neatkarības gads.

Roma negrasījās paciest apkaunojumu un sūtīja uz dumpīgo provinci daudzkārt lielāku karaspēku (ap 60 tūkstošiem karavīru) Vespasiāna⁵⁴ vadībā (kara darbības attīstību skat. Pielikumi, 271. lpp.). Jūdu revolūcijai bija gan atbalstītāji, gan pretinieki, tomēr vairākums nebūt nevēlējās karu ar Romu. No Josefa Flāvija apraksta viņa darbā “Jūdu karš” redzams, ka nesaskaņas starp dažādām revolucionāru frakcijām kara gaitā aizvien pieauga; šķelšanās bija arī jūdu pašu izveidotajā valdībā.

51 *Gaius Cestius Gallus* – Romas impērijas 35. gada konsula Gaja Cestija Galla dēls; 63. gadā tika nozīmēts par Sirijas provinces legātu. Drīz pēc neveiksmīgā uzbrukuma Jeruzalemei 66. gada rudenī Cestijs Galls nomira.

52 Дандо-Коллинз. *Легионы Рима*, с. 345.

53 Herbst, J. W. Beth-Horon, Battle of, Jewish-Roman. In: *The Lexham Bible Dictionary*.

54 *Titus Flavius Vespasianus* (9–79) – Nērons viņu iecēla par Sirijas legātu mirušā Cestija Galla vietā. Būdams bez aristokrātiskas izcelsmes (viņa vectēvs bija zemnieks), pēc Nērona nāves Vespasiāns kā pēdējais ieņēma Romas impērijas troni t. s. četru imperatoru gadā (68/69), izbeidzot pilsoņu karu Romā. Viņš aizsāka īso (tikai divas paaudzes 69.–96. g.), bet ietekmīgo Flāviju dinastiju (Vespasiāns un viņa dēli Tits un Domiciāns). (Vespasianus, T. *Flavius Sabinus*. In: *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*. Vol. 3. Ann Arbor, Michigan: The University of Michigan, 2005, p. 35.

Jau 66. gada rudenī⁵⁵ zeloti savu komandpunktu Jeruzalemē ierīkoja Tempļa teritorijā (JK 2.15.3, 6; 2.17.2). Kad 67. gada vasarā Vespasiāna armija sakāva nemierniekus Galilejā, daudzi izdzīvojušie meklēja patvērumu Jeruzalemē un pievienojās tur esošajiem zelotiem (JK 4.3.1, 3). Starp sacelšanās vadītājiem jau sākumā nebija vienprātības, jo daļa vēlējās beigt sacelšanos un atjaunot mieru, savukārt fanātiskie un karstgalvīgie karotāji zelotu frakcijā ieguva vairākumu un noteica nemiernieku turpmāko rīcību (JK 4.3.2).

67./68. gada ziemā zeloti Jeruzaleses Tempļi padarīja par savu cietoksni un sāka izrēķināšanos ar “konkurējošajiem spēkiem”. Viņi arestēja ķēniņu Agripu II, apsūdzot nodevīgā savvērestībā ar romiešiem. Balstoties uz šo apsūdzību, Agripam un viņa ģimenei tika piespriests nāvessods (JK 4.3.4–5). Viens no ietekmīgākajiem opozīcijas frakcijas vadītājiem tobrīd bija Hanans ben Hanans jeb Hanans II (JK 4.3.7, 9). Vai tiešām Hanana klusēšana, pieļaujot šo slepkavību, norāda uz viņa iespēju ar zelotu rokām atbēgt Agripam par to, ka viņš pirms dažiem gadiem bija atcēlis Hananu no augstā priesteramata? Diemžēl cilvēciskā aizvainojuma faktoru pilnībā izslēgt nav iespējams. Zīmīgi, ka opozīcija jaunajā Jūdejas valdībā nopietni sarosījās tikai pēc tam, kad zeloti iecēla paši savu augsto priesteri.⁵⁶ Vairāki ietekmīgi jeruzalemieši atklāti nostājās tiem pretī un mudināja pilsētas iedzīvotājus padzīt uzkundzējušos zelotus.

Kristiešiem, kuri, visticamāk, tobrīd vēl atradās Jeruzalemē, drošību nesolīja nedz vienas, nedz otras frakcijas uzvara savstarpējās cīņās par varu. Līdz 68. gada sākumam situāciju Jeruzalemē kontrolēja Hanana ben Hanana vadītie spēki, un viņš savu naidīgumu pret draudzi bija apliecinājis jau 62. gadā, būdams augstā priesteramata. Savukārt zeloti bieži vien aplaupīja un slepkavoja bez izšķirības visus, kas nepiederēja pie viņu frakcijas.

55 Turpmākajā notikumu atstāstā izmantots materiāls no *Visual Timeline of the Roman–Jewish War*, <https://ej.uz/u26v> (skatīts 02.02.2022.).

56 No mazpazīstamas priesteru dzimtas ar lozēšanu tika izvēlēts kāds neizglītots vīrs, kas dzīvoja ārpus Jeruzaleses (JK 4.3.6–8).

68. gada februārī zeloti, negaidot opozīcijas spēku uzbrukumu, paši uzbruka Hanana ben Hanana sapulcinātajiem karotājiem, tomēr tika atspiesti atpakaļ un iebarikādējās Tempļa iekšpagalmā (JK 4.3.12). Viņi slepus nosūtīja ziņu idumejiešiem, lūdzot tiem palīdzību. Vēstneši apgalvoja, ka Hanans ir uz vienu roku ar romiešiem un ka nākamais Romas uzbrukuma mērķis būs Idumeja (JK 4.4.1).

Divdesmit tūkstoši idumejiešu īsā laikā ieradās pie Jeruzalemes mūriem, bet Hanans neļāva tiem apbruņotiem ienākt pilsētā (JK 4.4.3). Kādā vētrainā februāra naktī spēcīga negaisa aizsegā zelotiem izdevās izlauzties no Tempļa, kuru apsargāja Hanana spēki, un kopā ar idumejiešiem uzbrukt Hanana vadītajiem jūdiem. Saniknotie idumejieši kopā ar zelotiem “atriebās pilsētai” – izlaupīja namus un slepkavoja Jeruzalemes iedzīvotājus. Šajā slaktiņā tika nogalināts arī Hanans ben Hanans (JK 4.4.6–4.5.1). Kad idumejieši atklāja, ka tikuši maldināti par Hanana sazvērestību ar romiešiem, viņi atstāja pilsētu. Jeruzalemi pārņēma neierobežots zelotu terors (JK 4.5.5–4.6.1).

Vespasiāns nesteidzās uzbrukt, ļaujot jūdu nemierniekiem zaudēt spēkus savstarpējā pilsoņu karā (JK 4.6.2). Sašķēlās arī zeloti, un katra grupa laupīja uz savu roku (JK 4.7.1). Neraugoties uz zelotu centieniem aizkavēt iedzīvotāju bēgšanu, 68. gada agrā pavasarī aizvien vairāk jūdu pārbēga pie romiešiem un lūdza, lai Vespasiāns atbrīvo un izglābj Jeruzalemi. Tomēr Vespasiāns izlēma vispirms pakļaut apkārtnējos reģionus, to skaitā Perejas apgabalu (JK 4.6.3; 4.7.3).

Pella Perejas apgabalā

Pereja bija jūdu lietots apzīmējums teritorijām uz austrumiem no Jordānas un dienvidiem no Galilejas jūras. Jaunajā Derībā tiek lietots apzīmējums *πέραν τοῦ Ἰορδάνου* (Mt 4:15 u. c.) – “viņpus Jordānas”.⁵⁷ Josefs Flāvijš kā šā apgabala robežas norādījis: dienvidos Maheronas cietoksnis (iespējams, vieta, kur tika ieslodzīts un nogalināts Jānis Kris-

⁵⁷ Ewing, W. Peraea. In: Orr, J et al. (eds.). *The International Standard Bible Encyclopaedia*. Vol. 1–5. Chicago: The Howard-Severance Company, 1915, p. 2319.

tītājs), ziemeļos – Pella, rietumos Jordānas upe, austrumos Gerasa un Filadelfija (JK 3.3.3; skat. Pielikumi, 271. lpp.).⁵⁸ Trīs minētās pilsētas – Pella, Gerasa un Filadelfija, kuras atradās Perejas apgabalā, bija arī daļa no Dekapoles – desmit pilsētu apvienības, ko vienoja hellēniskā kultūra, dzīvesveids un cieši tirdzniecības sakari (skat. Pielikumi, 272. lpp.).⁵⁹

Dekapole ir pieminēta Jaunajā Derībā. – Kad Jēzus uzsāka misiju Galilejā, runas par viņu ātri izplatījās plašā apkārtnē un starp viņa sekotājiem bija cilvēki no Dekapoles (Mt 4:23–25). No dēmonu apsēstības izdziedinātais sludināja par Jēzu savā dzimtajā Dekapolē (Mk 5:20). Jēzus pats kādu brīdi uzturējās Dekapoles apvidū, kur dziedināja kurlmēmo (Mk 7:31–35). Iespējams, arī četrus tūkstošus paēdināšana ar septiņām maizēm notika Dekapolē (Mk 8:1–10).⁶⁰ Tāpēc ir iemesls uzskatīt, ka daudzi Dekapoles pilsētu iedzīvotāji bija vismaz dzirdējuši par Jēzu un kādi pat bija redzējuši un dzirdējuši viņu pašu.

Lai arī hellēniskā Pella nav tieši pieminēta Jaunajā Derībā, Baznīcas tradīcijā tai ir nozīmīga loma saistībā ar Jeruzalemes draudzi, kas Pirmā jūdu–romiešu kara laikā bija nonākusi ciņu epicentrā. Vai kristiešu pirmdraudzei izdevās pārdzīvot šo iznīcinošo karu? – Agrīnākās rakstiskās liecības par Jeruzalemes draudzes likteni ir no 4. gadsimta avotiem. Tie ir Baznīcas vēsturnieka Eisebija⁶¹ un herēžu pētnieka Epifānija⁶² sarakstītie darbi, un tie nepārprotami liecina par daudz

58 Smith, J. M. Perea. In: *The Lexham Bible Dictionary*.

59 May, David M. Decapolis. In: *The Lexham Bible Dictionary*.

60 Wessel, Walter W. & Strauss, Mark L. Mark. In: Longman III, T. & Garland, D. E. (eds.). *The Expositor's Bible Commentary: Matthew–Mark (Revised Edition)*. Vol. 9. Grand Rapids, MI: Zondervan, 2010, p. 814.

61 Gr. Εὐσέβιος, lat. *Eusebios*, saukts arī par Cēzarejas Eisebiju (ap 260–339), iespējams, uzaudzis Palestīnā un izglītību ieguvis Cēzarejā (tajā pašā pilsētā, kurā aizsākās Pirmais jūdu–romiešu karš), kas bija slavēta ar savu milzīgo bibliotēku (to pārspēja tikai Aleksandrijas bibliotēka). Drīz pēc 313. gada, kad ar imperatora Konstantīna ediktu tika pārtrauktas kristiešu vajāšanas, Eisebijs kļuva par Cēzarejas bīskapu. Viņa ievērojamākais darbs ir apjomīgā Baznīcas vēsture (*Historia Ecclesiastica*), kas aptver laikposmu no apustuļu laika līdz 4. gadsimtam. (Laird, B. Eusebius of Caesarea. In: *The Lexham Bible Dictionary*.)

62 Gr. Ἐπιφάνιος, lat. *Epiphanius*, dzimis Jūdejā ap 315. gadu, miris 403. gadā; ap 367. gadu tika iesvētīts par bīskapu Salaminā, Kīprā. Viņa nozīmīgākais rakstītais darbs ir “herēžu enciklopēdija” *Panarion* (burt. “Maizes grozs” ap 375. gadu), kurā apskatītas gan senākas, gan Epifānija dzīves laikā pastāvošas herētiskas grupas un mācības.

senāku Baznīcas tradīciju. Iespējams, viņu avots ir bijis 2. gs. kristī-
gais apoloģēts Aristons no Pellā.⁶³

Gan Eisebijs, gan Epifānijs vēsta, ka Jeruzalemes kristieši tikuši
brīdināti ar pravietisku atklāsmi. Viņi tika mudināti atstāt Jeruzale-
mi un apmesties Perejas pilsētā Pellā. Eisebijs apgalvoja, ka tikai pēc
tam, kad visi ticīgie bija atstājuši gan Jūdejas galvaspilsētu, gan pašu
Jūdeju, “Dieva dusmas un spriedums nāca pār jūdiem, kuri bija nozie-
gušies pret Kristu un viņa apustuļiem”.⁶⁴

No Eisebija apraksta noprotams, ka viņš Jūdu kara notikumos sa-
redzējis Kristus pravietojuma piepildījumu:⁶⁵

Bet, kad jūs ieraudzīsiet Jeruzalemi karaspēka ielenktu, tad
ziniet, ka tās izpostīšana ir pienākusi. Tad tie, kas ir Jūdejā,
lai bēg kalnos, bet, kas pilsētā, lai iziet no tās, un, kas laukos,
lai neieiet tajā, jo tās ir soda dienas, lai piepildītos viss, kas
ir rakstīts. Vai! grūtniecēm un zīdītājām tajās dienās; jo liels
posts nāks pār zemi un dusmas pār šo tautu. Un viņi kritīs no
zobena asmens un kā gūstekņi tiks aizvesti pie visām tautām,
un Jeruzalemi bradās pagānu kājas, līdz viņu laiki piepildīsies
(Lk 21:20–24; skat. arī Mt 24:15–20; Mk 13:14–17).

Arī Epifānijs ir vairākkārt pieminējis, ka Jeruzalemes kristieši
pārcēlās uz Pellu pirms Jeruzalemes sagraušanas.⁶⁶ Gan Eisebija, gan
Epifānija aprakstos galvenās iezīmes sakrīt:

63 Gr. Ἀρίστων, lat. *Aristo Pellaeus*, dz. ap 100., m. ap 160. gadu. Eisebijs viņu citē saistībā ar
jūdu padzišanu no Jeruzalemes pēc Bar Kohbas izraisītā Otrā jūdu–romiešu kara (*Historia Ec-
clesiastica* 4.6.3). Diezgan neskaidra ir armēņu vēsturnieka Mozus Horenaci (lat. *Moses Cho-
renensis*, ap 410–490) norāde, ka Aristons bijis pirmā nejūdu izcelsmes Jeruzalemes bīskapa
Marka (kalpošanas laiks 135–156) sekretārs. (Bacon, B. W. *Aristo of Pella*. In: Hastings, J. (ed.).
A Dictionary of Christ and the Gospels. Vol. 1. Edinburgh; New York: T&T Clark; Charles Scribner’s
Sons, 1906, p. 117.

64 Eusebius, *Historia Ecclesiastica*, 3.5.3. <https://ej.uz/e774> (skatīts 02.02.2022.).

65 Ioset, B. M. Pella. In: *The Lexham Bible Dictionary*.

66 Epiphanius. *Panarion* 29.7.7 un 30.2.7, kā arī *De Mensuris et Ponderibus* 15. Citēts no: Bour-
gel, Jonathan. The Jewish–Christians’ Move from Jerusalem as a Pragmatic Choice. In: Jaffe, D.
(ed.). *Studies in Rabbinic Judaism and Early Christianity – Text and Context*; Collection: Ancient
Judaism and Christianity. Leiden: Brill, 2010, pp. 136–137.

- 1) pravietisks brīdinājums (pravieša, eņģeļa vai Kristus);
- 2) Jeruzalemes atstāšana;
- 3) apmešanās Pellā.

Kā norādījis jūdaisma vēstures pētnieks Dr. Džonatans Buržels (*Jonathan Bourgel*), vienādās pazīmes liecina, ka abi ceturta gadsimta autori izmantojuši vienus un tos pašus avotus. Savukārt nozīmīgās atšķirības vēstījumos rāda, ka Epifānijs nav “norakstījis” no Eisebija, jo autoriem ir atšķirīgs vēstījuma nolūks un notikuma datējums.⁶⁷

Eisebija nolūks bija apoloģētisks, iekļaujot Jeruzalemes draudzes pārceļšanos uz Pellu plašākā skatījumā uz vēsturi. – Dievs soda (Kristum) neticīgos jūdus, bet brīnumainā veidā izglābj kristiešus. Eisebijs uzskatīja, ka karš sākās tikai pēc tam, kad visi kristieši bija atstājuši Jeruzalemi (*Historia Ecclesiastica* 3.5.3.). Šādas norādes atrodamas vēl dažos agrīnos kristiešu darbos.⁶⁸

Sīrijas legāta Cestija Galla karaspēks aplenca Jeruzalemi 66. gada rudenī⁶⁹ – tā varētu būt zīme Jeruzalemes kristiešiem, ka pilsēta ir jāatstāj (“kad jūs ieraudzīsiet Jeruzalemi karaspēka ielenktu” Lk 21:20). Bet vai draudze tiešām atstāja Jeruzalemi 66. gadā? Un kāpēc lai jūdu kristieši dotos tieši uz Pellu – pilsētu, kas bija jūdiem ļoti naidīga?

Konflikts starp jūdiem un pagāniem Pellā bija ildzis jau aptuveni 150 gadus – kopš 83./82. g.pr.Kr., kad Aleksandra Jannaja⁷⁰ valdīšanas laikā jūdi izkāva un izpostīja pilsētu, jo tās iedzīvotāji atteicās pāriet jūdaismā.⁷¹ Bez tam saskaņā ar Josefa Flāvija aprakstu Pella bija viena no pilsētām, kurā jūdu nemiernieki iebruka 66. gada vasarā un apkāva

67 Bourgel, *The Jewish-Christians' Move*, p. 112.

68 Buržels norādījis uz divām vietām Pseido-Klémenta darbā *Recognitiones* (1.37.2 un 1.39.3 sīriešu un latīņu versijā), kur, lai arī nav tieši minēta Pella, tomēr vēstīts, ka Jeruzalemes kristieši pirms kara devušies uz drošu vietu un tikuši pasargāti. (Bourgel. *The Jewish-Christians' Move*, p. 137, Appendix V–VII.

69 Галл, Гай Цестий. No: *Еврейская энциклопедия Брокгауза и Ефрона*. <https://ej.uz/6woe> (skatīts 02.02.2022.)

70 Aleksandrs Jannajs (אלכסנדר ינאי), dz. ap 126. pr. Kr., valdīšanas laiks 103–76 pr. Kr.) bija Hasmoneju dinastijas valdnieks un augstais priesteris. Savas valdīšanas laikā viņš (tāpat kā viņa tēvs Johanans Hirkans I un brālis Aristobuls I) turpināja iekarot un pakļaut Jūdejai apkārtējās zemes, uzspiežot to iedzīvotājiem jūdaismu.

71 Bourgel, *The Jewish-Christians' Move*, p. 122.

vietējos iedzīvotājus, atriebjoties par Gesija Flora sarīkoto jūdu slaktiņu Cēzarejā (JK 2.18.1). Šādos apstākļos kādas jūdu grupas pārceļšanās uz Pellu tikai dažus mēnešus vēlāk nebūtu iedomājama. Vietējiem pagāniem būtu pilnīgi vienalga, kāda ir šo jūdu ticība vai uzskati, – viņi tiktu bez žēlastības nogalināti.⁷² Ņemot vērā, ka vairums Jeruzalemes kristiešu pēc izcelsmes bija jūdi, kas joprojām augstu vērtēja jūdaisma likumus un priekšrakstus, šāds iznākums ir viegli paredzams. Tāpēc nav brīnums, ka daži pētnieki mūsdienās visai skeptiski raugās uz Baznīcas tradīciju par Pellu kā draudzes patvēruma vietu, uzskatot, ka draudze nav atstājusi Jeruzalemi, bet ir gājusi bojā karā.⁷³

Buržels šai problēmai piedāvā veiksmīgu risinājumu, balstoties aculiecinieka un notikumu dalībnieka Josefa Flāvija kara aprakstos. No tiem Buržels secinājis, ka jūdu kristiešu izceļošana uz Pellu nebija iespējama nedz pašā kara sākumā 66. gadā, nedz arī tā sākotnējā posmā, bet būtu iespējama 68. gada pavasarī, pēc tam, kad Romas armija bija pakļāvusi Perejas apgabalu (skat. Pielikumi, 271. lpp.). Arī no Epifānija vēstījuma izriet, ka kristieši saņēma brīdinājumu un atstāja pilsētu, lai dotos uz Pellu, neilgi pirms Jeruzalemes izpostīšanas.⁷⁴ Tas drīzāk norāda uz 68. nevis 66. gadu.

Kāpēc Jeruzalemes draudze nevarēja doties uz Pellu 66. gadā, bet tas būtu iespējams 68. gadā? Pat tad, ja draudzi 66. gadā neiznīcinātu vietējie Pellas iedzīvotāji, to 68. gada pavasarī noteikti izdarītu romieši, Vespasiāna vadībā atbrīvojot Perejas apgabalu no jūdu nemierniekiem. Tāpat kā iepriekšējā situācijā, arī romiešiem būtu pilnīgi vienalga, vai šiem konkrētajiem jūdiem ir bijis kāds sakars ar masveida slepkavībām pagānu pilsētās vai ne.⁷⁵

72 Bourgel, *The Jewish-Christians' Move*, pp. 122–123.

73 Diskusijas aizsācējs Samuels Brandons (*Samuel George Frederick Brandon*) 1951. gadā apstrīdēja līdz tam vispārārtīto ieskatu par Jeruzalemes kristiešu pārceļšanos uz Pellu kā nevēsturisku. (Brandon, Samuel George Frederick. *The Fall of Jerusalem and the Christian Church*. London: SPCK, 1951; citēts no: Bourgel. *The Jewish-Christians' Move*, p. 107.

74 Epiphanius, *Panarion* 29.7.7 un *De Mensuris et Ponderibus* 15. Citēts no: Bourgel. *The Jewish-Christians' Move*, pp. 112, 136, 137.

75 Bourgel, *The Jewish-Christians' Move*, p. 121; autors izmantojis Brandona argumentus, komentējot, kāpēc jūdu kristieši nevarēja apmesties Perejas apgabalā, pirms to bija ieņēmuši romieši.

Viena no Romas karavadoņu taktikām šajā karā bija mudināt un iedrošināt jūdus padoties, garantējot aizsardzību un nomitinot tos iespējami tālu no karadarbības vietas. Jūdi, kuri pārbēga pie romiešiem vai padevās gūstā, tika nomitināti Romas kontrolētajās pilsētās garnizona aizsardzībā. Pret bēgļu grupām bija labvēlīgāka attieksme nekā pret atsevišķiem indivīdiem, un tās tika izvietotas pagānu vai jaukta tipa pilsētās un ciematos.⁷⁶ 68. gada pavasarī romieši bija pakļāvuši Perejas apgabalu, kurā ietilpa Pella, un sāka tur nomitināt bēgļus.

Epifānija norāde, ka “vairums kristiešu apmetās Pellā”,⁷⁷ saskan ar Josefa Flāvija rakstīto, ka “jūdu bēgļi tika izmitināti visā Perejas apgabalā” (JK 4.7.6).⁷⁸ Raugoties uz šo problēmu tīri racionāli, Pella nebija draudzes izvēle, bet gan iespēja, ko piedāvāja Romas vara. Ja (saskaņā ar Baznīcas tradīciju) Jeruzalemes jūdu kristieši kara laikā pārcēlās uz Perejas apgabalu (tai skaitā uz Pellu), tad viņi, visticamāk, padevās romiešiem 68. gada pavasarī. Apgabala pilsētās izvietotie romiešu garnizoni garantēja pārvietoto jūdu, tātad arī jūdu kristiešu, drošību un aizsardzību.

Nācarieši un ebionīti

Labā liecība šādam notikumam pavērsienam ir Epifānija norāde, ka no Pellas izplatījušās divas sektas: nācarieši un ebionīti. Abi novirzieni sakņojas gan kristietībā, gan jūdaismā. Baznīctēvu darbos šie novirzieni bieži vien tika jaukti, kas nejūdu izcelsmes kristiešos veicināja neuzticību un skepsi pret jūdu kristiešiem.⁷⁹

Par nācariešiem (ebr. נצִרִי, gr. Ναζωραίοι) Baznīcas pirmsākumos tika dēvēti jūdu izcelsmes kristieši, kuri ticēja, ka Jēzus ir Kristus, gaidītais Mesija un Dieva Dēls, kas ieņemts no Svētā Gara un piedzi-

76 Bourgel, *The Jewish-Christians' Move*, pp. 119–120; ietver atsauces uz Josefa Flāvija “Jūdu karš”.

77 Epiphanius, *Panarion* 30.2.7.

78 Bourgel, *The Jewish-Christians' Move*, p. 120.

79 Shirokov, Peter. Nazarenes. In: *The Lexham Bible Dictionary*.

mis no jaunavas Marijas. Nācarieši ar lepnumu nesa šo vārdu, jo arī Jēzus tika dēvēts par Nācarieti (Mt 2:23), un viņa sekotāji labprāt ar šo apzīmējumu identificējās (skat. Apd 2:22; 3:6; 10:38). Tomēr, pēc Epifānija domām, nācarieši bija herētiska novirze no ortodoksās kristietības, jo viņi uzskatīja par saistošu Vecās Derības bauslību un pildīja tās prasības, to skaitā veica apgraizīšanu, ievēroja sabatu u. c.⁸⁰ No mūsdienu skatpunkta gan izskatās, ka Epifānijs ir pārcenties, piešķaitot nācariešus pie herētiķiem. Viņa “herēžu enciklopēdijā” ievietotajā aprakstā nekas nenorāda uz to, ka nācariešu mācība būtu bijusi herētiska vai šķeltnieciska.⁸¹ Epifānija vienīgais iebildums ir tas, ka nācarieši turpināja ievērot jūdu bauslības noteikumus. Tomēr tā bija ierasts Jeruzalemes draudzē arī pirms kara. Galu galā – apustuli Pāvilu jūdi dēvēja par “nācariešu sektas vadoni” (Apd 24:5), kas liecina, ka tieši jūdi viņu uzskatīja par herētiķi, nevis kristieši.

Arī ebionīti (no עֲבִיּוֹנִים “trūcīgie”) turējās pie jūdaisma likumiem un tradīcijām. Šis novirziens varētu būt veidojies jūdu kristietības un esēņu kustības saskarē.⁸² Atšķirībā no nācariešiem ebionītu mācībā ir skaidri saskatāmas herētiskas novirzes. Lai gan viņi atzina Jēzu par pravieti un Mesiju, tomēr uzskatīja, ka viņš bija tikai cilvēks – Marijas un Jāzepa dēls.⁸³ Uz iespējamu esēņu ietekmi norāda ebionītu lielais uzsvars uz striktu bauslības ievērošanu, nabadzību un askētisku dzīvesveidu. Šajā novirzienā dominējošais ieskaits, ka Jēzus bija tikai cilvēks, liecina vai nu par atkrišanu no kristietības jūdaisma virzienā, vai arī iestrēgšanu pusceļā no jūdaisma uz kristietību.

Abu novirzienu izveidošanās Perejā liecina par spēcīgas jūdu kristiešu kopienas klātesamību šajā reģionā, un nav nekādu ziņu, ka tāda

80 Epiphanius, *Panarion* 29.7.2–8.3.

81 Epiphanius, *Panarion* 29; skat. Shirokov. Nazarenes. In: *The Lexham Bible Dictionary*.

82 Esēņi, ebr. עֲשֵׂנִים, gr. Ἐσσηνοί vai Ἐσσαιῶται – viens no trim lielākajiem novirzieniem jūdaismā (līdzās farizejiem un saduķejiem) 2. gs. pr. Kr. – 1. gs. AD. Esēņu kopiena veidojās kā reakcija uz Antioha IV Epifāna centieniem hellenizēt jūdus. Tai bija raksturīga noslēgtība un askēze, strikta bauslības likumu un šķīstīšanās rituālu ievērošana, mācībā – eshatoloģija un Mesijas gaidīšana. (Espinoza, Benjamin D. Essenes. In: *The Lexham Bible Dictionary*.)

83 Epiphanius, *Panarion* 30.2.2–7. (Skat. Thomassen, Einar & Oort, Johannes van (eds.). *The Panarion of Epiphanius of Salamis. Book I (Sects 1–46)*. Trans. Frank Williams. 2nd ed. Leiden/Boston: Brill, 2009, pp. 128–129, 132.

tur būtu bijusi pirms kara. Atliek secināt, ka jūdu kristiešu draudze šajā apgabalā nonākusi tieši Pirmā jūdu–romiešu kara laikā. Josefa Flāvija apraksts nekādā veidā neapgāž Baznīcas tradīciju, kas balstīta Eisebija un Epifānija liecībās. Šo tradīciju no jauna apstiprina nesenie pētījumi 1. gadsimta jūdaismā un Baznīcas vēsturē. Lai arī Jeruzalemes draudzei pirmā gadsimta noslēgumā vairs nebija iepriekšējās autoritātes, tā neaizgāja bojā karā, bet tika Dieva izglābta un pasargāta. Saskaņā ar Epifānija rakstīto jūdu kristietis Akils⁸⁴ pēc kara (t. i., pēc 73. gada) sastapa vairākus Jeruzalemes draudzes locekļus, kuri bija atgriezušies no Pellas.

Akils, būdams Jeruzalemē, arī redzēja apustuļu mācekļu mācekļus plaukstam ticībā un darām varenas zīmes, dziedināšanas un citus brīnumus. Viņi bija tie, kuri, atgriezušies no Pellas uz Jeruzalemi, dzīvoja tur un mācīja. [...] Viņi bija mituši kā ienācēji iepriekšminētajā Pellā – pilsētā viņpus Jordānas, kura, kā jau teikts, bija no Dekapoles pilsētām. Bet pēc Jeruzalemes izpostīšanas, kad viņi atgriezās Jeruzalemē, kā jau teicu, viņi darija varenas zīmes.⁸⁵

SECINĀJUMI

- Kopš Baznīcas pirmsākumiem, turpat vai četrdesmit gadus, Jeruzalemes draudze bija agrīnās Baznīcas centrs. Apustuļi un misi-onāri respektēja tās autoritāti. Tieši Jeruzalemē notika pirmais Baznīcas koncils, kas deklarēja kristietības nošķiršanos no jūdaisma.
- Laikā, kad Baznīca strauji auga un nostiprinājās visā Romas impērijā, pašā Jūdejā tā cieta gan no jūdu uzbrukumiem, gan Romas prokuratoru nemākulīgās valdīšanas. Augstā priestera Hannas dzimta vajāja Jeruzalemes draudzi gan reliģisku, gan arī tīri personīgu iemeslu dēļ.

84 Pontā dzimušais jūds, Priskillas vīrs, Pāvila darbabiedrs – Apd. 18:2, 18, 26; Rm 16:3 u.c.

85 Epiphanius, *De Mensuris et Ponderibus* XV, citēts no Bourgel, *The Jewish-Christians' Move*, 137, app. IV.

- Jeruzalemes draudze tika ierauta Pirmajā jūdu–romiešu karā, kurā tai, loģiski spriežot, nebūtu iespējams izdzīvot. Tomēr 4. gadsimta kristīgo autoru liecības ietver nepārprotamas norādes, ka draudze ne vien šajā karā izdzīvoja, bet pēc tā turpināja veiksmīgi darboties Jeruzalemē. Lai arī Perejas apgabals vēsturisku un politisku iemeslu dēļ bija jūdiem naidīgs, jūdu kristiešu draudze tur atrada patvērumu, pateicoties Romas impērijas aizsardzībai. Kamēr Jūdeju sagrauva karš, Jeruzalemes draudze Perejas apgabalā pieauga, izveidojot divus spēcīgus jūdu kristietības atzarus – nācariešus un ebionītus.

AVOTI UN LITERATŪRA

Senie avoti

- Eisebijs. *Baznīcas vēsture* (Historia Ecclesiastica).
- Epifānijs. *Maizes grozs* (Panarion).
- Epifānijs. *Par mēriem un svariem* (De Mensuris et Ponderibus).
- Josefs Flāvijijs. *Jūdu karš* (JK).
- Josefs Flāvijijs. *Jūdu senatne* (Antiquitates).
- Svetonijs. *Cēzaru dzīve* (De Vita Caesarum).
- Tacits. *Annāles*.

Mūsdienu avoti

- Bacon, B. W. Aristo of Pella. In: Hastings, James. (ed.). *A Dictionary of Christ and the Gospels: Aaron–Zion*. Vol. 1. Edinburgh; New York: T&T Clark; Charles Scribner's Sons, 1906.
- Bauckham, Richard. James and the Jerusalem Church. In: *The Book of Acts in Its First Century Setting. Volume 4: Palestinian Setting*. Grand Rapids: Eerdmans, 1995.
- Benko, Stephen. *Pagan Rome and the Early Christians*. London: B. T. Batsford LTD, 1985.
- Brisco, Thomas. V. *Holman Bible Atlas*. Nashville, TN: Broadman & Holman Publishers, 1998.

- Espinoza, Benjamin D. Essenes. In: Barry, John D. et al. (eds.). *The Lexham Bible Dictionary*. Bellingham, WA: Lexham Press, 2016.
- Ewing, W. Peraea. In: Orr, James, Nuelsen, John, Mullins, Edgar & Evans, Morris (eds.). *The International Standard Bible Encyclopaedia*. Chicago: The Howard–Severance Company, 1915.
- Herbst, J. W. Beth–Horon, Battle of, Jewish–Roman. In: Barry, John D. et al. (eds.). *The Lexham Bible Dictionary*. Bellingham, WA: Lexham Press, 2016.
- Ioset, B. M. Pella. In: Barry, John D. et al. (eds.). *The Lexham Bible Dictionary*. Bellingham, WA: Lexham Press, 2016.
- Laird, B. Eusebius of Caesarea. In: Barry John D. et al. (eds.). *The Lexham Bible Dictionary*. Bellingham, WA: Lexham Press, 2016.
- Lane, William. *Hebrews*. WBC. Vol. 47a–47b. Dallas TX: Word Books, 1991.
- Mangum D. & Babota, V. Sanhedrin. In: Barry, John D. et al. (eds.). *The Lexham Bible Dictionary*. Bellingham, WA: Lexham Press, 2016.
- May, D. M. Decapolis. In: Barry, John D. et al. (eds.). *The Lexham Bible Dictionary*. Bellingham, WA: Lexham Press, 2016.
- McDonald, L. M. Acts. In: Evans, Craig A. & Bubeck, C. A. (eds.). *The Bible Knowledge Background Commentary: Acts–Philemon*. Colorado Springs, CO: David C Cook, 2004.
- Shirokov, Peter, Lizorkin–Eyzenberg, Eli. Jewish Revolts. In: Barry, John. D. et al. (eds.). *The Lexham Bible Dictionary*. Bellingham, WA: Lexham Press, 2016.
- Shirokov, Peter. Nazarenes. In: Barry, John D. et al. (eds.). *The Lexham Bible Dictionary*. Bellingham, WA: Lexham Press, 2016.
- Smith, Justin Marc. Perea. In: Barry, John D. et al. (eds.). *The Lexham Bible Dictionary*. Bellingham, WA: Lexham Press, 2016.
- Smith, T. Kenan. *Eyes to See the Revelation: A Spiritual Journey*. WestBow Press, 2019.

- Smith, William, (ed.). *Vespasianus, T. Flavius Sabinus*. In: *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*. 1st ed. 1813–1893. Ann Arbor, Michigan: The University of Michigan, 2005.
- Snead, Holly M. *The Holy Days of God, the Holidays of Man*. Bloomington: iUniverse, Inc., 2012.
- Thomassen, Einar & Oort, Johannes van (eds.). *The Panarion of Epiphanius of Salamis*. Book I (Sects 1–46). Trans. Frank Williams. 2nd ed. Leiden/Boston: Brill, 2009.
- Thorpe, Daniel J. Antonius Felix. In: Barry, John D. et al. (eds.). *The Lexham Bible Dictionary*. Bellingham, WA: Lexham Press, 2016.
- Wessel, Walter W. & Mark L. Strauss. Mark. In: Longman III, Tremper. & Garland, David E. (eds.). *The Expositor's Bible Commentary: Matthew–Mark (Revised Edition)*. Vol. 9. Grand Rapids, MI: Zondervan, 2010.
- Whittaker, Harry A. *Studies in the Gospels*. Biblia Staffordshire, 1st ed. 1984.
- Дандо-Коллинз, Стивен. *Легионы Рима: Полная история всех легионов Римской Империи*. Москва: Центрполиграф, 2017.

Interneta resursi

- Ancient Jewish Coins: Coins from the First Revolt. <https://ej.uz/sfr2>
- Decapolis. <https://ej.uz/tue4>
- Flavius Josephus. *The Antiquities of the Jews*. <https://ej.uz/cob7>
- Φλαβίου Ἰωσήπου, Ἱστοριῶν τῆς Ἰουδαικῆς ἀρχαιολογίας. B. Niese, B. (ed.). <https://ej.uz/oi9r>
- Flavius Josephus. *The Judean War*. <https://ej.uz/cob7>
- Guzik, David. *Enduring Word Bible Commentary*. <https://ej.uz/3z7c>
- Junius Gallio. In: *Encyclopaedia Britannica*. <https://ej.uz/8qn4>
- Cumanus, Ventidius. In: *Jewish Encyclopedia*. <https://ej.uz/u9de>
- *Visual Timeline of the Roman–Jewish War*. <https://ej.uz/u26v>

- Галл, Гай Цестий. No: *Еврейская энциклопедия Брокгауза и Ефрона*. <https://ej.uz/6wое>
- Телушкин, И. Великое восстание (66–70 гг. н.э.). Зелоты. <https://ej.uz/om2g>

The Influence of the Roman Procurators and the First Jewish–Roman War on the Church of Jerusalem

ANNOTATION

From its beginnings the church in Jerusalem has been the center and core of the whole Christianity. Despite the persecutions and the unfavorable economic situation during the reign of Roman procurators (44–66 AD), this congregation retained unquestionable authority in the fast-growing Church for nearly forty years. After the First Jewish–Roman War (66–73 AD) its influence however had disappeared and information about its further existence is rather scarce. This article attempts to answer the questions: what impact on the church of Jerusalem had: 1) Roman procurators in the province of Judea; 2) the family of the high priest Hannah; 3) the First Jewish–Roman War?

Keywords: Church of Jerusalem; the First Jewish–Roman war; Roman procurators in Judea; High Priest Hannah; Pella in Perea.

Ziņas par autoriem

Kaspars Bankovskis

Lutera Akadēmijas 4. kursa students, tulkojis no latīņu valodas Filipa Melanhtona *Loci Communes* (2021), Andreasa Knopkena “Romiešu vēstules skaidrojumu un 24 tēzes” (2017), Johana Gerharda “Dienišķā svētdzīve” (2020), no angļu valodas – Gerharda Fordes “Kā kļūt par krusta teologu. Pārdomas par Lutera Heidelbergas disputa tēzēm” (2017) un citus luterāņu teologu darbus. Zinātniskās intereses: luteriskā teoloģija, Baznīcas vēsture, bibliskās valodas.

k.bankovskis@gmail.com

Laila Čakare

Dr. cand., lektore un Teoloģijas programmas direktore Lutera Akadēmijā, LZA Teoloģijas terminoloģijas apakškomisijas vadītāja. Zinātniskās intereses: Vecās Derības eksegēze, Bībeles ebreju valoda, Bībeles tulkošana un interpretācija, Vecās un Jaunās Derības saistība un mijiedarbība. Publikācijas vairākos starptautiskos rakstu krājumos, to skaitā Latvijas Bībeles biedrības un Valsts valodas komisijas izdevumos.

laila.cakare@lut.edu.lv

Roberts Feldmanis (04.08.1910. Viļņā–28.05.2002. Rīgā)

Dr. theol., ordinēts 22.09.1935., *lic. theol.* (1940). Kalpojis Rīgas Sv. Trīsvienības, Sv. Jāņa, Jēzus draudzēs (1940–1950). Arestēts un izsūtīts (1950–1954). Kalpojis Katlakalna (1955–1996), Olaines (1958–1996), Mežaparka (1969–1998), Krimuldas (1988–1996), Biķeru (1989–1990), Kristus (1991–2001) draudzēs. Teoloģijas seminārā

docējis vispārējo un Latvijas baznīcas vēsturi (1969–1987), LU Teoloģijas fakultātes profesors (1990–1996), Vispārējās baznīcas vēstures katedras vadītājs. Zinātniskās intereses: vispārējā un Latvijas baznīcas vēsture, liturģika. 2011. dibināts Profesora Roberta Feldmaņa fonds, kas apkopo un izdod viņa garīgo mantojumu. Ievērojamākās publikācijas: “Latvijas baznīcas vēsture” (Rīga: LMF, 2010, 2011), “Dzīvības avoti. Teoloģiskie raksti” (Rīga: PRFF, 2013).

www.robertsfeldmanis.lv

Rūne Imbergs | *Rune Imberg*

Dr. theol., docētājs. Kalpojis par mācītāju Zviedrijā (1988–1990), par misionāru Kenijā (1990–1996), no 1996. gada – baznīcas vēstures pasniedzējs Gēteborgā, Zviedrijā. Strādājis par pasniedzēju Matongo Luterāņu teoloģijas koledžā Kenijā (1991–1996; 1992–1996 direktors), Luterāņu teoloģijas skolā Gēteborgā (1996–2020; 2001–2009 direktors; 2009–2014 zinātņu prorektors).

rune.imberg@ffg.se

Guntis Kalme

Dr. theol., ieguvis *PhD* (2005) Konkordijas seminārā Sentluisā, ASV, *Mg. Phil.* LU (1982), ordinēts 13.05.1987., emeritējies 16.02.2021., vairāk nekā 50 akadēmisku rakstu autors, Lutera Akadēmijas docents, zinātņu prorektors, Baznīcas vēstures un sistemātiskās teoloģijas katedras vadītājs, rakstu krājuma *Credimus* teoloģiskais redaktors, Zemessardzes kapelāns. Zinātniskās intereses: sistemātiskā teoloģija, Baznīcas vēsture, militārā ētika.

guntiskalme@hotmail.com
guntis.kalme@lut.edu.lv

Vilis Kolms

Dr. cand., docents Lutera Akadēmijā un pasniedzējs LU Teoloģijas fakultātē, Teoloģiskās terminoloģijas, LELB Izglītības, Liturģijas komisijas darba grupu loceklis. Sagatavošanā promocijas darbs “Rīgas 1530. gada Baznīcas kalpošanas kārtība”. Akadēmiskās intereses: liturģijas sistemātika un prakse, himnoloģija.

vilis@me.com

Aida Krūze

Dr. paed., LU emeritētā profesore (darba stāžs LU: 1990–2018), pedagogijas vēsturniece, Baltijas Pedagoģijas vēsturnieku asociācijas valdes priekšsēdētāja. Zinātniskās intereses: pedagogijas ideju vēsture, pedagogiskās domas attīstība Latvijā, personību dzīvesdarbības izpēte, muzejpedagoģija. Vairāku zinātnisku rakstu krājumu sastādītāja un līdzautore (Latvijā, Vācijā), sērijas “Laikmets un personība” sastādītāja un zinātniskā redaktore (2000–2015), ap 50 zinātnisku rakstu autore, kas publicēti Latvijā, Lietuvā, Vācijā, Beļģijā, Krievijā. Astoņu doktora darbu zinātniskā vadītāja.

aida.kruze@lu.lv

Viesturs Rikveilis

Lutera Akadēmijā ieguvis teoloģijas bakalaura grādu (2022). Beidzis LU Pedagoģijas fakultāti (2001, angļu valodas skolotājs), LVU Svešvalodu fakultāti (1988, vācu valodas filologs, pasniedzējs, maģistrs). Kopš 1997. gada skolotājs Madonas pilsētas vidusskolā. Kopš 2000. gada Madonas evaņģēliski luteriskajā draudzē, kopš 2019. gada lektors, kopš 2020. gada evaņģēlists. No vācu valodas tulkojis Rīdeģera Dālkes psihosomatisko leksikonu “Slimība kā simbols” (2017). Akadēmiskās intereses – Baznīcas vēsture, ebreju valoda.

viesturs.rikveilis@inbox.lv

Uģis Sildegs

Dr. theol., vieslektors Lutera Akadēmijā un Augsburgas ticības ap-
liecības Rīgas luterāņu draudzes mācītājs. Zinātniskās intereses: kul-
tūras, ideju, teoloģijas vēsture, mūsdienu teoloģijas problēmas.

ugis.sildegs@gmail.com

Mihals Valčo | Michal Valčo

Ph. D., Bratislavas Komeniusa universitātes Evaņģēliski luteriskās
teoloģijas fakultātes Baznīcas vēstures katedras teoloģijas profesors.
Zinātniskās intereses: reformācijas teoloģija (īpaši Dr. Mārtiņš Luters
un Mārtiņš Hemnics), Sērens Kirkegors, Dītrihs Bonhēfers, attiecības
starp reliģiju un ideoloģijām.

michal.valco@uniba.sk

Jānis Vanags

Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas arhibīskaps (konsekrēts
1993). Beidzis LVU Ķīmijas fakultāti (1982), strādājis par ķīmijas sko-
lotāju Rīgas V. Lāča 31. vidusskolā (1982–1985). No skolotāja darba
atlaists, jo pievērsās Baznīcai. Ordinēts mācītāja amatā (1985). Bei-
dzis LELB Teoloģijas semināru (1989). Kalpojis Saldus Sv. Jāņa, Sal-
dus M. Lutera, Gaiķu, Skrundas, Lutriņu draudzēs (1985–1993). Lute-
ra Akadēmijas rektors (kopš 2011). Iepriekš – LU Teoloģijas fakultātes
(Vecā Derība), tagad – Lutera Akadēmijas (eklesioloģija) mācīb-
spēks. Luterāņu baznīcas Misūri sinodes Fortveinas Konkordijas teo-
loģijas semināra (1997) un Sentluisas Konkordijas teoloģijas seminā-
ra (2019) goda doktors.

arhibiskaps@lelb.lv

Notes on Contributors

Kaspars Bankovskis

A 4th year student at Luther Academy, translated from Latin Philip Melanchthon's *Loci Communes* (2021), Andreas Knopken's "Explanation of the Letter to Romans and 24 Theses" (2017), Johann Gerhard's "The Daily Exercise of Piety" (2020), from English Gerhard O. Forde's "On Being a Theologian of the Cross: Reflections on Luther's Heidelberg Disputation" (2017) and other works by Lutheran theologians. Academic research interests: Lutheran theology, Church history, Biblical languages.

k.bankovskis@gmail.com

Laila Čakare

Dr. cand., lecturer and director of the Theological Program at Luther Academy, head of the Theological Terminology Subcommittee of the Latvian Academy of Sciences. Academic research interests: Old Testament exegesis, Biblical Hebrew, translation and interpretation of the Bible, connection and interaction between the Old and New Testaments. Publications in several international proceedings, including publications of the Latvian Bible Society and the State Language Commission.

laila.cakare@lut.edu.lv

Roberts Feldmanis (04.08.1910. Vilnius–28.05.2002. Riga)

Dr. theol., ordained 22.09.1935, *lic. theol.* (1940). He served in St. Trinity, St. John, Jesus churches (1940–1950). Arrested and exiled to Siberia (1950–1954). Afterwards he served Katlakalns (1955–1996), Olaine (1958–1996), Mežaparks (1969–1998), Krimulda (1988–1996), Bīķeri (1989–1990), Christ (1991–2001) churches. At the Theological Seminary he taught general and church history of Latvia (1969–1987), professor at the Faculty of Theology of the University of Latvia (1990–1996), head of the Department of General Church History. Academic research interests: Church history and the Latvian Church history, liturgical studies. In 2011, the Professor Roberts Feldmanis Foundation was founded, which collects and publishes his spiritual legacy. Notable publications: “History of the Church of Latvia” (Riga: LMF, 2010, 2011), “Sources of Life. Theological Writings” (Riga: PRFF, 2013).

www.robertsfeldmanis.lv

Rune Imberg

Dr. theol., lecturer. He served as a pastor in Sweden (1988–1990), as a missionary in Kenya (1990–1996), and from 1996 as a lecturer in church history in Gothenburg, Sweden. He worked as a lecturer at Matongo Lutheran Theological College in Kenya (1991–1996; 1992–1996 Director), Lutheran Theological School in Gothenburg (1996–2020; 2001–2009 Director; 2009–2014 Vice-Rector for Sciences).

rune.imberg@ffg.se

Guntis Kalme

Dr. theol., awarded *PhD* (2005) at *Concordia Seminary St. Louis, USA*, *Mg. Phil.* University of Latvia (1982), ordained 13.05.1987., emeritus 16.02.2021., author of more than 45 academic publications, docent at Luther Academy, Vice-Rector of Sciences, head of the Department of Church History and Systematic Theology, theological editor of the academic proceedings *Credimus*, chaplain of National Guards. Academic research interests: systematic theology, church history, military ethics.

guntiskalme@hotmail.com; guntis.kalme@lut.edu.lv

Villis Kolms

Dr. cand., docent at Luther Academy and lecturer at the Faculty of Theology of the University of Latvia, member of the working groups of Theological terminology, ELCL Commission of Education, Liturgy. Doctoral thesis “The Order of Ministry of the Church of Riga 1530” in preparation. Academic research interests: systematics and practice of liturgy, hymnology.

vilis@me.com

Aīda Krūze

Dr. paed., Professor Emerita of the University of Latvia (length of service at the University of Latvia: 1990–2018), historian of pedagogy, Chairman of the Board of the Baltic Association of Pedagogical Historians. Academic research interests: history of pedagogical ideas, development of pedagogical thought in Latvia, study of the life activities of persons, museum pedagogy. Compiler and co-author of several collections of Academic research articles (Latvia, Germany), compiler and scientific editor of the academic proceedings “Era and Personality” (2000–2015), author of about 50 academic papers published in Latvia, Lithuania, Germany, Belgium, Russia. Academic research supervisor of eight doctoral theses.

aida.kruze@lu.lv

Viesturs Rikveilis

Holds a BA in Theology from Luther Academy (2022). Graduated from the Faculty of Pedagogy of the University of Latvia (2001, teacher of English), Faculty of Foreign Languages of Latvia State University (1988, Germanic philology, teacher, MA). Since 1997, teacher at Madona High School. Since 2000 member of Madona Evangelical Lutheran Church, since 2019 a lecturer, since 2020 an evangelist. He has translated from German the psychosomatic lexicon “Disease as a Symbol” by Ruediger Dahlke (2017). Academic research interests – Church history, Hebrew.

viesturs.rikveilis@inbox.lv

Uģis Sildegs

Dr. theol., guest lecturer at Luther Academy and pastor of the Riga Lutheran Church of the Augsburg Confession. Academic research interests: the history of culture, ideas, theology, problems of modern theology.

ugis.sildegs@gmail.com

Michal Valčo

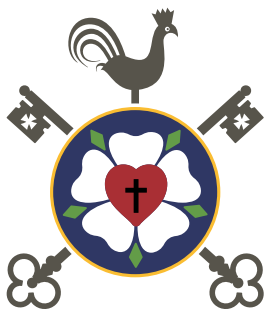
Ph. D., Professor of Theology in the Department of Church History, Faculty of Evangelical Lutheran Theology, Comenius University of Bratislava. Academic research interests: Reformation theology (especially Martin Luther and Martin Chemnitz), Søren Kierkegaard, Dietrich Bonhoeffer, the relationship between religion and ideologies.

michal.valco@uniba.sk

Jānis Vanags

Archbishop of the Evangelical Lutheran Church of Latvia (1993). He graduated from the Faculty of Chemistry of Latvian State University (1982), worked as a chemistry teacher at Riga V. Lācis Secondary School No. 31 (1982–1985). He was fired from his job as a teacher because he turned to the Church. Ordained as pastor (1985). Graduated from Theological Seminary of the ELCL (1989). He served in Saldus St. John, Saldus M. Luther, Gaiķi, Skrunda, Lutriņi (1985–1993) churches. Rector of Luther Academy (since 2011). Previously – faculty member of the Faculty of Theology of the University of Latvia (Old Testament), now – faculty member of the Luther Academy (Ecclesiology). Honorary doctorate of the Concordia Theological Seminary, Fort Wayne of the Lutheran Church Missouri Synod (1997) and St. Louis Concordia Theological Seminary (2019).

arhibiskaps@lelb.lv

CREDIMUS

LUTERA
AKADĒMIJAS
RAKSTI

PIELIKUMS | APPENDIX

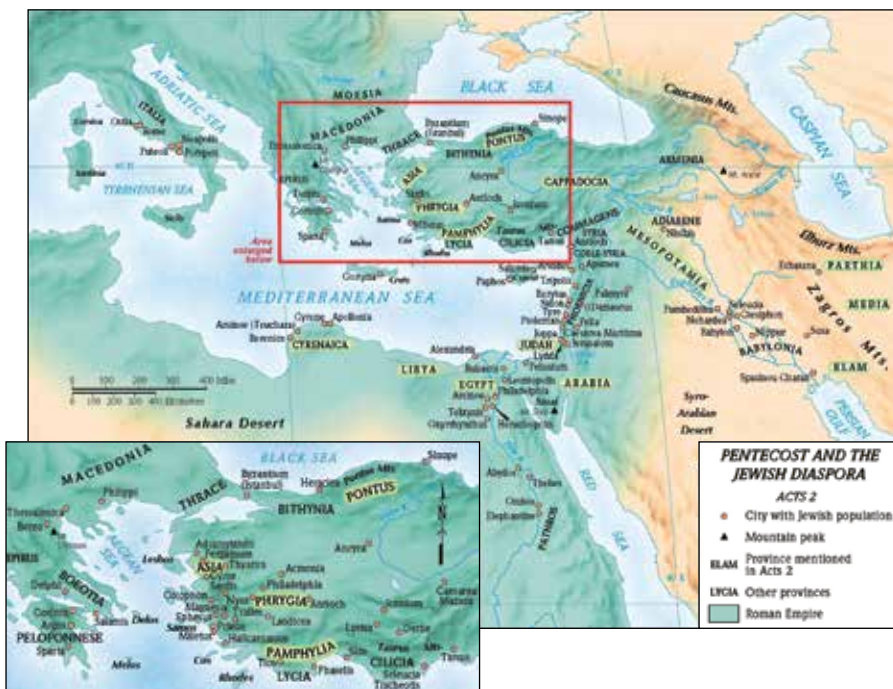
Titullapa un teksta pirmā lappuse Rīgas 1530. gada
Baznīcas kārtības izdevumam

Kurtze Widmung des Kirch-
endiensts / sampt eyner Vorrede vonn
Ceremonien / An den Erbarn Rath der löb-
lichen Stadt Riga yn Liefflandt / Durch
D. Joannem Briefsman.

Ssame weyse herrn /
 nach dem wir durch
 die verordenthen von
 ewren weyßheyten an
 vnns / zum mehrern
 mal diß jar angelan-
 get sind worden / eyne
 bestendighe formliche
 kirchenordnüng sampt
 andern artikeln / so zur ehre vnnnd fodderung
 des heyligen Euangelions dienstlich / zuuer-
 fassen. Sonderlich die weyl die von Reuel
 ym verschienenen winter / zur Parnaw (wie
 dann die obgemelten verordenten vns berich-
 tet) solchs auch begyrig gewesen sindt zc.
 Das also yn Stedten vnnnd Flecken die das
 heylige wort der gnaden Gottis / ynn Lieff-
 landt / angenommen haben / eynerley weyse /
 form vnd geberde yn Ceremonien vnd eusser-

A ij

Apd 2 minētie reģioni, no kuriem bija ieradušies jūdu svētceļnieki

Brisco, Thomas V. *Holman Bible Atlas*. Nashville, TN:
 Broadman & Holman Publishers, 1998, p. 241.

Baznīcas izplatība 1. gadsimtā AD

<https://ej.uz/kna3> (skatīts 02.02.2022.)

Sudraba šekelis, kalts Jeruzalemē 66./67. gadā

Monētas aversā: Pashas svētku biķeris, virs tā skaitlis 1, kas nozīmē “pirmais neatkarības gads”, to ietver uzraksts “Israēla šekelis”;
reversā: zars ar trim granātāboliem, ko ietver uzraksts “Svētā Jeruzaleme”. Tā bija pirmā jūdu pašu kaltā nauda.

Ancient Jewish Coins: Coins from the First Revolt.

<https://ej.uz/sfr2> (skatīts 02.02.2022.)

ROMAS PROKURATORU PĀRVALDES UN PIRMĀ JŪDU – ROMIEŠU KARA
IETEKME UZ JERUZALEMES DRAUDZI

Pirmais jūdu – romiešu karš

Brisco, Holman Bible Atlas, p. 260.

Dekapole

<https://ej.uz/tue4> (skatīts 02.02.2022.)